

DOCENDO

DISCIMUS

ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
Министерство на външните работи

ЖИВИ АРХИВИ

Национален архив от спомени
за процеса на присъединяване
на България към
Европейския съюз

ТОМ 2

Жан Моне
Център за високи
постижения

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Подкрепата на Европейската комисия за осъществяването на тази публикация не представлява одобрение на нейното съдържание, което отразява единствено мнението на авторите. Комисията не може да бъде държана отговорна за каквото и да било използване на информацията, която се съдържа в публикацията.

ЖИВИ АРХИВИ

Национален архив от спомени за процеса на присъединяване на България към Европейския съюз

Изданието е реализирано с финансовата подкрепа на Фондация „Ханс Зайдел“.

- © Емилия Панева – редактор
- © Велимира Костова – коректор
- © Viva Vision – художествено оформление на корицата
- © Дипломатически институт към Министерство на външните работи, София, 2020

ISBN 978-619-7200-17-1

Уважаеми читатели,

Присъединяването на България към Европейския съюз е ключовото събитие от началото на XXI век, което за десетилетия напред ще определя процесите, протичащи в страната, както и нейните взаимоотношения с другите страни в света. От младите хора членството на страната ни в Европейския съюз се възприема като естествена даденост. Мнозина дори не допускат, че е било вероятно то да се забави с години или изобщо да не се случи. И това е само част от „голямото неизвестно“ относно процеса, отвел към членството на България в Европейския съюз, в който са участвали личности, институции, правителства, експертни екипи на национално и на общосъюзно равнище.

Недостатъчното познаване на механизмите и процесите, които дават съдържанието на европейската интеграция, както и на усилията, положени, за да се осъществи членството, създават благоприятна почва, на която лесно могат да избуят заинтересовани, тенденциозни мнения, включително и евроскептицизъм с неблагоприятни социални последици. Всичко това може да се превърне в сериозна бариера пред възможността ефективно и пълноценно да се възползваме от всички предимства, които членството в Европейския съюз ни предоставя.

Това са основните причини, поради които по инициатива и с цялостната институционална подкрепа на Дипломатическия институт при министъра на външните работи и на Центъра за високи постижения „Жан Моне“ към катедра „Европеистика“ на СУ „Св. Климент Охридски“ (в рамките на проект по програма „Еразъм +“), бе създаден Национален архив от спомени за процеса на присъединяване на България към Европейския съюз. Основен принос за създаването му имат представителите на Центъра за високи постижения „Жан Моне“ проф. Ингрид Шикова, проф. Георги Димитров, доц. Мирела Велева и докторант

Любомира Попова и представителите на Дипломатическия институт Таня Михайлова, Биляна Дечева и Светлозар Ковачев.

Тези лични спомени отварят врата към разбирането на дълбочината и сложността на протеклите исторически процеси. Те разкриват неподозирани, но ключово важни аспекти на мотивацията, ценностните ориентации и поведенческите модели, без които постигнатият резултат не би бил възможен. За тях обаче има малко следи в официалните документи в държавните архиви. Оценките и мненията на участниците в процеса са изключително важни защото разкриват особената човешка страна (и цена) на историческите събития и техните резултати.

Ето защо се обърнахме към личности, които имат активно участие в процеса на европейската интеграция на България – премиери, вицепремиери, министри и техни заместници, ръководители на дирекции „Европейска интеграция“, експерти, участници в работни групи при преговорите, дипломати.

Събраните досега спомени, организирани като „живи“ интервюта, следващи условен „общ гръбнак“, са представени в настоящото двутомно издание. Тук те са публикувани с известни съкращения, но са достъпни в пълния си обем на интернет страницата на Дипломатическия институт. Редът на представянето им следва хронологията на участието на интервюираните личности в описаните процеси. Правейки тези спомени обществено достояние, се надяваме, че те ще предизвикат заслужен интерес сред българската и международната общественост, и сме убедени, че освен гражданска, ще имат и дългосрочна академична употреба.

Изданието не претендира за изчерпателност, поради това вратата на проекта остава отворена за още лични спомени от участници в процеса на присъединяване на страната ни към Европейския съюз.

Екипът на Дипломатическия институт

СЪДЪРЖАНИЕ

Антоанета Приматарова	8
Васил Гарнизов	44
Владимир Шопов	84
Зинаида Златанова	114
Иван Костов	126
Мария Серкеджиева	132
Надежда Нейнски	138
Надя Димитрова	160
Боян Хагжиев	182
Калоян Симеонов	196
Мариана Хрисчева	220
Чарлина Вичева	236
Рагка Балабанова	258
Метин Казак	266
Четин Казак	276
Меглена Кунева	292
Меглена Плузчиева	312
Николай Василев	336
Пламен Панайотов	350
Кръстьо Преславски	358
Гергана Паси	380
Ивайло Калфин	398
Сергей Станишев	432

АНТОАНЕТА ПРИМАТАРОВА

Вид образование:

хуманитаристика (германистика).

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

извънреден и пълномощен посланик на Република България в Кралство Швеция, Кралство Норвегия и Република Исландия.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от юни 1997 г. до януари 1999 г. – заместник-министър на външните работи;
- от юни 1999 г. до септември 2001 г. – посланик към Европейските общности в Брюксел и ръководител на Мисията на Република България към Европейските общности;
- от януари 2000 г. до септември 2001 г. – заместник-главен преговарящ.

Настояща позиция:

програмен директор към Центъра за либерални стратегии, София (от 2002 г.).

Кой е най-яркият Ви личен спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Не мога да не спомена в началото на това интервю, че имам проблем с въпросника – както с цялостната му структура, зад която не мога да открия вътрешна логика между отделните въпроси, така и с конкретната формулировка на отделни въпроси. Например, за мен този първи въпрос съдържа вътрешно противоречие – от една страна, той отчита, че подготовката на България за членство е процес, от друга – предполага, че може да има сублимен момент, който да символизира по своеобразен начин целия сложен и дългогодишен процес. Много се съмнявам, че някой от реалните участници в процеса на подготовка

на България за членство в ЕС би могъл да сведе опита си до един най-ярък спомен. Това би било също толкова несериозно, както отговор с едно име или заглавие на въпрос за „любима книга“, „любим автор“ или „любим филм“.

Предпочитам да минем към включения доста по-назад и по-интересен въпрос за евроатлантическата интеграция.

Според Вас понятието евроатлантическа интеграция е повече отражение на реална тясна обвързаност на процесите на присъединяване към НАТО и ЕС или е просто удобна езикова формулировка?

Под влияние на БСП, която не приемаше идеята за членство на България в НАТО, в началото и в средата на деветдесетте години евроатлантическа интеграция в български контекст реферираше към Европейския съюз и Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, без да включва НАТО. Едва след като в началото на 1997 г. СДС спечели президентските и извънредните парламентарни избори и бе внесена официална заявка на България за членство в НАТО, понятието евроатлантическа интеграция започна да се използва като обобщение за аспирациите на страната към членство както в ЕС, така и в НАТО. Не бива да забравяме, че когато се говори за взаимоотношенията между Европейския съюз и НАТО в извънбългарски контекст, обикновено се говори за трансатлантически, а не за евроатлантически отношения.

Официално обвързване на членството в НАТО като условие за членство в ЕС не е имало, но без позиция по кандидатурата ѝ за членство в НАТО кандидатурата на България за членство в ЕС от 1995 г. стоеше неубедително. Свидетел съм на категорично потвърждение за тази неофициална обвързаност на двете кандидатури от страна на Гернот Ерлер (Gernot Erler) по време на международна конференция, организирана през 1998 г. в Мюнхен от Асоциацията за Югоизточна Европа (“Südosteuropa-Gesellschaft”). Бидейки един от ключовите социалдемократи в Германия в продължение на десетилетия, Ерлер в прав текст заяви, че до момента, когато България не е имала ясна позиция по евентуално членство в НАТО, кандида-

турата ѝ за ЕС не е стояла убедително. Германските социалдемократи, като цяло, и Гернот Ерлер, в частност, изиграха много голяма роля за промяната на позицията на БСП (поне официално) по отношение на НАТО и последвалото политическо социализиране на БСП в Европа.

Въпреки липсата на формална обвързаност процесите на интеграция с ЕС и интеграция в НАТО се разглеждаха като взаимнодопълващи се. Членството в ЕС се разглеждаше като важно за всички страни от ЦИЕ по отношение на така наречената „мека сигурност“. Но гаранцията за „твърдата сигурност“ си оставаше НАТО.

От днешна гледна точка е любопитно сравнението, което чувах многократно от представители на ЕС на всякакви нива: „Решението за разширяване на ЕС е политически лесно, но на практика е трудно и ще отнеме много време, защото предполага много сложен технически процес. Докато решението за членството в НАТО е политически много трудно, но технически далеч не толкова сложно“. Днес на никого не би хрумнало да окачестви решенията за по-нататъшно разширяване на ЕС като „политически лесни“.

След първото разширяване на НАТО през 1999 г. с Полша, Чехия и Унгария решенията за разширяване на ЕС бяха тясно обвързани със съображения за гарантиране на общоевропейската сигурност чрез избягване на ситуация, в която дадена държава от ЦИЕ би се оказала двойно отхвърлена (“double rejection”), т.е. без покана и за ЕС, и за НАТО.

В средата на 1999 г. съществуваше реална опасност без покана за преговори с ЕС да останат само България и Румъния. На разговори на високо политическо ниво във Външното министерство на Германия, при които моята цел беше да аргументирам, че няма разлика в подготвеността на Литва или Латвия, от една страна, и България – от друга, която да обяснява защо България евентуално не би била поканена за преговори с ЕС, бе приведен сериозен геополитически аргумент – цитирам по смисъл: „На тях Русия им диша във врата. Тъй като членството им в НАТО е немислимо, просто трябва да им дадем нещо“.

Основният наратив за Европейския съюз, като цяло, и на

разширяването, в частност, с лекота подминава геополитическите аспекти на процесите, но те играят съществена роля не само при разширяването на НАТО, но и при разширяването на ЕС.

Неафиширането на геополитическите аспекти на разширяването на ЕС създаде среда, в която Русия дълго време не изразяваше никаква съпротива срещу него, за разлика от винаги изразяваното неодобрение към разширяването на НАТО. През периода 1995–1997 г., когато всички страни от ЦИЕ, включително балтийските, вече бяха подали молби за членство, в качеството си на посланик в Швеция съм присъствала на много конференции и лекции, където бивш шведски посланик дежурно вземаше думата, за да изрази учудване, че Русия не се противопоставя на членството на балтийските републики в ЕС.

Много благодаря! Това потвърждава горе-долу моето впечатление. Защото съществува такова мнение (то се повтаря много в западните изследвания), че сътрудничеството на България с НАТО по време на кризата в Косово е повлияло много за едно по-добро отношение. Не просто за отваряне на преговорите, а като че ли е създадо доверие и довело до оценка за надеждност на страната ни в сравнение с предходния период, когато по времето на Жан Виденов няма кой знае какво доверие към управляващите в България.

Доверието е ключов фактор, но никога не е резултат на еднократно действие, например демонстриране на готовност за сътрудничество с НАТО в контекста на кризата в Косово. В докладите за България и преди присъединяването, и от 2007 г. насам в контекста на Механизма за сътрудничество и проверка редовно присъства ключовото понятие “track record”, най-често като констатация, че липсва или като пожелание за постигането му. Така и не се намери общоприет превод на български на това ключово понятие. Преводът зависи, разбира се, и от контекста (може да се превежда като „установена практика“, „устойчива традиция“, „траен резултат“), но значението винаги предполага съвкупност от целенасочени и предвидими

действия в дълъг период от време. Работата „на парче“, която като че ли продължава да е типичният подход в българския политически и обществен контекст, трудно води до “track record” и до изграждане на доверие.

През 1998 г. в навечерието на първия доклад за напредъка на България след включването ни в процеса на разширяване осъзнах за първи път колко ключово за страната е да има “track record” на брюкселски жаргон. В доклада от 1998 г. се отчиташе като много положително направеното от правителството на Иван Костов в рамките на периода 1997 – 1998 г., но остана запис, че основното предизвикателство пред България остава необратимостта на започнатите реформи. Опитите ми да преговарям по тази формулировка бяха бързо парирани с краткото, но категорично: „Госпожо, ние все пак следим България от девет години“.

Правителството на Иван Костов планираше подготовката за членство в ЕС с пълно съзнание за необходимостта от въвеждане на устойчиви практики и постигане на трайни резултати, без илюзии за чудодейно решаване на всички натрупани проблеми и бързо преодоляване на наследеното недоверие към България. След включването ни в процеса на разширяване въз основа на решенията на Европейския съвет от Люксембург през декември 1997 г. стратегическата цел на правителството беше започване на преговори до 2001 г. без фиксиране върху началната дата, като се наблегне на реалната подготовка. Тази подготовка, от своя страна, трябваше да позволи преговорите да се водят много по-ефективно, когато настъпи моментът за това. Поканата бе получена още през декември 1999 г. и преговорите започнаха в началото на 2000 г., което доказва правилността за този подход.

Защо България се е побрала в това, което сама си е задала като рамка.

България не само се побра в рамката, която сама си постави през 1997 г., но дори ускори подготовката си. Разбира се, не подценявам геополитическите фактори. Докато в началото на 1997 г. западноевропейските партньори отчитаха необходи-

мостта да предложат чрез покана за членство в ЕС гаранции за сигурност на балтийските държави, амбициите на Русия за контрол върху събитията в Косово ги убедиха, че страните на Балканите се нуждаят не по-малко от гаранции за сигурност. Говорител на това ново разбиране стана премиерът на Великобритания Тони Блеър – първият западноевропейски политик, който публично заяви, че в края на 1999 г. България и Румъния също трябва да бъдат поканени за преговори. Имаше представители на Комисията, които виждаха в позицията на Блеър скрита съпротива на Великобритания срещу по-голяма интеграция, – подкрепя разширяване на Европейския съюз, защото това ще доведе до неговото разводняване, но за мен това винаги е било опростенческо обяснение за стратегическото мислене на Великобритания. Без предприетите в периода 1997–1999 г. реформи България никога не би получила покана за преговори на Европейския съвет в Хелзинки през декември 1999 г.

Но нека минем на друг въпрос, който също ми се вижда проблематичен. Не споделям внушението, което се съдържа в него, че общата идея е била да не изоставаме от останалите бивши социалистически страни.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС отвъд общата идея да не изоставаме от останалите бивши социалистически страни? Спомняте ли си да е имало официален форум, на който такава визия да е обсъждана. Не сте съгласна, че по подразбиране се приема, че имало обща идея да не изоставаме, така ли?

Въз основа на личния ми опит от периода 1997–2001 г. не мога да се съглася, че водещата идея е била „да не изоставаме от останалите бивши социалистически страни“. На този етап от интеграцията нито държавите от ЦИЕ, нито държавите членки, нито Европейската комисия планираха голямата вълна на присъединяване през 2004 г. (т.нар. big bang). Представата беше по-скоро за поетапно присъединяване, което да започне най-рано през 2002 г. Предвид огромното изоставане на България през първите пет години на деветдесетте и кризата от 1996

г. и началото на 1997 г. предизвикателството беше България да не остане извън процеса. В края на деветдесетте най-оптимистичните прогнози на западноевропейските анализатори за членство на България в ЕС отиваха отвъд 2010 г. Непосредствено след Европейския съвет в Копенхаген през декември 2002 г., който закова като дата за голямата вълна на разширяването 2004 г., но и формулира, че целта е България и Румъния да бъдат приети за членки през 2007 г., в Софийския университет лекция изнесе Питър Лъдлоу (Peter Ludlow) – основател и дългогодишен директор на брюкселския Център за европейски изследвания (CEPS) и голям познавач на механизмите за вземане на решения в ЕС. Той наблегна на това, че в средата на 90-те дори най-големите приятели на България в Брюксел са разглеждали страната ни като “basket case”, т.е. като страна, за която вероятността да се присъедини някога към ЕС е също толкова голяма, колкото и това да не се случи никога. В този контекст Лъдлоу характеризира като голям успех факта, че в Копенхаген бе записана 2007 г. като възможна дата за членство.

В периода 1997–2001 г. нямаше как водещо да бъде влизането ни в ЕС заедно с всички бивши социалистически страни. Предизвикателствата през 2000–2001 г. бяха да не бъдем пакетирани в рамките на Пакта за стабилност в Югоизточна Европа заедно със страни, които нямат перспектива да се присъединят към Европейския съюз в обобщено бъдеще и още по-малко към НАТО, т.е. с държавите, които тогава се прие да бъдат наричани „Западни Балкани“.

На ранен етап на съгласуване на Пакта за стабилност в Югоизточна Европа (инициатива на ЕС, но включваща много по-широк кръг от участници) Русия беше успяла да убеди Германия (председател на Съвета на министрите на ЕС към този момент) да се запише, че Балканите са традиционна сфера на интереси на Русия. Но в навечерието на подписването на Пакта на 10 юни 1999 г. край Бон, България стана инициатор на среща на външните министри на всички страни от региона и в

резултат на тази среща записът отпадна. Посветените в организацията на тази неформална и неразгласена среща имахме чувството, че сме предотвратили втора Ялта. Примерът с Хърватия илюстрира прекрасно разликата между това една държава да е част от Петото разширяване и да бъде част от Западните Балкани. България се присъедини към НАТО през 2004 г. и към ЕС през 2007 г., а Хърватия се присъедини към НАТО през 2009 г. и към ЕС през 2013 г.

Има един автор – П. Балаш, който е участник в преговорите. Той казва: „Преговорният процес, изобщо влизането в ЕС трябва да модернизира обществото, да осигури пазарна икономика, да стабилизира“. Вероятно това е някаква по-глобална визия, че членството в ЕС трябва да изпълни поредица от задачи, които са поставени през 1989 г. с отхвърлянето на комунистическата система, и обществото трябва да се реформира някак.

Това, разбира се, е валидно не само за Унгария, но и за цяла ЦИЕ, и за България. Да, членството в ЕС безспорно е модернизационният проект на България. Ако трябва да използваме непременно думата визия – да, това беше визията. Неслучайно след получаването на поканата за преговори през декември 1999 г. в Хелзинки премиерът Иван Костов определи това решение като второто по важност събитие през ХХ в. за България след обявяването на независимостта през 1908 г. Тъй като това ми се струваше и ми се струва толкова разбиращо се от само себе си, дори да е имало официални форуми, на които въпросът да е бил обсъждан като визия, не съм ги отчела като събитие и не съм запазила спомен за тях.

Друг въпрос е, че част от страните от ЦИЕ започнаха реформите и модернизацията си самостоятелно, преди да са получили покана за преговори. В периода 1989–1997 г. Полша, Чехия, Унгария извършиха много от икономическите реформи сами. В един момент Естония изпревари ЕС по либерализация, оказа се по-смела в реформите, отколкото членството в ЕС предполагаше. А след кратък старт на реформи през 1992 г. България застина в стагнация и безплодни дискусии в тър-

сене на „трети път“. Затова през 1997 г. предизвикателството пред България беше двойно – да навакса загубеното време за реформи и да се готви за членство в ЕС. Неслучайно докладът на Световната банка, който оценяваше реформите от 1997–1999 г. носеше заглавие “The Dual Challenge of Transition and Accession” – „Двойното предизвикателство на прехода и присъединяването към ЕС“.

България не осъществи реален преход към пазарна икономика преди 1997 г., не прибегна до „шокова терапия“, но това направи прехода само по-продължителен и по-болезнен. Трудно е да се каже, доколко обикновените хора разбраха, че болезнеността на реформите след 1997 г. не е резултат от диктат на Брюксел, а от забавянето на реформите преди 1997 г. Проучвания на общественото мнение (например на Алфа Рисърч през 2014 г.), според които българите не харесват прехода, но одобряват членството в ЕС, ме карат да мисля, че това се разбира от широкото мнозинство.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членство в ЕС, а – по една или друга причина – все още не е известно?

Не разбирам дали това е въпрос, подканващ към пространно общообразователно изложение в духа на „всичко, което винаги сте искали да знаете за...“, но сте се страхували да попитате“ или въпрос, внушаващ, че пътят на България към членство в ЕС е съпътстван от някакви мистериозни тайни или пък въпрос за факти и митове около членството на България. Безличното „трябва да се знае“ и „не е известно“ отваря много широка рамка. Различни хора знаят или не знаят различни неща за пътя на България към членство в ЕС, като степента на знанията им се дължи до голяма степен и на интереса им. Ако говорим за обществото като цяло, мисля, че има дефицит на познания не само за това какво представлява ЕС, но и за това какво Европейският съюз не е и не може да бъде, съответно неразбиране защо, въпреки членството в ЕС, животът на българите продължава да е различен от живота на гражданите на други членки на ЕС или защо Европейският съюз не санкцио-

нира по някакъв начин България заради мудното реформиране на съдебната система. Това обаче са въпроси за дефицитите на формирането на политики вътре в България, а не за дефицитите на ЕС.

Ами, например, нещо, което го казваше и г-жа Любков Панайотова, че България не изостава драматично от втората вълна членки. Тя разказваше, че Румъния е по-изоставаща, но ние вървим в комплект с нея, просто за да може Румъния да не остава сама. Или доколко е вярно, че не е било редно някои страни да не участват в Пакта за стабилност в Югоизточна Европа, че е имало страни, които са били скептични и не особено ентузиазирани, т.е. че участието в Пакта е било неформално условие за членство. Защото имаме критериите от Копенхаген – политически, икономически, но всъщност ето това, примерно, членството в Пакта за стабилност е „външна политика“. За нея няма конкретни условия, но се оказва, че има едни неформални условия. Това е просто един факт, който не е кой знае колко популярен. Ето такива неща.

Вече споменах за притесненията, че Пактът за стабилност би могъл да се превърне в инструмент за пакетиране на държави, които да не получат ясна перспектива за членство в ЕС. И преди учредяването на Пакта Хърватия и Словения винаги заявяваха нежелание да бъдат пакетираны като балкански държави, пък било то и от Югоизточна Европа. За координатор на Пакта от българска страна беше назначен посланик Никола Карадимов – моят предшественик като ръководител на Мисията в Брюксел до юни 1999 г. През есента на 2000 г., когато още не беше взето решението за падане на визите за български граждани, Асен Агов в качеството си на председател на Комисията по външни работи в 38-то Народно събрание направи публично изявление по БНР, че ако ЕС не вземе решение за отпадане на визите, България може да излезе от Пакта за стабилност. Това изказване предизвика известна тревога в Брюксел, без да бъде драматизирано от европейските ни партньори, но пък посланик Карадимов подаде оставка в знак на несъгласие

и тя беше приета.

Това са неща, които няма как да ги знае широката публика.

Както интервюто на Асен Агов, така и оставката на посланик Карадимов бяха медийно отразени, но подобни новини няма как да привлекат вниманието на широката публика. Дали да се присъединим, или да напуснем Пакта за стабилност не е било обсъждано на политическо ниво от правителството, още по-малко с европейските ни партньори. По-скоро имаше колебание дали да се присъединим към Пакта като бенефициент или като донор, което в крайна сметка се оказа само с имиджово значение. Унгария и Словения проявиха прагматизъм и се присъединиха като донори, макар и със символични суми. С едно свое публично изказване Романо Проди – председател на ЕК, подхрани за кратко фалшиви очаквания, че по Пакта за стабилност ще има допълнително финансиране за България и Румъния от 6 милиарда евро, но бързо се разбра, че тези 6 милиарда са вече предвидените за България по предприсъединителния План 2000 (“Agenda 2000”). България не спечели допълнителни средства като „бенефициент“ по Пакта за стабилност, но подкрепата за Пакта изигра съществена роля в началото на февруари 1999 г. да се постигне споразумение между България и Румъния за построяването на втори мост на река Дунав. И координаторът на Пакта Бодо Хомбах, и комисарят по разширяването Гюнтер Ферхойген упражниха силен политически натиск върху тогавашния министър на транспорта на Румъния Траян Басеску, който се противопоставяше на проекта поради полупрозрачни икономически (при това по-скоро лични) интереси. Така самото споразумение за моста (далеч преди той реално да бъде построен) се превърна в символ за ефективността на Пакта и за значимостта на европейската перспектива при решаването на двустранни въпроси.

Ако приемем въпроса за знаенето/незнаенето като въпрос за фактите и митовете около пътя на България към членство в ЕС, като че ли в общественото и политическото пространство потъна в забвение фактът, че реализираното през 2007 г. член-

ство в ЕС стана в пълно съзвучие с предназначенията още през 1999 г. план от правителството на Иван Костов.

Поканата за преговори от декември 1999 г. изправи правителството пред необходимостта да определи към коя дата България би искала да се присъедини, т.нар. “target date”. Всъщност позицията по всяка една глава от преговорите започваше с изречение, съдържащо тази дата, която не можеше да бъде просто пожелателна, още по-малко произволна, а трябваше да бъде подплатена с разчети за финансово обезпечаване и изграждане на административен капацитет за провеждане на необходимите мерки. Самите национални позиции по преговорите се изразяваха в това, каква част от достиженията на правото на ЕС (т.нар. *acquis*) държавата кандидатка планира да е приела и да е в състояние да прилага към тази дата и по кои въпроси смята, че няма да може да се справи в този срок и поради това иска преходен период. Тази целева дата не беше обвързваща за самия Европейски съюз. В началото на 2000 г. беше ясно, че дори 2002 г., предвидена в План 2000 като първата възможна дата за приемане на нови членки, не е реалистична за никоя от държавите, поканени за преговори в края на 1997 г. в Люксембург.

В този контекст правителството на Костов дефинира като целева дата края на 2006 г., но при яснота, че според съществуващата до този момент практика членство се осъществява към 1 януари на съответната календарна година, съответно всички позиции на България формулираха 1 януари 2007 г. като целева дата.

1 януари 2007 г. като дата за членството на България в ЕС звучеше много смело в началото на 2000 г. Когато председателят на Европейската комисия Романо Проди пристигна в София на 11 януари 2000 г., за да подчертае важността на отправената към България по-малко от месец по-рано покана за преговори в Хелзинки, и излезе на пресконференция съвместно с премиера Костов, журналистите атакуваха Проди с неприкритото очакване той да постави под съмнение амбициите на правителството:

„Какво мислите за амбицията на България да стане член

на ЕС до 2007 г.?”

Тогава Иван Костов прошепна: “Why not?”.

И Проди го повтори. Не можа да измисли нищо по-добро и на висок глас каза: “Why not?”.

С това амбициозната цел на България беше приета, без да бъде атакувана като непостижима. Нямам никакво съмнение, че всякаква друга по-ранна дата не би била приета по този начин, а и би била напълно нереалистична.

Т.е. у журналистите тук е имало някаква нагласа, че може би България няма да успее?

Не само у журналистите. Малцина са българите (да не говорим за останалите европейци), които в началото на 2000 г. вярваха, че България може да влезе в ЕС през 2007 г.

Може би това е от нещата, които не се знаят или по-скоро са забравени. В едно свое интервю през лятото на 2018 г. евродепутатът от БСП Курумбашев спомена, че когато през 2000 г. България си е поставила за цел да влезе в ЕС през 2006 г., никой не е вярвал, че това е възможно, а всъщност сме се забавили само с една година.

Ама ние не сме се забавили с нито една. От тази гледна точка, ако през 2000 г. правителството си е поставило тази цел, то си е влязло точно в графика.

България, не конкретно правителство, влезе в графика, предначертан в началото на 2000 г. Това, което може би също не се знае от широката общественост, е, че тези дати не могат да се местят произволно.

Необходимо е да кажа, че в началото на 2000 г. никой не е мислил, че 1 януари 2007 г. е и датата за влизане в сила на новата седемгодишна финансова рамка на ЕС (2007–2013) и това би могло да има последствия за хода на преговорите. Като външен министър през 2002 г. Соломон Паси правеше публични изказвания, че България трябва да промени целевата си дата с няколко минути (вместо 00,00 часа на 1 януари 2007 г., 23,59 часа на 31 декември 2006 г., спекулирайки с идеята, че това би позволило да се подsigури финансиране за България в рамки-

те на предходната финансова рамка 2000–2006 г. и евентуално присъединяване заедно с голямата вълна на разширяването). Малцина посветени в тънкостите на европейското финансиране разбраха идеята зад тази безпочвена спекулация.

Преговорите всъщност не са преговори в обичайния смисъл на думата, където двете преговарящи страни се споразумяват за нещо средно между първоначалните си позиции. Преговаря се не какво държавата кандидатка приема да направи. Достиженията на правото на ЕС (т.нар. *acquis*) не подлежат на преговори. Готовността за поемане на строго дефинираните от *acquis* ангажименти се демонстрира с предоставянето на убедителна информация как и в какви срокове това е реалистично да стане. Как и в какви срокове е предмет на обсъждане, на преговори вътре в държавата кандидат, а не на преговори между ЕС и държавата кандидат. При първата ми среща с бившия главен преговарящ на Португалия той ме предупреди: „Така наречените преговори, всъщност разговори по присъединяването на дадена нова държава кандидатка, са 80 процента въпрос на вътрешни преговори“.

По-късно моят колега Ян Тручински (Jan Truszczyński) – шеф на Мисия на Полша в Брюксел, на по-късен етап и главен преговарящ за Полша, обобщи собствения си опит така: „Към настоящия момент преговорите вече са дори 90% въпрос на вътрешни преговори и 10% на преговори с Европейския съюз“.

Върху всички тези елементи на структурирането на преговорния процес винаги се наслаждава и геополитически фактори. Когато поех поста посланик към Европейските общности в Брюксел в средата на 1999 г., идеята на Тони Блеър България и Румъния да бъдат поканени за преговори в края на годината изглеждаше все по-малко вероятна. Постоянният представител на Германия Дитрих фон Киау (Dietrich von Kuaw) сподели тогава две неща, които ме впечатлиха. От една страна, признанието, че без чувството за историческа вина на Германия към Полша едва ли бихме говорили за разширяване на ЕС, че формулата на разширяването е „Полша +“. От друга страна, прогнозата му за решенията на Европейския съвет през декември 1999 г.: „Аз ще бъда вече в пенсия и не мога отсега да

знам какво ще е решението, но опитът ми подсказва, че дори да има покана към България и Румъния да започнат преговори заедно с останалите страни, тази покана няма да е напълно равностойна“.

Т.е. предварително е било ясно?

Да, за фон Киау това изглеждаше предвидимо още юни месец 1999 г. И за България, и за Румъния бяха включени по две предварителни условия, формулирани от Комисията, но в Хелзинки бе приета и формулировката за диференциран подход, който беше тълкуван доста произволно!

За България едното условие беше „Козлодуй“.

„Козлодуй“ със сигурност. За Румъния – детските институции.

Това беше едното условие, другото беше за хода на икономическата реформа, в която Румъния силно изоставаше. Второто условие за България също беше свързано с икономическата реформа, но записът гласеше “confirmation of the progress already achieved.“

Да няма обратимост?

Големият проблем беше, че и в Комисията не бяха наясно какво всъщност искат. При срещата ми с Николаус ван дер Пас (Nicolaus van der Pas) – главен преговарящ на Комисията, той говореше само по „Козлодуй“, където нямаше никакви неясноти, а по второто не можа да каже нищо освен “We will have to come back to you”, разберайте „Ще уточним допълнително!“. Като че ли бяха записали второто условие само за симетрия с Румъния, без да са доизмислили какво точно искат.

За да има по две условия и за Румъния, и за България. Без да е ясно какво.

Направихме консултации с държавите членки. Посланикът на Великобритания предположи, че от Комисията искат писмо от премиера Костов в дух на ангажимент за продължаване на реформите (от езикова гледна точка фразата “confirmation

of the progress already achieved“ е непълна и позволява подобна интерпретация, докато първото тълкуване на Ван дер Пас беше, че Комисията ще трябва да изготви допълнителна оценка за България, без да е ясно по какви критерии).

В крайна сметка всичко приключи с продължил час разговор на г-н Александър Божков, тогава вицепремиер, с представители на Комисията. С това условието бе отчетено като изпълнено! Г-н Божков имаше ключова роля и при преговорите по първото условие за „Козлодуй“, където Комисията направи голямо отстъпление от първоначалните си искания за затваряне на 1 и 2 блок през 2000 г., а на 3 и 4 през 2001 г., и прие окончателните дати да се дискутират през 2002 г. в контекста на цялостна бъдеща енергийна стратегия на България. За съжаление, малко се знае за големите заслуги на г-н Божков в началната фаза на преговорите.

Това, което казахте, е брилянтно. Ето това, по втория въпрос, е идеално. Интересно е, разбира се, но продължавам да мисля, че не е от нещата, които трябва да се знаят от всеки на улицата.

Аз си представям един архив, който ще служи на изследователи – на бъдещи историци като мен. Това, което казвате Вие, е много съществено за процеса. Аз не мисля, че в този архив ще влизат хора, които нямат интерес към въпросите на европейската интеграция. Един човек, който нищо не разбира, няма да може да разчете адекватно тази информация. Така че, трябва да я знае този, който се интересува, но и предварително да знае достатъчно.

Като говорихме за преговорите, може би ще можем да продължим от този въпрос: „Защо според Вас по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по други преговорите се проточват над 3 години? Какво беше най-тежкото в преговорния процес?“.

Отговорът на въпроса за различната продължителност на преговорите по отделните глави е прост – тя зависи в голяма степен от обема на т. нар. *acquis*. Глави като *Образование и обучение, Наука и изследвания, Култура и аудиовизуална полити-*

ка не са свързани с обхватно *acquis* и понякога това позволява отварянето да съвпадне със затварянето на главата.

Други глави, свързани със свободното движение на стоки, капитали, услуги, със земеделие или околна среда, са свързани с огромно по обем *acquis*. Въпреки че 90% от преговорите се предполага да са вътрешни, не е имало забавяне при изработването на нашите национални позиции заради обема на *acquis*.

Не, не, аз имам предвид „тях“ – страните членки имат голямо забавяне, което е доказано фактологически, те имат голямо забавяне в позициите си по Общата селскостопанска политика и по Регионалната политика.

Ангажимент за изработване на обща позиция на Европейския съюз по главите с финансови измерения беше взет на доста късен етап.

Да, на Европейския съвет в Гьотеборг през юни 2001 година.

Но веднъж приети, принципите за финансиране на общата селскостопанска политика и на регионалната политика за държавите от голямата вълна през 2004 г. бяха възприети и за България. Макар че не съм участвала на този етап от преговорите, не мисля, че преговорите по тези две глави с България са отнели изненадващо дълго време поради липса на позиция от страна на ЕС.

За България проблем беше не толкова продължителността на преговорите по отделните глави, колкото самото отваряне на отделните глави. Споменах вече принципа на диференциация, формулиран от Европейския съвет през декември 1999 г. в Хелзинки. С позоваване на този принцип на практика Комисията, съгласувано с председателството на Съвета на министрите на ЕС, определяше колко и кои глави с коя страна да се отворят (държавите членки не поставяха под съмнение тези предложения). Така по време на португалското председателство през първото полугодие на 2000 г. с Литва, Латвия и Словакия се отвориха по осем глави, с България шест, а с Румъния пет. През втората половина на 2000 г. при френското предсе-

дателство с Литва, Латвия и Словакия се отвориха отново по осем глави, но с България пет, а с Румъния дори четири. Това създаде ситуация, в която Литва, Латвия и Словакия получиха възможност да догонят (т.нар. catching-up) държавите, поканени за преговори още в края на 1999 г.

А имаше ли обосновка защо точно?

Не. На онзи етап още нямаше т. нар. benchmarks – индикатори, които бяха въведени по отношение на държавите от Западните Балкани както за отварянето, така и за затварянето на глави. Тези индикатори се възприемат от тях като утежняване на процедурата, но не бива да се пренебрегва фактът, че те помагат и за някакво обективизиране на процеса.

Правихме опити да критикуваме това тълкуване на процеса за диференциация, който приемахме за оправдан на етап затваряне, но не и още на етап отваряне на глави. Дори обмисляхме представяне на позиции по глави, за които не сме поканени да отворим.

В края на 2000 г., в навечерието на шведското председателство, полският ми колега Ян Тручински ме изненада с въпрос дали шведите ни натискат да сме готови с позиции за отваряне на всички глави по време на тяхното председателство. Полша очевидно виждаше в процеса на догонване потенциална заплаха за забавяне на собствените ѝ планове за присъединяване към ЕС и беше притеснена от информацията, че Швеция насърчава Литва, Латвия и Словакия (но не и България и Румъния) да са готови за отваряне на всички глави по време на нейното председателство.

На практика „догонването“ и голямата вълна на разширяването от 2004 г. беше осезателно подпомогнато от шведското председателство и конкретните икономически, политически и исторически интереси на Швеция по отношение на балтийските републики. Шведското председателство подготви този модел на разширяването.

Регата?

Не, това беше по-скоро отказ от модела на регатата, който

бе възприет през 1997 г. в Люксембург, когато всички страни бяха включени в процеса чрез механизма на скрининг. Регатата предполага равен старт за всички, а след това индивидуален финал.

Искате да кажете, че шведското председателство по някакъв начин е предрешило скоростта, с която ще се движи разширяването?

До голяма степен. Това не би могло да стане срещу волята на останалите държави членки, но шведската инициативност се оказва решаваща.

А отделен е фактът, че поляците (това, което е широко споделено) от самото начало на процеса са абсолютно сигурни, че ще влязат.

Да не забравяме, че германският канцлер Хелмут Кол беше дал уверения на Полша, че ще влезе в ЕС до 2000 г., а когато през 1989 г. Унгария отвори границата си и пусна източноевропейците...

Европейският пикник.

Тогава пак Хелмут Кол беше дал уверения и на унгарците, че ще влязат в ЕС преди Австрия. Австрия към онзи момент не беше подала молба за членство, но влезе в ЕС през 1995 г.! Унгарските колеги обичаха да се шегуват: „Каквото и да правим, все се оказва, че от членството в ЕС ни делят пет години“.

Подобни обещания никога не са били давани на България. В тази връзка, какво бихте отговорили на въпроса, доколко е вярно според Вас, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членството в ЕС?

Не знам дали „приятел“ е най-точната дума – тя внушава елемент на особено благоразположение. Но Комисията определено беше поддръжник на България. Само че това е и ролята, която тя има по дефиниция – да бъде посредник между държавите кандидатки и държавите членки. Резултатите

от преговорите, водени с посредничеството на Комисията, се официализират на така наречените срещи на високо ниво на Междуправителствената конференция по преговорите. За непосветения наблюдател тези заседания изглеждат като режисирани по предварително уточнен сценарий и могат да предизвикат въпрос дали постигнатите резултати не могат да се официализират просто с размяна на факсове. Такъв въпрос ми зададе през 2000 г. Петър Стоянович като току-що назначен шеф на кабинета на външния министър и още непосветен в тази технология. Но и той бързо свикна с нея.

Междуправителствената конференция (веднъж на ниво главни преговарящи и чак след това на ниво министри) е единственото място, където представители на държавите членки и държавите кандидатки седят на една маса и с присъствието си, така да се каже, официализират резултатите, постигнати в една техническа, обемиста и продължителна размяна на писмени материали. Представянето на националната позиция на държавата кандидат с писмо до Комисията и до Съвета слагаше началото на съгласувателни процедури в Комисията (отделните генерални дирекции, координирани от Генерална дирекция „Разширяване“), която изработва проект за обща позиция на ЕС и в Съвета, където специална работна група „Разширяване“ въз основа на този проект изработва общата позиция, която след това се одобрява от постоянните представители. При началото на преговорите в рамките на Петото разширяване държавите кандидатки не получиха официална информация за технологията, вътрешните срокове на тези процедури, участниците в тях, графика на съответните срещи. Докато при преговорите с Австрия, Норвегия, Швеция и Финландия през 1994 г. е имало редовни седмични срещи между главния преговарящ от страна на Комисията и представители на държавите кандидатки, на които те са получавали информация за хода на съгласувателните процедури между Комисията и Съвета и вътре в работна група „Разширяване“, при преговорите с нас такова нещо нямаше. В началото на 2000 г. екипът, с който работих в Мисията на България към ЕО, бе изпратен пред предизвикателството да събере на основата на лични контакти цялата

тази информация, която на страните от ЕАСТ е била предоставена наготово. Моят заместник Петър Стефанов обобщи тази информация в подробно ръководство, което идентифицираше отделните стъпки в съгласувателните процедури на Комисията и Съвета, сроковете за тях и съответните участници, за да може Мисията да играе проактивна роля след писменото предоставяне на националната ни позиция, да предоставя информация по въпроси, преди те да бъдат официално и писмено зададени, и така да създаде максимално благоприятни условия за изработване на общата позиция на ЕС. Общата позиция на ЕС се обявява в рамките на Междуправителствената конференция в двата формата, включващи съответно българския главен преговарящ и на последващ етап министър. В този формат няма място за преговори, всичко е предварително договорено при това не с прякото, а само задочно участие на България. Театралните политически заявки за договаряне на ниво министри в рамките на заседанията на Междуправителствената конференция нямат нищо общо с реалността. Възможностите за лобиране на високо политическо ниво бяха ограничени до непряко влияние върху определени държави членки при тяхното позициониране по отношение на общата позиция на ЕС, като техническият характер на преговорите допълнително стесняваше тези възможности.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство – примерно тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго?

Този въпрос изисква разяснения за изключителната роля на скрининга за преговорите, като цяло, и формирането на преговорните екипи, в частност. Без скрининг няма как администрацията на държава кандидатка да се подготви за преговорите предварително (достатъчно е да сравним колко бавно върви процесът със страните от Западните Балкани, при които даването на статут „кандидат“ не бе обвързано с началото на скрининг). Официално България получи поканата за преговори през декември 1999 г., а самите преговори започнаха офици-

ално през март 2000 г., но двете години – 1998 г. и 1999 г. – са по същество част от преговорите.

Накратко, скринингът включва представяне от страна на Комисията на *acquis*, разделено на глави в зависимост от съществуващите общоевропейски политики, анализ на двустранна основа на съответствието на националното законодателство на държавата кандидатка с *acquis* и идентифициране на промените, които това законодателство трябва да претърпи, за да се постигне необходимото за членството съответствие. За първи път скрининг като подготвителен етап за преговорите е въведен по отношение на четирите кандидатки, членки на ЕАСТ – Австрия, Норвегия, Финландия и Швеция (предвид тяхното участие в Европейското икономическо пространство степента на синхронизация при тях е много голяма и процесът както на скрининга, така и на самите преговори е безпрецедентно кратък). Идеята този подход да се приложи и при Петото разширяване идва от Швеция. Включването през 1998 г. на всички държави от ЦИЕ – и поканените за преговори в Люксембург през декември 1997, и непоканените на този етап – имаше важно политическо измерение. Така се избягваше разделението “ins and outs” (страни, които са вътре в процеса и които са извън) и процесът ставаше “inclusive”, избягваше се впечатлението, че има изключени от него. Скринингът предполагаше също деполитизиране на процеса на подготовка, защото залагаше на експертното начало.

Механизми за координация на евроинтеграционните усилия на България има и преди включването ни в скрининга (при преговорите по Споразумението за асоцииране, при подготовката на молбата за членство), но при изграждането им се е тръгвало отгоре надолу, т.е. от „политическата шапка“ към работни групи, създавани по-скоро *ad hoc* и без устойчивост и приемственост в работата. Скринингът наложи изграждането на координационния механизъм да се мисли отдолу нагоре, от експертното начало към „политическата шапка“ и да се утвърди и на експертно, и на политическо ниво принципът на междуведомствена координация. Бързо бе преодоляна и първоначалната идея за силна координационна роля на Минис-

терството на правосъдието, като европейската интеграция отпадна от функциите му. Поради традиционната ключова роля на министерствата на външните работи в дипломатическата част на преговорите за членство основната координация пое Министерството на външните работи. На експертно ниво тя се подsigуряваше от участие на представител на МВнР във всяка една работна група – предизвикателство за колегите дипломати, които трябваше да се специализират в непривични за тях области. За тях скринингът имаше и образователен страничен ефект. Самото Външно министерство имаше водеща роля само по глава *Обща външна политика и политика на сигурност*.

Структурата, зададена от Комисията за скрининга, предопределяше на експертна основа и броя на работните групи, и техния състав (в смисъл представители на кои министерства да бъдат включени), в някаква степен и кое ресорно министерство да поеме координацията по коя глава. Все пак в повечето случаи водещите министерства имаха председатели, изпълняващи и политически функции, обикновено заместник-министри. Създаденият през 2000 г. координационен механизъм със стабилно експертно начало бе запазен до голяма степен в цялостния ход на преговорите. Лесно може да се проследи как пренебрегването на експертното начало в някои случаи е довело до по-скоро отрицателни последствия.

Разделение между политическо и експертно ниво, разбира се, съществуваше. Ролята на политическото начало бе свързана с обстоятелството, че 80 или 90 процента от преговорите за членство са по същество вътрешни преговори и при спорни въпроси между отделни министерства или между министерства и браншови организации решение може да се търси само на политическо ниво.

Ако търсим пропуски в преговорите на България за членство в ЕС, не мисля, че ще ги открием във външнополитически и дипломатически план. Евентуалните проблеми не са свързани с това, че нещо не е договорено както трябва с Брюксел, т.е. с държавите членки, а че нещо не е разяснено и подготвено както трябва в самата България. Ако поетите ангажименти в сферата на млекопреработването (да речем, изисквания към

съхраняване, събиране и транспортиране на млякото) са поети без разяснения и диалог вътре в България, лесно се стига до ситуация след членството, в която редица предприятия се оказват неподготвени и във финансова невъзможност да отговорят на високите изисквания. Отделен въпрос е дали информационната политика трябва да бъде вменена в изключително задължение на правителството или да се разглежда като отговорност, споделена с браншовите организации.

Работата на дипломатите ни в Брюксел и моята работа по дефиниция беше съсредоточена върху тези 10 процента индиректни преговори с Комисията и представителите на държавите членки в Съвета или постоянните представителства, докато основната отговорност за вътрешните преговори падаше върху екипите в България и то на най-високо политическо ниво – главни преговарящи, министри и правителството като цяло.

Като споменахте отговорността на браншовите организации, да преминем към въпроса за ролята на неправителствения сектор. Спомняте ли си да е имало някакво участие на структури на НПО-сектора или браншови организации в подготовката на българските позиции?

Доколкото си спомням, в утвърдения от правителството преговорен екип нямаше такива представители. Дали такива представители са консултирани при формирането на позициите могат да кажат представителите на правителството и министерствата, които изработваха позициите в София. Мисля, че Австрия е една от малкото държави, които официално са включвали в преговорния си екип представители на профсъюзите, браншовите организации и т.н., съответно Австрия е присъствала с най-многобройни делегации на заседанията на Междуправителствената конференция по преговорите. Но това обстоятелство се коментираше по-скоро като контрапродуктивно – както вече казах, тези заседания не предлагат никаква възможност за преговори и текаат по предварително изработен сценарий с уточнени изказвания.

Консултации с неправителствения сектор безспорно биха били полезни като част от вътрешните преговори, но ми

е трудно да кажа към кой момент започна консолидация вътре в неправителствения сектор. Към момент, към който в сферата на околната среда например имаше над 200 НПО-та, които не сътрудничеха помежду си, и най-отвореното за диалог правителство не би могло да ги консултира. Моето впечатление е, че подготовката за членство и самото членство доведе до консолидация вътре в неправителствения сектор, до убеждение, че е необходимо обединяване около определени интереси, каузи и т.н.

Т.е. създаването на обединяващи структури вътре в сектора е резултат от присъединяването, а не предпоставка?

До голяма степен и то поради спецификата на държавите от ЦИЕ, в които при тоталитарните режими не можеше и дума да става за силен неправителствен сектор с вътрешна самоорганизация.

Как на практика се изработваше позицията на страната по съответната преговорна глава, за която имате впечатления? Кои бяха преките участници в изготвянето на становище от наша страна? Имаше ли връзка между Националния план за развитие и работата по преговорните глави?

На политическо ниво ключова роля при изготвяне на позициите имаха главният преговарящ и директорът на „Европейска интеграция и връзки с международните финансови институции“ към Министерския съвет, а на експертно ниво – работните групи, сформирани, както вече споменах, на основата на скрининга. Най-добър общ поглед върху сложните междуведомствени съгласувателни процедури през 2000 г. и първата половина на 2001 г. имат съответно г-н Владимир Кисъв и г-жа Юлиана Николова.

Структурата на преговорите се определяше изключително от изискванията към държавите кандидатки за покриване на критериите за членство. Освен скрининга, структуроопределящи бяха инструментите, създадени да подпомогнат както

работата на Комисията, така и на страните кандидатки. През 1998 г. Комисията въведе т.нар. Партньорство за присъединяване (Accession Partnership), което обвързваше финансовата подкрепа за България с изпълнението на заложените в него приоритети. Освен това всяка държава кандидатка трябваше да изработи и т.нар. Национална програма за приемане на достиженията на правото на ЕС (National program for the adoption of the acquis). Позициите по отделните глави трябваше да бъдат в пълен синхрон както с Партньорството за присъединяване, така и с Националната програма за приемане на достиженията на правото на ЕС.

В хода на преговорите всяко едно българско правителство е имало и политически програми, и програмни документи, засягащи области извън рамките на утвърдените общоевропейски политики – здравеопазване, пенсионно осигуряване, образование, култура, но отчитането на напредъка на България и формирането на преговорните позиции беше пряко свързано с дневния ред, зададен от Брюксел. Не се сещам кой Национален план за развитие се визира във въпроса. Мога да си представя, че той е отразявал и ангажиментите, свързани с преговорите.

Да преминем към въпроса. За първия програмен период на нашето членство е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, съответстващи на политическите ни приоритети. По какъв начин се определяха те?

Моето участие в процеса приключи след сформирането на правителството на Сакскобургготски. Още след спечелването на изборите от НДСВ прецених, че не бих могла да работя с едно правителство, което може да изостави членството в ЕС като приоритет. Това, за щастие, не се случи, но тонът на популистката кампания на Сакскобургготски даваше основания за подобни опасения и аз предпочетох да подам оставка. През 2001 г. бюджетът и естеството на оперативните програми, разбира се, не бяха на дневен ред.

Сега да преминем към въпроса за външнополитиче-

ския контекст. Имаше ли подкрепа за България от някои страни членки на ЕС? Имаше ли страна, от която да черпим по-активно ноу-хау за подготовката си? Чия съпротива трябваше да преодоляваме? От какво се пораждаше тя? Аз мисля, че казахте за подкрепа на Швеция.

Ставаше дума за предложението на Швеция скринингът да се въведе за всички кандидатки в процеса на Петото разширяване, а не за подкрепа на България. Интересът на Швеция беше към балтийските републики и Полша. Ролята на шведското председателство през 2001 г. за формирането на голямата вълна (т.нар. big bang) беше също израз на този разбираем исторически и географски интерес.

Зад специалната подкрепа за определени кандидати за членство лесно могат да се идентифицират конкретни исторически, географски, икономически или културни връзки. Това е валидно както за подкрепата на високо политическо ниво, така и за отношението към страната на ниво експерти, бюрократи и чиновници. Спомням си, че преди да замина като ръководител на Мисията на България към ЕО директорът на представителството на Световната банка в София определи като едно от предизвикателствата пред мен и моя екип в Брюксел липсата на емпатия към България на ниво чиновници. Когато няма какъвто и да е личен опит с представители на една нация, чиновникът се задоволява с формалната обработка на документите, с които работи. Голямата диаспора на поляците, чехите, словаците и т.н. беше основата за едно предварително благоразположение към представителите на тези държави на ниво чиновници, на каквото ние все още не се радвахме и предстоеше постепенно да печелим.

Германия беше адвокат на разширяването като принципна политика на ЕС, включително и с България, но, разбира се, приоритет за нея бяха Полша и останалите ѝ непосредствени съседи. Стана вече дума за ролята на Тони Блеър за получената през 1999 г. покана за членство, но от това не следва, че Великобритания е подкрепяла България повече, отколкото, да речем, балтийските републики или която и да е друга страна кандидатка.

Към момента на нашето кандидатстване в регионален и по-тесен географски смисъл Гърция беше единствената членка на ЕС, която би могла да има основания да ни подкрепя по регионални икономически и политически съображения. От разговори през 1997 г. с Георгиос Папандреу (тогава заместник-министър на външните работи) знам, че той имаше амбицията Гърция да играе силна регионална роля – подобно на Швеция по отношение на балтийските републики и Полша (търсенето на паралел с Швеция беше свързано с личния му опит в тази скандинавска страна, в която семейството му е било принудено да потърси политическо убежище по време на военната хунта). По-късно станахме свидетели на ролята на Гърция при формирането на политиката към Западните Балкани. Но реално интересът на Гърция се сведе до неофициални претенции България да избере като партньор за всички проекти по туининг (twinning) именно Гърция. Туинингът беше идея, подсказана до голяма степен от скандинавските страни и подкрепена от Комисията, за дългосрочно командироване на чиновници от държавите членки в страните кандидатки, които да подпомагат подготовката в ключови области. Партньорство по туининг единствено с Гърция не би могло да се случи дори при изразено желание на България. Не само в контекста на скрининга неофициално ни се даваше да разберем, че подкрепата от страна на Гърция би могла да бъде нож с две остриета. Дори в онзи период доверието към Гърция не беше особено високо, т.е. приемането на Гърция за модел не беше препоръчително.

Но, както вече стана дума, България получаваше сериозна подкрепа от Комисията.

Дали Комисията е имала разбиране, че България не разполага с патрон? Дали Комисията ни компенсира, или по-скоро е такова отношението и към другите.

По-скоро това беше в контекста на институционалната роля на Комисията като посредник между държавите членки и държавите кандидатки. Но националността на чиновниците в Комисията, на посланиците на ЕС в държавите кандидатки,

както и на председателите на смесените парламентарни комитети и на докладчиците от страна на Европейския парламент играеше все пак някаква роля. На тази основа лесно се забелязваше подкрепа за Полша и балтийските републики например и по-индиферентно отношение към България.

А съпротива дали има от някоя страна? Защото по принцип има индикации, че е имало съпротива, особено спрямо България и Румъния като недостатъчно подготвени в последните етапи, което пък коства отлагане за 2007 г.

Няма отлагане за 2007 г. Присъединяването на България през 2007 г. не е резултат от съпротива на държавите членки към някаква имагинерна по-ранна дата – това беше запланираната дата в началото на преговорния процес и още през 2002 г., когато се взе решението за big bang, беше ясно, че предизвикателството ще е да се запази тази дата, а не да се договори по-ранна. Всякакви политически внушения относно постижимостта на по-ранна дата бяха също толкова безпочвени, колкото и поддържаните дълго време илюзии, че т. нар. „партньорска проверка“ ще позволи предоговаряне на датите за затваряне на малките блокове на АЕЦ „Козлодуй“.

С подписването на Протокола и Акта за присъединяване през 2005 г. се появи предизвикателството за евентуално отлагане на членството ни с една година въз основа на член 39, т.е. 1 януари 2008 г. вместо 1 януари 2007. Доколко клаузата за тази възможност е включена по настояване на конкретни държави членки или само по инициатива на Комисията, за да се предотврати проявата на подобна съпротива, или евентуално и по внушение на България, пак с цел да се успокоят държавите членки, могат да кажат само преките участници в преговорите през 2004 г.

Значи не можете да кажете, че е имало някаква конкретна съпротива?

Не мога да кажа, че е имало особен ентузиазъм по отношение на членството на България, но това не означаваше непременно съпротива. Наблюдавайки процесите през призмата

на местоработата ми в Брюксел, мога да дам и пример за своеобразен разнотой, за колебание при формирането на националната позиция на ключова държава като Франция по отношение решението за изваждането на България от т.нар. „черен списък“ на ЕС в края на 2000 г. и съответно отпадане на визите за български граждани в началото на 2001 г. Франция до последно се съпротивляваше на разделянето на България от Румъния (в крайна сметка визите за Румъния отпаднаха на по-късен етап). Постоянният представител на Франция в Брюксел Пиер Вимон дълго ми обясняваше колко е трудно да се пребори за решение в полза на България, чувствайки се разкъсан между Брюксел и Париж, където до последно имаше настроение двете страни да не се разделят поради традиционната подкрепа на Франция за Румъния, докато в Брюксел симпатиите бяха еднозначно в полза на България (на онзи етап Холандия бе изиграла ключова роля за разделянето на България и Румъния).

Както подкрепата, така и съпротивата предполагат някакви основания. Бих се затруднила да дам пример за съпротива, без тя да е свързана със сериозни вътрешнополитически опасения – основателни или не. Пак по отношение на визовия проблем на един по-ранен етап от обсъждането на съответния регламент се разбра, че Белгия се е обявила сериозно против изваждането на България от „черния списък“ на ЕС. Оказа се, че тази съпротива е мотивирана от засилен наплив на молби за политическо убежище от български граждани в Белгия. След разследване от българска страна се разбра, че става дума за организирана злоупотреба с белгийската система за даване на пари на ръка на търсещите убежище (а не настаняване в лагери, както в други страни от ЕС). Организаторите на българското нашествие в Белгия вземали половината от парите на подмамените от тях хора. След вземане на мерки от страна на българското МВР белгийската съпротива беше преодоляна.

Независимо дали става въпрос за разширяването или за каквито и да е други решения в рамките на ЕС, зад съпротивата на дадена държава членка винаги могат да се идентифицират конкретни вътрешнополитически съображения, свързани с реални или фалшиви страхове. Днес все по-често наблюдаваме

подобни примери.

Всъщност страните членки днес са много различни като политически модели, като икономики, като пазар. Има ли някоя, от която конкретно да е черпен модел, или по-скоро са били изпълнявани препоръките на Комисията?

Не бих говорила за различни политически или икономически модели – все пак и днес демокрацията, правовата държава и пазарната икономика продължават да са обединяващото между държавите членки, въпреки възникващите понякога дефицити. Но преди изграждането на българския координационен механизъм проучихме всички съответни модели – както в старите страни членки, така и в страните от Петото разширяване. Стопроцентно възприемане на чужд модел не беше възможно, така че се получи някакъв смесен тип. Колкото до самите преговори, Петото разширяване беше много различно от всички предходни, така че опитът на държавите от ЦИЕ беше много по-важен за нас. Част от функциите на Мисията ни в Брюксел беше и да се учим от опита на държавите, които бяха по-напред в процеса на преговори. Ще използвам една метафора, свързана с нощното шофиране в скандинавския север, където винаги има опасност ненадейно да изскочи лос на пътя и затова се счита полезно да се закачите за кола пред вас. Това предпазва от евентуални колизии. В този смисъл, карайки зад Полша, Чехия, Унгария...

Те бяха определени като отличници ...

По-важното беше, че трупяха опит, от който можехме да черпим и да се учим. Дори на това, как се оформя една преговорна позиция, а по-късно и какви въпроси повдигат старите членки, на какви преходни периоди можем да разчитаме. Макар че държавите от ЦИЕ бяха по принцип доста въздържани.

Така ли? В смисъл не са били склонни да споделят информация по този въпрос

Не бяха склонни, да. Кипър и Малта бяха много по-от-

ворени да споделят информация, но и проблемите им бяха по-различни от нашите.

Ставаше дума за получаване на достъп до документи, които не бяха публични и в самите държави кандидатки. Освен това, Полша, Унгария, Естония и т.н. имаха чувството, че включването на нови държави в преговорите през 2000 г. забавя собственото им членство. Докато за България в никакъв случай не можем да говорим, че е била „отложена“ за 2007 г., в Полша и Унгария присъединяването през 2004 г. се разглеждаше като отлагане в сравнение с обещанията, дадени им на високо политическо ниво от канцлера Хелмут Кол преди 2000 г.

Говорихме вече за разделението между експертно и политическо ниво. Каквото и да ви говори политическото ниво (било то от страна на старите държави членки или страните кандидатки) има един задължителен обем от подготовка на експертно ниво, без която не би могла да се присъедини никоя страна. 2005 г. канцлерът Герхард Шрьодер уверяваше Хърватия, че е възможно да се присъедини към ЕС през 2007 г., но тази висока политическа протекция се оказва недостатъчна. Шрьодер нямаше как да вкара сам Хърватия в ЕС (нито пък който и да е български политик би могъл еднолично да вкара България в ЕС).

За Комисията казахме, че е била наистина най-благо-разположена.

Като цяло, да. Нямам пряк поглед върху целия предприединителен период и ангажираността с България на експертно ниво в зависимост от високото политическо ниво в различните състави на Комисията. Но ако трябва да сравнявам Комисията Сантер и комисар Ханс ван ден Брук с Комисията Проди и комисар Гюнтер Ферхойген, не бих се поколебала да кажа, че разширяването беше истински приоритет и за Проди, и за Ферхойген.

Но той е първият комисар по разширяването.

Да, ресорът на Ван ден Брук беше много по-широк, но разширяването беше вече на дневен ред и беше част от неговия

ресор. При Ферхойген имаше преплитане на институционален и личен ангажимент. Колкото и на теория националността на комисарите да няма значение, фактът, че разширяването беше истински приоритет за Германия, имаше значение и за личната амбиция на Ферхойген да демонстрира успех. Само преките участници в процеса биха могли да кажат доколко националностите на следващите председател на Комисията Жан Мануел Барозо (Португалия) и комисар по разширяването Оли Рен (Финландия) са имали ефект в едната или другата посока върху финализирането на разширяването с България и Румъния.

Ами добре, то остана влиянието на геополитическите обстоятелства или сили. Спомняте ли си геополитически обстоятелства или сили да са повлияли силно на предприсоединителния процес?

Петото разширяване на ЕС не е просто победа на идеята за мир (ЕС получи през 2012 г. Нобеловата награда за мир), но и плод на конкретна геополитическа ситуация.

Цялото Пето разширяване на ЕС би било немислимо без краха на комунизма, разпадането на СССР и разпускането на СИВ и Варшавския договор. Но и предходното разширяване с държавите от ЕАСТ (на практика, въпреки водените преговори с Норвегия, само с трите неутрални държави Австрия, Финландия и Швеция) беше резултат на тези геополитически промени. Именно разпадането на двуполюсният свят на Студената война направи възможно членството в ЕС приемливо и за неутралните държави.

ЕС на дванадесетте – такъв, какъвто беше през 1989 г., имаше умерен ентузиазъм дори по отношение на Четвъртото разширяване и първоначално искаше да предложи на членките на ЕАСТ сътрудничество само в рамките на Европейското икономическо пространство. Франция виждаше застрашена ключовата си роля в един разширен Европейски съюз. Неслучайно Франсоа Митеран предпочиташе запазване на статуквото и предлагаше страните от ЦИЕ да бъдат включени само в една европейска конфедерация. В това отношение той не се различаваше много от Михаил Горбачов с бленувания от него „общ

европейски дом“.

В началото на деветдесетте ентузиазмът на Германия да се тръгне към голямо разширяване също беше умерен. Един програмен документ за формиране на ядро и периферия (т.нар. Кеупегора) на немските политици Волфганг Шойбле и Карл Ламерс от 1994 г. предизвика много дискусии. В различни вариации той се е възраждал в хода на целия процес, а продължава да присъства в една или друга форма и в настоящите дискусии за бъдещето на Европа.

Виждането, че само разширяването на ЕС би гарантирало сигурността на ЕС при новия световен ред, узря бавно, като постепенно се разширяваше и кръгът на страните, които би следвало да обхване. От първоначалните идеи за разширяване на НАТО и ЕС само с Полша, Унгария и Чехословакия (впоследствие Чехия и Словакия), които с оглед на новите геополитически предпочитания на Запада бързо се самопакетираха като Централна Европа (Mitteleuropa), а след това и като Вишеградската четворка, постепенно започна да се мисли в по-широк мащаб.

Е да, разбирането, че на Балканите има несигурност, че регионът е по-възвивоопасен. И всъщност точно гражданската война в Югославия, например Косовската криза, са стимулирали процеса.

Да, за да се подаде сигнал към Югоизточна Европа, през 1997 г. беше поканена за преговори Словения, а за да не бъдат изключени балтийските републики, групата на поканените в Люксембург включи и Естония.

Вече стана дума за ролята на Косовската криза – както за създаването на Пакта за стабилност в Югоизточна Европа, с който Европейският съюз даде доказателство, че започва да формира собствена външна политика, така и за включването на България и Румъния в Петото разширяване.

А сега, въпросът който остана. Смятате ли, че има нещо в процеса на подготовка, а след това и в процеса на присъединяване, което е можело да стане по друг начин?

Според Вас България успя ли да се подготви за членството по време на преговорите?

Историята не признава въпроси от типа „какво би било, ако“ или „какво би било, ако не“. Едва ли някой би оспорил, че между 1989 г. и 1997 г. (а в търсене на причинно-следствени връзки можем да се връщаме и към 1944 г., и още по-назад във времето) България загуби много време да се реформира и модернизира в контекста на новите реалности. За това сигурно има субективни причини, но и много обективни. Колкото и да ги анализираме, те не могат да променят реалните условия, в които се формира политиката на ЕС към България и самата политика на България за присъединяване към ЕС. По принцип може много да се говори в контекста на теориите за “path dependence” (условно превеждано като „зависимост от миналото“), но това неминуемо ни отвежда към това, какво и защо се е случило именно така и не друго.

България извървя своя път към членство в ЕС при определени конкретни условия (независимо дали са ни харесвали/ харесват или не), при това в рамките на един много малък прозорец от благоприятни външнополитически обстоятелства (прословутия window of opportunities).

В контекста на умора от разширяването на ЕС в много от старите държави членки и дори вътре в европейските институции се заговори за недостатъчната подготвеност на България за членство в ЕС. Подобно твърдение трудно би могло да бъде защитено с конкретни примери за връзка между настоящите предизвикателства пред Европейския съюз и членството на България. Осмелявам се да кажа, че от гледна точка на функционирането на ЕС няма основание да се твърди, че България не е била достатъчно добре подготвена – няма обща европейска политика, която да функционира по-зле заради членството на България. Броят на процедурите за нарушение (infringement procedures) също не би могъл да илюстрира някаква сериозна степен на неподготвеност на България за членство в ЕС. Темата за функционирането (или нефункционирането според разбирането на някои) на Механизма за сътрудничество и проверка (СVM) е много широка и не бих искала да се впускам в нея.

Говореното за неподготвеността на България не е изолиран феномен и в самата България. Понякога то обслужва конкретни тяснопартийни интереси. Но още по-често е свързано с надценяване на възможностите на ЕС да бъде основен двигател на реформи в области, в които ЕС няма правомощия, или на мисленето в стереотипите на силно централизираната държава. При формирането на отделните политики в ЕС се отчитат съответните stakeholders – „заинтересовани страни“. За мен няма смислен отговор на въпрос за „подготвеността на България“, без да се конкретизират „заинтересованите страни“ при конкретните политики и без да се изостави представата, че е трябвало „държавата“ да подготви „заинтересованите страни“, мислени като пасивни обекти, а не като дейни субекти. Ако подходим по този начин към въпроса, бързо ще установим, разбира се, различни нива на „подготвеност“ на различни „заинтересовани страни“ в различни области, но и огромното значение на самото членство за все по-голямата способност за извличане на ползи от него.

Винаги съм смятала членството на България в ЕС за безалтернативно, но никога не съм се поддавала на илюзията, че това задължително условие за развитието на модерна и демократична България може да бъде достатъчно само по себе си и с магическа пръчка да преобрази държавата и обществото. Има много дефицити в нашето общество, много неща за нехаресване, но твърдо вярвам, че за тях не ни е виновен ЕС, нито нивото на подготовката ни за членство. Ако не бяхме в ЕС, икономиката ни, здравеопазването, пенсионната система, образованието нямаше да са по-добри, да не продължавам да изреждам.

Със сигурност ще можем да се възползваме по-добре от възможностите, които ни дава членството в ЕС, ако се съсредоточим върху търсенето на дефицитите в политиката ни на национално и местно ниво.

Юни 2018 г.

ВАСИЛ ГАРНИЗОВ

Вид образование:

хуманитаристика (българска филология).

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

научен сътрудник в Института за фолклор към БАН, преподавател в Нов български университет и съпредседател на Центъра за социални практики, разработващ и подкрепящ проекти за местно развитие.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1997 г. до 1998 г. – главен секретар на Министерството на регионалното развитие и благоустройството и генерален директор на Националния център за териториално развитие и жилищна политика, където първоначално е прикрепено звеното за ФАР – Трансгранично сътрудничество между България и Гърция, съпредседател от българска страна на Съвместния комитет за сътрудничество между България и Гърция;
- от 1998 г. до 2001 г. – заместник-министър на регионалното развитие и благоустройството, отговарящ за управлението на програма ФАР – Трансгранично сътрудничество между България и Гърция и България и Румъния; ръководител на Централното координационно звено по специалната подготвителна програма на ЕС за България; отговорен за програма ИСПА и ФАР – Икономическо и социално сближаване; координира разработването на Националния план за икономическо развитие и Националния план за регионално развитие;
- от 2000 до 2001 – ръководител на екипа за преговори по глава 21 Регионална политика и координация на структурните инструменти.

Настояща позиция:

доцент в департамент „Антропология“ на Нов български университет.

Да започнем по-отдалече: защо и как стигнахте тъкмо до регионалното развитие, г-н Гарнизов?

Да започнем от това, че някъде в началото, по-точно в края на пролетта на 1996 г. с Е. Дайнов бяхме основали една неправителствена организация – Център за социални практики. Така се случи, че между 1993–1995 г. бях работил по много проекти за местно развитие. Да кажем, примерно, че бяхме успели да убедим една огромна холандска неправителствена организация с голямо международно влияние, която по-късно се прекръсти на OXFAM, че работа за тях има и при нас, а не само в Третия свят. Изпратиха един свой представител – много умен младеж, с когото обиколихме страната, и се убедиха, че има реални проблеми, в чието решаване могат да участват. Така особено през 1995–1996 г. обикаляхме – най-вече Родопите – като търсихме такива „горещи места“, в които се пресичат няколко типа проблеми – малцинствени, етнически, т.е., от една страна, общности, които нямат достъп до инструменти за развитие (нарушени лични и колективни права, бедност), а от друга – разрушена околна среда. Това бе първоначалното наше предложение за проекта и те го приеха, защото им пасваше на философията и въпросите на околната среда бяха много актуални. По този начин обиколихме различни общностни групи – роми, турци, помаци и други от Източните Родопи, с които аз работя много отдавна, още от 1985–1986 г.

След като идентифицирахме 4–5 места, се свързахме с местните общности, за да направим проекти и да им помогнем да развият конкретни проектни предложения. Някои от тях получиха финансиране и стигнаха до много добри резултати.

Та искам да кажа, че покрай нашия Център вече се бях фокусирал върху такава приложна проблематика в антропологията, като *local development* (макар по света усилено се дебатираше дали е правомерно антропологът да се намесва на терена, който изследва, но както и да е).

Един ден през 1996 г. в нашия офис дойде Александър Божков – предишен шеф на Агенцията за приватизация, като политически пратеник на Иван Костов и каза: „Момчета, ние събираме хора да помогнат на нашия [на СДС] кандидат за

президент“. Ние с Дайнов се разбрахме аз да отида да работя в екипа на П. Стоянов. Водех се началник на нещо като отдел за анализи и стратегии. Там вече започнах да работя по-интензивно и прагматично със социолозите, включително с М. Янова (тогава), Б. Димитрова, с всички останали. Бях в сърцевината на кампанията. Шеф на кампанията беше Евгени Бакърджиев и аз работех с всички, включително с Костов. След победата една част от хората отидоха в администрацията на президента, но аз такива уговорки не съм имал с П. Стоянов и се върнах в нашия Център и в Нов български университет, където изграждахме Департамента по антропология.

След кризата на Виденовата зима през следващата година дойдоха изборите и Костов ме покани отново в щаба за изборите на ОДС, където вече се изграждаше коалиционната формула. Така че, през следващата година пак се занимавах с избори. След парламентарните избори нещата вече бяха много по-различни, тъй като участвах и в писането на управленската програма (въз основа на предизборната програма), в чиято подготовка също бях участвал.

При президентските избори основните теми бяха ориентацията към НАТО и Европейския съюз, което П. Стоянов наричаше „цивилизационен избор“, и макропроблемите – индустриалният срив, провалът на държавната политика по отношение на големите предприятия, обедняването. Тогава темата за регионалното развитие нямаше място. Но по време на предизборната кампания на Иван Костов, така да я наречем, вече трябваше да се отиде на много по-конкретно ниво и аз бях развил тезата, че българската администрация трябва да промени своя акцент и от териториално развитие трябва да се превключи – малко по малко – на регионално развитие именно в контекста на цялостната ни европейска ориентация. За след тези избори също нямаше никаква лична уговорка – нито с Костов, нито с Бакърджиев, защото участвах и в двата щаба като представител на група неправителствени организации: Центъра за либерални стратегии, Аксес на В. Русанов, Центъра за социални практики и още други десетина либерално, натовски и европейски настроени организации.

След изборите Костов възложи на Е. Бакърджиев и на В. Методиев (като представител на коалиционния партньор Народен съюз на Савов и Мозер) да направят структурата на Министерския съвет. Тогава Бакърджиев ме извика и каза: „Ти нали през цялото време пишеше и говореше, а и ние след теб повтаряхме, че трябва регионално развитие, обаче никой не знае какво е това. Вземи да напишеш каквото трябва!“.

По същото време Красимир Ангарски, който работеше като икономически съветник при Петър Стоянов, беше развил идеята, че е добре да се направи една отделна Агенция за регионално развитие и бе споменал, че съм подходящ да я оглавя. Но когато се създаде структурата на Министерския съвет, на практика това ниво – агенциите, се оказа много сложно. Защото когато започнахме да работим върху структурата на правителството и се заровихме в документите, които наследихме, се оказа, че в края на своето управление Виденов е взел на ръчно управление всички ключови агенции. Защото там е „гърмяло“ – там са били най-важните проблеми: икономически проблеми; бизнес интереси, корупция и др. Беше взел енергетиката, българите в чужбина, имаше една агенция за чуждестранна помощ – тя беше страшно важна, защото през нея минаваха големи пари. Камара такива агенции, които са били проблемни, а естествената реакция на Виденов е била – щом нещо „гори“, да го вземе на пряк личен контрол. Коего донякъде обяснява и бързия му и драматичен край. Никакво делегиране! Пък и на кого да делегира – при такива тежки вътрешнопартийни битки.

Та по това време Костов, Бакърджиев и всички други бяха много скептични към идеята за създаване на нови агенции. Така въпросите за регионалното развитие се оказаха бъдеща компетенция на Министерството на териториалното устройство, което е наследник на стар комитет от времето на късния социализъм. По време на прехода стана министерство, което беше много важно, защото на практика то планираше и контролираше всички инвестиции в инфраструктурата. Обаче при прехода, каквито и планирания да имаше, стигаха доникъде, защото нямаше финансиране. Започнато и докарано доникъде.

Така или иначе, участвах в една или две срещи с Методи-

ев и Бакърджиев, които си уточняваха по-скоро политическото разпределение съобразно партийното участие в коалицията. Бакърджиев вече си беше намерил двама заместници в министерството. Аз се занимавах с прехвърлянето на Агенцията по пътно строителство от транспортното към регионалното министерство, както и със създаването на Съвет по етнически и демографски въпроси към МС, защото липсата му до този момент представляваше голяма дупка за едно общество, което току-що е излязло от катастрофата с преименуването и тепърва трябва да се справя с последиците. Така че съм се намесвал при решаването на няколко много частни практически въпроса и съм създавал впечатлението, че разбирам все пак от някакви неща, а пък междувременно бях нарисувал на Бакърджиев някаква скица за едно бъдещо министерство. Но един ден той ме извика на някаква среща и в неговия стил каза на присъстващите: „Да ви представя бъдещия главен секретар на министерството“.

Аз отговорих: „Това е малко изненадващо, а и на мен не ми се занимава с такива административни въпроси“.

Но той възрази: „Ти си го писал това в програмата, ти си го чертал за пред Костов, сега трябва да го направиш“.

На практика на мен ми се наложи да закрия Министерството на териториалното развитие и благоустройството и да го преоснова като Министерство на регионалното развитие. Разбира се, някои неща останаха: всичко свързано с устройство на територията, планове, проекти; огромната държавна собственост, която беше основен стълб на предишното министерство; цялото капитално строителство – цялата циментова индустрия, всички строителни предприятия, домостроителни комбинати – огромна империя. Плюс това и Строителни войски, които към онова време наброяваха 12 – 13 хиляди души.

През първия ми ден като главен секретар, когато още нямаш дори секретарка, телефонът иззвъня:

„Господин Главен секретар, разрешете да се обознача!“

„Да“.

„Генерал Пешелеевски, обаждам се от пропуска“.

„Да?“

„Разрешете да се кача“.

„Да!“

Да не разказвам всичко.

Огроман стрес. Това няма пряка връзка с евроинтеграцията, но трябва да е ясно откъде тръгваме, какво наследство заварихме. Първите месеци, до септември, на практика се занимавах с това, да преобразувам министерството – да се подготви един текст за постановление на МС с функциите и структурата на министерството, като се запазят старите функции и се добавят и се изградят новите структури. Направих това нещо и вече бях готов да си се връщам, откъдето бях дошъл, а Бакърджиев вече си бе намерил една адвокатка за моето място.

Но Бакърджиев ми каза друго: „Ти ми трябваш. Тук при нас ще има едно експертно-аналитично звено – Национален център по териториално развитие и жилищна политика (НЦТР-ЖП), нали тази регионална политика трябва да се превърне в стратегии, програми, планове и т.н.“

Това ми се видя любопитно и станах генерален директор на НЦТРЖП, както бе по щат от социалистическо време. По-неже в концепцията, която бях направил, едно от най-важните неща в оперативен план засягаше програмата ФАР. Тя бе замислена като предприсъединителен инструмент, който да подготви страните кандидати за членство в ЕС за участие в общата структурна, кохезионна и всякаква друга интеграционна политика. В тази концепция, която им бях дал, а тя беше в голяма степен извлечена от различни документи на Европейската комисия, от срещи с чужденци и други такива, бях заложил следния принцип: който управлява най-големия фонд, управлява всичко. Това е прост и убедителен принцип.

Разбира се, тогавашният министър на финансите се опита да възрази на това. Обаче тогава ние бяхме политически много силни – Бакърджиев беше ръководител на двата успешни предизборни щаба и шеф на Софийското СДС и беше пряко въввлечен в атаката на парламента през януари. (А покрай него имаше една голяма група активисти, които бяха много бойни. В политиката, ако не си готов за бой в един момент, не ставаш за тази работа.) Та, в общи линии, Муравей Радев ми имаше уважението и много бързо склони. Първо, защото това му се

виждаше много далечна перспектива. Това се виждаше много далечна перспектива и на Бакърджиев. Даже после, когато го тормозех за някаква инициатива, когато трябваше да се вземат някакви стратегически решения, той ме питаше: „Добре, а кога ще се видят реално последиците от това?“.

Аз отговарях: „2008–2010, евентуално – 2005“.

А той отвръщаше: „Абе, Васко (тогава така си говорехме – на малки имена), вие не разбрахте ли, че нас до края на годината ще ни изгонят, до края на годината населението ще ни изгони от управлението с камъни!“

Такива бяха времената: страната фалирала, хиперинфлация, Костов прави парична реформа, започва бърза и тежка приватизация под натиска на МВФ, Световната банка и, така да кажем, Великите сили. Ние сме фалирала държава – въвежда се валутен борд, не може да се печатат пари, пенсиите са безумно ниски, заплатите и те, магазините са празни. Така че за човек с политическо чувство нещата изглеждаха така в краткосрочен и средносрочен план. Имаше такава нагласа сред ключовите политически фигури, че е много вероятно скоро да има сериозна политическа криза и да не изкараме мандата. Да не говорим изобщо за годините 2005, 2010, 2012.

Така че, Бакърджиев ми бе делегирал всички други въпроси от по-стратегически характер, които нямат отношение към оперативното управление. Имаше ми пълно доверие и за всяко нещо ме е подкрепял, когато съм искал нещо – заповед, документ или пък мандат, каквото съм искал. Това ми развързваше ръцете – от една страна, другите министерства не се чувстват ограбени в текущ план, а, от друга – аз винаги мога да се обадя на президент, на премиер, на когото трябва.

А освен това бях работил с всички министри преди това през годините: В. Василев – министър на търговията; В. Методиев – на образованието, Е. Московска – на културата, т.е. аз имах пряк достъп – не през партията, не през администрацията. Например, с В. Василев сме обикаляли седмици наред Северозападна България с тировете с помощи от Българо-германския фонд. В смисъл, познаваме се в съвсем различно, лично качество. Да не говоря, че бяха инструктирани – кога къде какво да

говорят, как да се обличат през кампанията и пр. (такава една хамалска работа за завоюване на доверие, ден по ден).

Тъй като смятах програма ФАР за много важен инструмент, особено програма ФАР – „Трансгранично сътрудничество“, трябваше да събера екип. Мисля, че специално с този първи екип много сполучих. Първо, взех за ръководител на оперативното звено една дама, която беше инженер, имаше добър английски и малко инвестиционно мислене. С нея подбрахме екипа – с конкурси. Например, на сегашната министърка на регионалното развитие това ѝ беше първата месторабота – взехме я с конкурс. Признавам, че съм я разплаквал понякога и сега ме избягва систематично. Но такива бяха времената – не търпяха никакво лигавене. Всички, които сме назначавали, са работили при тези условия. Нямахме работно време, но се опитвахме да им докараме някакви допълнителни екстри, тъй като работеха по стратегически приоритетни задачи. И така направихме звеното по ФАР.

Обаче седмица или две след това Бакърджиев ме извика спешно в министерството (Националният център е в друга сграда) на среща с посланика на ЕС у нас и още някакъв човек. Оказа се, че той е от Брюксел и отговаря за програма ФАР – „Трансгранично сътрудничество“ и по-специално за България. Разговорът вече бе започнал и те директно поставяха въпроса, че Брюксел ще закрие няколко от вече обявените проекти, които са с продължителност няколко години – 1995 – 1997 г. За 1995 г. нищо не е направено. Ключовият проект за 120 млн. евро по трансграничното сътрудничество с Гърция е за рехабилитация на железопътната инфраструктура (по линията до Кулата) – нещо, от което и Комисията, и Гърция живо се интересуват. Но при Виденов нищо не е направено. А и при нас, макар вече няколко месеца да сме на власт, няма никакъв напредък. Оказва се, че Министерството на транспорта не им дава документацията за тази инфраструктура. Това се е случило по инерция, останала още от социалистическо време, когато БДЖ е била военизирана организация и техническата документация е била секретна, защото и линиите, пътищата и летищата са въпрос на национална сигурност. От Брюксел казаха: „Ние разбираме

това, няма проблем да си е ваш вътрешен национален въпрос – има такива неща, в които ние не се месим, но защо тогава изобщо сте предлагали този проект? Когато преди три години вашите власти са дошли да преговарят за приоритетите си по програма ФАР, вие сте настоявали този проект да е централен за периода до 1997 г.“

Тогава аз казах: „Не съм запознат с проблема. Дайте ми 15 минути да изясня за какво става дума, пийте едно кафе и ще намерим решение“.

Но посланикът, който вече е свикнал да го разиграват многократно през последните години, каза: „Добре, но да знаете, че, ако след тези 15 минути нямаме положителен отговор, довечера за Брюксел заминава доклад, с който спираме проекта за България за досегашните три години. За 1998 г. тепърва ще мислим, това е бъдещ период“.

Това става в момент, когато сме заявили, че основният политически приоритет на правителството е да подготви всички политически, икономически и други условия за присъединяване на България към ЕС. Би било крупен политически гаф! Но това сме заварили и то не е на равнище Виденов, равнището е много ниско: началник отдел „Железопътна инфраструктура“ в Министерството на транспорта.

Обадих се на Вилхелм Краус – транспортния ни министър, който също бе „съвсем пресен“ и ми каза, че не знае за какво става дума и трябва да провери. Но ми се обади след 10 минути и каза: „Да, разиграват ни“. Аз обаче дадох телефона на Бакърджиев, който се разпореди цялата документация – секретна, не секретна, веднага да дойде на моето бюро.

Върнахме се на срещата и обяснихме, че да, има заматване, инерция, неподготвени хора, има действие на стари правила и разпореждания, но ние поемаме ангажимент да разплетем този възел много бързо, защото същински проблем няма. То така и стана – щото като имаш политически авторитет и сериозна политическа подкрепа, такива пожарни моменти се преодоляват по политически начин: отгоре се натиска с малко скандали, с малко заплахи, че ти провалят европейската интеграция. Отделно от това, че всъщност получаваш един грант,

един подарък да си оправяш железниците.

Спасихме положението и не прекратиха програмата. Но продължиха да изскачат други проблеми – например, проект от същия пакет за рехабилитация на съоръжение за отпадни води в Елешница и за екологичната среда при уранодобива. Гърците, естествено, са заинтересовани. Ясно е, че си е проект от трансгранично естество, защото замърсяването е тук, но щети има и от другата страна. Гърците основателно протестират, те са се съгласили да влезе този проект в програмата, обаче – пак същото – няма никакъв напредък. Никакво съдействие, никакъв достъп до техническата документация. Това вече беше в министерствата на икономиката и на екологията. Но там се оправихме сравнително бързо. Имаше и други „заспали“ проекти – например, самият гранично-пропускателен пункт на границата. Там също хем искаш да модернизираш пропускателния пункт, хем имаш съображения за национална сигурност. Да не говоря за гранична полиция, за тир-карнетите – една камара интереси са се настанили там и не искат „външно око“ да идва да гледа.

Така че отпушихме много неща и дейността по програма ФАР потръгна. Но в началото недоверието на ЕК към България беше много голямо – в общи линии се смяташе, че тази карта за членство в ЕС се размахва по-скоро като дъвка-зальгалка за местния прозападен елит, а иначе нищо сериозно. (Както сега за Македония, Сърбия, Черна Гора – „да, добре, някой ден, няма как, естествено, близо сте. Но, първо, имате нерешени вътрешни проблеми, второ, имате нерешени проблеми със съседите“.)

Например, с Гърция – отиваме с Бакърджиев на среща с външния министър или пък аз на поредната среща с В. Папандреу, която беше министър на регионалното развитие и екологията (защото в момента, в който поех програма ФАР, станах съпредседател на Съвместната българо-гръцка комисия за сътрудничество) ,и винаги се появяваха серия едни и същи нерешени проблеми. Първият нерешен въпрос бе за АЕЦ „Козлодуй“, вторият – за замърсяванията, третият – за водите на река Струма, за разливите. То още Виденов беше подписал някакво споразумение, но гърците непрекъснато се оплакваша, че няма измервателна система и т.н.

Така или иначе трябва да играеш двустранно, т.е. да се договаряш с всяка една от страните членки, защото, докато се подготвяш за членство, работиш с ЕК, но договорът се подписва с всяка страна членка и се ратифицира от всяка страна. Така че, трябва да се изчистят всички проблеми с всяка една страна. Няма значение какви други критерии си изпълнил, ако имаш минимални нерешени двустранни проблеми – примерът с името на Македония е показателен.

Но когато нещата по програма ФАР потръгнаха, започна тежката работа – търгове за избор на консултанти, за изпълнители, за какво ли не. В някои години съм разписвал бюджети за по 120, 200, 280 млн. евро, а всичко това минава през процедури за търгове.

Една от основните критики към нас до 1997 г. беше, че нямаме читав закон за обществените поръчки. Още тогава лешоядите вече кръжаха, нашите мутри, хищници и какви ли още не се бяха наредили – а-ха-а, това с членството в ЕС хич не било лошо, ще се раздават едни пари. Имахме много тежки проверки – от Комисията, от Представителството в София, от ОЛАФ, от кого ли не. Защото програма ФАР не беше децентрализирана и за всеки разход – за консултант, за предварителен проект или проучване (примерно за завода за боклука на София), навсякъде се завихряха едни интереси. Поради това се назначаваше комисия, в която задължително беше включен представител на Представителството на Комисията; той задължително трябваше да има право на вето и т.н. Програма ФАР не беше като да имаш един бюджет, който харчиш, а контрол – само апостериори. Тук имаше предварителен контрол, текущ контрол, последващ контрол. Защото непрекъснато валяха доноси какви големи пари сме откраднали.

Още като направихме звеното по ФАР беше ясно, че ще има постоянни проверки по всякакви въпроси. Затова в сградата на Министерството трябваше да се отделят две стаи близо до кабинета на съответния зам.-министър: в едната е документацията, а в другата (празна) – когато дойдат проверяващите (контрольор от българските или чуждите институции), да им се носят папките от другата стая. Трябваше да се осигури предва-

рително възможност за този текущ контрол – ден за ден, върху всяко едно екю, после евро. И много правилно, защото иначе още повече пари щяха да бъдат откраднати – по тези земи имаме много ноу-хау как се прави това.

Освен това, те вече се бяха поучили от опита си в Гърция и Португалия. Преди това, особено преди Гърция, системите за предварителен и текущ контрол са били много по-слаби. Но понеже в Гърция са били реализирани много проекти, а резултатът го няма или има резултат, но той не е устойчив, ние трябваше да платим тази цена, за която нямаме пряко вина.

Този въпрос съм го поставял на един консултант, който си бях избрал, защото парите идват от Комисията, но и ти имаш право на глас при избора. Та бях си избрал човека – Луиш Пиреш, който преди това бе управлявал програмите за регионално развитие и кохезия в Португалия. Много свестен човек беше и го питах как решават този проблем – освен че трябва да се отделят ред помещения и човек, който да пренася папките. Отговори ми: „Никак. Само през съдебната система. И досега има хора, които са в затворите. (А става дума за събития отпреди 7-8 години.) Само това успокоява ЕК, защото тя е наясно, че ще има злоупотреба с тези пари, но иска да вижда, че тези, които са злоупотребявали, са в затвора и че държавата има механизъм да връща средствата, с които е допуснала нередности“.

В края на същата година (по мое предложение, защитено от Бакърджиев) Министерският съвет прие решение, с което се създаде Централно координационно звено за подготовка на България за участие в структурните и кохезионните фондове на ЕС. В него имаше представители на всички министерства, които имат отношение към усвояването на фондове, които биха искали един ден да участват в харченето на европейски пари за общите политики – обща транспортна политика, обща екологична политика, обща политики за развитие, включително Министерство на финансите, на МВР (заради Шенген) и т.н. Това координационно звено трябваше да извърши цялата подготовка за участие в провеждането на европейските политики. Но то не беше политическо тяло, макар да имаше и политическо представителство – човек от МС и човек от Външно министерство,

защото участваха ръководители на дирекции или отдели, които бяха пряко свързани с достъпа до фондовете.

Звеното трябваше да направи няколко неща: първо, преглед на законодателството, за да се види къде работи и къде не работи (къде имаме сериозни разминавания в базовите правила), да предложи промени, да участва в съставяне на проектите за тези промени. Това засягаше страшно много сфери. Значи, на първо място – законовата база; на второ – плановата база, т.е. как ще постигнем синхрон в инвестициите, така че едните да не унищожават резултатите на другите. Защото ЕК бе забелязала вече в страните преди нас, че, например, пътната агенция прави нещо, а след нея някаква друга инфраструктура преорава направеното тази година. Нещо, което в България става непрекъснато. Това е някакъв проблем, с който българската администрация се бе сблъсквала още по времето на късния социализъм. И Държавният планов комитет се е опитвал да се справи, и Министерството на териториалното развитие и благоустройството се е опитвало да се справи, но без успех. Защото по онова време всяко министерство си беше една затворена феодална крепост – да, има възможност за радикална намеса отгоре, от Политбюро, но всеки началник си има своите връзки и има риск тези междуведомствени битки да се превърнат в битки вътре в Политбюро или Държавния съвет.

Това беше много голяма грижа на ЕК, когато се планира стратегия за развитие, тя да е кохерентна вътрешно и външно. Може да е много необходимо да има магистрала между Варна и Русе, но не можеш да обосновеш харченето на европейски пари за нещо, което е извън европейската транспортна система. Българската стратегия за развитие трябва да е кохерентна с тази на ЕС. Ние може да смятаме, че ни е много важна връзката между Белград и Истанбул, обаче това сега не е европейски приоритет – гърците какво печелят от това. Отвъд този преднамерено брутален пример трябва да се постигне кохезия между гръцките, българските и румънските планове, но не само по тези въпроси, а за всичко.

Тази материя е много сложна, как я разбират члено-

вете на Звеното? За антрополог и социолог би трябвало да е ясно, че „феодалното мислене“ не е изчезнало с рухването на социализма. Как се постига единомислие в работата на Звеното?

Не е толкова сложно. Понякога не се налага да обясняваш и да чакаш да те разберат. Затова по-горе стана дума, че е много важно да имаш собствен политически авторитет. Трябва да можеш да вдигнеш телефона на министъра на финансите и да го помолиш да се срещне спешно с шефа на европейския си отдел или с представител на друго министерство и да се разберат, защото сроковете текат.

То Иван Костов започна кариерата си от финансовото министерство и си бе подбрал хората още от най-ниско ниво – беше ги следил от младши експерти в отдели. Там работех много добре с Д. Радев, който имаше статут на първи зам.-министър, защото отговаряше за поддържането на добри отношения с МВФ и СБ. Понеже е banker, той се ползва с доверието на Костов, ползва се и с доверието на външните институции. Сега трябва да е шеф на БНБ. Пл. Орешарски – млад зам.-министър и човек, на когото тогава можеше да се разчита. С него имахме съвместна работа, защото отговаряше за парите за инвестиции. К. Ананиев – бивш служебен финансов министър и дългогодишен зам.-министър на финансите, занимаващ се с бюджетирането, в момента министър на здравеопазването. С всички тях се разбирах чудесно, защото в техните очи съм имал тежест благодарение на пряката подкрепа на Костов и Бакърджиев и, второ, заради разумните аргументи, които излагах. И вече споменах, че след като бе приет основният принцип за управление на еврофондовете, никога не съм срещал обструкции.

А освен всичко друго, на всички тях тези неща им изглеждаха много далечни. Радев трябваше година за година да се справя с Ан Макгърк – директор на отдела за България в МВФ, с основание наричана в нашата преса Макгърч. Тя работеше само едно – рестрикции, рестрикции, рестрикции. Следеше изкъсо приходната част на хазната, за да знае къде, кога и за какво плащаме. Трябваше да са сигурни, че ще си обслужваме заемите – фалирала държава, взета в известен смисъл на ръчно

управление от международните финансови институции. Споменавам тази персона, защото през цялото време трябваше по някакъв начин да я заобикаляме. Когато съм имал среща с нея да говоря по стратегическите въпроси на членството в ЕС, тя винаги казваше: „Това е много далечна перспектива, моят мандат е много по-къс, аз имам друга задача“.

Съобразно политиката и правилата на МВФ, погледнато макроикономически, тя си беше абсолютно права. Без траншовете от международните финансови институции в подкрепа на платежния баланс ние щяхме да фалираме и при Костов. Ние сме в борд, но тече тежко реструктуриране на икономиката, държавните предприятия трябва да се приватизират или закриват. Защото едно е, че те са много закъсали, а другото е, че в този момент има свръхпредлагане. Ако предлагаш едно предприятие на година, можеш да използваш различни инструменти, за да вземеш най-добра цена. Но когато разпродаваш на конвейер, взимаш колкото ти дадат. Така че тя си беше абсолютно права да следи за макроикономическите баланси, за да подпише и да си получим следващия транш в подкрепа на платежния баланс. Иначе фалираш отново, нова криза политическа и... Макгърк се грижеше за интересите на кредиторите на България. А и всички външни институции, с които партнирахме, включително ЕК, гледаха оценките на МВФ.

Това е част от една голяма международна игра. По принцип колкото по-сериозен е фалитът ти, толкова повече трябва да разчиташ на хитрост, а не на принципни разговори. Аз съм писал една статия, която излезе от името на Евгени Чачев, когато той стана министър на регионалното развитие. В нея направих на дроб сарма един известен макроикономист, който продължаваше да изповядва философията на МВФ. Така че този дебат тече и участваш в него, но не за да промениш опонента, а за да спечелиш други съюзници.

Да Ви кажа за А. Макгърк. Като видя, че започнахме да правим нещо в това Координационно звено, Костов ни каза: „Ще имаме един семинар в Сандански, седнете с Илиян Василев и направете една тригодишна инвестиционна програма (на основата на това, с което се занимавате)“.

Ама това вече е къса писта, не е 2005–2012-та. Ние седнахме и я направихме. Даде ни думата и ние обяснихме какво бяхме решили. А тя направо подскочи: „Каква инвестиционна програма! Вие нямате достатъчно приходи от приватизация, от данъчни постъпления, да си покриете заемите“.

Тук вече идва стратегическата аргументация. Всички тези инвестиции са обосновани, те имат своите схеми на възвръщаемост. За да са сигурни нашите кредитори, че ще си получат парите, трябва да направим тези инвестиции. Така или иначе, тя това нещо – тогава, в Сандански – не го прие, а самият формат на разговора нямаше как да завърши с административен акт.

Но пък самата инвестиционна програма стана факт и после на нейна основа започнахме да правим срещи с редица инвеститори. Един пример: Костов назначи една експертна група – Пл. Орешарски, Ю. Николова и моя милост, за да преценим къде да отидат парите от т.нар. японска безвъзмездна помощ (макар че тя не беше съвсем безвъзмездна). Ако нямаш такъв, макар и неофициален документ, ти няма на какво да се опреш, дори да има големи инвеститори. Въз основа на техните стратегически интереси и нашата инвестиционна програма се установиха два възможни проекта – тунела под Шипка и метрото в София. Там тримата се разделихме, но дадохме аргументи и за единия, и за другия проект, а после дадохме на самите японци да си избират.

На практика там, в самата Япония, се получи тежка конкуренция – между Мицубиши и Мицуи. Защото първите произвеждат големи машини, които копаят за метрото, а другите пак произвеждат големи машини, но за копаене под планините. То си стана вътрешно японски въпрос. Япония заложи на Мицубиши и по този начин се отпусти софийското метро. Без съмнение тук изигра някаква роля и лобирването на Ст. Софийски (тогава столичен кмет). Между него и Бакърджиев имаше известни напрежения, защото и двамата оперираха на един и същи терен – политическата територия на СДС-София. Моята позиция беше, че трябва да подкрепим тунела под Шипка. Аргументацията ми беше по-скоро символна, отколкото икономическа. Понеже Северна и Южна България са много различни от гледна точка

на регионално развитие, на нас ни е нужно Ново Съединение. Бяхме направили едно изчисление колко ще трябва да се плаща за преминаването през тунела, за да се изплати инвестицията, но това е друг въпрос.

Но мисълта ми е, че цялата тази мрежа на метрото, която виждаме сега, започна от средносрочната стратегия, която бе написана тогава – в същото това Централно координационно звено. Тя пък стана основа за нещо по-голямо, за седемгодишен план за икономическо развитие. ЕК искаше ние да произведем такъв седемгодишен план (2000–2007 г.) за икономическо развитие, който да е вътрешно кохерентен и да отговаря на стратегическите приоритети на ЕК.

Това, което трябва да кажа, за да похваля българите, които иначе винаги ги хокат, е, че ние единствени от всички останали страни кандидатки успяхме в този момент да представим Национален план за развитие. А ние бяхме най-далече от членството. Как стана това?

Понеже аз не му мълча на Костов (така де, като си работил, за да направиш един човек министър-председател, си запазваш правото да му казваш какво мислиш, да му говориш „на ти“, когато сте насаме, и от време на време да му казваш нелицеприятни истини). Той още от самото начало беше питал Бакърджиев – за какво му е такъв „многознайко“, дето зад гърба му командори министрите, като се наложи. Не съм бил от СДС, не съм политически приклучен, не съм бил даже в листи за депутат. (А и Костов имаше една игра да скарва хората помежду им.) А отговорът на Бакърджиев бил, че съм единственият човек, който може да се справи с ръководството на такова нещо като Звеното – бил ни оставил една сутрин в голямата зала на Министерството да обсъждаме един от многото въпроси на плана и като се върнал, някъде към следобед, все още сме били там и работим.

То трябва търпение и изслушване на всички. Примерно от Министерството на икономиката идва един фин човек, говори японски и пр., не може да не го изслушаш с уважение. То не става с команди – напишете това или онова! Става с много разговори, с убеждаване, а от време на време – с малко изтоще-

ние. Всичко става само с много голяма добронамереност и, ако някой има проблем, гледаш да помогнеш, да удариш едно рамо – кога политически, кога друго. Така че хората да са доволни от работата си в Звеното.

Освен че трябваше да изработи плана, това Звено трябваше непрекъснато да дава междинни стратегически документи по всяко евро, което се харчи у нас. Например по ФАР: стратегия за трансгранично сътрудничество България-Гърция; стратегия по трансгранично сътрудничество България-Румъния; стратегия за икономическо и социално сближаване. Намесиха се вече и бизнес инкубатори и много други; екологична стратегия – отделна, транспортна стратегия – отделна, стратегия за развитие на малките и средни предприятия – отделна.

Отделно от всичко това програма ФАР се променяше, а паралелно се променяше и програма ИСПА, а и за нея трябваше отделна стратегия. За всяка една стратегия трябваше да се събереш с хората и да се разбереш, а вече се намесваше и бизнестът. Трябваше също да осигуриш санкцията на Външно министерство, а това означаваше и санкция от Брюксел. И наставаше едно непрекъснато шетане, размяна на писма. А трябваше да наваксваме. Хем трябваше да довършваш ФАР за предишния период, хем ти излиза новия ФАР-2001, подготовка за проекти по ИСПА. И непрекъснато обявяване на търгове – за консултанти, за изпълнители, за надзор, за какво ли не.

Това е една машина, но това е машина, която е разчетена да работи в едно нормално историческо време. Като започваш да компресиращ времето – да събираш два мандата в един, работата става почти непосилна. Непосилно както за нас, така и за самата Европейска комисия. След всяка среща правим мемо (паметна записка): решени въпроси, отворени въпроси, кога, кой какво решение трябва да вземе, на коя дата. И пращаме. Всяка седмица се събираме, решаваме въпроси и пращаме писма до Комисията. Мълчание.

Казвам си: „Тия нещо не могат да ни насмогнат. Първо, не могат да повярват, че онези в България са способни на такова нещо; второ, чисто технически не могат да насмогнат“.

Там работеха в едни малки звена – ЕК не се беше разрас-

нала толкова много, както сега, но пък вече се бе бюрократизирала достатъчно. Пишем, пращаме, нищо. А то е сложен процес – пращаш по едно копие във Външно министерство, едно копие в Брюксел, едно копие за Делегацията на ЕК, едно копие за МС, дирекция „Инвестиции“, също за своето Министерство. На практика синхронизираш взаимодействието между много и различни среди и, когато една от тях не ти отговаря, това блокира целия процес. А може да не ти отговаря, защото някъде нещо си сбъркал.

В смисъл, нашата подготовка за членство в ЕС бе „стрелба по движеща се мишена“. Ние работим в рамките на едни регламенти и политики на ЕС, но много неща междувреме са се променили. И като не ни отговарят, си мисля, че нещо сме се разминали, защото готвят някакви нови правила.

Реших да напиша едно писмо – за да ги постресна. Много премислях преди да го пратя, защото беше много рисковано.

По онова време в ЕК имаше две ключови фигури, които основно работеха с България. Едната бе Елизабет Славков, която беше шеф на дирекция „Регионално развитие“ – много фина и интелигентна жена, която вършеше много работа. Говореше малко, но каквото ти каже, ти върши много работа. С нея и екипа ѝ трябваше да се договорим как ще изглежда бъдещата регионална политика в България – допускаме, че вече сме членове на ЕС и ще провеждаме регионална политика, кохерентна с тази на ЕС. И трябва да съгласуваме всяка програма, всеки план или проект и така нататък. А паралелно с това има главна дирекция „Разширяване“, където заместник-генерален директор бе една много бойна ирландска дама – Катрин Дей (която после направи шеметна кариера и се пенсионира като генерален секретар на самата ЕК). Много висока топка и много голям скок, а кариерата ѝ се дължи на работа в генерална дирекция „Разширяване“. В тази дирекция тя отговаряше за Балканите, плюс страните от бившия СССР. Всъщност, тя не ми отговаря.

А аз в оперативен план точно с нея работя, тя е пряко над мен. Обаче, както си му е редът, те двете не се разбираха и не се траеха помежду си. Славков ни казва: „Те ви карат да правите едни неща, но те изобщо не разбират от регионална политика.

Обаче, така или иначе, ще трябва да го преглътнеш“.

Това си е вътрешна схизма в самата ЕК и тя се решава с други хоризонтални механизми.

Та пиша аз едно писмо, с което казвам ни повече, ни по-малко: „Ние тук се стараем много, пратили сме пет писма, показали сме какво сме решили вече, но има въпроси, по които питаме как да постъпим, и като няма отговор, това ни блокира“.

Впоследствие разбрах, че това писмо е предизвикало голям шум в ЕК, защото К. Дей го е приела лично – това писмо й казва: „Вие ни проваляте!“

Това писмо не съм го съгласувал нито с Външно министерство, нито с Бакърджиев, то си е в рамките на моите компетенции. Има въпроси, по които напредваме, имаме решения, но има и такива, по които ни трябва инструкции, (включително консултантска помощ по въпроси, от които нищо не разбираме). И ги искаме.

Около една седмица мълчание. Казвам си: „Щом и на това писмо не отговарят, тези съвсем са ни отписали“.

Обаче вторият човек в Делегацията поиска среща с мен. Много, ама много свестен грък – по произход само, защото отрано излязъл от страната си, учил в Щатите и Франция; родата му е в Южна Америка. Както Вюненбюрже, така и Макридис бяха и изключително интелигентни, и много добронамерени към България. Тук моята оценка може да се размине с мненията на хората, които са работили с тях по деликатните дипломатически проблеми. Но аз винаги получавах само помощ от тях. Макар че тя няма как да е много голяма – това е много тежка бюрократична процедура – всеки разход трябва да се съгласува със счетоводителя в представителството. Което означава, че един проект, който може да се реализира за осем месеца, става за година и половина-две. И непрекъснато се предоговарят срокове, дават се мотивации, непрекъснато се пишат обяснения това защо се бави. Създава се допълнителен кръг от задачи.

Та на тази среща той ми каза, че моето писмо е надигнало голяма вълна в Комисията, защото аз на практика съм си надскочил нивото, като коментирам работата на Дей пред нейния началник. А тя е много амбициозна и срещу нея винаги е имало

някакви настроения. Но тя е много силна, аз не мога да се меря с нея. Тази една седмица нещата са висели – дали тази вълна да не се стовари върху мен: да се обадят на Иван Костов и най-настойчиво да помолят това лице да се разкара от европейската писта. Обаче, и досега не знам как е надделяла обратната теза – в България работят с изпреварващи темпове и трябва да се отделят повече хора.

Защото диагностиката на проблема е ясна – в тази дирекция хората работят с всички страни кандидатки от цяла Източна Европа, с Балканите и със страните от бившия СССР.

Та в резултат от цялата случка започнахме да получаваме писмата редовно. Което означава, че там вече има човек, който следи кореспонденцията с България и не оставя нито едно писмо без отговор. И второ, реална помощ – по всеки въпрос има с кого да разговарям, могат да ми организират среща и всичко останало. По това време все още бях генерален директор в Аналитичния център към Министерството на регионалното развитие и благоустройството. Но един ден Бакърджиев ме извика да ми каже, че работата, която върша, вече не е толкова аналитично-експертна, а е повече политическа и ме направи заместник-министър. То, всъщност, ме назначава Костов, защото заместник-министри се назначават от премиера, а министър може да си назначи главен секретар. Назначиха ме и аз продължих да правя същото.

Същевременно по силата на паралелната работа в другото звено, пак пряко в полето на европейската интеграция, бях събрал един малък екип, с който да подготвя промяна в една наредба за изискванията към материалите, които се влагат в строителството. Това е много тежка тема, защото старите компании си работят по старому – за всичко. Тази наредба удря, много тежко удря целия сектор на строителство и свързаните с него предприятия – цимент, бои, чакъл и пр.

Това не ни се искаше от ЕС, но ние координирахме всички инвестиции и, съответно, строителни работи. Например, строим КПП някъде с европейски пари и, когато дойдат на проверка и видят, че мазилката се е изронила на втората година, това ще бъде отчетено не като злоупотреба, а за неправилен разход –

кой носи отговорност и кой ще връща парите?

Та по тази причина бях взел цялата правна дирекция към мен и подготвихме новата наредба. 2001 г., когато сдадохме властта, ние вече бяхме прокарали тази наредба за строителните материали. Това обаче подготви в много голяма степен българския бизнес да бъде конкурентоспособен за годините на членството вече след 2005–2007, защото иначе при всеки конкурс по европейските регламенти щяха да печелят само чуждестранни компании. А между другото строителните предприятия вече бяха преминали през читава приватизация – големи германски и австрийски фирми бяха навлезли у нас в редица производства: бои, дограма и щори, цимент бяха модернизирани, което пък решава и другия проблем със замърсяванията, примерно, на циментовите заводи. Това е огромна бизнес вселена, която не ни бе приоритет при присъединяването, но пък успяхме да се подготвим и да запазим строителната индустрия. Имаше малко мрънкания, но без голяма съпротива. Събирал съм много предприемачи да им обясня, че е много важно те да се подготвят отрано и да си направят инвестициите – за да не се окаже целият строителен бранш издухан от гръцки или германски компании, които вече са навлезли. И се оказа, че бизнесът е даже по-сговорчив, отколкото очаквах – бяха разбрали сами, че с протекционизма на държавата е свършено и, ако искаш да направиш нещо с европейски пари, трябва да бъде качествено.

А в целия този процес случваше ли се да работите с браншови организации?

Да, имаше много хубаво партньорство с големи браншови организации, примерно, германски, около българо-немския икономически форум, също с испанци и прочие.

А българските браншовици разбираха ли за какво става дума и можеха ли да бъдат полезни в подготовката за присъединяване към ЕС?

Тези, които бяха работили с Техноекспортстрой, които бяха работили в чужбина – в Либия под британски надзор, бяха много наясно. Ние изнасяхме много строителство в Русия и там

се работеше мърляво. Обаче по едно време германците бяха дали едни големи пари, за да се построи едно селище в Русия, и тези, които бяха работили под германски надзор – Главболгарстрой, например, разбираха, че не може да се работи калпаво. Така че големите компании, а покрай тях и новите играчи, които се появиха – Н. Михайлов, В. Божков и др. – също разбираха, че за да построиш нещо с европейски пари, дори да е участък от магистрала, той трябва да отговаря на европейските представи за магистрала – по всички технически параметри.

Но това бе един апендикс, който направихме паралелно с работата, която се вършеше в Националното координационно звено. То работеше до края на подготовката ни за членство, защото трябваше да подготви България за работа в условията на членство, когато вече действат други координационни механизми. Даже и след това си остана като звено, защото все някой трябва да координира инвестициите и да разработи национален план за икономическо развитие до 2020 г.

А кой Ви наследи на поста ръководител на звеното?

След мен дойде една много неподходяща дама от Министерството на финансите, срещу работата на която съм възразявал публично.

Паралелно с тази работа (според структурата на Министерството, която бях нарисувал в началото, защото ЦКЗ е инструмент за координация) в самото Министерство трябваше да се създаде негово звено за управление на регионалната политика. Имахме осигурени щатове. Направихме конкурс, явиха се 130 – 140 човека, от които трудно подбрахме екип от 13 – 14 души, които ни се сториха читави (но после двама-трима от тях не се оказаха подходящи). Но останалите и досега са хората, които се занимават с регионална политика у нас.

Една последна подробност. В това ЦКЗ, което трябваше да изработи Национален план за икономическо развитие на страната и всички онези стратегии, за които говорих по-горе, дискусиите, които проведохме, отвеждаха към извода, че ако приложим в пълнота стратегията за икономическо развитие, ще възникнат много тежки дисбаланси между Северна и Южна

България. Първо, поради факта, че южните региони граничат с Гърция – стара страна членка на ЕС; второ, защото се намират на една икономическа ос – между Виена и Близкия изток. Поради това ние направихме (без да ни го искат от ЕС, но след разговори с нашето правителство) един втори план – за регионално развитие. Неговата цел бе да компенсира дефектите, които щяха да се проявят във времето от приложението на първия план. Първият трябваше да се финансира с европейски пари и с пари от други финансови институции, а вторият – с пари от националния бюджет. Защото той не отговаря пряко на приоритетите на ЕС – примерно транспортни коридори. И там се получи някакво скъсване с тези след нас, защото те продължиха да правят само това, което пряко им се искаше от ЕК – национален план за икономическо развитие 2007–2013; 2014–2020.

Поради това ползите от присъединяването към ЕС много по-силно се усетиха в Южна България. А онова, което беше основната цел на плана за регионално развитие, не се реализира и някои региони от Северна България (Северозапада) си потънаха. И тук има претенции към поредица от правителства, които правилно си гледаха европейската и натовската ориентация, но допуснаха крайна неравномерност в регионалното развитие. Гледам, че напоследък са започнали нещо да говорят в тази посока – тунел под Шипка, магистрала до Видин, тунел при Петрохан, но то веднъж като допуснеш населението да се изнесе от един регион, много по-трудно става да го върнеш след това там. Цената на връщането е много по-голяма.

Целта на националния план за регионално развитие бе през 2000 г. работата по програма ФАР да се фокусира върху два региона – Родопите и Северозападна България. И в Брюксел го приеха, защото данните бяха недвусмислени. Но тази програма при правителството на Сакскобургготски бе провалена. Защото най-важното, което трябваше да се направи там, са бизнес-центровете. Виждал съм как се прави това в чужбина – в Барселона, в Дъблин и т.н. Понеже Сакскобургготски не го биваше в такива неща, министерствата се изпокараха помежду си – кой да управлява програмата, къде да има бизнес центрове, кой да ги строи и пр. Ентропията взе връх.

Аз пък тези региони съм ги изстрадал. Колко доноси са писали по мой адрес и съм се обяснявал пред ЕК – едни казват, че съм родом от Видин, от Михайловград, други от Смолян, или че там ми е бизнесът, или ще ставам кмет, примерно, в Кърджали. Защото у нас не може да е иначе – ако работиш за някой район, трябва там да имаш интерес. Приема се, че обективните критерии са за парлама и се търси личен интерес – дали съм оттам или имам политически интерес.

Но, така или иначе, от цялата тази стратегия за регионално развитие се направи нещо поне за Родопите (което го имаше и за Северозападна България, но там то не получи никакъв напредък). Това е границата, която беше затворена – два пропускателни пункта в двата края, а посредата – нищо. Сега границата стана пропусклива с КПП-та, които се направиха (трите контролно-пропускателни пункта – при Гоце Делчев, Златоград, Макааза). Родопите може да не са се развили, но и не загинаха – много българи отиват да си намерят работа в Северна Гърция, много гърци идват да правят бизнес в България. Като резултат от нашия план и вследствие на направените целенасочени инвестиции се оказа, че Южна България е свързана повече със Северна Гърция, отколкото със Северна България. Северна Гърция оцеля при голямата криза след 2008 г. благодарение на българите.

Когато се изкачиш на едно по-високо управленско ниво, виждаш как могат да се решат проблемите. Само че в Северозапада стоеше проблемът с политиката в Сърбия. Сърбия пропусна определени шансове, но и ние имаме неблагоприятни последици. Едва напоследък, последните 1–2 години се промени отношението им към нас – не защото онези в Белград станаха добри момчета или защото Бойко ще ги вкарва в ЕС, а защото видяха, че Източна Сърбия оцелява благодарение на българските туристи и има негласно разпореждане левът да се приема за легитимно заплащателно средство. Но чак сега, защото много тежко преживяха факта, че България си даде въздушното пространство за самолетите на НАТО за бомбардировките при Косовската криза. Отне много време на икономическата логика да пробие над политическите чувства.

За това ще стане дума след малко. Нека доизясним друг въпрос около Централното координационно звено – какви са взаимоотношенията между него и оглавяваната от Юлиана Николова дирекция „Европейска интеграция и взаимодействие с чуждестранните финансови институции“ в Министерския съвет?

Отношенията бяха отлични, защото имахме съвършено различни задачи. Нейната дирекция по-скоро подпомагаше Костов, като координираше дипломатически и политически въпроси, докато ние се занимавахме с инструментите на развитието и провеждането на политики, които стават възможни едва след като се решат тези въпроси.

Но в интервюто с нея става дума, че се е стигало до ситуации на много тежки спорове помежду ви. Имате ли спомен за такова нещо?

Това не ми е централен спомен. Моята психологическа настройка от онези времена е, че имам политическа власт и самочувствие, които обаче се използват само в много краен случай. Но сме имали безкрайни спорове. Например, първият ни голям спор беше за японския заем. В крайна сметка предложихме на японците аргументите за двата варианта. Нейната работа беше да се разбере с тогавашния кмет Стефан Софийански. Даже съм питал Бакърджиев какво е предложил Софийански на Костов, за да получи този заем за метрото, което самият той не е могъл да предложи, за да стане тунелът под Шипка. Обаче това ставаше вече по времето, когато Костов беше намислил да смени вице-премиерите си, а тях той може да смени, но не може да смени кмета на София.

Но понеже на мен винаги ми е била много важна идеята за Ново Съединение, аз съм разговарял с Бакърджиев да намерим някакви пари зад гърба на Ан Макгърк, за да продължи работата по магистрала „Хемус“, която бе замряла тогава напълно. Беше стигнала до първите естакади при гара Яна и дотам. Успяхме, но това съвпадна по време с намерението за смяна на кабинета. И си спомням репликата на Бакърджиев – „Минахме Балкана!“. Тогава, естествено, и премиерът присъстваше на от-

криването, но пък беше подготвил така нещата, че Бакърджиев бе изтласкан абсолютно в периферията и се върна оттам бесен. Но то с това си остана – прескачането на Балкана.

Мен лично много ме е яд. Защото дълги години съм работил в Северозападна България – 12 години съм бил секретар на едно дружество, което работеше там паралелно с работата в Родопите. Връщах се оттам винаги с лошо настроение. Имало е случай на брифинг след края на теренната работа, когато момичето, работило там, започва да плаче. Крайно депресираща ситуация в целия този регион.

И за много други неща сме се карали с Николова. Защото нейната основна задача, както и тази на Вл. Кисьов, беше дипломатическата победа. Тя вдига телефона и ми казва: „Вие сте направили това и това, но Комисията иска еди-какво си!“.

Добре, Комисията иска еди-какво си, но не е само това. Аз пък имам писмо от друга дирекция с други инструкции. Пък и Комисията праща разнопосочни сигнали – главна дирекция „Транспорт“ казва едно, Екофин – друго, главна дирекция „Търговия“ – трето. И е ясно, че ти, ако следваш всички инструкции, ще влезеш в едни капани, които са заложили другаде.

Николова и Кисьов дойдоха от Икономическото министерство и на тях им бе по-важна макроикономическата ситуация – от една страна, пазарна икономика (без нея всичко е от лукавия) и, второ – правата на човека. А пък нещата, с които аз се занимавах, бяха харчене. Част от тези харчове се обосноваваха с някакви анализи, възвръщаемост и пр. Но пък част от тези харчове бяха с много отложена във времето възвръщаемост.

А на тях им бяха важни свършено други неща. Например, трябва към 2000 г. да сме си оправили граничния контрол, за да паднат визите. А аз с визи не съм се занимавал. А Кисьов, Николова, Приматарова, Тафров и т.н. – те имаха свършено други приоритети.

Например имаме някакви проблеми с испанците и ми се обажда външният министър Н. Михайлова, за да ме уговори да се срещна с испанския посланик. Аз в това време избирам консултант по един от проектите. И посланикът лобира за свой кандидат. Как няма да се караме – те си гледат други баланси,

като ходят с Костов по столиците, поемат ангажименти. Но аз не знам за това, а в крайна сметка топката идва при мен, защото не те обявяват търговете. Та аз, за да угодя на Михайлова, избирам предложената ми испанка. Обаче Делегацията на Комисията е недоволна, защото имала друго виждане. Хубаво, ти укрепваш двустранните отношения, но пък Делегацията е взела на ръчно управление програма. И почват едни търкания.

Но моята философия е, че подобни караници трябва веднага да се забравят. Защото работата го изисква.

А имате ли особено ярък личен спомен от целия този процес?

Може би най-яркият ми спомен е този скандал с К. Дей. Тогава взимаш едно решение и в рамките на една седмица не знаеш къде си – дали си политически мъртвец, или си „на гребена на вълната“. Това е едно от нещата, които много силно ми се е запечатало. Затова и помня имената.

До 1991 г. мен не ме пускаха в чужбина. Имах стипендия за Барселона, не ме пускаха. Но имах стипендия и за Русия, и там не ме пускаха. След това първите ми излизания бяха в среди на антрополози и етнологии – правих си изследвания на терен в Румъния и България. А пък с тежка администрация изобщо не съм се сблъсквал, камо ли европейска. Та случая с Дей го помня. Също и първия случай, с който започнах – току-що си започнал работа и идват едни чужденци и ти казват, че затварят цялата програма за България. Това действа шокиращо!

Имам известна представа за Министерството на транспорта, защото баща ми 42 години е работил в БДЖ, включително в министерството. Но въпреки това не познавах системата, не знаех как работят отделите, а трябваше за 15 минути да намеря решение.

Също и срещата, когато пред всички ми казват, че трябва да стана главен секретар на министерството, защото трябва да направя на практика онова, което съм написал на хартия. Страшен стрес и адреналин! Аз тогава силно отслабнах и даже имам похвала от Дайнов, който каза: „Всички като влязоха във властта се оядоха, а само ти се стопи“.

Или споменът с Пешелеевски, който дойде и ми подари книга „120 години строителни войски“; носеше ми пистолет, надписан с моето име, който аз, разбира се, не взех. Не приемам такива подаръци, още повече че в този момент трябваше да се готви закриване на Строителни войски. Няма как в ЕС да има безплатен труд и от Комисията бяха поставили въпроса за Строителни войски, когато подготвихме работата по програма ФАР. (Ние обявяваме обществена поръчка за някакво строителство и Строителни войски се явиха на търга. Ама Комисията каза, че не може, защото с този безплатен труд изкривяват пазара.) А междувременно те се бяха дискредитирали много около скандала с Джерман–Скакавица: по времето на Виденов полицията наби местните хора от Сапарева баня, които не искаха деривацията, а то после, след като я построиха, тя се саморазруши. Та бях наясно с ролята на Пешелеевски и Строителни войски.

Иначе ярък личен спомен е и случаят, когато през 2001 г. – вече в края на мандата, Кисьов ме извика при Вюненбюрже, който заяви публично на тържествена церемония, че ние сме единствените, които имаме завършен план за развитие. Това е приятна похвала, но не ми вдигна особено адреналина. То ние вече се готвехме за новите избори. В следващите избори всичко, което бяхме заложили в Националния план за икономическо развитие и в Плана за регионално развитие, трябваше да превърне в микроплатформи за всяко едно конкретно място, за всеки един депутат – какво трябва да се прави даже по години.

Иначе съм присъствал на какви ли не срещи. Но какво ти преживяване – то си беше една хамалогия. Бакърджиев си гледаше две неща – Софийската организация на СДС и министерството.

Министерството се сцепи на две: едното парче, което се занимаваше с подготовката за членство в ЕС, където бях аз, и другото, където беше държавната собственост и концесиите, което си беше бизнес. Това даде едно голямо спокойствие и терен за работа, защото всички активни субекти се бяха насочили към това какво могат да купят от министерството, къде да вземат някой плаж на концесия, да купят някакви барачки, някакви терени, някакви заводче и т.н. И понеже фокусът на вниманието

беше там, министерството се сцепи на две – на министерство на ценностите и министерство на интересите.

Това означаваше голяма свобода, но и огромна работа, голяма хамалогия. Освен това ходех непрекъснато до Страсбург, защото бях член на Комитета за регионални и местни власти, а и през последните две години ме избраха в Бюрото на този Комитет. Та непрекъснато София–Страсбург и обратното. Много често до Гърция, вече стана дума.

Освен това отговарях за цялото трансгранично сътрудничество, ходех до Македония, а там започна бежанската вълна и заедно с един заместник-министър на отбраната трябваше да организираме бежански лагер. Също и до Сърбия. И с Румъния трябваше да договорим трансгранично сътрудничество. Така че имам много хубави моменти, но това беше една голяма мелница.

После дойде 1999 г. и Костов направи промените в правителството. Евгени Чачев стана министър, а аз продължих да работя с него. На практика ритъмът на частта, работеща по европейската интеграция, си продължи. Рутинна работа.

А като стана дума за началото, дали имате спомен на някакъв публичен форум да е било обсъждано какъв е смисълът на самата европейска интеграция – дали е основно ценностен, цивилизационен избор или е инструментално решение на проблемите на нашето общество?

Поставен така, въпросът даже изглежда малко нелеп. Ще Ви кажа как ние го виждахме тогава. Аз съм участвал във всички протести, както си му беше редът. Първо – срещу Член 1 на Конституцията, бях на страната на протестиращото гражданство. През зимата на 97-ма срещу парламента вече бях на страната на екипа на президента, който се занимаваше с въпроси за мениджмънта на протеста – те хвърлят камъни по парламента, а аз дондуркам двама западни журналисти, за да не пострадат.

По-късно, след като избрахме Петър Стоянов, падна правителството на Виденов и избрахме Костов, аз и хората около мен видяхме процеп в историята. Докато го има – да се промъкнем, защото ще се затвори.

Имали сте усещане за „процеп в историята, който ще се затвори“?

Абсолютно, как иначе!

Накъдето и да се обърнеш, до когото и да се допреш – тук руски агент, там българско ченге. Идва някой нещо да приватизира, уж е от СДС, а зад ъгъла го чака банкерът с парите, който е от ДС.

Понеже аз се занимавах с планирането на цялата инфраструктура, в един момент отговарях и за двата нефтопровода – Бургас–Александруполис и Бургас–Вльора – единият руски, а другият американски. Аз бях ръководител на българската част от преговорния екип по двата проекта. Виждаш непрекъснато, че Русия може да е поотслабнала, но изобщо не се е отказала да пречи на България, първо, да стане член на НАТО, а после – и на ЕС. Та чак после – че няма да ни пречат за ЕС, за да им станем някаква подводница в ЕС. Първият ми партньор от Русия е А. Милер. Той най-напред беше зам.-министър на енергетиката, а после стана шеф на „Газпром“. Но веднага виждаш, че е „процеп в историята“, защото империята си е там и, макар временно да се е фокусирала върху свои вътрешни задачи и играе свои игри (да се сменят някакви кланове – ще ударим едни, ще подкрепим други), рано или късно ще се върне на темата за външните задачи. А и Бакърджиев още от самото начало на преговорите трябваше да договори ново газово споразумение, защото Ярембургското изтичаше. И през цялото време се виждаше, че Русия си има лостове за вътрешно и външно въздействие. И беше ясно, че сами не можем да се справим – трябват ни нови съюзници.

А освен това са ми разправяли хора от министерството разни случки – например, идва при бившия министър Тотев руският посланик с наш „голям бос“ (Илия Павлов), а министърът ги приема по къси панталонки, свойски решават ключови въпроси. (Това продължи и при царя.)

Та при нас беше абсолютно ясно, че е за малко. Освен това при нашето правителство, когато Костов отказа да приема бежанци, косовари, и трябваше да ходим да правим лагер в Македония, от НАТО и САЩ казаха: „Ама ние ще сложим край на

политиката на отворени врати“.

Костов обаче си взе своето решение и си плати цената – няколко години не го канеха в американското посолство. Няма начин да не си платиш цената.

В момента, в който си дадохме въздушното пространство, за да се връщат самолетите след бомбардировките, това пречу-пи много хора. Казвам го, защото съм бил член и на Комитета за НАТО. По линия на инфраструктурата, която планираме, това е пряко свързано, защото членството в НАТО също пряко засяга качеството на инфраструктурата. Та съм бил и член на делегацията в Съвета на Европа, и на Комитета за НАТО.

За Съвета на Европа се наложи да изнесе доклад за децентрализацията. Защото на тях им бе проблем качеството на демокрацията и в тази връзка – децентрализацията на властта. Та се наложи да им изнесе доклад на френски, с което да обясня, че ние разбираме проблема и вземаме някакви програмни и практически мерки да го решаваме – било чрез приватизация, било чрез овластяване на местните власти (което всъщност те искаха да чуят – че решаваме проблема).

Но да завърша предишната тема – беше ясно, че има един процеп, който или много скоро ще се затвори, или ще стане толкова тесен, че ние няма да минем през него, или пък минаването през него ще ни изтощи напълно. И ние трябва да си свършим работата преди вратата да е хлопнала. И това, че сме свършили, не е за вярване! Една шепа хора – Кисьов, Тафров, Приматарова, Николова, имат невероятни заслуги за това. Защото ние трябваше да започнем с промяна на представата за България. Защото много дълго време, дори след като бяха казали „Добре, ще ви вземем“ и бяха започнали предприсъединителните разговори, те си ни разглеждаха като политически сателит на Русия. И по редица въпроси ни питаха: „Вие сега сте по-близо до ЕС или сте по-близо до Русия?“.

И ми се струва, че и сега е ред да ни попитат: „Вие Османската империя ли избирате за партньор, с Русия ли сте или с ЕС?“.

Чест му прави на Костов, че по такива въпроси винаги заставаше на ясни позиции. Чест прави и на царя, че по този

въпрос също беше последователен – макар и с други мотиви, не се отклони от тази линия.

Тук трябва да кажа, че когато съм искал помощ по европейски или натовски въпроси от ДПС, винаги съм я получавал на 100 и дори на 200 процента. Важно е да го отбележим, защото има една анти-ДПС реторика у нас, която има своите основания в клиентелизма и всичко друго. Но, винаги когато сме искали съдействие от тях, сме получавали всичко. В щаба за изборите на П. Стоянов до мен стоеше Емел Етем. И след това винаги сме имали подкрепата им. Същото се отнася и за ВМРО.

Когато говорим за връзката между процесите на присъединяване към НАТО и към ЕС, какво е по-съществено според Вас – обвързаността между двата процеса или различieto между тях като два паралелно протичащи процеса?

Това, разбира се, са два процеса, но ние ги сложихме политически в „една кошница“. Те минаха под общия знаменател на откъсването ни от обвързаност с османско-руското наследство, на прозападната ориентация. Руската федерация се бе затворила много в себе си. И на масата на сигурността нямаше никакви сериозни оферти. Щото то и натовската оферта бе една доста условна за дълго време. Спомням си, че като съм водил делегации в Русия, по време на частни разговори е ставало дума – някой се е опитвал да намекне, че ние, видите ли, много се натискаме за НАТО, та се е налагало да отговарям: „Аз не виждам на масата никаква сериозна оферта. Вие нищо не предлагате. Развалихте СИВ и досега сума ти наши предприятия имат проблеми – нашата икономика фалира, фалираха нашите банки, фалира до голяма степен и българската армия, като остана без поддръжка за техниката. Дайте някаква оферта и ще можем да разговаряме“.

Но и натовската оферта бе много хлабава – чак до Косовската криза. Но пък приemanето ни в НАТО много сериозно жегна ЕС. Защото натовската лоялност и лоялността към ЕС по много теми съвпадат, но не по всички. И това сега го виждаме много добре. Но в момента, в който ние и Румъния станаме членове на НАТО, това направи необратимо нашето членство в

ЕС. Но това е много голям въпрос.

Аз лично съм гледал на двете като на неотделимо скачени. Те бяха пакетирани още при П. Стоянов, после и при Костов остана така. По-късно и при царя се запази този пакет, но не без решаващото лично присъствие на С. Паси. То е малко като акупунктура – трябва да е точният човек на точното място, иначе става вреда. Мога да давам много примери за такива решаващи неуспехи.

Много е важен личният отпечатък на човека върху процесите. А. Приматарова бе изключително ценен дипломат – и като характер, и като владеене на езици, и като излъчване. В хора като Приматарова и Тафров западните партньори разпознават „свои хора“. За тях Европа и европейска култура не са празни думи. Тафров е превеждал Мишел Турние. Той говори такъв френски, че в него трудно се разпознава български пратеник.

Това се промени при царя. Следвайки своите си приоритети, той направи твърде много отстъпки на мутри, ченгета, руснаци – поради особеностите на биографичната траектория той има мистичен ужас от комунисти, ченгета и руснаци. Поради този мистичен страх той допусна неща, които не биваше да прави. Изпрати посланик в ЕС в Брюксел Бойко Коцев. Кой иска да обядва с Бойко Коцев?! Според информация от хората, с които имам контакти, той не бил разпознаван като европейски човек; разпознаван е бил като човек от старата номенклатура, човек на Русия. Поради което той не успя да си създаде подходящи контакти и да има изпреварваща информация. Поради това допуснахме въобще да се говори, че България ще стане член на ЕС при особен режим. В последния момент допуснахме да ни сложат този режим, защото нямахме предварителна информация, за да успеем да противодействаме. Те ни пробутаха клаузата с Механизма за мониторинг. Заради калпавата си външна дипломация и калпавото ни Външно министерство ние нямахме изпреварваща информация какво ни се готви на множество предварителни закрити срещи. Пълно заспиване – те решиха, че членството в ЕС е вече готово, а оттам ни сложиха Механизма. Той може да играе някаква положителна роля сега, доколкото е инструмент за външен натиск за реформа на съдебната система.

Но иначе вече 12-та година той не дава резултат, а ние знаехме, че няма да даде резултат още от самото начало.

Едно съзвездие от дипломати от предишното време (които споменах по-горе) се справи блестящо, а следващите проспяха възможности. И ролята ни сега се свежда до това, да подкрепяме силните на деня. Това го приемам много лично и много ме е яд! След като няколко години си работил толкова много, за да постигнеш равноправно членство, доколкото е възможно (то си е ясно, че бедните страни не могат да бъдат напълно равноправни, но поне да бъдем политически равноправни). Идеята беше за три-четири програмни периода – за 28–30 години да достигнем средното европейско равнище!

Но трябва да се вземе предвид и обратната аргументация – в резултат от опита на ЕС с вече приетите страни от Централна и Източна Европа в западните общества се надига недоволство от разширяването и Механизмът за сътрудничество и проверка е въведен за успокояване на политическите среди и обществените настроения в западните общества. Даже той е дипломатически успех за нас, защото е много по-мека форма на подготвеното от Комисията.

Това е една хубава интерпретация, но нашите дипломати бяха изненадани от това предложение. Гласуването на нашето членство бе минало през парламентите и след това дойде този механизъм.

Какво правеше в аналогични ситуации Костов? Отива да преговаря във Великобритания, а там му казват: добре, но що не ни дадете водата на София. И Костов пуска съответната бележка към Софиянски. А на тях това им трябва не заради водата на София, те се целят по-надолу към Истанбул. Това тук им е само подстъп.

Същото с Испания: да, да, ще ви подкрепим, ама вижте там има един завод в Девня.

Всъщност, ние сме си „платили цената“ за равнопоставено членство. С некачествена дипломатия изтървахме постигнатото.

Вие споменахте нещо много важно – имали сме под-

крепа за членството ни в ЕС, но то идва с цената на защитени интереси.

В това няма нищо нередно. И със САЩ бе същото. Те казват: „Ще искате защита от НАТО, но ние нямаме никакви интереси тук. Никакви“.

Единствените им интереси са двете електроцентрали. Това е напълно нормално да имаме ние интереси там, но и те трябва да имат интереси тук. За всички страни е едно и също.

Имате ли впечатление от многобройните си срещи с чуждестранни представители да е имало някоя страна, която да е видимо по-благосклонна към България отвъд конкретните частни интереси в един или друг бизнес?

Със сигурност мога да кажа, че България нямаше страна влекач, както беше Франция за Румъния. В някои моменти, да кажем, Германия се е застъпвала, но не извънредно много. Тук трябва да кажат дипломатите, но според мен, когато започнаха процесите, умните хора около Ж. Желев направиха усилия страната ни да се закачи за Вишеградската група. Но нашето желание да вървим заедно с тях, макар и няколко крачки зад тях, получи много хладно отношение. Може би и те ни смятаха за много лоялни към Русия.

Мисля, че на няколко пъти Австрия се е застъпвала за нас. Но и те бяха абсолютно непреклонни по въпроса за АЕЦ „Козлодуй“, защото и населението им беше непреклонно.

Гърците са особен случай. Те много искат да доминират на Балканите. (Искаме да направим нещо с македонците, а те първо питат как ще реагират гърците.) Те винаги много силно са си гледали собствения интерес: гръцките фирми да стъпят у нас – търговски, консултантски, строителни фирми, гръцки банки, а едва след това вече – да, ще ви подкрепяме за ЕС. Пък и имат основание да се смятат за лидер на ЕС на Балканите. Но чак да са полагали усилия за нашата кауза – не, умерено темпо на одобрение.

А да сте се сблъскали с отчетливо хладно отношение?
Холандците. Те бяха хладни, защото бяха напълно наясно

с проруската ориентация на част от нашите политици. Но още повече бяха наясно с всички канали – за контрабанда, наркотици, проституция, в които участваме. Знаеха, че това се ползва с покровителството на самата централна власт; знаеха, че съдебната система не работи. Те бяха прагматично наясно и прагматично против, но също често действаха така, защото Германия не искаше да обяви, че е против и те изказваха на глас съображенията на Германия. Поради това точно там бе най-голямата съпротива срещу ратификацията на договора ни.

Аз съм започнал да работя с Холандия преди много години и следя дебатите там относно това „защо трябва да се внимава с България“. Когато започна Политическата академия (академия за политици), една вечер изпихме много бяло вино с един посланик и разговаряхме пространно. Един дипломат и тон вино да изпие, няма да ти каже каквото не иска, но ако иска – ще намери начин да ти подсказе.

Холандия поддържаше много голяма програма МАТРА, чрез която поддържаха много добра мрежа от контакти с неправителствени организации тук.

А във връзка с темата, кой ни помага в подготовката и кой пречи – споделяте ли впечатлението, че Комисията е повече приятел на България, отколкото да поставя бариери?

Зависи, пулсиращо е. Започна с недоверие, после преминахме през криза, за която разказах вече, след това започнахме рутинно да работим много добре. Обаче тази добронамереност има своите ограничения.

Примерно работили сме една година и сме готови с нашия план. Пращаме го за съгласуване и получаваме техните коментари. Като ги гледам, това са могли да ми го кажат още преди една година. Или пък казват: „А-а-а, ама вече има едни промени“.

Ще дам един пример от по-късни времена. Министерството ме бе наело да консултирам поредния план. Свършили сме каквото е трябвало и отиваме на последно съгласуване в Брюксел. На срещата новият директор на дирекция „Регионално развитие“ изведнъж казва: „Вие сте направили един чудесен

план, много работа сте свършили. Но сте предвидили прекалено много пари за селските райони, а нашата нова политика е тези разходи да бъдат намалени“.

Да, ама го казват, чак когато цялата работа е свършена! И си позволих да кажа, че моята работа като консултант на моя довереник е да го посъветвам да не се съобразява с тази нова забележка. Имали сме две години кореспонденция и всяка запетайка в плана е била съгласувана.

Този побесня, скочи и започна да плещи някакви неща, че и той разбира от икономика и се занимава с планиране. Така или иначе, това беше вторият ми голям скандал с ЕК, след който вече никъде не ме канят за каквото и да е. Но мисълта ми е, че пък аз с този ход отворих пространство на нашата министърка да маневрира и да извърнка по-добри условия за нас.

Смятам примера за показателен по темата за добронамереността на Комисията – те може да са много добронамерени, но характерът на работата им е такъв, че създава трудности. Например, самият ЕС се развива и променя политиките си. За последния програмен период става ясно, че много голяма част от европейското население живее в градска среда и тя трябва да се развива, а не толкова селската. Така че има причина за промяна в позицията на Комисията, но тя поставя нашата администрация в лоша ситуация. Така че добронамереността си я има – и симпатия, и емпатия, и отлични лични контакти, но такава е работата. (За Дей България е много малка на нейната карта от задачи – тя е заместник, иска да стане шеф, да прави кариера, има по-важни приоритети в работата си. Тя си има достатъчно грижи по хоризонталната и вертикалната комуникация.)

И последният въпрос от интервюто: можеше ли нещо да стане по друг начин в целия този процес – да се подготвим по-добре или да има други инструменти, други цели, други приоритети?

Можеше, ако не се бяхме издънили на последната права с некачествената дипломатия, за което вече говорих. Този Механизъм за мониторинг е голяма обидна за всички, които посветиха по няколко години от живота си за подготовката за членство на

България в ЕС.

Да разбираме ли, че смятате постигнатото по време на подготовката за достатъчно?

Зависи от самата политика на ЕС и нейната програма. Когато са си формулирали изискванията към нас, ние сме работили в отговор на тези изисквания и сме ги изпълнили. Ние сме работили по двадесет и няколко глави. Аз четири години работя по глава 21. И накрая затваряме тази глава, което означава, че всичко е наред. Малко по малко, затваряме всички глави.

Това, че ЕС не е бил наясно, не е бил далновиден... А би трябвало още от самото начало да формулират като политически критерий съдебната ни система да е справедлива, прозрачна, работеща. А не да ми го вкарват в 12 без 5 под масата!

Това, че не са разбрали добре как работи българското общество в посткомунистически период, си е проблем на ЕС, не на нас. Колко пъти съм им казвал, че дори да имаме перфектен закон за обществените поръчки, няма да имаме нито един човек в затвора. Например, регламентът ясно казва, че могат да се харчат европейски пари само за купуване на нова техника, а Марио Николов преобядисал стара и я отчита като нова. Но след 12-годишна съдебна сага е оправдан, защото е спонсор на президента и никога няма да влезе в затвор. ЕК смяташе, че България ще осъди М. Николов, ама как ще го осъди, като е спонсор на БСП. Това означава политическият елит да се самоосъди в негово лице.

Даже съм ходил да питам чрез познати не може ли да го жертват. Не може! Ако има прецедент, всичко ще се разпадне, защото той е взел от ЕС, но е дал и на този, и на този, и на когото трябва.

Ние какво сме виновни, че ЕК не е наясно как работят нашите институции!

Чак за Западните Балкани се сетиха, че трябва да има отделна глава за ефективно правосъдие и, докато това не се докаже, нищо не върви напред. Нима не бяха видели в Гърция какво значи неефективно правосъдие? Толкова много злоупотреби и нищо, поради обвързаност с политическия елит, обвързаност с

европейски чиновници.

В този смисъл съдебната реформа трябваше да започне много по-рано; трябваше да бъдат овластени млади и способни хора като Куцкова от Съюза на съдиите, като Мирослава (Тодорова), нейната наследничка, като Христо Иванов и т.н. Защото в пакета на подготовката ни имаше и „захарчета“, едни пари за реформи.

Съдебната система е конструирана по такъв начин (каквата я виждаме и досега), защото на Кръглата маса в началото на прехода имаше само един основен въпрос, който вълнуваше истински Лилов, Луканов и лукановци: нас да не ни преследват. И как няма да ги преследват? Като съдът и прокуратурата станат абсолютно независими, което значи, че биха могли да бъдат преследвани само чрез репресивния апарат на държавата. Така се стигна до това, че съдът и прокуратурата си останаха същите. Идеята да не накажем комунистическата номенклатура се разви до идеята да не се накаже изобщо никакъв „елит“.

Ако ЕК не е разбрала, че това е било договорено още на кръглата маса и че то бележи целия ход на прехода, това означава, че отсреща има една пълна политическа и административна инфантилност.

Накараха ни да превърнем териториалната в регионална политика. Но това е толкова периферен въпрос!

Ти като не си пипнал при Костов нито репресивен апарат, нито прокуратура, нито съд какво си променил?

Април 2018 г.

ВЛАДИМИР ШОПОВ

Вид образование:

социални науки.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

студент.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от октомври 1997 г. до декември 1998 г. – съветник по европейски въпроси на министъра на вътрешните работи;
- от декември 1998 г. до юни 2001 г. – съветник по въпросите на правосъдието и вътрешните работи и на правата на човека в Мисията на Р България към ЕС.

Настояща позиция:

основател, Beaver Analytica Ltd. /Research & Consultancy/.

Бихте ли споделили Ваш много ярък личен спомен от процеса на българската евроинтеграция. Имаме предвид периода 1996–2007?

Те са два.

Единият е денят, когато паднаха визите, защото бях пряко ангажиран в решаването на тази задача. Всъщност тя бе причината да бъда изпратен в Брюксел. Аз лично отпразнувах този успех с една бутилка много хубаво френско вино. Говоря за първи декември 2000 г., когато Съветът взе решение за падане на визите. Защото за мен този въпрос никога не е бил секторно-технически. Това беше цивилизационен въпрос – самата сърцевина и дълбокият смисъл на присъединяването към ЕС, заради което и инвестирах толкова усилия в тази задача.

Вторият е първи януари 2007 г., когато започна де факто членството ни в ЕС, и това е – чисто символно – завършекът на целия процес. Макар че вече имах доста съмнения за начина, по който ще се развие самото членство, никога не съм

имал колебания за смисъла на всички усилия, включително личните ми усилия – интелектуални и физически. Казвам го, защото вероятно много от хората ще споделят спомени за чисто физическото напрежение, тъй като това си беше абсолютна управленска иновация за цялата ни държава – случилото се със самите преговори, а и с всички промени, които трябваше да се направят – институционално, законово, поведенчески.

Има ли някакви факти или аспекти на евроинтеграционния процес, които – по едни или други причини – остават непознати, неразбрани или недооценени от широката общественост?

О, много! Аз ще бъда малко предпазлив в отговора на този въпрос, защото, признавам, не съм следил отблизо опитите за осмисляне на процеса – например, разкази на участници или академични изследвания (макар да познавам някои от тях). Но в резултат на моите „импресионистични наблюдения“ стигам до извода, че има много недооценени неща. Трудно ми е да формулирам само едно нещо, защото трябва да избира измежду няколко аспекта на процеса.

Първото, което ми хрумва, е недостатъчното разбиране на необходимостта от „вкореняване“ на тази промяна, превръщането ѝ отвъд институционално-правното развитие. Но това си има своите обяснения и, бих казал, извинения. Първо на ниво политическа и институционална култура. А и особено първите години, но не само. Мисля, че преговорите бяха много по-тежки за България, отколкото за други държави, и поради това те имаха много повече време да се занимават с такъв тип неща.

По-тежко е било поради ниската стартова позиция или някаква по-дълбока цивилизационна различност?

Не, не бих търсил такава разлика, най-вече – ниската изходна позиция. Всъщност, по тази причина аз никога не съм мислил правосъдието и вътрешните работи просто като преговорна глава и съм щастлив, че успех, някак си, да наложи такава общо разбиране да не я третираме по този начин. Защо-

то тя съдържаше в себе си поставянето на фундамент, върху който въобще, евентуално, да стъпи не просто преговорният процес, а самото членство в ЕС и последващото обществено развитие на страната, което е свързано с декриминализация на държавата.

Моето дълбоко разбиране е, че комунистическата държава е престъпна по своя характер във всяко едно отношение. И, всъщност, това, което заварих през 1996 г., в голяма степен е префасонирана, но в никакъв случай не разградена криминална държава.

Така че, нашите две основни задачи бяха: първо, да изграждаме (защото нямаше какво да се възстановява) доверие към страната и да сменим нейния цялостен имидж и, разбира се, второ – визовият въпрос, който наглед за много хора е сякаш хиперболизиран, но за мен винаги е бил една ключова културно-цивилизационна опорна точка, през която да се върнем там, където търсим път за развитие.

Това бяха двете основни неща, които правеха работата по тази глава различна от останалите, където стояха правно-институционални задачи от секторен порядък (например, регулация на карго товарите).

Разбира се, преговорите си имат чисто административна логика и трябва по всички писти да се движат максимално бързо и максимално синхронизирано. Така че през тази призма всички те изглеждат еднакво важни, но в дълбочина всъщност не са.

Да разбираме ли, че от Вашите срещи и партньорство със западни експерти и политици сте останали с впечатленията, че за тях България все още бе посткомунистическа страна, но повече „комунистическа“, отколкото „пост“?

Ами, да. Винаги го е имало и това. Но по-специфичното (а то бе важно от тактическа гледна точка и нашите възможности произтичаха от това) е, че тези мнения бяха, нека го кажем така, „еднакви“. Обаче те не бяха институционално концентрирани на едно място – много хора виждаха страната ни по сходен начин, но те бяха в различни институции, които не

бяха достатъчно синхронизирани помежду си. Всъщност, първата ми работа беше да идентифицирам това нещо. Защото, започвайки, не знаех, че нещата стоят така. Едва в процеса на работата го видях. А другата ми голяма задача, за да придвижим максимално бързо процеса, бе да помислим как да използваме – управленски и дипломатически – тази десинхронизация.

Но имаше различни нива на осмисляне на състоянието ни – какво точно представлява България. Например, Комисията имаше далече по-повърхностно разбиране, докато имаше някои страни членки, които имаха изключително адекватно, дълбоко и точно разбиране какво представлява България.

От предишни интервюта разбрах, че към онзи момент България е имала безвизов режим с над 20 страни, които са били смятани за рискови в ЕС?

Доколкото си спомням – 27, но това е само любопитна подробност, а ние имахме страшно много такива разминавания, които трябваше да изчистваме. Става въпрос за разминавания в законодателство, в практики, които трябваше да преодолеем, за да излезем от двата визови списъка, които тогава не бяха обединени. Но по-важното в този казус беше това, че чрез него имахме един от многократните сблъсъци с най-невидимата част на преговорния процес. Тук проличават проблемите, които сме имали – оспорване на позицията, когато сме се опитвали да правим ключови промени.

Важното в случая не е, че просто сме имали такъв проблем за преодоляване. Конкретният казус не е и случаен, защото много от каналите за контрабанда минават през свободни пътувания на граждани от такива страни до ЕС. По-важното обаче е, че повечето ведомства, доколкото си спомням, но най-вече Министерството на външните работи даде отрицателно становище относно въвеждането на визов режим с тези държави. И това, въпреки че имахме поставена изрична политическа задача от министър-председателя: излизането от списъка на страните с визов режим да бъде ключов външнополитически приоритет. Т.е. преведено на институционален език, това означава, че конкретното министерство казва: „запазва-

нето на отношенията с тези страни ни е по-важно от интеграцията в ЕС“.

Така че, ако има нещо дълбоко неразбрано и неосмислено в този процес на преговори, това са тези позиции и стратегии на противопоставяне, които са били много различни в различните институции; които са били различни и в съответните моменти. Но това е много дълъг разказ.

Мой колега от университета е доказвал с числови данни, че един от „трите кита“, върху които стъпва финансирането на комунистическия режим у нас с чуждестранна валута, особено през последните години, е била именно организираната от държавата контрабанда. Което пряко препраща към проблема, че по същество всяка комунистическа държава е „полицейска държава“. За да получим политическо доверие от страните в ЕС, би следвало да се разградят структурите на онзи режим. Съпротивата е неизбежна. Как това се преодолява в хода на подготовката за членство в ЕС? Как може да се очаква да няма съпротива?

Да, така е, абсолютно. По-интересното е как и защо това се е подценявало от толкова много хора и за толкова дълъг период.

А как се преборихте в крайна сметка?

Не сме. Очевидно не сме. Особено като виждаме по какъв начин се разви процесът напред във времето.

Моят подход през цялото време (а и поради това имаше известна „трескавост“ в цялата работа) произтичаше от разбирането, че се намираме в някакъв уникален исторически прозорец, който ще хлопне по-бързо, отколкото ние очакваме. В рамките на това малко време, с което разполагаме, трябва да направим максималното, за да „заченем“ различни типове промяна, по различни линии, в различни управленски системи – бих могъл да ги разкажа, ако се налага.

Никога не съм си мислил, че те могат да дадат резултат, ако зад тях не стои дългосрочно политическо и управленско усилие. Не че съм бил сигурен, че ще го има, но предполагах,

че е възможно. Имах по-високи очаквания. Не на последно място, поради възрастта, на която съм бил тогава.

Примерите са много. Например правосъдие и вътрешни работи е много интересно, ако го мислим като секторна политика, макар то никога да не е било такава. Защото тя е много партийно-политически натоварена. Освен това законодателството е много „шарено“. В онези години първичното законодателство беше много малко, повече беше вторичното и това оставяше простор да търсим начин за приложение в нашите условия.

На първо място е чисто правният аспект на съдебната реформа, но той бе най-лесен в някаква степен. Беше ни ново, но тъкмо защото излизахме от едно беззаконие, мафиотска структура и т.н., общностното право всъщност задаваше една минимална координатна система, чрез която да си подреждаме нещата. Разбира се, тя е много непълна, за рационалността на много нейни елементи може да се спори (защото редица норми са резултат от много тежък компромис между различни правни традиции и т.н.). Но в този конкретен момент за държава като България, която беше в абсолютно насипно състояние през 1997 г., това бе – от моя гледна точка – същностно важен процес. Защото по този начин – чрез преноса на законодателството – социалната реалност се подреди по някакъв начин, започнахме да разграфяваме секторните политики; да си подреждаме обществото чрез институции и норми. Кога преди да започнем преговорния процес сме можели да мислим за институция като „комисия за защита на конкуренция“! Това е институция от висш порядък. В какво се превърна тя впоследствие и как функционира тя сега е отделен въпрос.

Така че, правният аспект беше много важен. Аз лично в него не съм имал чак толкова голямо участие. Защото, след като го канализирахме и знаехме как да го ускоряваме, той продължи автономно. Нашата същински голяма задача бе на второ ниво – институционално, на трето ниво – административно-управленско, на четвърто – външнополитическо.

На институционално ниво работата се състоеше в това, че правото дава „координатна система“, но трябва да се съз-

дават съвършено нови структури. Имаме примерно гранични войски, които участват в контрабандата и „стрелят по врага на границата“. Тези хора трябва да се трансформират в гранична полиция, която е съвършено друга институция – с друга философия, начин на работа и т.н. Изключително тежка задача!

Ние тук имахме една стратегия, за която и г-жа Н. Димитрова може да е споменавала, създадена с цената на много усилия и с подкрепата на много хора, които не бих могъл да изброя. Подчертавам го, защото има една представа, че преговорният процес е изнесен на плещите на поредица „административни звезди“, които са свършили цялата работа. Да, има хора, които са били на ключови позиции и са дали важен тласък на цялата работа, задавали са параметрите, но зад съвършеното стоят страшно много хора. Под наше ръководство – къде по-лесно, къде по-трудно – няколко десетки хора са си свършили добре работата, за да можем ние да гледаме малко по-глобално.

Та, по институционална линия направихме един много внимателен анализ – с кои страни кои институции да съграждаме. Защото всички искаха да участват във всичко – което си е съвсем нормално: подготвителният процес е възможност за всяка страна членка да акумулира влияние, средства и т.н. Докато ние казахме: „Не, изчакайте. Ние си правим наш анализ – по всяка една от нашите служби – с наши експерти, за да видим кой, къде, за кое може да ни бъде максимално полезен“.

Тук, разбира се, имаше страшно много неща – технически, управленски, политически елементи. Кои ключови държави къде да ги сложиш. Търсиш най-близкото приближение към нашия случай. Например, кой в ЕС има най-добра гранична полиция? Не са много – Австрия и Германия. Започваме да мислим – коя страна от двете е по-важна и кой ще предостави по-добри ресурси. След това идва политиката и започваме дипломатически преговори. Могат ли да ни пратят човек „на високо ниво“ или не? Примерно, Германия има готовност да ни изпрати (и изпратиха) бивш шеф на гранична полиция. Ние решаваме да работим с Германия за това нещо. Като казвам „ние“, имам предвид всички – гранична полиция, НСБОП, ад-

министрацията на министерството, европейското звено и т.н. Все пак, това не може да се остави на чисто политически съображения. Това са сложни системи и едни много сериозни пари отидоха за тях и ние не можем да решим „просто така“ – примерно искаме Испания или Франция да ни помогнат нещо политически и им даваме да правят институции в държавата.

И така, постепенно, стигнахме до някакво разделение на труда между страните членки. Примерно, Франция участваше в изграждането на управленските системи, защото техните са добри. Испанците бяха силни в някои видове трафик. Британците помогнаха за НСБОП – в борбата с наркотиците. Американците помагаша също за някои от нещата, но там бе трудно за синхронизиране, защото имаше и технологични, и правни неща. Но това вече са подробности.

И още две нива, за които споменах по-горе. Едното е административно-управленското, свързано със смяна на хората, които реализират тези системи – физическата смяна на хора. Защото там имаше хора, които открито саботираха промените. Например, когато правех проекта за голямата реформа на гранична полиция, тогавашният заместник-шеф на гранична полиция ми каза, че извършвам национално предателство и че, ако повдигнат срещу мен обвинение за държавна измяна, той ще свидетелства срещу мен. Каза ми го в прав текст, като за „добър ден“, както се казва. На което аз отговорих, че от него – като достоен офицер – аз не съм и очаквал да направи друго. Това бе типът отношения, в които ние се намирахме.

Така че имаше необходимост от смяна на хора, но смея да твърдя, че – поне в онези години – смяната никога не се правеше самоцелно. Не може на висок пост в службите на МВР, например, да сложиш преводач, просто защото е млад и проевропейски ориентиран. Това беше изключително труден процес.

Накрая, разбира се, външнополитическата и дипломатическата работа – особено през първите години.

А всичките тези неща ги правихме едновременно! Аз затова и казвам, че „окапахме“ за четири години.

Това, което споделяте е много различно от всичко, което сме регистрирали до този момент. Но то предполага на високо политическо равнище да е имало яснота относно целите на нашата евроинтеграция. Помните ли тези цели – или по-общо – стратегията на членството в ЕС да е била обсъждана публично на политическо равнище, независимо в какъв формат – заседание на Министерския съвет, вътрешнополитически форум или друго нещо?

Всичко разказано бе станало възможно, защото имахме изричен мандат от министър-председателя. От него към министрите и заместник-министрите. Тогава аз се водех, формално в онзи момент, редник от гранични войски – няма как да съм участвал в такова обсъждане.

Ние имахме изрична политическа задача от г-н премиер-министъра и абсолютно пълен карт блаш от министъра на вътрешните работи. За да се случат всички тези неща. Иначе нямаше как да стане. Защото, когато на мен – на ниво заместник-директор на гранична полиция – ми блокират работата, аз трябва да се обадя на министъра и той да предприеме мерки да се отпуснат нещата. И той го е правил много пъти. Дори когато заминах за Брюксел, решението за това бе на Министерския съвет.

Членството в ЕС бе абсолютен приоритет! Разбира се, в значителна степен всичко това се пречупваше през визовия режим. Това беше „тентата“, под която ние струпвахме всичките тези неща. Защото, без всички тези неща, нищо нямаше да се реши за визовия режим. Аз бях един от първите хора, които казаха, че визовият проблем никога няма да го решим само чисто политически. Това трябва да бъде стратегия с ключови елементи и с реални реформи в няколко сектора.

Между другото, това е интересно (и то е основна причина за удовлетворението, което изпитах, когато паднаха визите), защото румънците взеха друго стратегическо решение. „Не, – казаха те, – падането на визите ще е изцяло политическо решение и ще лобираме, и ще приказваме за тях до безкрай“. Затова България излезе от визовия режим година и половина преди Румъния. Тогава бях вече в Брюксел и се случи нещо

изключително интересно. Когато паднаха визите за нас, а за румънците останаха, румънците бяха много чувствителни на тази тема. Знаем от личен разговор в Комисията, че са извикали двамата съветници от румънската мисия – по правосъдие и вътрешни работи – и са им казали: „Сега отивате в българската мисия, намирате Владимир Шопов и Марио Милушев и си водите записки“. И така стана. Дойдоха и три часа си записвахме всичко, каквото сме направили в България.

Така че аз никога не съм усетил липса на политическа подкрепа. Иначе никога не бихме могли да свършим и малка част от всичко това.

Това безспорно е изключително важно и няма съмнение, че е било така. Но има друг деликатен момент: до този момент няма регистриран нито един спомен – от когото и да било, стратегията за членство в ЕС да е била предмет на публичен дебат когато и да било.

Е, то няма какво да се дискутира. Стоят непосредствени задачи – визовият режим е ключов проблем и той трябва политически да се реши. Какво да се дискутира? Ясно е, че трябва да излезем от визовия списък. Трябва да се седне и да се свърши работата. Смея да твърдя, че премиерът знаеше, че се върши сериозна работа и беше много доволен от целия ни екип.

Навсякъде имаше хора по секторите, които споделяха целта и влагаха в нея цялата си енергия, правейки сходни неща на това, което правех и аз. Просто може би сме осмисляли ставащото по малко по-различни начини или пък даже и не сме го осмисляли кой знае колко. Задачата беше такава. Преговорите са операционализация на процеса на подготовка за членство. Имаше „първична политическа енергия“ и за целите на задачата тя бе достатъчна. И тъй като тя не е била нещо повече от това, процесът на самата трансформация зацикли по-нататък, но това е сложен процес.

Ако следваме нещата „по учебник“, би трябвало правителствената политика за евроинтеграция да е следствие от партийна програма, която е била публично дискутирана

на преди да стане управленска програма и т.н.?

След като има формулирана политическа цел за присъединяване към ЕС и НАТО, то оттам нататък нещата се случват много непосредствено. Първо на дипломатическо ниво водиш преговори да те признаят за страна кандидатка, след това – да получиш покана за членство. Има някакъв темплейт, който си го разграфяваш. Оттам нататък процесът стартира и поради това той не е бил обект на кой знае какви дискусии.

Пък и, честно казано, българското „политическо въображение“ никога не се е прехласвало по такива процеси и детайли. На политическите си форуми политиците си говорят за вътрешна политика. Което си е нещо напълно нормално. Защото, дори от гледна точка на премиера, за българската среда целият този процес си е висш пилотаж – за какво да го дискутира с депутати, какво да очаква от такъв дебат? Хората си имаха политическа подкрепа, правеха в парламента каквото е необходимо, гласуваха каквото трябва в комисиите и в пленарна зала. Оттам нататък процесът е – малко или много – академичен текст.

Да се върнем към по-преките лични спомени – в каква позиция влязохте в екипа на МВР?

Редник от гранични войски. В задълженията ми влизаше да съм съветник, преводач, спийч райтър, отговарях за менюто и за подаръците на чуждестранните гости, защото тогава ги гощавахме с кюфтета и им подарявахме „чершови топчета“. Не търсете тук как е „по учебник“. След като се уволних, имах формалния пост началник на отдел в Дирекцията за международно сътрудничество на МВР. След това заминах като съветник в Мисията в Брюксел. Но важните неща, които направихме, бяха когато формално бях редник от гранични войски (защото така изкарах всъщност казармата – попаднах в МВР съвсем случайно).

Да стигнем до Брюксел тогава – и там ли трябваше да се прави всичко или беше различно?

В Брюксел беше по-различно. Аз бях съветник в сектор

„Правосъдие и вътрешни работи“. Имаше още един колега от МВнР. Аз се водех на двойно назначение на МВР и МВнР – за да стане по-бързо и поради бюджетни съображения. Ако не ме лъже паметта, по онова време около 60 процента от бюджета на МВР бяха закрити сметки и поради това бе много лесно да се намерят парите, т.е. имаше тактически съображения.

Но същностното ми съображение бе, че тогава, независимо какво ще кажат експертите от МВнР, много често нещата в това министерство зацикляха. Успяхме да направим нещата така, че всичко, което се отнася до визовия въпрос, да бъде въпрос на националната сигурност и така координиращо останата МВР, което позволяваше много по-голяма оперативност на моята работа. Защото така имах пряк достъп до министър. Не че по другия начин няма да имам достъп, но нямаше да е толкова пряк. Пък и имах възможност да не ходя да посрещам гости, когато на летището отиваше цялата Мисия.

Какъв терен имате за проявяване на собствена инициатива в качеството си на съветник?

Имах. Имаше и други много инициативни хора, които бих отличил: Веско Вълканов, Марио Милушев, Петър Стефанов, Чарлина Вичева и др. Всички те бяха хора, които имат карт бланш да правят политика, разбира се координирано с посланика. И те постоянно правеха предложения. Ситуацията беше много динамична и много нова във всяка едно отношение и предоставяше невероятни възможности на всеки, който иска да се занимава с това. Една от причините да напусна по-късно бе, че не можех да понеса именно рутинността на процеса след това. Защото бях участвал в този етап, който бе най-креативен, най-пълноценен и удовлетворяващ. Тогава Мисията в Брюксел вреше и кипеше. Защото всеки един (с две изключения на класически чиновници, които си тръгват в пет и половина) бе отдаден на каузата и даваше максимума от себе си.

Имате ли обяснение защо по някои преговорни глави преговорите приключват за няколко месеца, а по други се

точат с години? Дали обемът на законодателството, което трябва да се прехвърли, е единствената причина?

Наблюдавал съм защитни стратегии от едни или други „вкопани интереси“, които – на онзи етап по-скоро интуитивно – усещаха, че всичко случващо се ще ги отпрати на едно място, което не им харесва.

Отделен въпрос е, че с времето степента на осъзнаване на тези интереси много нараства, както и тяхната организация. Но това е много по-фундаментален въпрос, извън обсега на моите тогавашни компетенции. Има цели сектори, за които знам, че тези стратегии са реализирани – например блокиране на нашето членство в еврозоната. Така че и това го имаше, но за годините, за които мога да говоря от личен опит, това бе повече интуитивно и битово усещане на лицата, че това, което се прави, като последица „може да ме изхвърли извън борда“, независимо дали е било индивидуално („ще си загубя работата“) или групово („контрабанда на границата“).

Но като общо впечатление смятам, че това е феномен на по-късния етап. Вълната от законодателство и пренос на норми бе толкова мощна, че през примерно две трети от целия период закони и институции се създаваха с относителна лекота. Императивът на задачата бе неоспорим.

Ще повтора, че това не е просто една от многото преговорни глави, а е фундаментът на цялата конструкция. Когато разглеждаш отделните глави, виждаш, че те са структурирани от съображение за административно и законово удобство (основно), те не са еднакво хомогенни. Много зависи от степента на развитие на секторната политика – колко е наситена с европейски норми и от какъв порядък. Например, в земеделието европейското законодателство е тежко. Но тогава, когато ние се захванахме, в сектора на вътрешните работи преобладаваха т.нар. меки норми, почти нямаше регламенти и директиви: само заключение на съвет, стратегия за еди-какво си, добри практики – беше много флуидно.

В същото време полето на това законодателство бе много трудно за управление, защото то започна да експанзира. Между другото, много е интересно да се проследи развитието на

европейското законодателство в сектора през годините. Грубо казано, имаше един период около 2010 г., когато анализът бе установил, че към 70–80 на сто от новото законодателство за последните 10 години е в сектора на правосъдието и вътрешните работи. Това започна да се случва в хода на преговорите и част от нашите трудности дойдоха и от това, че когато законодателството се „втвърдява“, много по-трудно можеш да шикалкавиш и да прилагаш всички онези тактико-дипломатически трикове, в които ние традиционно сме много добри.

Например, съвсем в началото бе приета европейска стратегия за борба с организираната престъпност. Тя идва на моето бюро и аз какво правя? Измислям огледална българска стратегия. Обаче 7 – 8 години по-късно вече имаш не стратегия, а на това поле за секторна политика има и твърдо законодателство; появява се директно операционализация на критерии и т.н. На по-късен етап това се вижда в приложението на Механизма за сътрудничество и проверка. Той идва по тази логика и тъкмо поради това те (европейските ни партньори) бяха толкова уверени, че такова нещо може изобщо да работи.

Ние сме спорили по този въпрос – за първоначалния оптимизъм на ЕК по отношение на този Механизъм, но смятам, че поне част от този оптимизъм идва от това, че в тяхното съзнание този инструментариум е по-добър от предходния. Защото през 2001 г. те са си дали сметка, че през 1999 г. ние просто сме им дали един красив документ, който не е нищо повече от нещо, написано от едни грамотни хора, което не се превръща в практика. Тогава вече започват да гледат за структури, гледат данни, тенденции. Започват дори да правят data-mining, за да откриват фактори и да предлагат реформи на политики.

Дали си спомняте кога назад във времето изплува корупцията като наш национален проблем? Организираната престъпност си я влачим от средата на 90-те, но корупцията първоначално не е разпознавана като чак такъв проблем?

Най-напред бих казал, че първоначално за Комисията всички теми бяха хоризонтални за много дълго време. Те

нямаха топография на проблемите. Примерно в цялата голяма глава Правосъдие и вътрешен ред има една малка част за „борбата с корупцията“. И ни питат: „Вие какво правите?“ Ние отговаряме: „Присъединяваме се надлежно към всичко европейско – GRECO, каквото и да е; няма разлика ЕС или Съвет на Европа, присъединяваме се към всичко, което излиза, към конвенции всякакви.

„Първоначално, това си вървеше просто паралелно с всичко останало. Моето усещане (но правя уговорката, че не мога да бъда абсолютно сигурен и точен) е, че борбата с корупцията започна да става проблем, когато в резултат от техните наблюдения в разбирането им за страната ни и за сектора проблемите започнаха да се подреждат. И в резултат на все по-задълбоченото и по-добро разбиране на нещата картината започна да се разпластява.

Повлия много и друго нещо: ние бяхме много добри по реторическата част на преговорите, в чисто дипломатическата част на преговорите. Но това работеше само на първия етап до към 2000–2001 г., защото поемахме ангажименти и те се трупаха, а в следващия момент вече започнахме да зацикляме в нещата, които сме обещали. Тогава те се замислиха защо това се случва. От една страна, казват си те, имаме някакви приятни, модерно мислещи партньори, но, от друга – явно под тях има някаква социална реалност, където нещата се удрят в стена.

Според мен имаше и един друг процес, свързан с това, че някъде към 2001 г. – и това продължаваше с увеличаваща се скорост – Съветът, т.е. страните членки на ЕС станаха основен играч в преговорите, включително в това поле. До този момент процесът го движеха в Комисията, а тя в това поле бе слаба и неориентирана (даже нямаха такава главна дирекция по тази глава, а само *task force*. Когато аз започнах да работя с тях, моите колеги от другите министерства работеха с партньори от съответните главни дирекции на Комисията. А аз работех с *task force*, защото това беше по „трети стълб“ в структурата на ЕС и само някакви парчета започваха да стават общностни.

Самите страни членки усетиха, че този процес не мо-

гат да го оставят само в ръцете на Комисията. Та някъде през 2000 г. в Брюксел се изправих пред много сериозен, може би най-труден за мен проблем. Изведнъж Съветът създаде работни групи, които бяха почти огледален образ на това, което правеше Комисията. Понякога съставът на тези работни групи беше от много качествени експерти. Оттогава започнаха нашите проблеми. Защото, например, в работната група, която се занимаваше с корупцията и организираната престъпност, изведнъж аз – 30-годишен юнак, който смята, че може да „излавира“ дипломатически всичко, се изправих срещу 65-годишен пенсиониран служител от германското МВР (което се занимава с транснационалната организирана престъпност), за когото нямаше никакви тайни какво става с организираната престъпност в Европа. Тогава просто ударих на камък. Целият инструментариум, с който бяхме боравили до този момент, пропадна. Защото на мен вече ми трябваша реални аргументи от свършено различен порядък.

Но отговорът на поставения въпрос е някаква комбинация от всички тези неща. За периода след 2001 г. вече не мога да говоря. Но за мен точката на пречупване дойде някъде в този период, защото имаш едновременно Track record, т.е. проследяване на процеса във времето, имаш сериозна институционална промяна в отношението към проблема, което отвежда към разбирането на ситуацията в страните. Всъщност, оттогава започна и разделянето на страните, които дотогава вървяха заедно.

Да се възползваме от факта, че сте професионален политолог и работите всъщност като анализатор на процесите: имате ли впечатление през това ключово десетилетие 1997 – 2007 г. някой в България да си е давал сметка, че проблемите не са хоризонтални и че, съответно, трябва да се провежда структурирано в дълбочина управление на обществото ни?

Не, осмисляне – не, но проблемите се третираха съобразно реакциите на европейските институции. Целият процес се подчиняваше на инерцията от първоначалната му конфигура-

ция. Когато имаш този пакет от двадесет и колко глави, самостоятелно наредени една до друга, те си тръгват по своята си логика, започват преговорите и вървят паралелно. Цялата методология на преговорния процес не позволяваше интегрирането на управлението. Така че, когато в един момент Комисията ни каза: „ама, чакайте, корупцията не е проблем на глава 24-та, а касае фундамента“, ние имахме залог, грубо казано, максимално дълго да възпроизведеме стартовата конфигурация. Аз самият съм полагал такива усилия. Защото ми беше ясно, че с такъв проблем нямаме ресурс да се справим, както се вижда и до ден днешен. Беше ясно, че това може да отвори вратата към стопиране на процеса на интеграция.

Така че, нашето йерархизиране и приоритизиране е било повече реактивно. Имало е отделни хора, например Костов знаеше, че има глави, които са по-важни, и това намираще израз в по-голяма подкрепа за едни политики, отколкото за други, или в натиск върху определени министри. Но това никога не е било формализирано или институционализирано по какъвто и да е начин. А за следващите премиери, мисля, че няма защо да говорим. Например, сигурен съм, че Кунева съзнаваше това, защото от другата страна все по-настойчиво ѝ казваха, че някои глави са „по-равни от другите“, но не беше в институционална позиция да направи нещо.

Ако следваме процедурата за провеждане на публични политики, както е „по учебник“, то правителството трябва да има собствен Национален план за развитие, а европейското програмно финансиране трябва само да подпомага реализацията на приоритетите на този план. Как ставаха обаче нещата на практика?

По принцип документната основа на преговорите е интересна тема, защото, когато започвахме, държавата беше в абсолютно насипно състояние; това бе режим кризисен мениджмънт, а не нещо друго. Не можеше да се развие никаква административна реформа. От структурна гледна точка първият опит за правене на политики може да се открие в пакета от закони за административната реформа от 2000 г. Ако изобщо

приемем, че цялото това нещо е получило някакво развитие, то това е било към края на преговорния процес. Плюс това държавата вече беше стабилизирана, някаква администрация функционираше, някакви интереси се бяха консолидирани в някои сектори, а това бе много важно.

Например, аз първоначално много се фрустрирах, че не работим с гражданското общество, с бизнеса, с някакви браншови структури. (Унгарците, например, бяха перфектни в това отношение.) Обаче в един момент спрях да се ядосвам, защото – окей, граждански диалог, с кого разговаряме? По глава Политика на конкуренцията: сядаме и отсреща – Мултигруп. С кого да разговаряш, с останките от Г-13.

Диалогът може да започне чак след като икономиката се стабилизира, след като се нормализира, се изсветли, за да можем да сложим срещу себе си четири що-годе легитимни бизнес организации. Какво да говориш за свобода на конкуренцията, за четири свободи с Мултигруп?!

А когато тръгваш да правиш стратегически документи, такъв партньор ти е ключов. Затова постепенно ставахме по-добри и имаше сравнително качествени документи, защото от един момент можеше вече да имаш срещу себе си смислени партньори. Те могат да ти кажат: в този сектор се случва това и това, имаме нужда от това и това, трябва да се целим еди-къде си след 10–15 години. Това знание го няма в администрацията по никакъв начин. Така че, в началото на процеса такова нещо бе по принцип невъзможно.

А в сектора на глава 24-та нямаше ли някакви правозащитни организации, които да са полезни?

Е, да имаше, но по отделни частни въпроси. Например, по темата човешки права Хелзинският комитет беше полезен при решаването на един въпрос. В Наказателния кодекс от социалистическо време бе останал един текст, че хомосексуализмът е престъпление, и някаква евродепутатка от Холандия, от Партията на зелените беше казала: „Ама какви са тези неща, какви политически критерии за членство, какъв ЕС?“. Ако евродепутат те нарочи, по никакъв начин не можеш да излезеш

на глава с него, още повече че в случая жената беше права. Наистина трябваше да се декриминализира това поведение. Но нашата първа реакция бе да обясняваме: „Госпожо, това е само анахронизъм от комунизма. Този член не се прилага в практиката, изобщо няма такива дела“. Бях изискал и бях ѝ изпратил справка, че последните 20 години няма случай на такова разследване. Но тя беше желязна: „Щом го пише в НК, хипотетично може ли да се приложи? Може. Следователно, първо променете Кодекса, после ще приказваме пак“.

Та по такива въпроси сме търсили и сме получавали съдействие от НПО. Но що се отнася за някакви по-сериозни управленски документи, моето впечатление от онези години беше, че нашите бяха по-скоро производни от европейските такива. Както вече казах, има европейска стратегия за борба с организираната престъпност и на тази основа ние започваме да сглобяваме нашата – тук-там беше останало от 90-те години нещо, което можеше да се използва. Така вървяха нещата.

Преди малко споменахте, че унгарците са имали образцова система за диалог с гражданското общество, а имахме ли у нас нагласата да следваме определена страна като „модел при подготовката за членството в ЕС“ или събрахме примери за добри практики отвсякъде?

Не, по-скоро въздействие имаше фактът, че бяхме в конкуренция. Въз основа на неформални разговори смело мога да твърдя, че в един момент бяхме успели да доближим България до Унгария и Словения, макар и в началния етап на процеса. Комисията обичаше да прави този номер – да пуска неформални класации коя страна кандидатка напредва или изостава по отделните глави. Моят спомен е, че ако е имало две държави, които непрекъснато ни бяха давани за пример, това бяха точно Словения и Унгария (но, повтарям, че това бе много ранен етап – нямаше дълбочина и плътност в познаването на страниците). По тази причина тогава всичко зависеше много повече от това дали умееш да управляваш възприятията за твоята страна, каква динамика показваш в конкретния момент – например, когато паднаха визите, имахме много добри резултати.

Но това не е индикатор за нищо.

Но, наистина, унгарците имаха много добър механизъм за консултиране с гражданското общество. Обаче това е твърде условно. Защото целият формат на преговорите за членство в ЕС е такъв, че от цялата тази маса ние реално ще преговаряме само, примерно, за това „малко кьоше“, а всичко останало е законодателството, което „трябва да приемете“. Това не са никакви преговори по същество.

Моят тогавашен аргумент за ранното започване на преговорите бе единствено от образователно и социализационно естество. Всъщност, че чрез този процес може да започне реалната ни европеизация. Спомням си смътно, че имаше някакъв разговор дали да предоставим цялото подлежащо на пренос законодателство на всеки един от стейк-холдърите, т.е. заинтересованите от него страни във всеки един от секторите. Аз бях твърдо за. Но повечето хора бяха против, защото се притесняваха, че по този начин ще си отгледат опозиция. Примерно, когато в хода на преговорите се очертае някакво поле за реални преговори по някоя тема, да не започне някакъв тукашен интерес да пречи и да стопира процеса. Не че е имало някаква гадна конспирация, защото повечето хора даваха мило и драго процесът да върви. Убеждението беше, че – рано или късно – те ще си разберат тази материя. То така и стана. Малко по-различно, отколкото ако бе имало по-интензивен диалог, но в общи линии – същото.

А имаше ли в полето на глава 24 някаква страна, която да се откроява с особена съпротива – примерно казано, Холандия да настоява, че „вашето правосъдие не е никакво правосъдие“ или нещо друго?

Оформянето на по-трайна опозиция към нашето членство в ЕС се е случило доста по-късно, след като аз вече бях излязъл от активно участие в процеса. Както споменах по-горе, то е в резултат от появата на „топографията на проблемите“.

Но и тук трябва да се внимава много, защото много хора не разбират как работи европейската дипломатия. Когато една страна заявява някаква претенция към някого, това не означа-

ва, че само тази страна е на тази позиция. В повечето случаи същото го мислят още 5 – 6 страни, но не го казват или го говорят само неформално. В някои случаи дори някакви страни членки се разбират помежду си кой за какво ще говори. Например, сега всички смятат, че имаме проблем с Холандия, защото тя говори активно да не ни пускат в Шенген. Но това се прави само за да не се налага и Германия, и Франция или Швеция да говорят за същото. Това си е в рамките на европейската дипломация и винаги е било така.

Според спомените, които имате, как бихте определили ролята на ЕК – повече като наш партньор или строг защитник на интересите на страните членки?

Е, двете не се изключват взаимно. Но по-осезаемо – първото, определено.

Обаче трябва да имаме предвид, че – като правило – на Комисията се приписва по-голяма активност и тежест, отколкото трябва. Защото тя получава мандат да започне преговорите. Т.е. първо е политическото решение, което тя изпълнява. Тя се състои от хора, които изпълняват взети политически решения.

Да, тя и даже хората в нея могат да влияят, но в определени граници. Ще разкажа случай за работен обяд с един служител на много високо ниво в Комисията, когото ние много интензивно облъчвахме специално по темата за визите. В края, много уморен от нашата активност, той каза: „Моля да разберете: в моя шкаф имам два доклада – в единия се доказва позитивното становище, в другия се казва обратното. Като видя накъде се накланят везните, ще взема съответния доклад. Моята работа е само да извадя съответната папка“. (Това са най-вече администратори от старата френска традиция.) Така че не бива да прекаляваме в оценката за активността на Комисията. Но същевременно трябва да отчитаме, че в началото имаше голям ентузиазъм. За Комисията това бе вълнуващ проект. Тогава това бе нещо много ново, имаше чувство за исторически момент, дори в тези, по принцип, по-хладни душици. Освен това те съзнаваха, че всичко това им създава възмож-

ности. Това е един сложен процес, те имат място в него, откриват се кариерни възможности – това са разбираеми човешки причини.

Знам, че особено в България се казва „Комисията беше наш съюзник“. Има истина в това нещо, но за мен никога това не е било решаващо. Да, истина е, че Германия или Швеция са покровителствали, да речем, Прибалтика – по сума ти исторически и други причини, това е продължение на отношения, които датират много отпреди началото на Източното разширяване. Например, също Германия и Австрия към страните от Централна Европа – това са очевидни неща. На фона на липсата на такива отношения ролята на Комисията започва да изглежда особено съществена.

Всъщност, въпросът е много по-практически: ако експерт, независимо дали от българско министерство, или от Мисията в Брюксел, се обърне към някого в Комисията за среща ли съдействие – получава ли съвет, предоставят ли му подходящи връзки или каквото и да е или го препращат от етаж на етаж, подобно на българска администрация?

О, винаги имаше съдействие! Винаги. Разбира се, то зависи от самия дипломат. Ако си темерут (защото имаше и доста такива) и не знаеш как да подходиш, как да си вършиш работата, няма как да стане. Но аз никога не съм срещал отказ. Винаги съм имал добри отношения с хората в Комисията и съм стигал до неформално общуване с тях. Случвало се е да ми подсказват следващите стъпки, които трябва да направим. Но това е продукт на индивидуални дипломатически способности, а не е универсално правило. Строго погледнато, това даже е извън правилата.

Даже имам пример в това отношение. Когато тръгвах нещата, всички общувах само с Комисията. А аз се бях заровил нещо в темата и установих, че ние тотално игнорираме десетките агенции на ЕС. Отидох и питах един експерт от Комисията: „Добре, на тази правна основа, върху която са изградени взаимоотношенията ни с ЕС, може ли да сключваме спо-

разумения за сътрудничество с агенции?“ Той отговаря: „Ти си първият, който задава такъв въпрос. Ние даже планирахме за един следващ етап в рамките на скрининга да започнем да ви представяме работата на всяка една от агенциите“.

Разбрахме се да не разгласява този казус. А аз сам изнамерих една агенция в Лисабон, която се занимаваше с борбата с наркозависимостите. Но по-скоро бе към нашата глава. Първо проведох напълно неформална комуникация с тях. След това се обадих на юристите в Съвета да ми потвърдят, че правната рамка не е нарушена. После поисках съгласие от София и получих веднага карт бланш. Обадих се лично на шефа на агенцията директно и му казах, че искаме да си сътрудничим: „Ние искаме да сме първата страна, която да сключи споразумение с вас. Аз съм склонен да взема самолета още утре и да проведем разговор, за да ми кажете как трябва да станат нещата според вас. Единствената ми молба е да не се разчува много за тази работа“. (Защото ние си бяхме в конкуренция с останали страни, нормално.)

Отидох. Той ме прие с повече от отворени обятия – то това си бе нова писта за тях. Даде един обяд от два часа и половина. После седнахме и работихме цял ден с експертите им. Аз се прибрах, разбрах къде какво има в нашата администрация, те ми дадоха чернови на споразумения с други партньори, буквално седнах и сглобих първи вариант на споразумението. Пратих го на техния юрист в агенцията, те се съгласиха и България стана първата страна, която подписа споразумение с тази агенция.

Накратко, този резултат стана възможен тъкмо благодарение на такъв тип отношения с хора от Комисията. След това всички се наредиха на тази опашка – чехи, унгарци. Те не бяха свикнали да са след нас!

Та, повтарям, когато у нас казваме, че Комисията ни е била най-голям приятел, имаме предвид, че нямаше страна членка, която да покровителства България.

Трябва да се отчете също, че ние стартирахме от много ниска точка и много разчитахме на Комисията за обективен анализ, за легитимна оценка на нещата, които правим. Защо-

то тази оценка е основата, на която отиваш за преговори със страните членки. Те казват едно, ние казваме друго – ето защо е толкова важна оценката на Комисията. Това е механизмът, който се има предвид.

Но, в интерес на истината, поне по мое време и в моята област Германия беше изключително благосклонна и добронамерена. Не мога да кажа, че има и един случай да ни е подкрепяла, без да има сериозни аргументи, за да го направи (което си е и дефиницията за това, какво означава някой да те подкрепя). Но винаги, когато сме имали реални аргументи, тя е страната, която ги е признавала. Защото това хич не е малко, тъй като има много други [страни], които не го правеха.

Стигаме до особено важен въпрос, който е пряко в сферата на Вашата тясна експертна компетентност: и до ден днешен, когато стане дума за взаимоотношенията ни със Запада, устойчиво се използва понятието евроатлантическа интеграция. Реални ли са основанията присъединяването към НАТО и към ЕС да се разглежда като един/единен процес или все пак има много съществени различия между двата процеса?

В какъв смисъл единен процес?

Например, че едното пряко поражда другото?

Да, разбира се! Нямам съмнение. Това е политическата рамка на процеса. Понеже атлантическият компонент е повече политически момент (politics), който предхожда политиката на разширяването (policy). Поне в моето разбиране това е причината атлантизмът да има приоритет над европейската интеграция.

Може да сте чували или чели по този въпрос, но като цяло в България малко се знае и не се оценява достатъчно, че достъпът на България до ЕС пряко зависеше от позицията ни по Косовската криза. Особено когато излизаш с образ на „16-та република на СССР“, нормално е всички да очакват да произведеш доказателства – политически, че вече си повече от „тази част на света“; че „онова“ е било историческо безвре-

мие; че е било „историческо отклонение“, което напускаш. От тази гледна точка поведението на правителството ни по Косовската криза беше решаващо, фундаментално важно.

Както и позицията на Т. Блеър, което е известно и си е продължение на традиционната британска подкрепа за разширяването. Това се знае и няма защо да го коментираме (макар в тази тяхна позиция да има проблематични моменти). Но ние трябва да използваме всичко, което е в наша полза.

Но също и позицията на американците, които заявиха, че „дължим подкрепа на тези хора за тяхната лоялност и, като искат, да влязат“ (където твърдят, че са принадлежали политически). Това има, макар и индиректно, много голямо значение. Факт е, че присъединяването към НАТО е много „тънко“, няма дълбочина и е относително институционално лесно. В този смисъл то предхожда другата интеграция като ключов знак за принадлежност. Защо изобщо другите да се впрягат във всички тези усилия по интеграцията, ако на третата – четвъртата година ти ще изпаднеш от Съюза по политически причини? Защо да си причиняват цялото това нещо?

Защото второто (по време) [присъединяването] е в пъти по-сложно, по-скъпо и трябва да си струва.

С риск да огрубя нещата, бих искал да оголя логическата алтернатива, защото в хода на събирането на интервютата се регистрират две различни интерпретации: според едната, приоритетно важен е бил ценностният избор за принадлежност към Запада, което предполага на първо място лоялност към НАТО, а – в известна степен – присъединяването към ЕС е последица, да не кажем „вторичен ефект“ от това. Според другата алтернатива още от началото на 90-те, че и от по-рано е тръгнал и се е разраствал процес на икономическа интеграция, по логиката на която България става член на ЕС, а членството в НАТО е повече външно, спомагателно обстоятелство. Според Вас коя от двете линии на аргументация е по-силна?

Икономическата интеграция може да се постигне и без членство в ЕС. Ако беше вярна оголената икономическа ло-

гика на интеграцията, по нея би трябвало Западните Балкани, които отдавна са интегрирани със страните от Западна Европа, да са част от ЕС, а те не са. Те са „никъде“.

От друга страна, аз бях студент, когато започна дебатът за присъединяването към Запада и към НАТО, в частност. Помня и качеството на този дебат. Кой тогава е разбирал за какво става дума, когато се говори за интеграция?

По-скоро тогава имаше едно доста битово мислене – искаме да ядем банани целогодишно, следователно трябва да се присъединим към всичко онова, което правят в страните, където се ядат банани целогодишно. Включително – политически. Примерът елементаризира, но имаше такава логика в онези години.

Отвъд конкретния исторически епизод с Косово през 1999 г. имаше ли важни геополитически обстоятелства, които са влияели върху решенията за съдбата на българската евроинтеграция – било благоприятно или обратното?

Не мисля. Но ако става дума за позицията на Русия към Източното разширяване на ЕС, трябва да се върнем назад във времето и да си спомним в какво положение бе самата тя през 90-те години. Дори не толкова, че беше в лоша кондиция и с много вътрешни проблеми, т.е. слаба. По-скоро става дума за това, че тогава тя бе в поредния – много кратък епизод, когато си мислеше, че може да направи решаваща крачка към модернизацията си като се европеизира. И поради това нямаше съпротива към разширяването в Централна и Източна Европа. А България не ѝ беше проблем.

Освен това хората забравят и поради това чета даже у сериозни анализатори пълни глупости от рода на това, че Западът не е направил нищо за интеграцията на Русия към себе си. Това са пълни глупости, защото имаше сума ти инициативи през 90-те години – и по линия на НАТО, и по линия на ЕС – за намиране на различни формати за интеграция специално на Русия. Това продължаваше чак докато Путин се укрепи на власт. Твърденията за липса на интеграционни усилия от стра-

на на Запада са руска пропаганда. Това просто не е вярно.

Знам, че се говори за някакви ангажименти, поети от Хелмут Кол да няма разширяване на Изток, но аз лично се съмнявам, че са поемани такива ангажименти сериозно. Защото поемаш ангажименти към силен противник, а тогава СССР се разпаднаше – нямаше как да са в позицията да поставят условия по убедителен начин. Дори и да са поставяни такива искания, другата страна е казала просто „да, да, ще го имаме предвид“.

Хората забравят, че днешна Русия като политическа концепция е съвършено различна от онази през 90-те. Заради това аз в началото на нашия разговор споменах, че имах в онези години съзнание за краткия „исторически прозорец от възможности“, който може скоро да се затвори.

Моята чувствителност към краткостта на епизода дойде не по руска линия, а по румънска. През 1996–1997 г. аз карах магистратура в Лондон и оттам наблюдавах нещата. Докато у нас Виденов правеше експерименти в политиката и икономиката, близо една година по-рано от идването на СДС на власт у нас в Румъния бившите комунисти паднаха от власт. Румънците избраха за президент Емил Константиnescу и съответното прозападно правителство, които дадоха невероятен тласък на проевропейските усилия. Бяха мобилизирали своя крал, който за година и половина преброди цяла Европа: през седмица пиеше чай с Кралицата и агитираше за Румъния. А страната има традиционни обвързаности с Централна Европа – културно, концептуално и политически, каквито ние нямаме. Те бяха почти откачени от България, защото и при войната в Югославия, те бяха „от другата страна“. Връзката на България с Румъния тогава бе съвършено неочевидна. В случая най-баналната метафора се оказва вярна: ние буквално „хванахме последния влак“, когато свалихме правителството на Виденов и избрахме това на СДС. Ако това не се беше случило, разширението на ЕС щеше да стигне до Дунава. Това ми е пред очите, защото аз го наблюдавах от Лондон, а оттам се виждаше всекидневно как се случва всичко. Още от 1994 г. се знаеше, че се очертава и второ разширение на НАТО, че вървят разговори за присъединяване към ЕС. Оттам дойде моята румънска призма за

оценка на процесите.

Последен въпрос: от днешна гледна точка, би ли могло да се мисли като чисто интелектуално упражнение, че нещо в хода на евроинтеграционния процес е могло да стане по друг начин, с други цели, с други инструменти, с друго разполагане във времето? Било от наша страна, било от страна на ЕС?

По-скоро – не. Защото, ако внимателно и дълбочинно се изследва присъединителният процес, се вижда, че то самото това нещо много се промени през онези 10 години, то не е едно и също нещо.

Аз и друг път съм изразявал моето разбиране и обяснение за това откъде идват „дефицитите в методологията на разширяването“. Това може да се идентифицира като „дефицит“ единствено *post hoc*. Защото, когато вървяха преговорите, имаше няколко по-фундаментални допускания, които работеха, почти до края, когато започнаха да се променят.

Да си припомним онази епоха – тогава едни две системи победиха други две системи. Вървеше процес на глобализация. Няма Китай, няма Индия, няма никой друг. Защо осмиваме днес Фукуяма?! Добре, съгласен съм, че не е особено дълбок, но какво да каже през 1989 г.?

От тази гледна точка те [в ЕС] подхождаха от няколко допускания:

- първо, цивилизационна и културна съвместимост. Което не бих оспорил дори и от днешна гледна точка;
- второ, един институционално-правен оптимизъм, който допуска, че отликите, които имаме, могат да бъдат овладени и коригирани, поради първото допускане за съвместимост.

Поради това протеклият процес изглежда по този начин, защото е правен при наличието на тези предпоставки, допускания. *Post hoc* тези допускания ни изглеждат вече недостатъчно основателни.

Става дума за това, че самият ЕС промени подхода

към разширяването си – примерно към страните от Западните Балкани.

Да, за което са ни благодарни на нас. Ние не сме Унгария и Чехия. В ЕС разбраха, че е по-сложно и трябва да се пипа по-внимателно.

Ако в една Унгария, например, е имало още през 90-те години виждания относно алтернативни начини за протичане на присъединяването и подготовката за него, то това е защото в Централна Европа тогава имаше много интензивни, сериозни конституционни дебати. У нас кой тогава да прави такъв дебат? В най-добрия случай – трима души от СДС, от другата страна са просто едни „гумени глави“. Какъв дебат?!

Има и друго нещо. Ние по принцип надценяваме дълбочината на европейските политики. Това, че ние сме неспособни да си подредим собствените неща у нас и поради това проектираме очакването това да дойде от ЕС, не означава, че ЕС е Левиатан. Той не е Левиатан. Многократно съм се опитвал да обяснявам това: „Вземете който и да е частен, тесен сектор на публични политики. Например, земеделие, в който има много голям дял европейско право. Ще видите, че съотношението на европейското и националното законодателство е едно към четири. Ние очакваме тази четвъртинка да ни подреди целия сектор. Няма как от нея да се пръкне цяло чудо“.

Ако си даваме сметка за тези отношения, веднага става ясно, че „дефицитите“ или „качеството на членството в ЕС“ се дължи не на начина на пренос на четвъртинката, а на цялостната останала картина.

Още повече че на тази четвъртинка ѝ липсват ключови инструменти, с които държавата разполага и чрез тях може да налага волята си – през субект, през норми, през институции, през санкции. Как четвъртинката „да ни оправи света“? Не става така.

А в Централна Европа е по-различно.

Тук като видиш с кого си имаш работа, включително на интелектуално равнище – която и книга да хванеш, то направо е чудо, че изобщо сме го добутали дотук.

И накрая, кои според Вас са другите трима души, които задължително трябва да потърсим за интервю заради приноса им към процеса?

Веско Вълканов, който е в Белгия в една международна организация. Марио Милушев. Петър Стефанов, който беше шеф на Консулския отдел, май сега е посланик.

Антон Карлов – също. Той е човек на моята възраст. Както аз бях с г-жа Димитрова, така бяха Стефанов и Тони, ние четиримата се разбирахме от половин дума и работата вървеше перфектно. Но той също се махна от Външно министерство отдавна, юрист е в международна компания.

Февруари 2018 г.

ЗИНАИДА ЗЛАТАНОВА

Вид образование:

право.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

главен експерт в Министерството на околната среда и водите.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1997 г. до 2001 г. – главен експерт в отдел „Международно сътрудничество и европейска интеграция“, а по-късно – началник отдел „Европейска интеграция“ в Министерството на околната среда и водите;
- от 2001 г. до 2007 г. – директор на дирекция „Координация по въпросите на ЕС и международните финансови институции“ към Министерския съвет;
- от 2008 г. до 2013 г. – ръководител на Представителството на Европейската комисия в България;
- от 2013 г. до 2014 г. – зам.министър-председател и министър на правосъдието.

Настояща позиция:

експерт в неправителствения сектор.

Госпожо Златанова, най-напред искам да Ви благодаря за добронамереността и съдействието!

Нека започнем с интервюто. Имате ли някакъв особено ярък личен спомен от всичките тези години? Нещо, което много да Ви е впечатлило? Чисто лично преживяване?

Това беше, когато се родиха моите синове близнаци през 1999 г. Тъкмо бяха паднали визите и България тогава вече откриваше преговорите за членство. И покрай собствената ми радост си мислех: „Когато започнахме това преди три-четири години, ние въобще не вярвахме, че ще стигнем толкова далеч! А, всъщ-

ност, ако това някога се случи, моите синове ще бъдат в първи клас, когато България влезе в Европейския съюз“.

Тогава все още няхахме официално потвърдена дата за членство. Имахме си наша цел – 2007 г., но непотвърдена от Брюксел. Тогава ми се струваше наистина много далечно.

Смятате ли, че има нещо важно в хода на процеса, което действително трябва да се знае от българската общественост, а засега не му е обърнато достатъчно внимание.

Аз не се сещам за такова нещо. Мисля, че в сравнение с всичко, което ние виждаме по-късно да се случва, процесът беше един от най-прозрачните политически, административно и обществено демонстрирани процеси. Това се дължеше, от една страна, на факта, че става дума за международни преговори. Второ, всички политически сили бяха в един или друг момент въвлечени в тези процеси, а това бяха доста грамотни хора. Затова мисля, че няма нищо останало скрито. Поне аз не знам за такова нещо.

По-скоро въпросът е дали нещо е останало незабелязано, пък трябва да го запазим за историята?

Мисля, че всичко беше казано. Вече въпросът е дали искаме да помним. Това е най-важното.

Прощавайте, Вие с госпожа Кунева ли влязохте в екипа или отпреди това?

О не, отпреди това. Аз бях началник на отдела при госпожа Евдокия Манева, в правителството на Иван Костов.

Още от началото?

Да, да, от 97-ма.

Добре, да се върнем тогава към онзи много първоначален момент. Дали към момента, в който страната ни избира тази политическа ориентация, която променя толкова много неща, на политическо ниво е имало някакво конкретно разбиране какво действително искаме да постигнем или просто

това е ценностен избор, че е престижно да бъдем в Европейския съюз? Имаше ли някакви по-конкретни задачи на политическо ниво, които ние сме искали да решим, или по-скоро това е ценностен избор?

Аз мисля, че тогава нямаше (а и сега, надявам се, няма) колебания, че България отива там, където принадлежи. Тоест там където и ценностно, и исторически, и политически към онзи момент ние усещаме, че принадлежим. Затова аз не мисля, че България си е решавала някакви политически проблеми. България започва да си решава политически проблеми (вътрешни) през Европейския съюз едва след присъединяването. Това сега стана модерно.

Тоест ние не сме гледали на влизането в Европейския съюз инструментално – „искаме чрез членство в Европейския съюз първо, второ, трето“?

Аз мисля, че ние (поне на повечето ми колеги, пък и моето разбиране е било такова), че ние просто правим тези реформи, правим тези усилия, за да се върнем обратно в семейството на демократична, свободна и обединена Европа – там, където ни е мястото, защото ние изкуствено сме били отделени през изминалите десетилетия.

Но примерно тогава, когато сте работили в администрацията, имало ли е случай да Ви извика министър и да каже: „Правителството вчера обсъждаше еди-какъв си въпрос и ние имаме тази стратегическа линия да направим първо, второ. Дали имате спомен такова нещо да е обсъждано?“

Вижте, преговорният процес по принцип е много ясно очертан в различни стъпки от двете страни. Процесът на преговаряне се състои от много ясни стъпки, които пък се състоят главно в проучване на законодателството, хармонизация на законодателството, провеждане на скрининг (всички тези стъпки са много ясни) и размяна на позиции между двете страни – Европейската комисия и страната кандидат.

Може би ние не успяхме да обясним и много хора не успяха да разберат (защото аз винаги съм склонна да обвинявам

обясняващия, а не слушащия), че всъщност преговорният процес представлява процес на приравняване на българското законодателство и на българските правила към европейските. Тоест сближаването беше едностранно, което е напълно нормално, тъй като ние бяхме подали молба за членство. В този смисъл няма нищо особено политическо, освен огромната политическа воля за постигане на целта. Тогава българските политици имаха огромна политическа воля.

Ако говорим за начина, по който се вършеше тази работа, за която казвате, че е безкрайно ясно разписана, от българска страна това беше по-скоро нещо като голям екип, в който всеки прави всичко или имаше ясно разграничение – екипът в София прави едно, екипът в Брюксел прави друго, на политическо ниво тези ангажименти са ясни: нискостоящите екипи административно поемат своите ангажименти. Имаше ли ясно разграничение кой докъде за какво отговаря или по-скоро имаше взаимозаменяемост между всички участници?

Естествено имаше разделение на труда! Имаше постановление на Министерския съвет, което беше придобило гражданственост като „координационното постановление“. Цялата координация на процеса беше много ясно разписана и тази координация беше – малко или много – обусловена от това, че преговорният процес се дели на глави. Те обикновено съвпадат с правомощията на някаква дадена национална институция. Сходна беше структурата на администриране на процеса при повечето страни кандидатки, защото главите бяха едни и същи, материята беше една и съща и, общо взето, всички страни кандидати следваха сходен модел на координация. Основната разлика беше в това, дали главен координатор е Министерството на външните работи или офисът на Министерския съвет.

Това е основното разграничение?

Това е основната разлика. В някои страни Министерството на външните работи беше водещо, както в нашия случай. В други страни такъв беше офисът на премиера.

Прави впечатление, че сложността на работата в различните преговорни глави е много различна. Защото, ако кажем, че средно (което винаги е твърде условно число) преговорният процес завършва за около 16 месеца, в някои глави продължителността на преговорите е 33 – 36, а за глава Конкуренция са били необходими 49 месеца. Откъде дойде това трудно придвижване при преговорите?

Аз започнах експертната си кариера в евроинтеграцията в една от най-трудните глави – Околна среда, защото по обем законодателство тя е най-голяма. Там имате множество различни сектори, а това е и много техническо законодателство – технологиите, иновациите. Знаете, всичко това играе роля в преговорите.

Един от факторите е голям обем законодателство. Например, в глава Конкуренция също има доста голямо по обем законодателство и доста подробно.

Другата трудност идва от това, че някои политики в миналото ни са били застъпени повече от други. Тоест, да речем, Министерството на околната среда беше създадено едва десетина години преди да се смени режимът. Министерството на земеделието, примерно, имаше по-големи традиции.

Така че, факторите са най-различни.

Разбира се, някъде имаше и просто ситуации, които опираха и в самия живот – в стопанството, в индустрията, където трябваше да бъдат взети конкретни мерки, така че да бъдат затворени главите внимателно и да се преговаря по-дълго, за да не се наруши някакъв много съществен интерес.

Нека тук направим по-прецизно разграничение. Например това, което казвате за глава Екология – просто нещата са твърде нови за българската действителност или тук има други регулации, защитаващи интереси, които пречат на въвеждането на европейските?

То е свързано. От една страна, бяха нови, защото принципите, по които се е работело преди години, са били заимствани от съветската система – доколкото изобщо може да става дума за опазване на околната среда там по какъвто и да е начин. Така че, на първо място е това, че се въвеждаха нови принципи.

На второ място, тези принципи, както казах, засягат много важни интереси на индустрията, икономиката и бизнеса. Виждале, че и до ден днешен околната среда е ключов аргумент в инвестиционната дейност.

Имаше ли съпротива срещу нововъведенията?

Имаше. Може би това е един от най-интересните ми спомени, ако се върнем към точка първа. Защото имаше изключително тежки преговори както с бизнеса, така и с неправителствения сектор и природозащитниците. И от двете страни.

Всъщност, тогава преговорният екип, а и правителствата бяха подложени на много силен натиск, защото от едната страна казваха: „Много кратки преходни периоди договаряте!“ – това беше бизнесът, който искаше по-дълго време да се приравнява към изискванията.

А от другата страна природозащитните НПО-та казваха: „Ужасно са дълги тези преходни периоди! Опасно е за околната среда и човешкото здраве! Трябва по-бързо да се въведат европейските стандарти!“.

И трябва да Ви кажа, че всъщност аз се смятах за успяла като ръководител на екипа ни в този тежък спор тогава, когато и двете страни бяха еднакво недоволни от това, което ние договаряме. Значи имаме баланс – не сме дали предимство на никоя от страните и водещ е общественият интерес – максимално бързо въвеждане на стандартите на приемлива цена.

Бихте ли казали още по-подробно, защото това действително е централен проблем. Министерството ли инициира участието на бизнеса и екологите или по-скоро това беше по тяхна инициатива?

Не, това беше постоянен диалог. Те участваха – самите неправителствени организации, самите организации на бизнеса бяха участници в диалога.

А имаха ли компетентност да участват пълноценно?

Участваха в самата работна група, която водеше преговорите. На практика те бяха в разширения състав на работната група.

Вижте, аз мисля, че в зависимост от своята гледна точка те прекрасно защитаваха конкретния си интерес.

Разбира се, за едните беше важно срокът да приключи колкото може по-бързо, а за другите – колкото може по-бавно, за да могат съвсем легитимно да имат по-спокойно време за инвестиции. Така че, да, мисля, че бяха компетентни.

Бяха Ви полезни? Вие сте министерство, а те са Ви партньори при определяне на българските позиции.

Да, полезни бяха, да.

Все пак, когато става дума за първия период на подготовката ни за членство, по правилата на провеждане на европейските политики всяка страна трябва да има Национален план за развитие и преговорните позиции да се формират въз основа на този план. В българския случай имаше ли такава смислова връзка? Примерно, в сектор екология заложените в Националния план за развитие неща съответстваха ли на това, което можем да правим, или по-скоро обратното?

Аз не си спомням такъв Национален план за развитие. Или на мен ми изневерява паметта, или това е някаква теоретична постановка.

Имаше един друг документ, който беше много важен, който се нарича „Национална програма за приемане на европейското законодателство“.

Искам да Ви задам един друг въпрос, който може да Ви изненада. Вие имате опит и в следващия период, когато вече сме член на Европейския съюз, и то опит именно от позицията на Комисията. Следейки поредицата правителства (независимо в кой момент за кое правителство), да Ви е направило впечатление, че отделни министри приемат европейската интеграция като своя лична кауза, т.е. че тя им е много важна и те са отдали изцяло силите си за нейния успех?

Знаете ли, аз винаги съм се опитвала да го кажа: факт е, че към момента, когато протичаше този процес – от молбата за членство до подписването и ратифицирането на договора –

всички български правителства и политици заслужават нашата голяма благодарност! Защото действително бяха на висотата на отговорността, която имаха тогава. Имаше червени линии, които не се пресичаха в дебатите. Действително процесът не се използваше за вътрешнополитически цели – никога! И аз съм им благодарна и като гражданин на всички тях. Но този, когото бих открила, е Симеон Сакскобургготски. Защото, първо, по негово време процесът се ускори значително, беше подписан Договорът за присъединяване и мисля, че той наистина преживяваше този процес изключително емоционално. Емоцията, която съм видяла при него по повод влизането на България в Европейския съюз, действително ме изненада приятно. Сякаш смяташе това за лична съдба и за нещо, което той дължи на българите. Мисля, че съм впечатлена извънредно много от неговото поведение.

А дали на различни етапи от преговорите сте чували от Вашите европейски партньори, дали някой е споменавал за различен начин на ръководене на екипа, да речем, от господин Божков или по-късно от госпожа Кунева? Просто като маниер на работа.

Не! Мога да кажа, (а аз съм била в екипа и на двамата), че и господин Божков, мир на праха му, и госпожа Кунева, и господин Кисьов, който беше главен преговарящ на един етап, се радваха на изключително уважение от страна на нашите партньори в Европейската комисия. Изключително уважение. И мисля, че имаме голям късмет и с тримата като главни преговарящи. Разбира се, всеки си има своя мениджърски подход.

България черпила ли е от някоя отделна страна, така да се каже, „ноу-хау“ по евроинтеграция. Има ли страна, която да ни е била по-полезна от другите?

Ами, ние и дванайсетте вървахме доста време заедно. Ако сме си обменяли опит, е било взаимно. Всички сме се учили в процеса. Тоест никой не е бил по-подготвен от другия.

Но не е имало, така да се каже, страна еталон, чиято дейност ние да следим по-внимателно?

Аз мисля, че България е може би единствената държава, която извървя този път без явен адвокат, напълно сама. Не казвам, че някой нещо ни е пречил, но ние нямахме някой открояващ се „патрон“, някой „по-голям брат“, който „да ни е бутал“ [напред]. Сами си го направихме и това е едно от най-важните неща в този процес.

Вие казвате, че никой не ни е пречил, но от предходно изследване, което съм правил, съм чувал експертни коментари, че примерно Испания много сериозно ни е спъвала в областта на стоманодобивната промишленост. Знаем, че Франция имаше голям проблем с „Козлодуй“, така че имахме.

Всички бяха наясно, че това е неизбежно и че това е правилният ход на историята.

За програмния период 2007 – 2013 г. за страната ни, която вече е член на Европейския съюз, има предвиден съответен рамков бюджет, който ние можем да усвоим. Неговото структуриране как вървеше? Като сума от бюджети по глави или като обща рамка, в която вече вървят вътрешни подразделения?

Не. България влезе по средата на предишния програмен период. Страната ни влезе в едни преговори, които вече течаха по бюджетната рамка 2007–2013 г. Освен това България имаше precedentите от десетте страни, които влязоха през 2004 г. Така, както беше очертана, тяхната финансова рамка си беше precedent и нямаше как България и Румъния да имат нещо по-различно като принципи, като проценти. Това беше съществено.

А иначе самата бюджетна рамка си се прави по правилата на бюджета на Европейския съюз. Той се приема по много широки програмни политики, по които вече се утвърждават съответните суми. Той не следва структурата на преговорните глави, а следва логиката, по която се приема изобщо европейският бюджет, без оглед на това, че влиза нова държава – и за нея се предоставят средства така, както и за другите.

Да поясним какъв е въпросът – каква свобода има

националното правителство да заложи свои приоритети в структурирането на бюджета?

Няма такава свобода, защото европейският бюджет, независимо дали сте нова или стара държава членка, се определя абсолютно изцяло във връзка с приоритетите, които Европейският съюз си е поставил. Примерно това беше стратегията „Европа 2020“, тоест то е във връзка с развитието на Европейския съюз като цяло. Именно затова казваме, че европейският бюджет има характера на допълващо финансиране. Тоест той финансира европейските приоритети, където конкретната страна член всъщност се включва.

Ще се опитам да поясня защо има проблем. Примерно, виждаме, че в сегашния програмен период има много по-силен акцент, да речем, върху образованието, преквалификацията, да го кажем по-широко – върху развитието на човешките ресурси, отколкото през предишния период. Нали?

Точно така. Това е, от една страна, стратегията на Брюксел за икономическо развитие. Знаете, ние започнахме още преди десет години с икономика, базирана на знанието. Това се доразвива през годините и дойдохме до настоящия програмен период, който в момента се изпълнява, където наистина науката и образованието получиха повече средства. Включително хоризонталните програми в пъти повече, като например „Хоризонт 2020“.

Но искам да подчертая изключителната роля на правителството на Пламен Орешарски – конкретно за залагането на оперативна програма „Наука и образование“ в българските условия, защото това беше изключителна заслуга на това правителство. Знаете, че – без да казвам дали е лошо или хубаво – приоритетите на предишното правителство бяха по-други.

Да, да, разбира се, разбира се – инфраструктура.

Да. Така че възможността България да се възползва от този европейски приоритет, защото ние можехме и да не се възползваме от него (т.е. да нямаме програма „Наука и образование“), наистина е усилие на споменатото правителство.

Чувал съм от предходни интервюта с експерти нещо, което за някои може дори да прозвучи странно. Те твърдят, че в хода на преговорния процес най-добрият приятел на България е била Комисията. Зная, че Вие сте изкушена страна, но можете ли да дадете аргументи защо това е така или не е така?

Ако се върнем към казаното преди малко, България не е имала никакъв явен „голям брат“ измежду другите страни членки. Всички помагаха, но никой не се е застъпвал повече от другите за нас.

В този смисъл, на първо място, като приятел се оказва Комисията. На второ място, по принцип Комисията се счита за приятел на по-малките държави (средните и малките), които поради размера си, поради компетентността на администрацията имат по-малък ресурс да защитават собствените си интереси. В този смисъл Комисията се явява като говорител на „слабите“, на тези, на които не им е толкова силен гласът, които нямат толкова много евродепутати, защото това също е от значение. В такъв смисъл – да, така е.

Според Вас по-съществени са разликите между влизането в НАТО и влизането в Европейския съюз или все пак по-важно е общото на двата процеса?

Аз мисля, че по-важно е общото. Защото то се базира точно на тази ценностна платформа, която ги обединява. Затова.

Иначе, ако я няма ценностната платформа, бихме говорили за Европейския съюз като за един чисто икономически съюз. Даже аз се смайвам, когато български държавник говори, че България е член на най-големия икономически съюз в света. Това е тежко неразбиране. Това не е икономически съюз. Икономически съюз е нещо друго, това е чисто политически съюз, какъвто е и НАТО. Затова аз мисля, че по-скоро е добре да разбираме общото.

А все пак мислите ли, че по времето, когато този процес протичаше в най-интензивните си фази, е имало особени геополитически обстоятелства, които са повлияли било за неговото забавяне, било за забързването му? Имало ли е

обстоятелства от геополитически порядък, които са влияели на процеса?

Вероятно е имало, но поне на мене не са ми известни.

Ако погледнем целия преговорен процес, който протече успешно (в крайна сметка, това не може да се поставя под съмнение), от дистанцията на времето може ли да се каже, че все пак сме могли да го извървим и по друг начин?

Аз мисля, че може би можеше да започне по-рано.

Да започне по-рано?

Това именно е и разликата с първите десет, които влязоха преди нас – две години. Мисля, че ако процесът беше започнал по-рано (по-своевременно), той щеше да приключи по-рано и може би щеше да има някаква разлика. Все пак времето е съществена част от един такъв процес.

А по отношение на приоритетите на самия Европейски съюз, на инструментите, които той прилага?

Не, те щяха да са същите.

Същите?

Те щяха да са същите, защото и в момента страните, които преговарят, следват – малко или много – същата политика, същия инструментариум.

Такива национални проекти – като присъединяването към ЕС – успяват благодарение на безименните герои. Които работиха по 12 – 14 часа без почивен ден и направиха невъзможното възможно. Без медиен шум и модерния сега пиар, без изтъкване и очакване на благодарност. Повечето продължаваме да работим за европейска България в нови роли.

Стига да ни дадете Вашата препоръка, че това са хората, ние ще ги намерим.

Мога да Ви изброявам до 150 минимум. Всеки е важен.

Ноември 2017 г.

ИВАН КОСТОВ

Вид образование:

икономически науки.

**Заемана позиция преди включването
в евроинтеграционния процес:**

народен представител в 37 Народно събрание.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1997 г. до 2001 г. – министър-председател на Р България.

Настояща позиция:

ръководител на Център за анализи и управление на рисковете към Нов български университет.

Кой е най-яркият Ви личен спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Поставеният ми въпрос, след като България предостави въздушни коридори за удари срещу Милошевич: „Визите ли искате да паднат или да започнете преговорите“. И моят отговор: „И двете“.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членство в ЕС, а все още не е известно – по една или друга причина?

Пътят към пълноценно членство не е извървян. Докато България не изпълни мерките, изисквани по Механизма за сътрудничество и проверка, българите нямат правата и свободите на европейски граждани.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС отвъд общата идея да не изоставяме от останалите бивши социалистически страни? Спомняте ли си да е имало официален форум (или даже – неформален), на който такава визия да е била обсъждана?

Моята визия и тази на правителството, което започна преговорите и затвори 1/3 от главите, беше ценностна. Бяхме изостанали вече от другите бивши социалистически страни и не можехме да ги догоним. Много пъти съм казал в отговор на уговорки и усуквания за европейското финансиране, че ни интересува в България да има европейско право и ред. Останалото ще си го изработим сами. Винаги съм бил критичен към еврофондовете. Те носят много силен корупционен заряд и създават несправедливост.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство – тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго, примерно, МС спрямо МВнР или МФ?

В началото всички работехме заедно. Тогава групата в Брюксел беше много малка. Политиците от ОДС, които водеха преговорите преди 20 години, бяха и експерти. Имаше, естествено, разделение по преговорните глави между съответните министерства, но групите бяха смесени.

Защо според Вас преговорите по някои преговорни глави приключват за по-малко от година, а преговорите по други се проточват над 3 години? Какво беше най-тежкото в преговорния процес? Основно обемът на правния пренос или съпротивата на тукашната среда?

Преговорите се водеха с различна скорост в зависимост от интересите. Макар ЕС и ЕК да имаха вече достатъчно натрупан опит, допуснаха съществена грешка в преговорите с България и Румъния, въпреки че я бяха допуснали и преглътнали със страните, приети по-рано. Бяха оставили

преговорите по най-трудните въпроси – тези за съдебната система и способността на институциите да прилагат европейското право, най-накрая. Ние така и не изпълнихме тогава изискванията на Съюза. Затова измислиха заради нас Механизма за сътрудничество и проверка. Истинската причина беше, че правителството на Тройната коалиция се оказа начело на съпротивата срещу стриктното изпълнение на всички условия в посочените направления.

Как на практика се изработваше позицията на страната ни по съответна преговорна глава? Кои бяха преките участници в изготвянето на становище от наша страна? Имаше ли връзка между Националния план за развитие и работата по преговорните глави?

Позицията по всяка глава се изготвяше от смесена експертна група, внасяше се в правителството. То я обсъждаше, променяше и допълваше и я задаваше като мандат за преговорите. В случай на буксуване на преговорите позицията се разглеждаше отново. Това ставаше и на по-малки форуми – от заинтересованите министерства под председателството на главния преговарящ.

Спомняте ли си да е имало някакво участие на структури на НПО-сектора или браншови организации в подготовката на българските позиции?

Да. Имаше участие на синдикатите и на различни браншови организации.

Имаше ли през целия 10-годишен период министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в ЕС свой личен политически приоритет? Дали е ставало дума някога или някъде за разлика в начина, по който главните преговарящи Александър Божков, Владимир Кисьов и Меглена Кунева водеха преговорния процес (питането е дали има личностен отпечатък върху хода на процеса)?

Самият преговорен процес беше приоритет на три

правителства. Но зависи какъв смисъл се влага в „личен приоритет“. Имаше пълна отдаденост на националните интереси – особено от страна на Александър Божков и на Владимир Кисьов. Но имаше и личен карьеристичен интерес, заради който в София българският главен преговарящ Меглена Кунева защитаваше интересите на Брюксел. И затова бяха направени недопустими компромиси с нашите национални интереси.

Имаше ли подкрепа за България от някои конкретни страни членки на ЕС? Имаше ли отделна страна, от която по-активно да черпим ноу-хау за подготовката си? Чия съпротива трябваше да преодоляваме? От какво се пораждаше тя?

Имаше. По времето, когато ние водехме преговорите, такива симпатии и помощ получавахме от Финландия. Станалите вече членове на ЕС бивши социалистически страни не проявяваха такова отношение. Съпротива имаше до края на преговорите от страна на Гърция, което стана известно с голямо закъснение.

За първия програмен период на нашето членство в ЕС е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, съответстващ на политическите ни приоритети. По какъв начин се определяха те?

Не съм проследил тази тема. Никога не съм проявявал интерес към европейския бюджет за България.

Доколко е вярно според Вас, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС? Защо?

Това е вярно. ЕК беше най-отдадена на каузата на европейското разширение. Причините за това могат да бъдат приемливи и неприемливи от сегашна гледна точка. Неприемлива за мен е причината за разрастващата се европейска бюрокрация и дребнотемие.

Според Вас понятието евроатлантическа интеграция е повече отражение на реална тясна обвързаност на процесите на присъединяване към НАТО и ЕС или е просто удобна езикова формулировка?

Евроатлантическата интеграция е реалност, макар да съдържа твърде различни аспекти на членство в два съюза. Колко реална е тази двупосочна интеграция ще разберат в Сърбия, когато се опитат да влязат в ЕС, без да станат член на НАТО.

Спомняте ли си геополитически обстоятелства или сили да са влияели силно на предприесъединителния процес?

Причината България да бъде приета в ЕС, без да отговаря напълно на изискванията за пълноценно членство за своите граждани, е необходимостта от затвърждаване на геополитическото влияние на евроатлантическата общност в Югоизточна Европа. Като средство за възпиране на възобновената от Путин руска имперска политика.

Според Вас България успя ли да се подготви за членство по време на преговорите? Смятате ли, че има нещо в процеса на подготовката, а след това и на самото присъединяване към ЕС, което е можело да стане по друг начин (това, естествено, е игра на въображението, но историята никога не тече едновариантно – но също и невинаги има много варианти. Интересно е какво, чисто хипотетично, би могло да бъде друго)?

Преговорите трябваше да започнат с изискването българските институции да се справят с организираната престъпност и корупцията. Да се получат сигурни гаранции, че прокуратурата и съдебната власт могат да гарантират върховенството на закона в страната. Така трябва да се преговаря с останалите страни от западната част на Югоизточна Европа.

Кои са според Вас тримата експерти, които са клю-

**чово важни за този процес и задължително трябва да
интервюираме?**

Владимир Кисьов, Димитър Радев и Петя Василева.

Юни 2018 г.

МАРИЯ СЕРКЕДЖИЕВА

Вид образование:

право.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

адвокат.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от октомври 1997 г. до май 2001 г. – зам.-министър в Министерството на правосъдието и правната евроинтеграция;
- от 1997 г. до 2000 г. – съпредседател на Подкомитет № 2 България – Европейска комисия по сближаване на законодателството с правото на ЕС;
- от 1997 г. до 2001 г. – ръководител на Работна група № 5 „Дружествено и търговско право“;
- от 2000 г. до 2001 г. – член на основния екип за преговори България – ЕС;
- от 1997 г. до 2001 г. – ръководител на PHARE – проекти за сближаване на българското законодателство с правото на ЕС, за изграждане на административния капацитет на Министерството на правосъдието, на проекти със Съвета на Европа за утвърждаване на демокрацията и човешките права;
- от 2000 г. до 2009 г. – председател на УС на сдружение „Евроинтеграция“ за популяризиране на евроинтеграционната политика и подготовка за пълноправно членство на България в ЕС – създаване на 30 неформални клуба в страната.

Настояща позиция:

европейски адвокат, член на Софийска адвокатска колегия и на Мюнхенска адвокатска камара.

Кой е най-яркият Ви спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Най-яркият спомен за мен е периодът на разработване на концепцията и съставяне на Националната програма за приемане и прилагане на достиженията на правото на ЕС. Това бе невероятно мобилизиране на интелектуалния и административен потенциал – на всички участници и на всички нива. Имах честта и тежката задача да ръководя този екип от експерти, с които трябваше да планираме и заложим законодателните мерки заедно с необходимия административен капацитет и финансови средства в краткосрочен (следваща година), средносрочен (2 – 3 години) и дългосрочен (5-годишен) план. Предизвикателството беше изключително голямо и поради факта, че до този момент никой, даже и Европейската комисия, нямаше детайлна представа как точно да изглежда този документ, който трябваше да бъде основополагащ за всички следващи стъпки в подготовката за членство.

Съвместно с европейските експерти обсъждахме съдържанието, подреждането и вида на програмата, отхвърляхме първоначалните си идеи, търсехме оптималната форма и съдържание. Краткото време, в което трябваше да се справим с тази задача, обтягаше нервите до краен предел. Националната програма трябваше да бъде представена на обща среща на най-високо равнище – на министрите на външните работи на страните членки и кандидатки за членство в ЕС през март 1998 г. във Виена. Аз встъпих в длъжност на 1-ви октомври 1997 г. и трябваше да започнем работа на истерично бързи обороти. Това беше истински процес на научаване чрез правене (*Learning by doing*).

Може би най-голямата награда бяха поздравленията на представителите на ЕК и особено дискретно споменатото: „Невероятно, честно казано, не вярвахме, че ще се справите в толкова кратко време“.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС отвъд общата идея да не изоставяме от оста-

налите бивши социалистически страни? Спомняте ли си да е имало официален форум, на който такава визия да е била обсъждана?

Да, определено имаше визия и тя се нарича „Стратегия за подготовка на България за членство в ЕС“, която се допълваше от Национална програма за приемане на достиженията на правото на Европейската общност (National Programme for the Adoption of the Acquis Communautaire, NPAА), наричана още и Национална програма за хармонизиране на законодателството. Стратегията трябваше да се разработи от Министерството на външните работи, а Националната програма за хармонизиране на законодателството – от Министерството на правосъдието и правната евроинтеграция (МППЕИ), както тогава се наричаше Министерството на правосъдието.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда екипите, работещи по подготовката за членство – тези в София, за разлика от тези в Брюксел; или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго?

Да, по принцип имаше разделение на задачите: позициите и становищата – по съществуващото на материята – се изработваха от експертите в отрасловите министерства, съгласуваха се на заседания на Комитета по Европейска интеграция, съставен на ниво заместник-министри, после се одобряваха от Съвета по европейска интеграция (ниво министри) и след това се гласуваха официално като позиция на България от Министерския съвет. Екипът на Представителството в Брюксел координираше комуникацията с ЕК и другите институции на ЕС, участваше в срещи, заседания, комитети, предоставяше актуална информация на експертите и отрасловите министерства в България, представяше българската позиция пред ЕК. Имаше изработен и приет от МС механизъм за координиране на работата по подготовката ни за пълноправно членство.

Защо според Вас по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по дру-

ги преговорите се проточват над 3 години? Какво беше най-тежкото в преговорния процес?

Скоростта на преговорите по отделните материи, образно разделени по глави, зависеше от степента на готовност на законодателството, административния капацитет (органи, структури по прилагане на това законодателство) и успешната хармонизация по прилагането във връзка с принципите и практиката на Общностното право. Главите, където тези обективни дадености бяха налице, се „затваряха“ бързо, по-трудните материи – глави, където имахме проблеми с прецизиране на законодателните мерки или със създаването на правоприлагащи органи, или липсваше финансиране за тяхното създаване и поддържане, съответно приключваха по-бавно.

Най-тежкото беше доказването на ефективно правоприлагане на новосъздаденото законодателство. Всяка система, като физическо и социално измерение, има свой капацитет за усвояване на измененията и новите положения. Достигайки своя праг на усвояемост на новостите, тя се пресища и отказва да възприема по-нататък. Случваше се да бъдем изправени пред такива ситуации, още повече че при нас промените бяха повсеместни – във всички области и по всички линии. За прилагане на новото законодателство липсваше практика, а това създаваше неувереност, противоречивост. Старите норми и практика бяха отменени и неприложими, новите бяха все още само теория, без съдебна и житейска практика.

Спомняте ли си да е имало някакво участие на структури на НПО-сектора или браншови организации в подготовката на българските позиции?

Макар и да трябваше да работим при изключително напрегната обстановка и липса на достатъчно време, ние се стремяхме да осигурим качествен законодателен процес, включително и да се прави оценка на въздействието на законодателството. Това неминуемо включваше участието на гражданското общество и браншовите организации в качеството им на участници в правоприлагането, както и търпящи

неговите последици (били те положителни или отрицателни). Всеки законопроект, който се внасяше за разглеждане в МС, а след това и в Парламента, трябваше да бъде придружен с обосновка, включваща сертификат за съответствие с европейското законодателство, финансова обосновка на необходимите средства, административен капацитет за неговото прилагане, организациите и институциите, с които е бил съгласуван.

В първоначалния процес открихме, че се къса връзката между приетите законодателни предложения от МС и Парламента, където все още не беше въведено изискването за прилагане на сертификат за съответствие с Общностното право. След като Министерството на правосъдието обърна внимание на този пропуск, Парламентът прие допълнение на вътрешния си правилник и всяко законодателно предложение беше подлагано на анализ и оценка за съответствие.

Доколко е вярно според Вас, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС?

Истина е, че ЕК работеше съвместно с българските експерти, министри и членове на Парламента за добрата подготовка за пълноправно членство.

Като съпредседател на съвместния Подкомитет № 2 ЕС–България за сближаване на законодателствата съм изключително благодарна на представителите на ЕК и Делегацията на ЕК в София за помощта и подкрепата. Това, разбира се, не означава, че ни бяха спестявани критични оценки и строги изисквания.

Според Вас понятието евроатлантическа интеграция е повече отражение на реална тясна обвързаност на процесите на присъединяване към НАТО и ЕС или е просто удобна езикова формулировка?

Евроатлантическата интеграция на България не беше просто модерен израз. Тя беше възделение за нас, работещи на политическо и експертно ниво (или поне това беше моето дълбоко убеждение). Реализацията на тази политика из-

искваше всеотдайност и много апостолска работа. Аз лично приех това предизвикателство с голям ентузиазъм и работих по линия на официалната правителствена политика и като активен гражданин – в качеството ми на член на неправителствена организация, посветила усилията си да популяризира, разяснява и представя предимствата от присъединяването ни към ЕС и НАТО.

Април 2018 г.

НАДЕЖДА НЕЙНСКИ

Вид образование:

хуманитарни науки, испанска филология.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

народен представител в 37-то Народно събрание.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1997 г. до 2001 г. – министър на външните работи на Република България;
- от 2009 г. до 2014 г. – депутат в Европейския парламент.

Настояща позиция:

посланик на Република България в Турция.

Имате ли особено ярък личен спомен, който асоциирате с евроинтеграцията, т.е. когато кажат „евроинтеграция“, в съзнанието Ви да изплува някакво събитие, случка, преживяване?

Най-вълнуващото събитие в професионалната ми кариера беше моментът, в който паднаха визите и българските граждани получиха възможност да пътуват свободно в страните от ЕС. В някакъв смисъл това се превърна във „венец“ на кариерата ми като външен министър. Разбира се, зад този успех стояха усилията на много политици, на много експерти, стояха усилията на цяло едно правителство. Външната политика е успешна, само и единствено ако е резултат на успешна вътрешна политика. Това беше една голяма дълга битка, не само политическа, но битка, която върна самочувствието на хората в България. С възможността да пътуват свободно в Европа те добиха усещането, че са третирани като равни с другите европейци. За тях това беше реалното „влизване в Европа“. С целия ми респект към хода на преговорите и всички онези необходими стъпки, които доведоха до окончателното

приемане на България в ЕС, за хората те бяха повече въпрос на „голямата политика“. Докато въпросът с визите беше част от тяхното собствено възприятие за това, какво е Европа и за това да бъдат равноправни европейски граждани.

Години след това хора са ме спирали на улицата, за да ми кажат, че никога няма да забравят този момент. Спомням си, че веднъж отивах да обядвам с децата си, когато на улицата ме пресрещна възрастен мъж и ми каза: „Благодаря Ви, че направихте възможно да пътуваме свободно в Европа. Аз съм стар човек, едва ли тепърва ще отида някъде, но Ви благодаря за чувството, което ми дадохте. Чаках го толкова години!“.

Седмици по-късно пресякох границата ни с Гърция за първи път без паспорт, само с лична карта. С мен беше и малката ми дъщеря Нина. Исках тя да има спомен от този исторически момент за България, да знае, че дори най-трудните неща стават възможни, когато имаш мечти, когато си постоянен в усилията си и когато имаш кураж да извървиш пътя.

Тогава това изглеждаше невъзможно поради предишната репутация на страната, поради положението вътре в страната. Откъдето и да го погледнеш, това си е подвиг. Но дали нещо от този почти десетгодишен процес е останало незабелязано или неразбрано от обществеността – нещо, което трябва да се знае, а или не е известно, или не се разбира от обществеността у нас?

Според мен основният пропуск е недостатъчно дълбокото осъзнаване, че присъединяването на България към ЕС е не само икономически и политически акт. Това е промяна на манталитета, промяна на културния и социалния живот. Това не е просто механично приемане на регулации, законодателство, стандарти. Това е сближаване на светоусещане, на начин на мислене.

Ние се присъединихме към една общност от народи, които през годините са преодолели редица предразсъдъци и противопоставяния. Историята на Европа е била често история на противопоставяне и на войни, някои продължили с

години, а някои от тях – изключително кръвопролитни. Въпреки това, тези народи са намерили онези неща, които ги свързват, а не нещата, които ги разделят, водени от силното убеждение, че цивилизационното единство на този континент и в политическо, и в икономическо отношение ще даде повече гаранции за просперитета на всеки един народ – и поотделно, и като цяло. Тоест става въпрос за партньорство, за толерантност, за етика, за уменията да се издигнеш над дребнотемието, да търсиш решение дори на най-горещите въпроси.

Но това са трансформации в начина на мислене, които изискват време. В този смисъл отговорността на лидера и примерът, който той дава, е от изключително значение. За да очакваш от народа си да прави жертви и да понася лишения, трябва да демонстрираш, че самият ти си способен да ги направиш. Това различава избраните от назначените хора. Ние говорим за хора, които са естествени лидери и които трябва да имат повече кураж от средностатистическите граждани в една държава. Защото смисълът да избереш лидер е, че той, бидейки един от народа, притежава и допълнителни качества, които му дават и правото, но и отговорността да ръководи.

Трябва да си даваме сметка, че колкото по-високо си в йерархията, толкова по-голяма е отговорността. Защото, ако един човек има отговорност само за семейството си, един ръководител – за екипа си, съответно един министър – за министерството си, един премиер или президент вече отговаря за целия народ. Техните решения – правилни или грешни – влияят върху начина, по който животът на нацията или на всеки един неин член поотделно ще продължи през следващите години.

В историята на България е имало решения, които са предопределили пътя на страната ни, ако не за десетилетия, то поне за години напред. В този смисъл изборът на България да стане член на ЕС и НАТО са исторически решения, геополитически избори, които в момента трябва максимално да бъдат изпълнени със съдържание. В началото на пътя

хората даваха изключително висока подкрепа за новата геополитическа ориентация, но аз не съм сигурна, че техните очаквания бяха докрай базирани на познанието за това, какво правим. Изборът беше основно емоционален и вероятно се свързваше по-скоро с това какво ще получим от Европа, отколкото какво ще изисква Европа от нас. През всичките тези години на нашия манталитет, който е плод на съвсем други социално-икономически и политически условия, му се наложи да кореспондира с една коренно нова реалност. Както шеговито се казваше навремето, българите и до днес се пробваме да получаваме заплати на западноевропейци, продължавайки да работим като източноевропейци. Очевидно това не сработва.

В този смисъл в един момент съвсем логично дойде разочарованието. Използвам тази дума, защото тя е много популярна в България. Когато питаш един човек: „Защо не гласува или защо гласува „напук“?, най-честият отговор е: „Защото съм разочарован“. Сигурна съм, че има много основания за това разочарование. Сигурна съм, че през годините много неща не се случиха така, както очаквахме или както трябва. Но също така съм убедена, че разочарованието е един вид доброволен отказ от правото ти да влияеш върху ситуацията. То отнема и последната надежда за промяна. То обслужва точно онези, които искаш да накажеш, защото за тях винаги „ще се намерят гласове“.

Убедена съм, че само с активно поведение хората могат да се противопоставят на опитите да бъдат компрометирани Европа и демокрацията. Хората трябва да знаят, че всичко е въпрос на собствените им усилия, че дори е тяхно усилието кого ще изберат, тяхно е и усилието да не бъдат излъгани за пореден път. Няма кой друг да направи промяната вместо тях, защото и политици, и журналисти, и бизнес – всички сме плод на една и съща среда. Няма как хората да имат високи очаквания към политиците, без да имат същите високи очаквания към себе си.

Във връзка с това, което казвате в момента, че поли-

тиците трябва да носят отговорност за взетите решения, много в началото, когато е направен изборът да бъдем член на ЕС (което тогава е по-скоро възможност, отколкото непосредствена даденост), имало ли е на някакво равнище – било то вътрешнопартиен форум, обсъждане в Министерския съвет или в парламента, някъде, където да са били изговорени в прав текст някакви конкретни, съдържателни приоритети на нашето членство в ЕС? Или е било по-скоро, както казахте, емоционален избор на ценности?

Разбира се, че имаше конкретни приоритети и то напълно реалистични.

Нашето правителство пое държавата в един изключително критичен за България момент – помнете нивото на инфлацията, заплатите. Бяхме наистина в тежка икономическа и политическа криза. Трябваше да се печели отново доверие – както в страната, така и навън, сред новите ни партньори. Това беше голямото предизвикателство. Всеки един от нас – министрите в правителството, имаше самочувствието на политик, спечелил доверието на хората в България.

Аз трябваше да защитавам позиции и да завоювам доверие сред политическия елит на Европа и света, да защитавам интересите на България в една твърде трудна международна среда. Още си спомням първото пътуване с премиера Иван Костов в Брюксел. Тогава бях само на 34 години. Имахме среща с комисаря по разширяването Ханс ван ден Брук. Той ни попита какви са нашите очаквания по отношение на ситуацията в България и имаме ли някакви прогнози, кога ще сме готови да започнем преговори с ЕС. Когато чу амбициозната ни програма и съкратените срокове, не скри скептицизма си. И не само той – никой не вярваше, че само за две години икономиката на страната ще се изправи на крака, но правителството го направи. С компетентност, с кураж и дори, бих казала, с възрожденска амбиция. Това беше епохален труд! Изисквах се реформи във всяка една сфера, трябваше да се реорганизира цялата система и да се постави на нова основа. Успешното извършване на тези дълбоки промени направи

възможно България да започне преговори с ЕС. С тези реформи спечелихме доверието на нашите партньори и направихме възможна отмяната на визите. Помня битката за всяко едно изискване от страна на ЕС. Помня, че в един момент се стигна до етап, в който критериите за започване на преговорите бяха изпълнени, но не бяхме достигнали критичната точка на доверие към България сред държавите членки, за да получим подкрепата им.

Успоредно с това започна войната в Сърбия, драматичната ситуация с бежанците вследствие на политиката на Слободан Милошевич за дестабилизация на Балканите. Все събития, които налагаха правителството да взема смели и непопулярни решения.

Имаше много фактори, които влияеха и в международен план. Малка държава като България, която не беше член нито на ЕС, нито на НАТО, разполагаше с много ограничен инструментариум да защитава своите интересите. Въпреки това правителството успя да се справи и да опази националната сигурност, като същевременно успя да осигури и дългосрочна европейска перспектива за България.

Само за сравнение ще посоча, че в момента България, бидейки член на НАТО и ЕС, е в съвършено различна, много по-благоприятна позиция да защитава интересите си. Членството в ЕС и НАТО ни откъсна от една ос, към която принадлежахме 50 години. Каквито и да са оттук нататък предизвикателствата пред България, ние вече сме част от една система за сигурност и разполагаме с нейните защитни механизми, които минават през колективните решения на ЕС и НАТО. Икономически сме обвързани с една демократична общност и вече можем да защитим много по-адекватно и убедително своите национални интереси. Днес, като посланик в Турция, с интерес и отблизо следя развитието на отношенията между Турция и ЕС, както и дебата по спорните въпроси в диалога. С колеги от Турското външно министерство често коментираме моя политически опит през годините. Винаги разказвам за трудните битки, които сме водили, за да покрием критериите на ЕС. Давам пример как понякога се е налагало да

взимаме непопулярни политически решения, но винаги завършвам с това, че не съм съжалявала за нищо и как времето е доказало, че всяко едно наше усилие си е струвало.

Вие съвсем основателно поставяте въпроса за ресурса, който имаме, за инструментите, с които България може да участва в такива преговори. И все пак каква беше логиката на формирането на нашата позиция в хода на самите преговори – вече сме поканени да започнем преговорите и трябва да отстояваме наши позиции. Това е национална позиция, която най-напред се договаря в Министерския съвет от ресорните министри, които имат компетенция по, да речем, правосъдие, или земеделие, или енергетика, или околна среда. Министрите ли са тези, които казват: „България има такива и такива проблеми, трябва ни толкова време, такива ресурси“. Каква беше логиката?

Позициите се съгласуваха между отделните министерства. Всяко министерство имаше собствен дневен ред, но координационният механизъм, който беше създаден помежду ни, помагаше за добрата комуникация и за изработването на окончателната национална позиция.

Но въпросът е кой има, така да се каже, „първата дума“ – правителството, което задава ресорни задачи, или министерствата, които казват: „При нас това са проблемите, това са възможностите, дайте да ги опаковаме като политическа позиция“?

Правителството.

А имаше ли някакво разделение на труда вътре в евроинтеграционния екип? Да речем, бидейки външен министър, Вие отговаряте за стопляне на отношенията с определен кръг страни и не се занимавате с дребните неща? Или, тъй като трябва да се постигне договореност с Испания (съвсем произволно казано), Вие трябва да влезете и в детайлите на някакви взаимоотношения, кои-

то са съвсем конкретни – икономически, търговски или селскостопански?

Не. Всеки един от ресорните министри поддържаше такива двустранни отношения съответно със своите нива в министерствата на другите европейските държави.

Останах с впечатление обаче, че тъкмо Външно министерство е имало ангажимент по отношение на глава Правосъдие и вътрешен ред.

Основен координиращ орган беше Съветът по европейска интеграция, който аз председателствах. Сега всичко е европейска политика. Тогава не беше така. В нашето правителство нямаше министър на европейската интеграция. Човекът, който координираше политиките, свързани с европейската интеграция, беше моят заместник Владимир Кисьов.

А Александър Божков?

Той беше главен преговарящ с ЕС.

Значи г-н Кисьов е човекът, който е правил нещата?

Заместник-министър Кисьов движеше координационния механизъм.

Имаше ли тогава усещане, че Министерството на външните работи има особено важна роля в целия присъединителен процес?

Естествено, ние координирахме целия процес и имахме ключова роля в хода на преговорите, но по отделните досиета работеха отделните министерства. Например, по отношение на визите важна роля играеше Министерството на вътрешните работи. През него минаваха изискванията за документи за самоличност, както и въпросите за защитата на границите и контрола върху престъпността. Всичко това влизаше основно в прерогативите на Вътрешното министерство.

За съжаление, в България материята „международни отношения“ или „външнополитически партньорства“ е крайно неразвита, но все пак има и някол-

ко (действително се броят на пръсти) неправителствени организации, които имат компетентност в тази област: Европейският институт, Центърът за либерални стратегии; Институтът за регионално сътрудничество на Огнян Минчев. Имате ли възможност да се ползвате от тяхната експертиза?

Да, работехме с тях. Работехме с Огнян Минчев, с Николай Младенов, с Юлиана Николова и с Любов Панайотова от Европейския институт, както и с Иван Кръстев от Центъра за либерални стратегии. Всички те ни помогнаха много с експертизата си.

Но е интересно дали тези неправителствени центрове бяха важни по-скоро чрез знаковите си фигури (споменахте Николай Младенов, Иван Кръстев, Огнян Минчев), или Вие възлагате задачи на съответните центрове за неща, които трябва да бъдат подготвени експертно?

Ние често се срещаме с тях и обсъждахме различни теми, свързани с европейските и евроатлантическите приоритети на страната. Те бяха убедителни говорители. Това усилие едва ли щеше да е възможно, ако беше дело само на политиците. Затова беше нужна подкрепата на цялата демократична общност.

Да се върнем към нещо, което е точно във Вашето поле: имате ли спомен някои от страните членки да са били особено добронамерени или, обратното, недобронамерени към нашата кандидатура?

Всички бяха добронамерени, но някои от тях имаха повече съмнение от други – по отношение на нашия капацитет и възможности да се справяме с конкретни ситуации. Никога не сме имали „откровени противници“ на членство на България в ЕС. Напротив, общото мнение беше в наша полза, в полза на това, да станем равноправен член на ЕС, но някои страни членки запазиха по-дълго своите резерви.

И може би тук мога да кажа, че по време на преговорите за падането на визите този скептицизъм пролича мно-

го ясно. Той се проявяваше най-вече по отношение на това, дали имаме подготвени хора, дали борбата с престъпността и корупцията са наш приоритет, дали правосъдната ни система работи ефективно и други важни въпроси. Спомням си как тогавашният министър на външните работи на Белгия Луи Мишел ми каза по време на една наша среща години по-късно, че подкрепата му за свалянето на визите за българските граждани е провокирала искане за вот на недоверие към правителството в белгийския парламент.

Това е била сериозна политическа съпротива.

Не беше лесно за европейските политици да защитят пред своите избиратели такова решение. От друга страна, именно трудните решения пишат историята.

А дали имате спомен за нечия симпатия, някой да Ви е изненадал с положително отношение към Вас?

Имах много приятели и не само в Европа, навсякъде по света. Не искам да споменавам конкретни имена, за да не пропусна някого, на когото особено държа. С по-голямата част от тях поддържам добър контакт и до ден днешен. Бяхме заедно в много критични моменти и това създаде особено доверие помежду ни. Някои от тях написаха книги, в които описват включително и нашите взаимоотношения. Беше особено време – на кураж и много емоции. Случваха се немислими дотогава неща, сбъдваха се мечтите на цели поколения. Това създаваше у нас усещането за история и всички бяха склонни да надскочат себе, да правят повече от обикновено. Светът се променяше пред очите ни.

По принцип казват, че французите са приятели с румънците, а Вие казвате, че и от тях сме имали подкрепа.

Не бива да забравяме, че визите паднаха първо в България. По онова време ние се справихме и по-бързо, и по-успешно от Румъния с покриването на критериите. Българската дипломация успя да убеди Брюксел, че е важно всяка страна да бъде оценявана поотделно и според нейните собствени

достижения. Това беше голям успех.

В кадър от документалния филм на Иван Кулеков за пътя на България към членството в ЕС Меглена Кунева твърди, че през цялото време, докато е била главен преговарящ, основна нейна кауза е била да ни откъсне от двойката с Румъния. По Ваше време имаше ли такива напрежения? Още тогава ли бяхме в пакет с Румъния?

Ние настоявахме да имаме самостоятелна писта и го постигнахме. И пак казвам, това пролича много ясно при преговорите за визите. На практика в периода след нас България отново беше обвързана с Румъния. След нашия мандат България и Румъния винаги бяха оценявани в пакет.

А беше ли Ви интересно все пак какво правят комшиите, поглеждахте ли, така, по съседски?

Разбира се. Румъния е наш съсед и приятел, партньор в НАТО. А и светът е вече толкова обвързан, че процесите си влияят един на друг. Не можем да кажем „ние си гледаме нашата черга, пък другите да се оправят“, защото, когато „гори чергата на съседа“, винаги се запалва и твоята.

А имаше ли страна сред бившите комунистически страни, която ни беше, така да се каже, еталон: искаме да станем *втора Естония* или *втора Полша*, или нещо подобно?

Логично е страните, които влязоха по-рано в ЕС, като Вишеградската група или балтийските държави, да бъдат пример във всяко едно отношение. Техният опит беше изключително ценен за нас – както постиженията, така и трудностите, с които са се сблъскали. Например, ние имахме предимството да ползваме тяхното „ноу хау“ по отношение на европейските програми.

Сега нашият опит може да е особено ценен за Западните Балкани, с които делим обща география и с които имаме много общи неща. Светът се развива изключително динамично и е по-добре да прилагаме изпитани успешни модели,

вместо да се подлагаме на риск от експерименти. На изток и на юг все още се учим как да преодоляваме индивидуализма, как да смиряваме егото, как да уважаваме успеха на другия, как да работим в екип. Ние имаме много таланти хора – и в политиката, и в бизнеса, и в науката, но повечето смятат, че не могат да се доверят на никого, че винаги шансовете им са по-големи, ако разчитат само на себе си и на своя упорит труд. Но това не е така, защото мащабите на информацията вече са огромни. Няма как човек да разбира от абсолютно всичко. Затова в развития свят се работи в екип. Създават се коалиции. В началото на мандата ми в Турция един турски политик сподели, че при тях не е популярно да се правят коалиции. „При нас или печелиш, или губиш“, – ми каза той. Днес обаче нещата се променят и на последните избори в Турция се изпробваха първите предизборни коалиции.

Животът е изпълнен с нюанси, а коалициите те учат на друг тип култура – на това да се съобразяваш и да знаеш, че не можеш да имаш всичко, на това да намериш онзи компромис, който е приемливият за теб – за един човек е добро едно, за друг – друго. Няма абсолютна истина. Човек трябва да намери модел, който да бъде работещ – важно е това да те придвижва напред.

Отначало страните от Вишеградската четворка се държаха доста високомерно и настояваха да бъдат привилегирована група за приемане в ЕС. Така беше само в началото или те постоянстваха?

Ако погледнем обективно историята, ще видим, че и Полша, и Унгария, и Чехословакия (а след 1993 г. – Чехия и Словакия) тръгнаха по пътя на демокрацията много преди останалите. Няма случайни неща в политиката. Обществени нагласи в тези държави успяха да достигнат до точката на зрялост за провеждане на демократични реформи много по-рано от нас. Постигнаха сериозни успехи, които са пример и за другите източноевропейски държави. Това основателно даде на техните общества самочувствие на победители.

Но с времето много от нещата се промениха. Всяка страна има свои плюсове и свои минуси, много е важно да съумееш да направиш безпристрастен анализ на силните и слабите си страни и после да заложиш на силните.

А имате ли впечатление от Комисията през онези години – тя беше повече приятел на България, или повече – страж, който охранява някакви стандарти? Държаха ли се, така да се каже, делово?

Както се казва, Европейската комисия е „пазител на скрижалите“. Когато искаш да се присъединиш към една общност, логично е да изпълниш критериите за членство. Страната, която трябва да се съобразява с критериите, е тази, която кандидатства, а не общността, която я приема. ЕС е общност от държави с различна история, но те са икономически и политически свързани помежду си, споделят обща сигурност. От спазването на общи правила зависи сигурността на цялата система. Важно за тях е гаранцията, че разширяването на Съюза с нови членове няма да подложи на риск качеството на живот на техните граждани. Европейските политици също имат своите избиратели. На всеки 4 години те се изправят пред тях, за да защитят доверието, което им е дадено, и да поискат отново подкрепата им. Най-малкото, което може да се случи, е да не ги изберат. По-лошото, което може да се случи, е да се радикализират определени среди и на власт в някоя от европейските държави да дойдат политически партии и политици с екстремн дневен ред.

Ние, от своя страна, също имаме интерес равновесието да бъде запазено, защото желанието ни да станем член на ЕС е обусловено от оценката за предимствата на общността. Ние приемаме, че тя има по-добър стандарт на живот, по-добро законодателство, по-добре функционираща съдебна система, повече защита за човешките права на гражданите. На базата на тази оценка ние заявяваме, че искаме да бъдем част от този свят. Много българи през годините избираха да напуснат страната, за да търсят реализация в чужбина. Със сигурност те имат своите аргументи. Много от тях биха се върнали, ако

успеем да изградим нормално и цивилизовано общество в България. Децата ни биха се върнали. Затова всеки опит да минем през „задната врата“ на Европа, да ни приемат „на доверие“ в Шенген и в Еврозоната, а пък ние после да правим каквото си искаме, е все едно „да се застреляме в крака“. ЕС има свои правила, ако ги спазваме – влизаме, ако не искаме да ги спазваме – оставаме извън. Всичко е въпрос на избор. Никой не ни задължава. Идеята, че ние ще им наложим нашите правила, е просто абсурдна.

Не, смисълът на въпроса е в друго, защото знаем, че в една институция, особено пък в страни като нашите, бюрократичният ред е свиреп и е въпрос единствено на добронамереност да ти подсказват възможен ход, да ти осигурят контакти. За такива неща е въпросът.

Разбира се, че са ни помагали, и то много. И с експертиза, и с финансови инструменти. Доверието на Европа към нашето правителство беше изключително високо и в много ситуации дори се инвестираше доверие в аванс. Един от най-емблематичните примери беше решението за визите.

Вие споменахте в началото на разговора, че войната в Сърбия и бежанците в Македония са били важни параметри на тогавашната геополитическа ситуация. Смятате ли, че действително геополитически обстоятелства или геополитически сили (дали ще е НАТО, или Русия) са били важни играчи в тогавашната ситуация? Вие сте човекът, който е най-вътре в тази материя.

Естествено, но по различен начин. За Русия желанието на България да стане член на НАТО и на ЕС беше знак, че тя се откъсва от нейната орбита. В този смисъл Русия направи всичко възможно да възпрепятства процесите на присъединяване. Русия винаги е заявявала публично, че е против разширяването на НАТО към Източна Европа. Особено към страни като България, която те смятаха за свой сателит. По време на нашия мандат сме имали много тежки разговори. Помня първата ми среща с тогавашния външен министър

Евгений Примаков в Москва. На пресконференцията след разговорите с руската делегация заявих ясно, че България препотвърждава своя приоритет да влезе в НАТО. Изявлението дойде след много тежка размяна на мнения и очевидно разминаване на позициите. Руските медии бяха изненадани от откровения ми тон. Нареккоха го дързък. Тогава Примаков направи нещо неочаквано за всички. Той заяви, че независимо от твърдата руска позиция против разширяването на НАТО към Източна Европа уважава правото на България сама да избира начините да защитава своята сигурност. Това определено се превърна в новина. Разбира се, Русия нямаше интерес от геополитическите промени и впоследствие направи всичко възможно да осуети членството ни в НАТО и ЕС. Русия и до ден днешен продължава да смята Балканите и конкретно България за своя сфера на влияние. Но пропускат факта, че Студената война отдавна приключи и понятия като *сфера на влияние* са погребани завинаги.

Подобни ситуации имаше и по време на преговорите за визите. Тогава пропагандната теза на противниците беше, че присъединяването ни към европейското пространство и възможността за свободно придвижване на българските граждани в Европа автоматично ще доведе до въвеждане на визов режим с трети страни, сред които и Русия, а това, съответно – до загуба на много руски туристи и на приходи. Адвокатите на тази теза услужливо пропусаха да споменат факта, че когато пътуват за Германия, Франция или Италия, тези туристи също се нуждаят от визи, но от това туризмът към тези страни ни най-малко не е намалял.

Но, между другото, в интервютата по този проект се среща и противоположната теза, че в средата на 90-те, когато ситуацията е била малко или много по-различна от сегашната при Путин, е имало един много кратък *прозорец на демократични илюзии* в самата Русия, когато се е смятало, че страната може някак си да се „уестърнизира“ и че затова тя не се е противопоставяла кой знае колко срещу членството в ЕС.

Може и така да е. Но по-важното е, че в този исторически прозорец България се управляваше от мотивирани и силно убедени демократи, за които членството в НАТО и ЕС не беше просто „модата на деня“, а единственият възможен начин да преодолеем раните на комунистическото ни минало и да изведем необратимо България в друга геополитическа орбита, която да даде перспектива напред на поколения български граждани.

А доколко е коректно да се говори, че процесът на евроинтеграция и членството в НАТО са по-скоро единен процес или са два паралелни процеса, които кореспондират помежду си, но все пак са отчетливо различни? Повече са единството и обвързаността между тях или повече е различието?

Това са два паралелни процеса, но част от една и съща геополитическа ориентация. Неслучайно говорим за евроатлантизъм. Много отдавна се води дебат за това, трябва ли ЕС да гарантира сам своята сигурност – доколко е реалистично създаването на европейска армия и изобщо необходимо ли е след като повечето страни членки на ЕС са едновременно членки и на НАТО. Този въпрос добива особена острота днес, при администрацията на американския президент Доналд Тръмп, когато отношенията между ЕС и САЩ са поставени пред известни изпитания. Темата се коментира и в контекста на казуса с Турция – страна, притежаваща втората по големина армия в Алианса след САЩ, която същевременно има статут на кандидат член на ЕС. Картината е особено сложна. Аз не знам кога и изобщо дали Турция би могла реално да стане член на ЕС. Но смятам, че предвид сложните процеси в региона и новите глобални предизвикателства за колективната сигурността през 21 век е много важно Турция да продължи да бъде надежден съюзник в НАТО.

Но при Беров, пък и при Виденов беше публична тайна, че основно в България, но не само в България (и в Румъния, да не упоменавам и други страни) нарушава-

нето на югоембаргото си беше, така да се каже, по подразбиране. Това повлия ли върху чувствителността на западноевропейските страни (или пък на САЩ) относно членството ни в НАТО и, съответно, в ЕС?

Правителството на Обединените демократични сили – ОДС, стартира мандата си от едно много ниско ниво на доверие от страна на нашите западни партньори, пое управлението на страната след тежка политическа и икономическа криза, наследена от няколко последователни правителства на БСП. Усилието, което трябваше да направим тогава, за да спечелим доверието на нашите западни партньори, бе да преминем през решителни и смели реформи, през убедителни доказателства за борба с престъпността и корупцията, през партньорство по важните теми на сигурността. И започналите преговори за членство, и отпадането на визите показват, че ние успяхме.

Добре, но г-н Костов има две донякъде диаметрално противоположни решения – и то все в защита на националния интерес: едното е да не допусне албанските (по етнос) бежанци у нас, а другото е да дадем въздушното пространство на НАТО и да не го дадем на Русия. Това е било много сложно да се прецени във всеки един момент?

Това бяха истински важни решения за България в дългосрочен план.

Най-напред относно бежанците. Помня много добре как протече целият разговор. Тогава имаше натиск да приемем бежанци в България. Аргументите ни, с които отхвърлихме това предложение, бяха много ясни. Първо, като съседна на конфликта държава България можеше лесно да бъде дестабилизирана от приемане на големи групи бежанци. Все още неукрепналите институции нямаше да могат да упражнят ефективен контрол. Тези хора лесно щяха да намерят оръжие и щяха да започнат набези през границата и така да въвлекат България в конфликта. Съвсем различно е за държави, които нямат обща граница със зоната на конфликта. Второ, като много по-добро решение ние изтъкнахме да бъдат изградени

бежански лагери на територията на Македония, за да могат бежанците да останат в близост до техните родни места, което след приключването на войната би им дало възможност да се завърнат по домовете си. Последвалите събития показаха, че това решение е било правилно. То, от една страна, защити националната сигурност на България, а от друга – не допусна хуманитарна катастрофа.

Колкото до прелитането на руските самолети над българското небе, помня как тогавашният руски посланик ни заплашваше по телефона, че самолетите им са във въздуха и не може да ги спрем без последствия. Ако тогава се бяхме изплашили или огънали под техния натиск, руските части щяха да осъществят своя план и да кацнат на летището в Прищина. Шансовете за подписване на споразумение и постигане на мир щяха да изчезнат. И това най-вероятно щеше да предопредели коренно различна съдба за Балканите.

И по-нататъшния ход на цялата европейска история?

Да, и по-нататъшния ход на цялата европейска история!

И двете решения бяха исторически. Смятам също, че така показахме на света, че България е страна с ясна визия и за собственото си бъдеще, и за това на региона на Балканите, че може да взема важни, макар и непопулярни решения, когато става въпрос за принципи и морал, че можем да бъдем партньори и да споделяме общи отговорности. В тази изключително сложна ситуация ние реално действахме като страна членка, която де факто е член на НАТО, без де юре да е такъв, и това рязко увеличи доверието към нас. Убедена съм, че именно този период беше решаващият за приемането ни в НАТО и ЕС.

Тони Блеър няколко пъти на европейски форуми е казвал в прав текст, че те дължат благодарност на България и Румъния за позицията, която сме заели по случая с Косово, и затова ще подкрепят членството ни в ЕС. Смятате ли, че това е било решаващо, или все пак?

Да, защото става въпрос за доверие. Човек иска да бъде с хора, за които знае, че може да разчита на тях в критични моменти. Това са най-сериозните тестове. Речите в пленарните зали или обещанията по време на двустранните срещи са важни, но най-важно е как действаш в ситуация. Тогава виждаш на кого можеш да разчиташ.

Мислите ли с днешна дата (просто като интелектуално упражнение), че е било възможно процесът да протече и по друг начин – било от българска страна, било от страна на ЕС, било от гледна точка на съдържателни приоритети или инструменти, било от гледна точка на тайминг, партньорство и разни такива неща? Имало ли е алтернатива на случилото се?

Уверена съм, че ако трябваше да извървя отново този път, бих го извървяла по същия начин.

Смятам, че решенията, които взе правителството на ОДС по онова време, бяха единствено правилните решения. И в това съм абсолютно убедена дори от дистанцията на изминалите 20 години. Смятам, че тези решения предначертах пътя на България, дадох ѝ перспектива, която ние никога нямаше да имаме.

Без да омаловажавам работата на всички следващи премиери и министри, искам да кажа, че в онзи период наистина беше положен сериозният фундамент, който направи нещата необратими в геополитически план. Беше дадена възможност за развитие на всички следващи политики. А колкото до това, дали е можело нещата да се направят по друг, по-добър начин, сигурно е можело. Вероятно сме изпуснали много неща, може би за някои от тях са съществували и други варианти. По-важното е обаче, че в основните решения нямаше грешка. Резултатите говорят сами за себе си. Това, което постигнахме, показва, че сме го направили по успешен начин.

Добре, но ако позволите да продължа това, което Ви е сама предлагате: дали България успя да постигне оптимум в този процес, тъй като, за съжаление, истори-

ята не познава възможност за повторение? Процесите у нас протекоха странно и след Вас дойдоха други две правителства, които също можеха да инвестират.

Всяко правителство „инвестираше“ според собствения си дневен ред – и очевидно имаше различия в разбирането за понятието национален интерес.

Но така или иначе, самата Виe казвате да съдим от гледна точка на резултата.

Да, но понякога резултатите идват след като правителствата са си отишли.

Ще Ви дам пример с казуса по затварянето на първите четири блока на АЕЦ „Козлодуй“. Веднага след сформирание на нашето правителство ЕК поиска България да изпълни ангажиментите си по затварянето на реакторите. Тогавашният комисар по разширяването Ханс ван ден Брук се позова на факта, че на 16 юни 1993 г. правителството на Любен Беров е поело ангажимент да затвори четирите малки блока на АЕЦ „Козлодуй“ до 1997 г., за което е получило финансова помощ от 24 милиона екю. Договорът не е бил изпълнен, но парите са били изхарчени от правителството на Жан Виденов за други цели.

Още при самото встъпване в длъжност премиерът Костов настоя в изрично писмо 1-ви и 2-ри реактор да продължат да работят до 2005 г., а 3-ти и 4-ти – до 2010–2012 г. В отговор комисарят отхвърли идеята и предложи да се стартират нови преговори. Разговорите приключиха в края на ноември 1999 г. За да се стартират преговорите за присъединяване на България към ЕС на 10 декември 1999 г., се стигна до съгласие 1-ви и 2-ри блок да се затворят в края на 2002 г., но искането на ЕК за предсрочно затваряне на 3-ти и 4-ти блок беше отхвърлено от нашето правителство. Беше подписан меморандум, в който сроковете бяха определени за 3-ти блок – не по-рано от 2008 г., а за 4-ти блок – не по-рано от 2010 г. Разсрочването на затварянето на реакторите беше прецедент за ЕК и стана благодарение на големия авторитет на правителството и убедителните реформи, които провеждахме в

страната. По-късно, за да оправдае рестартирането на проекта АЕЦ „Белене“ през 2002 г., правителството на Симеон Сакскобургготски, без да подложи въпроса на обсъждане в НС, взе решение да затвори 3-ти и 4-ти блок предсрочно през 2006 г., отстъпвайки от постигнатите от кабинета Костов договорености.

Ако позволите в интерес на истината да вметна, че му прави чест на г-н Паси, че пое отговорността върху себе си: „Аз казах на царя, че ако искаме да влезем в ЕС, трябва да приемем“.

НДСВ дълго време се опитваха да манипулират общественото мнение, като натоварят с отговорността за затваряне на блоковете правителството на ОДС, лично премиера Костов и мен като външен министър. Затова искам да припомня фактите. В края на 2002 г. група народни представители на ОДС заведе дело във Върховния административен съд срещу решението на кабинета на НДСВ за закриване на 3-ти и 4-ти реактор предсрочно, още през 2006. През януари 2003 г. ВАС обяви решението за затварянето на реакторите за незаконосъобразен акт и посочи, че правителството на Сакскобургготски е трябвало да се съобрази с решението на НС. Меглена Кунева, Соломон Паси и Милко Ковачев обжалваха, но през март 2003 г. ВАС препотвърди решението си. Въпреки това 3-ти и 4-ти реактор бяха затворени на 31 декември 2006 г. Това е цялата истина. А колкото до това, какви са били мотивите и интересите на тези хора, има институции, които могат да кажат.

По странен начин това препраща действително към последния въпрос: кои са личностите, които Вие смятате, че задължително трябва да бъдат интервюирани за целите на този национален архив?

На първо място хората, които са вземали решения. Защото тяхна е отговорността за случилото се и неслучилото се в този период. Историята трябва да даде право на всеки да изложи своята гледна точка и да даде аргументи за своите

действия. Трябва да се чуят анализаторите. С времето много от тях променяха мнението си и оценките. Любопитно е да знаем защо. И, не на последно място, журналистите, постоянните спътници на политическите лидери, които къде „страстно“, къде безпристрастно запечатваха събитията.

Май 2018 г.

НАДЯ ДИМИТРОВА

Вид образование:

социални науки, хуманитаристика (английска филология).

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

преподавател по английски език.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1997 г. до 2001 г. – директор на дирекция „Международно сътрудничество и европейска интеграция“ в МВР;
- от 2000 г. до 2001 г. – член на основния правителствен екип за преговори за присъединяването на България към ЕС, отговарящ за преговорите по глава Правосъдие и вътрешни работи;
- от 2002 г. до 2012 г. – представител на Международния център за развитие на миграционната политика (ICMPD) в България.

Настояща позиция:

старши съветник на генералния директор на Международния център за развитие на миграционната политика (ICMPD).

Да започнем с Ваш ярък личен спомен от целия този период. Това са повече от десет години.

Тогава ние дори не подозирахме какво ни предстои. Имаше политическа воля и бяхме силно мотивирани да започнем преговори с европейските институции. Аз, която съм била много далеч от МВР през годините до 90-та, стъпих в Министерството с ужас и страх. Тогава приоритетът бе изваждането на България от визовия списък. По онова време мерките за излизане на България от двата списъка – на Европейския съюз и на Шенген, представляваха 90% от мерките за изпълнение

на критериите в областта на вътрешните работи по “*acquis communautaire*”, свързани с отваряне на глава *Правосъдие и вътрешни работи*.

По онова време темата за правосъдието не стоеше като приоритет. Тогава фокусът беше върху вътрешните работи, а реформата в министерството бе насочена към миграционната политика. Защото проблемът с визовия списък основно беше подготовка на страната за управление и прилагане на правилна миграционна и визова политика. През 1997 г. България нямаше никаква подготовка в тази област.

В организацията, където работя от 2002 г. до този момент (ICMPD – Международен център за развитие на миграционната политика), попаднах още в началото на работата ми като директор на дирекция „Международно сътрудничество“ в МВР. Тя е създадена през 1993 г. в Берлин, където се събират за първи път вътрешните министри на старите страни членки на ЕС съвместно с представители на страните от Източна Европа. Министрите на вътрешните работи изразяват загриженост, защото изведнъж страните от Западна Европа са подложени на неочакван за тях нов миграционен натиск. До него се стига по две причини: първо, войната в бивша Югославия и бежанските потоци оттам, и, второ, падането на берлинската стена и липсата на ефикасен граничен контрол в страните от Източна Европа. С падането на комунизма границите се отварят не само за гражданите от бившите комунистически страни, но и за граждани на „трети страни“. Тази либерализация в граничния контрол е положителна промяна за страните от Източна Европа, но изведнъж тя създава проблем, за който старите страни членки на ЕС почти не са подготвени.

Вътрешните министри на петнадесетте тогава страни членки на ЕС (и основно Германия) веднага се мобилизират и започват да обсъждат общи мерки, необходими за овладяване на миграционната обстановка в Европа. На срещата в Берлин през 1993 г. започва обсъждането на общо законодателство, което малко по-късно става основна част и задължение за всички страни кандидатки по глава *Правосъдие и вътрешни работи*.

Така през 1997 г. попаднах на организацията, където работя и досега, която беше малка, но ръководена от много добре професионално подготвен и с визия генерален директор – дясна ръка на първата комисарка по правосъдие и вътрешни работи, шведката Анита Градин. Неговото име беше Йонас Видгрен – бивш миграционен министър и държавен секретар на Министерство на миграцията в Швеция, който, за съжаление, внезапно почина през 2004 г. Господин Видгрен беше женен за хърватка и познаваше много добре не само региона – той познаваше политическите режими, геополитиката и, разбира се, години наред се бе занимавал с управление на миграционната политика. През 1993 г. той е поканен като част от основния екип, който започва дискусия по темата. Създава тази организация с много малък екип, а целта, мисията на организацията в онези години, е да помогне на Европа в управлението на миграционната политика и, най-вече, да подготви бъдещите страни членки да изградят капацитет и законодателство в тази област. ICMPD се създава и остава организация, която работи тясно с Европейската комисия и прилага европейската политика в областта на миграцията (в най-широк смисъл на думата). Бидейки запознат изцяло с проблема, Видгрен първоначално има за цел да помогне както на старите страни членки, така на бъдещите страни членки да изградят точно правилната рамка на миграционната политика – законодателна, административна и практическа. Така ICMPD ни помогна още през 1997 г. при подготовката на основните законодателни инициативи.

На срещата на вътрешните министри в Прага през 1997 г. присъстваха всички министри на страните членки на ЕС и на кандидатките, плюс министри от трети страни, които са основен източник на нелегални мигранти. На тази среща се създаде рамка, вече подготвена от ICMPD, с около 55 критерии/ препоръки за изпълнение от всички страни, чрез които да се преодолеят големите проблеми, свързани с нелегалната миграция (терминът е нередовната миграция – “irregular migration”).

Разбира се, като най-компетентна и най-потърпевша страна на дестинация Германия беше в основата на изработването на тези критерии. Тогава от България участваше ми-

нистърът заедно с целия нов екип. Бяхме силно впечатлени от добре изработените критерии и изисквания.

В България основни законодателни мерки за управление на политиката в тази област не съществуваха. Веднага след срещата в Прага екипът на Министерството започна разработването на няколко основни проектозакона, които бяха приети в рамките на две години, а именно: Закона за чужденците, Закона за новите документи за самоличност и нов закон за гражданската регистрация. Това бяха трите законови акта, работата по които започна веднага през октомври 1997 г. и в рамките на година и половина практически станаха реалност. Паралелно с това се създаде за първи път професионална гранична полиция, която замени гранични войски.

Това не е ли повод все пак да празнувате 1999 г., когато паднаха визите?

О, разбира се! Разбира се, че е. Естествено, че това беше изключително постижение. То стана факт през 2000 г., но решението бе взето в края на 1999 г.

Външният министър Надежда Михайлова отведе нашите студенти по „Европеистика“ на гръцката граница, за да им покаже какво означава свободно движение.

Разбира се. Всички тези моменти будят не просто радост, а нещо много повече. Защото без този успех нямаше да е възможно в момента да председателстваме Европейския съюз.

А имаше ли страна, която се съпротивляваше на нашата интеграция? Ако Германия е била заинтересована да ни помага, имаше ли някаква опозиция?

Пътят беше много труден и детайлите бяха много. Германия имаше водеща роля, особено при създаването на модела за изграждане на нашата гранична полиция. Но ние започнахме работа и провеждахме двустранни срещи с всички останали страни и особено със страните, които и до ден днешен са водещи в тази област. В началото Германия и голяма част от останалите страни подхождаха с недоверие. Защото до този

момент при предишните наши правителства те са се опитвали да помагат на страната ни не само с експертиза, но и със солидна финансова и техническа помощ, която е била използвана нецелесъобразно. Ето защо германските експерти и политици винаги подаваха ръка, когато виждаха конструктивизъм, но бяха насъбрали много лош опит и имаше дълъг период на недоверие и скептицизъм. Затова на нас ни беше необходимо през първата половин до една година да спечелим доверието на партньорите. Германия беше първата страна, с която трябваше много солидно да работим двустранно. Тя беше и страната, която избрахме без колебание за основна експертиза при създаването на нашата гранична полиция.

Изненадващо на един по-късен етап Белгия беше страната, която имаше възражения при вземане на финалното решение за изваждането на България от визовия списък. Беше единствената страна, която можеше да наруши пълното единодушие, за да се постигне това решение. Защо?

През 1999 г. в Белгия започна процес на правно уреждане на статута на подалите молби за убежище имигранти в страната. Имигрантите се оказаха огромно количество, а белгийската държава не беше добре подготвена за това. След като този процес започна, се наблюдаваше и нов поток мигранти отвсякъде, включително и с български произход. Затова изненадващо през есента на 1999 г. България се оказа в много трудно положение. Наложих се да проведем една добре подготвена двустранна стратегия с белгийските миграционни служби, за да може техният скепсис да бъде преодолян. Това беше свързано не само с преговори. То беше свързано с практическа работа, с експертиза на всички нива, с посещения на белгийския директор на миграционната им служба на ключовите гранични пунктове. Междувременно се провеждаха срещи и с министри, за да може в крайна сметка да се преодолеят опасенията и резервите относно подготвеността на България да овладее и да не допусне нелегални мигранти на територията не само на Белгия, но и на останалите страни от ЕС.

Тоест Вие казахте, че все пак недоверието на бел-

гийците е прицелено повече към България, отколкото към другите бивши комунистически страни.

Когато през 1993 г. старите страни членки канят бившите комунистически страни от Източна Европа, за да започнат съвместно да обсъждат въпроси на сътрудничеството в областта на миграционната политика, започва и обсъждането на първите най-основни мерки, които трябва да се вземат от новите демокрации: 1) сключване на спогодби за реадмисия; 2) изграждане на структури (гранична полиция); 3) приемане и прилагане на ново законодателство. Между 1993 г. и 1995 г. Полша, Чехия, Словакия и Унгария бързо и ефикасно започват да изпълняват тези критерии. Ненапрасно се създава Будапещенски процес, програма ФАР (PHARE) (знаете какво означават тези инициали). Вишеградските страни работят активно със старите страни членки: сключват с тях реадмисионни спогодби, създават законодателство. И през 1995 г., когато през месец май се приема шенгенският визов списък, тези страни остават извън него. Защото вече са доказали и показали не само воля и желание за сътрудничество, но и резултати в изграждането на нови европейски структури в областта на вътрешния ред и правоприлагането в страните си. От Източна Европа единствено България и Румъния влизат в ограничителните визови списъци. Вие лесно ще си отговорите защо.

Затова излизането на България от визовия списък беше постижение не само за правителството, то бе цел и постижение за всички български граждани. То е и една от първите стъпки към европейско членство, към излизане от изолация. Всичко, което бяхме изградили и създали за тези две години, допринесе и за последващото развитие на процеса.

Ние бяхме подготвили в сферата на вътрешните работи 90% от изискванията. Нека уточня – в областта вътрешни работи като част от *Правосъдие и вътрешни работи*. Тогава преговорната глава беше една. Съдебната реформа се яви като проблем в последните месеци преди отваряне на главата и продължи след това под формата на Механизъм за наблюдение над правосъдната система. Да, и когато през юли 2001 г. се отвори 24-та глава, ние с г-н Владимир Шопов (представител на МВР

в Брюксел 1998–2001 г.) чухме за първи път експлицитно от представители на ЕК, „че оттук нататък проблемът на страната ни ще бъде съдебната реформа и съдебната система“. Този проблем се оказа мащабен и касаеше основно институциите, свързани със съдебната система. Безспорно Министерството на правосъдието беше ангажирано, участваше в общата група, но далеч не беше в центъра на подготовката по тази тема. Критериите и проблемът с визовата политика (и излизането от визовия списък) бяха несъмнено фокусирани върху проблематиката, свързана с Вътрешно министерство, и това беше първи приоритет. Проблемът със съдебната реформа се яви в края на периода, в последните месеци на 2001 г., когато вече трябваше да стартира една солидна реформа. Всички ние знаехме, господин Кисьов беше абсолютно наясно и подготви сериозни препоръки към правителството и към следващите екипи. Защо до ден днешен нямаме задоволителен резултат – на това Вие сам може да си отговорите.

Областта *Правосъдие и вътрешни работи* е област на доверие и гаранция, че една нова демокрация е изградила демократични и основаващи се на върховенството на закона институции. Ще цитирам един наистина много компетентен висш служител на Комисията по онова време, който каза: „Тази глава, г-жо Димитрова, е политическата глава“. И когато се отвореше сайтът на Комисията на *Правосъдие и вътрешни работи*, първите две-три основни изречения бяха: „Това е глава, която не присъства в преговорите на старите страни членки. Тя е създадена за новите страни членки и в нея има твърде голям обем работа за хармонизиране на институциите, излизачи от един комунистически режим“.

Това са силови институции, институции, които са градени по съвсем друг модел, а адаптирането им към една друга система, т.е. към демокрацията, е трудно. В нея свободата, сигурността и свободното движение трябва да бъдат балансирани по такъв начин, че да не се прекрачва границата нито в едната, нито в другата посока, защото, ако я прекрачиш в едната посока дори с милиметър, нарушаваш човешките права и свободи, а ако я прекрачиш с толкова в другата посока –

нарушаваш сигурността.

Така че това е една политическа област, която зависи основно от политическата воля на страните. И, в крайна сметка, и нашите преговори също са доказателство за това. Ние виждаме как за две години (примерно) България покрива критерии, които дори вишеградските страни са ги покрили за период от пет, шест, седем, осем години. Значи, когато има желание тази работа да се свърши, това е възможно.

Да, но това, което казахте в началото, че основен приоритет, разбира се, е миграционната политика...

За компетенциите на Министерството на вътрешните работи и за частта, отнасяща се за вътрешния ред.

Да, разбира се, но в следващия момент, когато вече върви мониторингът над България, основното съдържание по 24-та глава е върху работата на полицията, включително, върху местата за задържане, отношението към арестантите и т.н. Това било ли е някога проблем във взаимоотношенията с Европейската комисия или страни членки?

Не. Не. По времето, когато преговаряхме, това не беше основен проблем. То беше просто част от политическите критерии за членство.

Но не е било проблем тогава?

Не, поне не в степен, в която да представлява пречка в преговорите. Аз говоря за един ограничен времеви период до 2001 г.

Разбира се. Но понеже и до ден днешен за Европейския съюз в България се говори като за *външни работи*, за *международни отношения*...

За кое?

И в медиите, и в поредица публични изяви за отношенията на България с Европейския съюз продължава се

говори като за външни отношения, което е шокиращо.

Даже не мога да Ви разбера.

Ами, за Вас това просто е неразбираемо.

Не, в кой смисъл на термина?

Както се говори за ООН, за Съвета на Европа и т.н., както се говори за международна дипломация, така и за отношенията България – Европейски съюз продължава да се говори така, сякаш става дума за *външни работи*, за дипломация.

Ами, за съжаление, продължава да е така и си мисля, че това е, защото широката общественост в България, редовият гражданин не знае примерно 90 на сто от нещата, които реално са се случили.

Вижте, може би редовите граждани на много страни не знаят детайлите по преговорите. И не е необходимо и българинът да ги знае.

Добре, а смятате ли, че нещо все пак от това, което сме пропуснали да забележим или да му придадем подобаваща стойност – било като факт (събитие, случка) или като характер на протеклия процес, трябва да бъде изговорено по-настойчиво, за да му бъде обърнато внимание.

Пак питам: в кой смисъл на думата, говорейки за коя област най-вече?

Да говорим вече цялостно. Въпросът е: България иска да стане член на Европейския съюз, върви подготовка за осъществяване на тази задача, но за тази подготовка и досега не се знае практически почти нищо?

Правосъдие и вътрешни работи е една брънка от тази подготовка.

Естествено, но въпросът е, че има неща, които, ако ги изговорим по-настойчиво на медиите, на експертите, включително и на политици, защо не и в академичните

среди, ако тези неща се говорят по-настойчиво, обществеността ще разбере, че това е било важно.

Е, ако имате предвид съдебната реформа, тя не е била, може би, ясна за голяма част от хората, дори от професионалната гилдия, за магистрати и преподаватели.

А нашите партньори от западноевропейските страни разбираха ли, че това е ключов проблем или просто смятаха, че това е просто едно от многото неща, които ще успеем да направим с хода на времето, някак си естествено?

Второто. Стартиралите преговори са в изключителна степен въпрос на политическо доверие не само в дискутираната сфера, но и цялостно са въпрос на воля и мотивация. И отново към началото.

Не мислете, че това, което ще кажа, е мой сантимент или субективна оценка, защото тя е и обективна.

Знаете, че екипът на България, който започна преговорите, беше много силен екип – и от политическа, и от експертна гледна точка. Имахме парламентарно мнозинство и президентски екип със силна евроатлантическа ориентация – едно изключително мотивирано мнозинство и силен екип. Поради това и външнополитически екипът беше безотказно вървящ в една и съща посока. Поради това и от ЕС вярвах, че с такава политическа воля е въпрос само на време да се справим с всичко, което остава.

Много по-лесно беше за всички нас, дори на ниските позиции, дори във втори, в трети ешелон, да изпълняваме и да бъдем мотивирани за работа, след като е ясен политическият курс, за чиито цели ние (на по-ниските отговорни позиции) работихме с мотивация и с лекота.

Точно това се опитвам да формулирам като въпрос. Когато се работи по този начин и има политическа воля, имало ли е според Вас правителствен или някакъв друг публичен форум, на който водещите политици да са изговорили в прав текст: „Нашата цел е влизане в Европейския съюз, защото искаме: първо, второ, трето“?

Разбира се, че тогава и президент, и министър-председател, и външен министър, и парламент. Нямаше форум, на който това да не се говори.

Какви бяха конкретните цели, които се формулираха? Или по-скоро това е въпрос на общ ценностен избор?

Ами, първо, основно на ценностен избор. Но ценностният избор е на базата на основни критерии, които отговарят на пътя и на желанието на една страна, на една нова демокрация, да следва този път не само за да бъде в Европейския съюз (където са развитите икономики, развитите държави), но и за да постигне нивото на развитие на тези държави, да приеме ценностна система, която включва много неща – от човешки права и демократични ценности, до свободно движение на хора и развита икономика. Това са, мисля, азбучни истини.

За Вас може би, но не за всички и затова е важно да се посочи.

Ама Вие ме питате за политиците. Естествено политиците тогава – и президентът Стоянов, и премиерът Костов, и цялото Народно събрание, и външният министър, и целият екип – всички бяха безспорно убедени в тези ценности.

Добре, тъй като все пак Вие споменахте, че има ешелониране в екипа (Вие споменахте „Ние сме средно равнище експерти“), имаше ли устойчиво разделение на работата, цялата огромна работа, която трябваше да се извърши – примерно, политическите решения се взимат от премиер или правителство, Външно министерство работи със страните членки, а след това работата по законотворчеството.

Имаше много добро разпределение на работните групи, на съветите, които за първи път се създадоха, координацията беше при главния преговарящ, която господин Божков започна, а Вл. Кисьов продължи, нататък са работните групи, за които всеки от нас отговаряше, всяка работна група и ръководителят. Да, да, имаше много добро разпределение.

Чувал съм от експерти да казват, че в другите страни подготовката за членство в ЕС е основно прерогатив на Външно министерство. В България имало ли е някаква такава йерархия на министерствата?

Не, тогава премиерът Костов реши да създаде екип в Министерския съвет, което беше много разумно. Този екип, който беше оглавен от господин Божков (и след него от Вл. Кисьов) – с основна нова дирекция, оглавена от Юлиана Николова, работеше изключително добре с Външно министерство и с останалите министерства. Вие знаете, че Вл. Кисьов беше и зам.-министър на външните работи. Просто координацията беше много добра.

Е, разбира се, може би е могла да бъде още по-добра. Разбира се, че трудности имаше. Разбира се, че не всички бяха еднакво ангажирани. Да речем, имаше министерства, които – малко или много – бяха по-технически, бяха малко по-далеч от основната група с приоритети, но като цяло имаше много добра организация.

А как трябва да си обясним факта, че когато започва реалният преговорен процес, някои от преговорните глави се затварят едва ли не за няколко месеца, а по някои разговорите продължават доста трудно – близо три години?

Аз смятам, че преговорният процес приключи дори уникално бързо. Разликата в темпото в преговорите по отделните глави идва, естествено, от разликата в обема и тематиката. Ако една глава като, да речем, *Наука и изследвания*, е с един кратък пакет (който е най-лесно постижим, неизискващ съгласуване на сложни политики), то глава *Правосъдие и вътрешни работи*, икономическите глави, глава *Околна среда* изискват много дълга и професионална подготовка.

Въпросът е дали европейското законодателство, което трябва да се пренесе в нашето, е твърде обемно или обществените отношения, които този пренос създава, са в конфликт с съществуващите отношения?

И двете неща: и обемното европейско законодателство е

по-трудно изпълнимо за страна, която излиза от тоталитарен режим и десетилетия наред не е имала нищо общо с демократични структури в сферата на правоприлагащите и правоохранителните органи, и фактът, че страната не е имала пазарна икономика, не е провеждала екологична политика и така нататък. И двете неща – и законодателство, и съпротива.

Ако става дума за съпротивата на старите структури, това са структури от няколкостотин държавни служители, тук и там останали. Това – да.

Естествено, че и в структурите на Вътрешното министерство имаше такива. Въпреки че в МВР проблемът не беше тежък, защото имаше някакъв отлив, тъй като най-ретроградната част вече се беше изнесла от Държава сигурност към бизнеса или някъде другаде. Така че, младите полицаи бяха готови да работят по друг начин. Аз не виждах съпротива. Напротив. Лесно беше. Дори ние им дължахме малко повече внимание в онези първи моменти за, ако щете, за да ги образуваме по въпросите на вътрешните работи. Но, мисля, всички нови млади полицаи бяха ентузиазирани и подкрепяха новите процеси. А иначе останали мързеливи стари ретроградни служители имаше навсякъде.

В този специфичен сектор няма браншовици и синдикати. Вие с кого работихте извън държавната администрация?

Неправителственият сектор в нашата сфера тогава беше още не съвсем подготвен в области като миграция и трафик на хора. Мога да спомена „Отворено общество“ и асоциация „Анимус“. Мисля, че и до ден днешен няма много неправителствени организации, които да покриват компетентно този сектор.

Хелзинкският комитет не помагаше ли?

Разбира се, дейността на Хелзинкския комитет е свързана по-скоро с правосъдието и, второ, те през всичките тези години... Тяхната дейност е малко спорна. Сега се сещам: работихме с много европейски фондации, сред които, безспор-

но, трите немски фондации – *Науман, Конрад Аденауер, Ханс Зайдел*; работехме също с американски фондации. Американците помагаха много експертно. Те имаха добри експерти, които работеха и на територията на Европейския съюз, и с USAID, и с всяка една страна поотделно.

Моята цел, която си поставих през първите няколко месеца, бе да търсим най-доброто в отделните сфери от старите страни членки. Разбира се, не можеше всичко да се пренесе у нас едно към едно.

Точно в тази сфера няма два еднакви модела в Европа. Как преценявате кое е най-доброто?

Няма два еднакви модела, но има водещи модели в отделните сфери. Немците бяха модел за граничен контрол и гранична полиция, особено за континентална Европа.

Британците и американците бяха с най-добър опит в борбата с наркотрафика и наркотиците, както и с така наречената полиция в близост до обществото (“community policing”).

Французите имаха добра експертиза в полицейското разследване. Така че, във всяка една страна имаше водещ опит, който може да се ползва.

А моделите не се ли „бият“ в някакъв момент?

Рядко се „бият“ така, че да попречат на функционирането. Напротив, те много често се допълват и, разбира се, когато прилагаш даден модел, трябва да прецениш и да избереш добри експерти в различните области.

И никога не сте чували от някой шеф на дирекция да казва: „Това в България не може да стане“?

А, чували сме много такива реплики, ама тези неща аз не ги чувах. Аз не обичам да чувам, че нещо не може да стане. А тогава и премиерът, и вътрешният министър също не обичаха това. Така аз си изградих работещ екип в много кратката си кариера на ръководител – само четири години, които ми бяха достатъчни.

Все пак, аз съм сигурен, че Вие през годините следите какво се случва в България и не само в този тесен сектор.

Разбира се. Организацията ми работи с България, която е член на ICMFD от 2003 година

Стана дума, че и министърът, с когото сте започнали, пък и Божков, и Кисъв, и Михайлова, и господин Костов, са били ентузиасты. Но оттам нататък имате ли впечатления за министри, които са, така да се каже, действително евроентузиасты?

Да, имам представа. Глава 24-та беше затворена от екипа на правителството на НДСВ и там основният принос за затварянето беше пак политически и беше основно на Меглена Кунева. Практически тогава това затваряне беше реализирано чрез едно много умело лобиране. Безспорно лобиране имаше и при нас. Такава бе ролята на Надежда Михайлова и на президента Стоянов. Дипломатията винаги дава принос, за да може ние да работим по оперативните задачи.

Не мога да кажа, че следващият екип, беше чак толкова мотивиран на политическо ниво. Това е моето лично мнение, разбира се. Правосъдието може би дръпна повече, защото тогава и фокусът беше в тази посока, фактически Брюксел „премести фокуса“. Ние бяхме приключили в голяма степен с областите, свързани с вътрешния ред, така че фокусът беше преместен изцяло върху съдебна реформа.

Съдебната реформа, която беше започната, със сигурност не беше довършена и поради това сега имаме Механизъм за наблюдение. Но госпожа Кунева успя да убеди колегите си от Брюксел и главата беше затворена. Дали малко по-рано или по-късно, отколкото трябва, не бих могла да кажа. Евроентузиасты имаше във всички следващи правителства, но мнозинството, което стоеше зад първия преговорен екип, определено беше в основата на успеха за започване на преговорите за членство в ЕС.

Споменахте, че все пак сте търсили най-подходящия модел съобразно спецификата на сектора. Имаше ли впе-

чатление, че се разбирате по-лесно с някои от западните партньори, с които взаимодействате?

Аз лично съм се старала, както вече споменах, да работя с всички европейски партньори в различните области – и с Германия, и с Великобритания, и с Франция, и с Белгия, и с Холандия.

Тоест нямате спомен някоя страна да е била отчетливо по-добронамерена към нас?

Добронамерена? Всички страни подхождаха еднакво в отношението към България. Злонамерени страни не е имало. Пак повтарям: имаше, както Ви казах, обструктиращи страни – например Белгия в последните месеци, но на практика по обективни за страната си причини.

За разлика от предхождащите екипи, тогавашният екип на Вътрешното министерство за първи път беше отворен за сътрудничество с всички страни. Не можеше страните със стари демокрации да не забележат отварянето и желанието за сътрудничество. Гърция изпрати първото си полицейско аташе, което беше жена. До ден днешен получаваме благодарствени писма. Тогава се създаде първата мрежа полицейски аташета в България, което беше още едно условие за успешните преговори в областта на вътрешните работи.

Като главен секретар на МВР в следващото правителство Борисов пое по този отворен международен път в чисто полицейски стил, което е много важно за нашите партньори от Западна Европа. Европейците и старите страни членки не ценят толкова дипломатията в тази сфера и това, че ние ги приемаме любезно. Те и преди това са били любезно приемани, но...

Но това означава изграждане на информационна система, а това предполага огромен ресурс за създаване на липсващи структури. Как изобщо се преборва едно министерство за своя приоритет в рамките на цялото, защото бюджетът за България, така или иначе, е крайно число?

Имаше приоритети. Имаше политическо разбиране. Само създаването на новите документи за самоличност беше

една изключително важна задача. Може ли, ако сте министър-председател или финансов министър, да оспорите в този момент наложителността да се сменят документите за самоличност, от което зависи всичко останало.

Тоест Вие сте имали подкрепата винаги?

Като цяло – да! Затова и веднага след 2001 г. съвсем нормално се оттеглих, защото това е работа и сфера, в която, ако нямаш политическо доверие и подкрепа на политическо ниво, абсолютно нищо не може да се направи. Когато с г-жа Николова и г-жа Панайотова обикаляхме Западните Балкани, където имахме обучения и в Албания, и в Македония, и в Албания ми зададоха точно този въпрос (при представяне на опита ни за излизане от визовия режим). Те попитаха: „Ама, чакайте, тези закони и мерки, нали е трябвало и в парламента да се одобрят? Как сте успели за толкова кратко време?“.

И точно стигнахме до този отговор, че без консенсус относно политиката и при взимането на решения от парламентарното мнозинство, правителството, президентството нямаше, разбира се, да има този сериозен успех.

В процеса на практическата работа Европейската комисия беше повече „приятел“ или повече „цербер“? Какво е Вашето впечатление?

И двете. Но мисля, че отново трябва да възразя срещу двата термина – „цербер“ или „приятел“. Тя беше по-скоро един много конструктивен взискателен партньор, какъвто трябва да бъде.

Но когато сте търсили партньорство, сте го намирали?

О, ние работихме в тясно взаимодействие. Без Европейската комисия ние нямаше как да се справим. Ние работихме изключително много – от сутрин до вечер, и с Мисията, и с дирекция „Правосъдие и вътрешни работи“. Владимир Шопов затова беше изпратен в Брюксел. Плюс това той беше първият, който успя да вземе най-ценното и от Европейския парламент.

Той посещаваше и Комисията. Докато аз движех по-прозаичната административна работа и ръководех механизма на процеса, Владимир Шопов беше човекът, който подаваше наистина субстанцията на тази материя, която се развиваше тогава много по-бързо и силно. Имах и заместник – млада и интелигентна жена – г-жа Анелия Иванчева, която в момента работи в Представителството ни в Брюксел.

Ние почти приключваме. Още два въпроса. Какво ще кажете, ако трябва да оцените това, което непрекъснато се повтаря като готова фраза – *евроатлантическа интеграция*. Това е така, защото нещата се разглеждат като един процес, т.е. това е повече действителна връзка между двата процеса на присъединяване към НАТО и ЕС или просто защото фразата се е наложила в публичното пространство?

Връзката е огромна! И моята сфера е най-добрият пример за това – една от много важните сфери, в които тази връзка е пряка. Ще ви дам един прост пример: тесните експерти, които немците и Европейската комисия препоръчаха при изграждането на ключови механизми в граничния контрол, бяха експерти и на НАТО, и на Европейската комисия. Така че, когато говорим за сигурност, нещата са пряко свързани – макар НАТО да е 90% чисто военна експертиза, което не е в моята сфера на компетентност. Но за мен двата процеса са много важни, особено за страна като България.

Разбирам, че това не са били две различни задачи, това е била обща задача?

Ако говорим за целия екип, да. И, второ: има страни членки на Европейския съюз, които могат да си позволят лукса да не бъдат членки на НАТО, като Австрия, да речем, или част от Скандинавия, но тяхното географско положение е съвсем различно. За България с нейното географско положение би било твърде неразумно да раздели НАТО от Европейски съюз като цяло. Това би било неразумно по отношение на всичко, което означава думата „сигурност“.

А имате ли впечатление в този много важен исторически период да е имало геополитически контекст, който е повлиял на отношението към България?

Не мога да разбера в коя сфера.

Влияния върху отношението към членството на България в Европейския съюз. Например, има в научната литература твърдение, че събитията в Косово и българската позиция, която беше заета по отношение на този конфликт, е важен фактор, който е допринесъл за членството на България в Европейския съюз.

По-скоро в НАТО, отколкото в Европейския съюз.

Не, не, говорим за Европейския съюз.

Не мога да оспоря такъв тип твърдение. То сигурно е вярно, но не пряко. Безспорно солидарността на България и активното участие в бежанската криза и миграционната политика на Балканите доказаха, че България е страна, която вече е подготвена да бъде партньор.

Последен въпрос от нашето интервю: ако погледнем към целия процес с днешна дата, можеше ли той да протече по друг начин – било за по-добро, било за по-лошо.

Специално в сферата, която аз покривам, нещата са могли да се започнат много по-рано, както са започнали Полша, Чехия и Унгария – 1993–1994 г.

Но иначе, политиките на Европейския съюз са си тези. Те са си такива и спрямо тях нашият потенциал отвежда към това, което е направено?

Не разбирам този въпрос.

Разбира се, историята не признава условно наклонение, но почти винаги е могло да се постъпи по друг начин...

Да не тръгваме към преговорите?

Не, но сега виждаме, че Европейският съюз започва

от други задачи в подготвителния етап, както е например за Западните Балкани – първо *правосъдие и вътрешен ред*, а след това всичко останало.

Вижте, това в известна степен е резултат от опита на ЕС от преговорите с нас.

Така де, затова питаме.

Това е много важно! Тази сфера е различна от всички други. Особеното е, че старите страни членки са ставали членове на Европейския съюз с различна скорост – някои по-бързо, някои по-бавно, някои дори обидно бавно. Но при тях главата *Правосъдие и вътрешни работи* не е съществувала. Затова е съвсем естествено всичко, което се случва през тези години (като приемем и много сериозните миграционни кризи, които на практика преди изобщо не са съществували в този мащаб), да засилва фокуса върху миграционната политика.

Ако представлявате европейска институция или гражданин на стара членка и носите – пряко или косвено – финансово, административно и, на практика, териториално тежестите на страна, приемаща мигранти, как няма да имате по-големи изисквания! От друга страна, същото важи и за съдебната реформа – сблъсък на даден бизнес, на институции със съдебни системи, които са недоразвити или не са такива, каквито се очаква да бъдат? Как тогава няма да искате да затегнете малко повече изискванията към потенциално нови страни членки?

Но, примерно, някои експерти (няма да казвам имена) споделят, че тъй като приоритет беше бързането, ние повече отчитяхме прехвърлено законодателство и поети обещания, отколкото да извършваме реформи на практика. Или нямате такива впечатление?

Вижте, не отричам, разбира се, че можеше да извършим на практика повече. И разбира се, че бързахме. Не искам да плаша никого, но представете си, ако пък не бяхме бързали, докъде щеше да доведе развитието на военни конфликти и на миграционни кризи. Щеше – малко или много – да доведе до по-голям спад в желанието за разширяване на ЕС, ако не до

нежелание на страните членки за преговори, то най-малкото до това, че в тяхното съзнание нашето присъединяване щеше да бъде изместено от друга проблематика.

Затова, слава Богу, че сме бързали. И пак повтарям – ние започнахме много по-късно от останалите страни от Източна Европа. Така че тези, които казват, че сме бързали, може би са същите, които не биха били много разочаровани, ако не сме станали член на Евросъюза и до ден днешен, или ако сме все още преговарящи.

Разбира се, аз съм съгласна с Вас, че не всичко е изпълнено както трябва, че е можело да се извърши много повече, но това пак е въпрос на време.

Бихте ли ни препоръчали трима души, които задължително трябва да поканим за интервю, защото са били ключово важни в хода на процеса?

Трябва да помисля. Вие искате експерти от началото или...

Владимир Шопов е компетентен и до ден днешен, нали така?

Е да, ама аз затова Ви казах, че той е единствен. Иначе, всички колеги, с които работих от сектор *Правосъдие, Външни работи*...

Много е интересно да назовете смислен колега от сектор Правосъдие, за когото имате запазено добро чувство?

Вижте, отказвам да говоря за добро чувство. Доброто чувство е от сферата на приятелските отношения, а тук говорим за експерт. Потърсете Георги Рупчев от Министерството на правосъдието, който в момента е директор на дирекция „Международни отношения“. Да, това е човек от правосъдието, който твърдо е там оттогава и до ден днешен.

Естествено, Нели Куцкова е човекът, който е „на ти“ с началото на процеса, но...

Тогава това беше обща глава, но оценката на Евро-

пейския съюз за сектор *Сигурност* е едно, а за *Правосъдието* е съвършено различна, все пак.

Това се появи вече в края на нашия период и по тези въпроси господин Рупчев би бил по-полезен, ако е склонен да говори. И вече трябва да търсите хора в институциите, които аз не мога да Ви препоръчам.

Януари 2018 г.

БОЯН ХАДЖИЕВ

Вид образование:

международни отношения.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

дилър във финансова къща.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1998 г. до 2001 г. – аташе в дирекция ЕС в МВНР;
- от 2001 г. до 2004 г. – първи секретар в Мисията на България към ЕС;
- от 2005 г. до 2006 г. – втори секретар в дирекция ЕС в МВНР.

Настояща позиция:

Началник на отдел в дирекция „Двустранно европейско сътрудничество“ в МВНР.

Кой е най-яркият Ви личен спомен от процеса на подготовка на България за членство в Европейския съюз?

Много са...

Някой, който се откроява?

Ами, когато затворихме двадесет и четвърта глава – ПВР (*Правосъдие и вътрешни работи*). Тя беше последната, която затворихме по време на ирландско председателство през 2004 г. И, всъщност, това ни отвори пътя, но това беше към края. Иначе имам и други спомени, но те са... много, много години бяха това.

Ако искате, можете да разкажете някой, в който има малко по-личен елемент?

Не, не, лични елементи няма. Имаше много работа и хубав екип. Бяхме всеотдайни хора, ентузиастични и всъщност бяхме много малко. И, като цяло, държавата така и не разбираше, че е в този процес и накъде е тръгнала. После, когато се разбра, че ще

има фондове и пари, тогава започнаха повече хора да проявяват интерес към този процес.

Един от въпросите, който искам да Ви задам, е точно това: каква беше визията на България? Имаше ли ясна визия към момента на началото?

Не. Имаше политическо решение да вървим натам, което се взе през 1997 – 1998 г., въпреки че молба подадохме преди това. А този процес започна през 90-те години – най-напред със Споразумение за асоцииране и после всичко останало.

Това е: имаше политическо решение, имаше политическа воля да се върви в тази посока. А имаше и институционално спокойствие от гледна точка на това, че всички тези директиви и други норми, които трябваше да се транспонират в националното законодателство, минаваха през парламента „на конвейер“ – бързо, без драми (както сега има драми около много въпроси). Нямаше го това противопоставяне, защото всички политически сили подкрепяха присъединяването към ЕС.

А имаше ли ясно разбиране какво точно целим да постигнем чрез присъединяването?

Членство в ЕС и приобщаване към Западна Европа. То е също като членството в НАТО, което дойде преди това и, от една страна, на него може да се гледа като на условие за членство в Европейския съюз. А от страна на европейците това беше геополитическо решение. Такива бяха времената, че те си затвориха очите за нашите недостатъци (ако се върнем на двадесет и четвърта глава).

И ние си страдаме още от тези недостатъци, а те продължават да ни обръщат внимание по този въпрос. Но когато вече сме член, те нямат много полезни ходове в това отношение.

Въпросът беше да използваме момента и да се присъединим заедно с другите десет страни кандидати. Бяхме малко закъснели, по много причини бяхме извън първите десет.

Според Вас какво трябва да се знае за процеса, което все още не е известно?

Според мен механиката не се знае, но това и няма особено значение. Важното е, че постигнахме целта.

А що се отнася до процеса, формално погледнато, това просто е приемане на европейското законодателство. Самите преговори са с Комисията, а не със страните членки, и в преговорите ни помагаша много от страните от Източна Европа, Централна Европа и, по-специално, Унгария и Полша. В този смисъл не бяхме сами. Използвахме техните прецеденти, това, което те са договорили, и така стана. Специфична беше споменатата двадесет и четвърта глава. Там беше различно от това, което другите бяха направили.

А смятате ли, че по време на процеса обществото разбираше достатъчно какво се случва или имаше нещо, което можеше да бъде осветлено по-добре?

Не. То това не беше и обсъждано по медиите. Почти нямаше светлина върху процеса. Водеше се като административен процес с политическа подкрепа. Но това осигуряваше бързина и спокойствие. Всъщност в момента това беше основно удобство, че не се намесваха нито политици, нито обществото, което, не казвам, че би било лошо, но се съмнявам, че би могло да е от полза. Обществото трябва много да го образоваш, за да може да има мнение, да даде мнение по този въпрос, което, както виждаме, става трудно. Не става с разни референдуми и такива неща, обществото се влияе от какво ли не.

А имаше ли устойчиво разделение на труда в екипите, които работеха по подготовката?

Да, имаше механизъм (всъщност той продължава да съществува), който беше първоначално към Министерския съвет. По-късно имаше период, когато беше към МВнР, Владо Кисъв беше главен преговарящ. Имаше постановление на Министерския съвет за създаване на работни групи по всичките преговорни глави. Всяко министерство, което е водещо по темата, по главата, изработваше позицията, която се представяше в Брюксел на Комисията и се преговаряше по това, как ще транспонираме законодателството.

Тоест всяка работна група беше отговорна за изготвянето на българската позиция по точно тези теми?

Да, да, и минаваше по този координационен механизъм. Към Министерския съвет се създаде една дирекция, която все още я има и сега се казва КВЕС (Координация по въпросите на Европейския съюз). Вече не си спомням как се казваше тогава. И позициите минаваха първо оттам, а после през Министерския съвет. А ако се налагаше, някои по-чувствителни неща минаваха и през по-високо ниво, за да бъде получен мандат за преговори.

А спомняте ли си да е имало участие на структури на НПО- сектора или браншови организации при изготвянето на позициите?

Имаше, според мен имаше. Министерствата по съответните секторни политики – примерно транспорт, енергетика – консултираха позицията с браншовите организации, но този процес не беше много активен. В смисъл че вървеше основно административно, без много-много външна намеса. Но нямаше и друга възможност. Истината е, че поле за маневриране нямаше, защото си длъжен да приемеш това законодателство и това е условието, за да влезнеш в ЕС. Ти не можеш да го променяш, ако то не ти харесва. Можеш да го промениш, след като станеш член. Но преди това, в процеса на преговорите, най-общо казано, ти обясняваш на Комисията как ще приемеш тяхното законодателство. А когато имаш проблем в някой сектор – икономически, да речем, ти преговаряш за преходен период, за отлагане на влизането на това законодателство в сила, за да има време бизнесът, икономиката да се нагоди към него. Основно преговорите бяха по тези неща – преходните периоди. Ти трябва да видиш, да установиш в кой сектор имаш проблем, и, преговаряйки с Комисията, да постигнеш максимално отлагане на въвеждането на даденото законодателство, за да дадеш време на бизнеса да се адаптира.

А защо според Вас по някои преговорни глави преговорите се проточват толкова дълго, както споменахте – двадесет и четвърта глава, а по други приключват много бързо?

Двадесет и четвърта – тя е особена. Имаше проблеми и по икономическите глави – глава *Енергетика* също беше проблемна заради АЕЦ „Козлодуй“. Просто когато имаш проблеми, преговаряш по-дълго. Понякога по твое желание, понякога Комисията бави преговорите или изисква неща, които политически ти е трудно да ги приемеш. Имаше трудни въпроси.

Всъщност, въпросът за АЕЦ „Козлодуй“ беше един от малкото, които се коментираха в публичното пространство, и затова имаше и всякакви спекулации: как сме затворили главата, кой бил отстъпил на Брюксел, кой е затворил реакторите и така нататък.

Но по глава *Правосъдие и вътрешни работи* нямаше такъв дебат, нямаше информация в публичното пространство, нямаше активност. Държавите членки и ЕК не ни вярваха, че ще направим нещо. Пишеха се едни стратегии и планове за реформи, които и сега се пишат (след годишните доклади на Комисията по Механизма за сътрудничество и проверка) и не се изпълняват. Те не ни вярваха, че ще направим тези неща. Накрая решиха да въведат за нас и Румъния Механизма за сътрудничество и проверка, за да следят изпълнението на ангажиментите ни за борба с корупцията и организираната престъпност, за съдебната реформа и след нашето присъединяване. В ЕС взеха политическо решение и просто си затвориха очите, за да влезем, иначе щяхме още да стоим навън.

И, всъщност, както показва историята след това, сега моментът не е подходящ за разширяване и ние щяхме да си стоим навън до безкрай.

Имаше ли министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в ЕС свой личен приоритет?

Имаше специално министри, които се занимаваха с това през цялото време или през отделни години, зам.-министри, на които им беше приоритет, да. Защото, първо, това им беше работата, те затова бяха поставени на това място и, второ, те самите имаха интерес и чувство за мисия.

А имаше ли разлика в начина, по който различните

главни преговарящи водеха процеса?

Да. То е чисто субективно. Просто зависи от човека, който е главен преговарящ. Всеки има стил. Въпреки че машината отдолу (административната) беше общо взето една и съща, на моменти се местеше центърът на тежестта – към Външно министерство или към Министерския съвет, но общо взето механизмът беше един и същ. Имаше такива борби – донякъде личностни, но това винаги го има. Но пак не бяха толкова тежки и не пречеха на процеса, за разлика от сега, когато има такива проблеми, които буквално пречат. Стопират много неща. Имаше мнозинство в парламента – да не кажа послушно, което гласуваше бързо, без много дебат, и нещата вървяха.

А имаше ли подкрепа за България от някои от страните членки или обратното – да сме срещали съпротивата на някоя конкретна страна членка в процеса?

Ами, съпротива – не. Те оставят Комисията да преговаря. По чувствителни въпроси страните членки пак минават през Комисията. Ако имат интерес към някакъв бизнес или проблем, те го казват на Комисията и Комисията защитава позицията им.

Някой да ни е подкрепял?

Не. Ние нямаме, всъщност, много приятели. И това продължава. Може би Гърция донякъде. Англичаните донякъде, защото те подкрепяха процеса. Тези, които подкрепяха процеса като цяло, подкрепяха и нас. Тях и сега ги има. Част от страните членки са настроени позитивно към разширяването и те ни подкрепят, но само в такъв смисъл, а не с експертиза, не със съвет, с такива неща – не толкова.

Понякога, да. Понякога, когато се сблъскаш с някакъв проблем, отиваш при приятел, както бяха ирландците, които помогнаха за политическото решение, свързано със затварянето на двадесет и четвърта глава. Със, да не кажа приятелско отношение, но с позитивно отношение и с желание да помогнат. Ирландия е на другия край на Европа. Няма логично обяснение за това, че са решили да помогнат, те просто са такива хора.

Вие казвате, че понякога е имало конкретни интереси на някои страни членки, които Комисията е защитавала. Има ли случаи, в които това е ставало ясно?

Е да, общо взето, може да се познае кой стои зад нещата – който има интерес в даден сектор, примерно икономически. Ясно е, че той стои зад спънките. Но тези неща не са преобладаващи, защото реално законодателството е общо. Самото законодателство са го формирали по начин, който да защитава интересите им. И като приемаш това законодателство, е ясно, че следваш техните интереси. Примерно, може да си проличи единствено, когато преговаряш по някой преходен период – те да натискат Комисията да ти даде максимално кратък период, а ти искаш дълъг. Но драстични примери... поне аз не се сещам да е имало някакви такива.

Споменахте, че други страни от Централна и Източна Европа много са ни помагали (например Чехия), че сме следвали техния пример.

Не. Чехия не толкова. Никога не сме имали особено близки отношения с тях и това нещо продължава и сега.

Унгарците и поляците – да. И словациите – също. За тях мога да кажа. Те помагаша. Те буквално ни даваха преговорните си позиции, които ние трябваше да преведем, да видим къде са. Защото икономиките са сходни. Бяха тогава. Вече не толкова. Когато проблемите са сходни и решенията на проблемите също са сходни. Имаше много сходства между страните през 90-те години, въпреки че ние изоставахме непрекъснато икономически.

А защо изостанахме толкова много?

Защото загубихме 90-те години – почти всичките, до 1997–1998 г. Само имитация на преход и кражби. И странното е, че след членството пак правим подобни неща. В смисъл че надеждата членството да оправи нещата не се сбъдна. Донякъде проблемите се оправиха, донякъде, но не както си представяхме нещата. Всъщност се оказа, че проблемите са много дълбоки и, ако няма воля за промяна, те не се решават.

Доколко е вярно според Вас, че Европейската комисия е била най-добрият приятел на България по време на тези преговори?

Е, това е шаблон. Тя си върши работата. Не може да е най-добър приятел. Като преговаряш, преговаряш – не си приятел, не си враг. Те си защитават мандата. Съветът им дава мандат и те преговарят. Страните членки дават мандат и Комисията преговаря, но това до голяма степен е технически процес. Наистина.

Сега, каквото и да говорят, това не е нещо извънредно. И добре, че беше така, защото това беше шанс. Беше взето решение да ни приемат всички. Сега примерно такова решение е невъзможно. Виждаме какви са реакциите по отношение на стратегията за Западните Балкани. Страните членки са разделени, нападат Комисията, буквално обвиняват Комисията, че предлага неща, които няма как да се случат. Просто сега реалността е съвсем друга.

Тогава това беше шанс. Икономиката на Западна Европа вървеше. Имаше икономически бум. Те имаха интерес да се разширят, имаха икономически интерес: нови пазари, възможности за инвестиции. Основно немците, но не само те. И беше шанс. Добре е, че успяхме „да хванем последния влак“.

А с експертиза беше ли полезна Комисията?

Е, имаха експерти. Да, имаше и различни програми за обучение, как да се прилага законодателството. От тази гледна точка – да. Особено по секторите. Просто обясняваха законодателството. С помощта на различни браншови организации организираха конференции и семинари, на които да обяснят какво го чака съответния бранш. Но те и това го правеха, защото имаха интерес, в смисъл да е ясно и да върви процесът максимално гладко.

Споменахте за НАТО малко по-рано. Много често се среща в медиите понятието *евроатлантическа интеграция*. Според Вас това доколко изразява реална тясна обвързаност между двата процеса? Или е по-скоро просто журналистическо клише?

Не, не е клише. Има връзка, със сигурност! При нас опре-

делящо беше решението ни по кризата в Косово. Кризата в Косово ни помогна за НАТО, защото тогава бе взето политическо решение. Има връзка, която е важна. Тя не е формална, но я има. Реално политически я има, и геополитически я има тази връзка. Но сега примерно Сърбия никой няма да я накара насила да влезе в НАТО, за да я приемат в Европейския съюз. Но ще видим колко време ще преговаря и дали всъщност ще влезе накрая. Защото самите сърби имат проблем със себе си. Няма я онази обща подкрепа. Съгласно статистиката на Евростат, когато ние водехме преговори, 90 процента от населението бяха „за“ присъединяването, докато при сърбите подкрепата е под 50 на сто, така че...

Има и страни, които не са членове на НАТО, но са влезли в Европейския съюз. Този факт потвърждава, че няма пряка връзка, но в нашия случай това помогна.

Не е било задължително, но със сигурност е помогнало?

Да. Чисто политически.

А спомняте ли си геополитически обстоятелства да са влияели на процеса? Например, споменахте случая с Косово?

Случаят с Косово ни помогна по-скоро за НАТО.

Идеята ЕС да приобщи Източна Европа е породена в резултат на нежеланието тя да бъде оставена, примерно, на руснаците. В нашия случай, например, интереси имат и други страни, не само руснаците. И това е геополитическото решение. В смисъл, те решават да приобщат тази част на Европа най-малкото за да няма проблеми след това.

Това е проблемът, който стои по отношение на Западните Балкани. Той е пример за това, че тези решения трябва да се взимат – иначе оставяш една територия, която не е стабилна. И това крие риск. Всъщност те го правят по егоистични причини. Едното е икономиката, а другото е чиста политика: да не оставят тази част от Европа на влиянието на други.

А в хода на самия процес някакви отделни фактори?

Не, не си спомням.

Имаше проблеми с Ирак. Тогава Ширак обвини всички из-

точноевропейци, че са „американски мекерета“, защото подкрепиха американците. Докато в Западна Европа имаше държави, които бяха против тази намеса на САЩ в Ирак. Всъщност историята показва, че до голяма степен те са имали право да бъдат против разбутването на държавите в Близкия изток. Сега има много нестабилност там и страдаме всички от това. И то Европа страда, защото Щатите са далеч.

Със сигурност западниците са си давали сметка, че голяма част от нас са привързани към американците и изпълняват техни указания и пр. и че нашата политика е зависима. Но те са си преценили риска. Плюс това, те самите са в съюз с американците, така че не може да е проблем.

Тогава и Китай не беше толкова силен. Примерно, щеше да е по-интересно, ако имаше още един играч, какъвто е Китай сега. В момента даже има такъв формат „шестнайсет плюс едно“.

Китай сега вече се меси. Тогава не, защото още нямаше ресурс. Сега има финансов ресурс и се меси. Общо взето, който има ресурс, се меси.

По-рано казахте, че от Европейската комисия са си затворили очите за това, че не сме готови по правосъдие и вътрешни работи. Защо се случи това? Защо не ни изчакаха да се подготвим?

Защото страните членки затварят главата. То беше междуправителствена конференция – такъв формат. Комисията само преговаря.

Защото имаше решение да ни приемат. Политическо решение. И Комисията всъщност изпълнява политически поръчки. Колкото и да твърдят, че е безпристрастна и независима и така нататък, това не е вярно. Реалността е друга.

Въпросът ми, по-скоро, е защо избързаха?

Ами, те не избързаха. Ние последни влязохме, доста се забави приемането ни. Не са бързали. Чакаха ни – колкото може – да направим нещо. Натискаха ни много, включително и политически, включително и страните членки. Не бяха доволни от това, което правим, но беше взето политическо решение и това

ни спаси.

Всъщност, ако бяха чакали да направим каквото трябва, ние най-вероятно нямаше да го направим и щяхме да стоим отвън. Така че аз продължавам да считам, че просто имахме страхотен късмет – благодарение на моментното политическо състояние и тук, и в Западна Европа. Ако беше след кризата през 2009 г. (когато ги удари еврокризата) и ако ние продължавахме с тези проблеми, просто щяхме да си останем отвън. И влизането ни в онзи момент беше шанс.

Проблемът е, че те мислеха, че ще могат да продължат да имат инструмент – споменатия Механизъм за сътрудничество и проверка, който, както вече се вижда, не работи. В началото имаше някакъв ефект, после се загуби и той, когато видяхме, че всъщност не могат да ни направят нищо кой знае какво (освен да ни заплашват със спиране на фондовете).

Следващият ми въпрос, Вие горе-долу отговорихте на него, но смятате ли, че България успя да се подготви за членството?

Донякъде – да. Донякъде – да, но не съвсем. Икономиката – не мисля. То и тогава чисто икономическото развитие беше предимно бум в строителството, а другите сектори на икономиката – не. Даже кризата през 2009 г. ни помогна донякъде – да се напасне икономиката и да свикне с нова среда, да работи.

Но, общо взето, институционалната, законовата рамка я имаше. Който се е подготвил, подготвил се е. То в бизнеса по принцип е така – тях няма какво да ги готвиш. Те трябва сами да се готвят и да четат, и да намират ниши, и да се справят с живота. При бизнеса е така.

Администрацията – да. Да, защото този процес на подготовка за евроинтеграция ти помага. Ти свикваш. Структурите се изграждат в министерства, в агенции и – малко по малко – хората свикват. Както и с европейския бюджет – в началото бавно (не умееш да правиш проекти), но постепенно се научаваш и процесът тръгва.

А бюджетът как точно се разпределяше? За първия

програмен период на членството е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативни програми, който би трябвало да съответства на политическите приоритети на страната.

Ами, не. Бюджета, първия, го приеха без нас. Ние не бяхме член още. Никой не ни е питал за нашите приоритети. Те си го приемат и, всъщност, гледат да ти дадат колкото може по-малко пари. То е голям пазарлък за бюджета! Даже 2012–2013 г. беше ужасно. Аз съм присъствал. Бях в Брюксел и бях на Европейските съвети. Накрая се преговаря с премиерите, де факто – с държавните глави. А сега ще е още по-грозно. То е грозна картинка, буквално.

Основната цел на кохезионната политика е ти да се изравниш с тях, да инвестираш така, че да достигнеш тяхното ниво. Някои страни направиха това, но не и ние. Ние – не, защото много се краде и парите не отиват там, където трябва да отидат. Дълга история е това за бюджета. Дадоха ни пари, но първия път не участвахме. В смисъл, тогава бяхме наблюдатели в края на процеса, но нямахме глас, така че не можехме да блокираме решението, примерно. Бюджетът се приема с единодушие. Така че не може да се заплашва с вето, за да се изкрънкат повече пари. Буквално така става. Но нямахме въобще тази възможност. Но пък те ни дадоха достатъчно.

А тези пари, които в крайна сметка предвидиха за нас, те как се разпределиха вътрешно между отделните сектори?

Тези пари са пера, които са заложили в бюджета. Общата селскостопанска е грубо 50 процента от бюджета, кохезионната е около 30 процента, а останалите са иновации и др.

Сега този баланс се променя. Всеки път започват да дават повече за иновации, примерно. Сега ще дават и за миграция пари, за да спрат трафика и ще дават пари повече за такива неща – повече за иновации, за образование. Променят се приоритетите. Но те са политически приоритети на, грубо казано, ЕС, а реално – на големите платци, защото те дават парите, те определят и за какво ще се харчат.

Но е много трудно тези традиционни политики да се про-

менят. Нищо чудно сега и това да се промени, защото според слуховете, които вървят, дори Франция, която държи примерно на Общата селскостопанска политика и винаги е била на позиция там да не се пипа въобще, сега е склонна средствата за нея да бъдат намалени поне малко по един или друг начин.

Ще видим какво ще стане, но със сигурност ще е грозна картинка. Защото британците отварят дупка от 15 млрд. евро.

Имаше ли нещо в целия процес, което можеше да стане по друг начин – дали от българска страна, дали от страна на ЕС?

Не. От тяхна страна – не, защото процесът е ясен.

От наша страна – да, можеше да се подготвим по-добре. Не мисля, че можеше да договорим нещо по-добро, защото те, общо взето, даваха еднакви неща на Източна Европа като цяло. С малки разлики – тук-там 2 – 3 години в някой преходен период.

Можеше да направим реформите, нашите. Да ги направим – наистина, да ги завършим. По-бързо да ги направим, по-добре да ги направим. Много неща можеха да се направят по-добре. Но това си зависи от нас, то не е от процеса. В смисъл че процесът всъщност ни помагаше: тази инерция, това бързане до голяма степен помага за бързото случване на нещата. Но то е предимно законодателството, а нашият голям проблем е неговото прилагане. Не само в съдебна система и реформа. Органите, които трябва да контролират, включително в икономическата сфера, трябва да си вършат работата качествено и да не подлежат на корупция. Когато има корупция в икономиката, продължаваш да стоиш на 40 процента от средното европейско ниво и да растеш много бавно. Защото това пречи на икономиката. Тя няма как да расте, ако не върви бизнесът, защото има сектори, които буквално са затворени за конкуренция и така нататък. Въпреки че имаше глава *Политика на конкуренцията*. Има законодателство, но органът е „Комисия за защита на конкуренцията“, а той е български.

Ако мащабът на проблема е много голям, ще се намеси Брюксел. Но когато е на местно ниво, ти сам отговаряш да наблюдаваш за това, как стоят нещата и, като не го правиш, страда твоят бизнес. Ако не настъпиш интереса на някоя германска или

френска фирма, няма да ти обърнат внимание, защото това е в твой интерес. Те приемат, че е в твой интерес ти да упражняваш контрол и да създаваш среда, която да е благоприятна за развитие на икономиката.

Последен въпрос. Кой са според Вас тримата най-важни експерти, които задължително трябва да интервюираме?

От онова време. Част от тях вече са пенсионери. Със сигурност Бойко Мирчев, който беше директор на дирекция „Европейски съюз“, Станислав Даскалов, който беше посланик към ЕС дълги години, Бисерка Бенишева – тя също беше директор на дирекция „Европейски съюз“ дълго време, включително и след членството. Бойко Мирчев и сега е генерален директор по европейските въпроси. Много хора, включително тук в ПИЕС (дирекция „Политики и институции на ЕС“) – Николай Трифонов все още е там. Руси Иванов, който е посланик в Копенхаген. Бойко Коцев, който в момента е в Москва.

Много хора. Марио Милушев – той стана един от малкото ни директори в Комисията. Имаше и колеги от министерствата – Силвана Любенова, примерно, в икономиката, тя още е там. Тя е от началото на преговорите и още е директор на европейската дирекция. Любов Панайотова – от тези, по-ранните години. Тя сега е в НПО. Антоанета Приматарова, която също беше посланик преди Даскалов. Владо Кисъов, който тръгна от икономиката. Той беше директор там. После стана зам.-министър тук при нас, главен преговарящ беше преди М. Кунева, след Ал. Божков.

Февруари 2018 г.

КАЛОЯН СИМЕОНОВ

Вид образование:

международни икономически отношения; европейски изследвания; доктор на политическите науки.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

Студент.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1998 г. до 2002 г. – експерт в отдел „Европейски въпроси“ в Министерството на финансите;
- от 2002 г. до 2006 г. и през 2010 – 2011 г. – експерт в дирекция „Европейски въпроси“ в администрацията на Министерския съвет;
- от 2007 до 2009 г. – и.д. началник отдел „Европейски въпроси“ в администрацията на Министерския съвет;
- 2012 г. – директор на дирекция „Международно сътрудничество и управление на проекти“ в Комисията за финансов надзор.

Настояща позиция:

експерт в Министерството на финансите; ръководител на катедра „Европеистика“ към Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“; консултант към Европейската комисия по европейски въпроси за Западните Балкани.

Моля споделете малко биографична информация за Вас¹?

Първата си работа след завършване на университета започнах в Министерството на финансите, в дирекция „Външни финанси“, отдел „Европейски въпроси“, който се занимаваше тогава с евроинтеграцията в областта на финансовите услуги. Все още не бяхме започнали преговорите за членство в ЕС. Но вече беше в ход подготовката за евентуално взимане на подобно

решение за България. Решението за започване на преговори за членство в ЕС беше взето през декември 1999 г. на Европейския съвет в Хелзинки. На практика, през февруари 2000 г. бе дадено началото на тези преговори. Точно две години преди това вече бях назначен на работа, така че всъщност моят професионален път започва от момента на първите реални стъпки към преговорен процес за членство в ЕС.

След това, през 2002 г., се преместих в администрацията на Министерския съвет, където работих близо 9 години. Това е второто звено в координационния механизъм по европейски въпроси в България, заедно с ресорната дирекция в Министерството на външните работи. Министерството на външните работи се занимава повече с дипломатията, с външната координация. А това звено – Дирекцията по европейски въпроси в Министерския съвет, беше създадено около 2000 г., когато започнаха преговорите за членство в ЕС, и де факто се занимаваше с координацията вътре в страната между отделните министерства. Разбира се, тези две координиращи звена много тясно си взаимодействаха.

След като напуснах администрацията на Министерския съвет, закратко (5 месеца) работих в Дирекцията по европейски въпроси и международно сътрудничество в Комисията по финансов надзор. После нещата се случиха така, че от 2012 г. отново постъпих в Министерството на финансите. Получи се един затворен кръг и се върнах там, откъдето започнах административната си кариера.

От 2002 г. преподавам по европейски въпроси в различни университети и институти. Отначало беше спорадично, но от 2007 г. се занимавам с преподавателска дейност малко по-интензивно. От 2011 г. работя в Софийския университет, в катедра „Европеистика“, като преди две години ме избраха и за ръководител на катедрата. Това е съвсем накратко.

Освен това, близо седем години имах и трето ампло (сега преустанових тази дейност заради работата ми по българското председателство на Съвета на ЕС) – работих като консултант по европейски въпроси за Западните Балкани, основно за Македония, Черна гора, Косово, Босна и Херцеговина, както и северна-

та част на остров Кипър и други места. Този опит като консултант беше много интересен, защото в крайна сметка те връща поне едно десетилетие назад и имаш възможност да работиш в страни, които са горе-долу там, където ние сме били в началото, преди да започнем преговорите за присъединяване към ЕС.

Кой е най-яркият Ви спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Ще спомена два от тях, които са свързани с едни от най-важните дати в процеса на европейска интеграция на България. Единият е от 25 април 2005 г., когато подписахме Договора за присъединяване към ЕС. Спомням си, че настроението беше много празнично. Тогава работех в администрацията на Министерския съвет в един много млад и изпълнен с желание за работа екип. На този ден имаше тържествено заседание на Народното събрание, както и много други събития. Имаше много приповдигнато настроение и този ден си го спомням определено с много топли чувства.

За съжаление, след подписването на Договора за присъединяване към ЕС нямаше референдум в България за членство в Европейския съюз. Това според мен и на този етап си има своите негативи, най-малкото защото не се проведе дебат по присъединяването ни към ЕС. Защо не се проведе референдум е съвсем друга тема.

Вторият момент беше свързан с посрещането на деня на присъединяването към ЕС. Когато прекарват цяла година с колегите си, хората обикновено не празнуват Нова година с тях. Празнуват с приятели, със семейство си. Всички от екипа, с който работихме по това време, решихме през тази година да направим изключение и да посрещнем Новата 2007 година заедно. Отидохме в Сандански, може би защото е по-топло, може би защото е близо до Гърция – страна член на Европейския съюз, където се вдигна границата.

Но преди да кажа няколко думи за посрещането на датата на членство в ЕС, искам да спомена един друг любопитен момент няколко дни по-рано. На 28 декември, който беше последният работен ден преди края на 2006 г., преди да се при-

съединим към Съюза, ни се обади една колежка от Агенция „Митници“ и попита: „Ние кога всъщност се присъединяваме към Европейския съюз?“. Първоначално си помислихме, че тя си прави шега. И съответно отговорихме: „Моля ти се, не се шегувай! Има още половин работен ден! Толкова неща трябва да отхвърлим!“. Отговорът бе: „Аз питам сериозно кога се присъединяваме, защото шофьорите на тирове на границата, както и митничарите трябва да знаят. В 24.00 часа, т.е. в полунощ българско време ли, в 01.00 часа през нощта ли (когато настъпва полунощ по централноевропейско време), в колко часа точно?“.

И тогава изпратихме електронно съобщение до Европейската комисия. Намерихме случайно дежурен експерт в офисите на ЕК, който отговаря за България. Той се разтича и всъщност малко преди края на работния ден ни изпрати обратно съобщение, че в Договора ни за присъединяване няма такъв текст (по отношение на това в колко точно часа се присъединяваме), а само на коя дата. Затова тълкуването бе, че се присъединяваме в един час през нощта българско време, тоест полунощ по централноевропейско време. По този начин празнувахме два пъти – отваряхме шампанско както в 24.00 часа, в полунощ, така и отново в 01.00 часа.

Хората около нас, които също бяха гости на хотела в Сандански, ни гледаха много странно и не разбраха защо така се радваме точно един час след полунощ. Празнувахме два пъти в рамките на един час, като виковете към един след полунощ бяха много по-силни и възторжени. Което е нормално – всяка година посрещаме Нова година по едно и също време, но веднъж се става член на Европейския съюз!

А защо все пак в България не се е провел референдум за членството ни в ЕС?

Може би, колкото експерти попитате, толкова различни отговори ще получите. Това е интересен въпрос. Може би е необходимо да се зададе този въпрос на още респонденти. Аз ще Ви кажа моето лично впечатление.

Една от причините според мен беше датата, на която беше подписан Договорът за присъединяване към ЕС – 25 април 2005

г. Малко след това предстояха парламентарни избори. Насрочването на конкретната дата за подписване на Договора нямаше нищо общо с българските избори, но тя съвпадна с края на мандата на тогавашното Народно събрание.

Моето лично впечатление беше, че България бърза да ратифицира Договора за присъединяване, а в крайна сметка, за да се организира един референдум, е необходимо време. България бързаше да ратифицира Договора и това бързане имаше две страни. Едната, бих казал, е положителна, а другата – не. Положителната е, че след като искаме всички държави да го ратифицират максимално бързо, някак си е странно България да го ратифицира на по-късен етап, т.е. най-рано през есента на същата година, когато минат изборите и се сформира новото Народно събрание. От тази гледна точка имаше, поне според мен, абсолютно логична причина Договорът да се ратифицира максимално бързо от действащото в момента Народно събрание. Това беше според мен едната причина.

Имаше и втора причина, а именно, че имаше желание Договорът да се ратифицира от същия парламент, от същите политически сили, които са провели и приключили преговорите за присъединяване към ЕС. В което също има някаква логика.

Понастоящем може още много да се спекулира за това. Както Ви казах, колкото експерти попитате, толкова различни отговори ще получите. Моето лично мнение е, че щеше да е хубаво да има референдум. При един референдум винаги е налице обществен дебат. По този начин ние пропуснахме да проведем подходяща дискусия в страната преди членството в ЕС относно това, какви са ползите и недостатъците от него. На практика този дебат не се състоя и след датата на членство в Съюза.

Имаше още един официален мотив за непровеждането на референдум преди изтичането на мандата на съответното Народно събрание. А той беше, че тогава всички парламентарно представени сили бяха за европейската интеграция на страната, за присъединяването към ЕС. „Защо трябва да губим време, сили и средства за референдум, като има много друга работа?“ – поне такива бяха настроенятия сред някои от българските политици тогава. (При ратифицирането на Договора за присъ-

единяване към ЕС в Народното събрание имаше само един глас против.)

И все пак, това не може да е сериозен аргумент за непровеждането на референдум, който би направил членството в ЕС много по-легитимно.

А какво не се знае за подготовката на Договора за присъединяване към ЕС?

За подготовката на този Договор се знае много малко. На практика в продължение на около шест месеца – от есента на 2004 г., когато приключиха преговорите за присъединяване, до пролетта на 2005 г. – бе извършена много техническа работа. Преговорните позиции на България и на Европейския съюз трябваше да бъдат трансформирани в правен текст, какъвто несъмнено е един Договор за присъединяване.

В Договора за присъединяване трябваше да се отразят всички съществени договорености, преходни периоди, дерогации, квоти и други ангажименти на страните по него. Освен това, след финализирането на текста на английски език Договорът трябваше да бъде преведен на български език и на всички официални езици на ЕС. Всичко това изискваше един много добър синхрон между различните служби в България и Европейската комисия.

В България все пак немалко се е говорило за присъединяването към ЕС, но почти никъде не се споменава нищо за подготовката на самия присъединителен договор, може би защото работата по изготвянето му протече сравнително гладко.

Какво друго трябва да се знае за членството в Европейския съюз и подготовката за него, а още не е достатъчно известно?

Много неща не са известни на широката публика. И това донякъде е разбираемо, защото става въпрос за преговорен процес. А когато има преговори между две и повече страни, не всичко се публикува, за да не се попречи на гладкото им протичане.

Ще Ви разкажа за нещо друго, което за мен беше много

показателно. През периода 2002–2004 г. в България имаше голям дебат относно причините, поради които информацията за преговорите не е достатъчно публична, не се публикуват всички документи. Тогава вече имаше интернет. Вече беше модерно всичко да се публикува. Всички институции вече имаха интернет страници. Един от най-често задаваните въпроси на българските политици по това време беше: „Защо не публикувате позициите ни за преговорите с ЕС?“.

Както споменах, принципно при всякакви преговори (търговски, междудържавни и други) при такива сериозни разговори като тези за присъединяване към Европейския съюз преговарящите страни обикновено не публикуват всичко на своите страници. Ако се видят документите, които все пак бяха публични преди 2004 г., ще се забележи, че първоначалните преговорни позиции бяха публични, но на практика тези документи не казаха много. В повечето случаи те бяха документи от по няколко страници, в които се изреждаха секторите на европейското законодателство в съответната преговорна глава, както и се поемаше ангажимент, че България ще въведе това законодателство към 1 януари 2007 г. В тези първоначални позиции обикновено се обосноваваха накратко поисканите от нас преходни периоди, но без кой знае колко подробна аргументация. Тези документи бяха публични. След това другите документи, а именно допълнителната информация към нашите преговорни позиции и общите позиции на Европейския съюз не се публикуваха. А те бяха много по-подробни и в тях се съдържаше много по-ценна информация за конкретните договорености.

Всъщност общите позиции на Европейския съюз са общите позиции на петнадесетте тогавашни държави членки на ЕС. Европейската комисия изготвяше проект на обща позиция (“draft common position”) и след това петнадесетте я приемаха с единодушие, за да се финализира обща позиция на ЕС. Необходимо бе всяка една обща позиция на ЕС да се приеме с единодушие от държавите членки на ЕС, защото след това и Договорът за присъединяване към ЕС следваше също да бъде ратифициран от всички държави членки на ЕС.

В същото време имаше обществен интерес към позици-

ите, които изразява България в процеса на преговори за членство към ЕС, за това, какви ангажменти поемаме като страна кандидатка. Затова и на политическо ниво бе взето решение след приключване на преговорите да бъдат публикувани всички преговорни документи. В един момент обаче се замислихме: „Добре, ние ще публикуваме всички позиции, но общите позиции на Европейския съюз не са наши документи. Можем ли да ги публикуваме?“. Изпратихме писмо до Представителството на Европейската комисия в България и получихме много бърз отговор. Посланието гласеше: „Вашите документи може да си публикувате, но за нашите документи (общите позиции на ЕС) не можем да ви предоставим разрешение да ги публикувате“. Една от причините за това бе, може би, краткият срок, в който нямаше как да се съгласува това наше искане с всички петнайсет европейски столици.

Ние решихме да публикуваме нашите позиции и допълнителна информация към тях както в интернет, така и на дискове, които бяха раздадени на журналистите в деня на официалното приключване на преговорите.

Спомням си, че на пресконференцията по приключването на преговорите за присъединяване журналистите задаваха много въпроси. Но след като бяха предоставени и самите дискове, през следващите дни въпросите почти изчезнаха. Преговорната документация бе твърде техническа и безинтересна за широката аудитория, а в нея нямаше и скандали, така че интересът към тези преговорни документи приключи буквално за по-малко от два дни. Дори и поговорката „Всяко чудо за три дни“ не можеше да бъде приложима в случая.

За мен пресконференцията пред журналистите по случай края на преговорния процес за членство в ЕС беше един от най-запомнящите се моменти от предприєдинителна подготовката за Европейския съюз. Ден преди нея получихме задача от „висшето ръководство“ – нека така да се изразя – за едно денонощие да направим по едно хартиено копие от всички позиции, за да може да се видят като мащаб, а не само на дискове. А се оказа, че печатната база там, където работехме, не може да поеме отпечатването на толкова документи за толкова кратко

време. За едно денонощие те трябваше да бъдат не само принтирани, но и подредени в отделни томове, надписани и т.н.

С помощта на външна печатница съумяхме да ги принтираме. Успяхме също да ги наредим на една малка кръгла масичка в залата за пресконференцията малко преди нейното начало. А това бяха няколко хиляди страници. Получи се една висока купчина от томове с позиции, която стигна почти един човешки бой.

Малко преди пресконференцията да започне, журналистите разбраха какво е подредено на масата и започнаха да го снимат. Чувствах се много странно, защото стоях на два метра и те ги снимаха точно като някакъв модел – все едно бе Клаудия Шифър или Наоми Кембъл. Беше интересно и забавно, но и някак странно. Дори политиците в този ден не бяха токова снимани, колкото тези грижливо подредени една върху друга позиции. А това беше една голяма купчина хартии. Но хартии, зад които стоеше толкова много труд и няколко години тежки преговори, както и немалко история.

Доколко е вярно, че Европейската комисия е била най-добрият партньор на България по време на преговорите?

Европейската комисия беше най-добрият партньор на България по време на преговорния процес за членство в ЕС. Има много хора, които дори си мислят, че България е преговаряла с Европейската комисия за членство в Съюза. Това е така, защото Европейската комисия бе най-видимият ни и активен партньор. Българската администрация най-често контактуваше с нея, като преките контакти с отделните държави членки бяха сравнително по-ограничени. Тя беше и най-добрият „адвокат“ в тези преговори за присъединяване към ЕС както на България, така и на останалите страни кандидатки, но също и на държавите членки на ЕС.

Защо, какъв бе нейният интерес от това?

Европейската комисия имаше интерес от добро сътрудничество с България и другите страни кандидатки по няколко

причини. От една страна, тогава я нямаше тази умора от разширяването на ЕС и самата Европейска комисия имаше интерес от процеса на присъединяване. Всяко едно присъединяване се считаше за успех в посредничеството и на самата Европейска комисия. Това посредничество бе между страната кандидат и всички държави членки на ЕС.

От друга страна, Европейската комисия притежаваше много добра и подробна информация за това, къде са основните проблеми и най-важните притеснения на държавите членки. В допълнение, много по-лесно е „да преговаряш“ с Европейската комисия, въпреки че тя не е формалният преговарящ, а само подготвя преговорните документи на държавите членки. Много по-лесно е да имаш един основен партньор срещу себе си, отколкото всеки път да обикаляш петнадесет столици. По най-чувствителните глави и проблеми българските политици и експерти обикаляха отделните столици, за да могат да убеждават, че сме достатъчно готови. Разбира се, не по всички въпроси е било така, но по някои беше. По останалите голяма част от предварителните разговори се водеха именно с Европейската комисия.

Европейската комисия помагаше също с нейната експертиза. Тази експертиза се отнасяше най-вече до отличното познаване на правната рамка на ЕС и подпомагане на България и другите страни кандидатки да се подготвят за нейното въвеждане и изпълнение.

Имаше ли някоя страна, която да подкрепя България повече или която да оказва съпротива срещу нейното членство по време на преговорния процес? Кои бяха най-трудните преговорни въпроси?

Не е лесно да предоставя изчерпателен отговор на тези въпроси поради обстоятелството, че моят принос беше основно на експертно ниво. Според мен България нямаше държава членка на ЕС, която да е била „адвокат“ на присъединяването на страната към ЕС. В момента като че ли имаме по-близки отношения с някои водещи държави членки, поне такава е усещането. Но по време на преговорите за членство в ЕС случаят не

беше такъв.

В същото време имаше две-три държави членки на Съюза, които по време на преговорния процес бяха много взискателни в някои области. Това се дължеше включително на обществените настроения в тези страни по отношение на присъединяването на нови държави към Съюза. Такава област, където определени държави членки бяха по-взискателни, бе например сферата на правосъдието и вътрешните работи. Но не мисля, че е имало държава членка, която е искала да ни попречи на присъединяването към Съюза. Нямам такова впечатление.

Една от сферите, където България имаше проблеми, бе въпросът за ядрената безопасност и АЕЦ „Козлодуй“. Въпросът за АЕЦ „Козлодуй“ е много показателен, защото по времето, когато ние се присъединявахме към ЕС, нямаше европейски стандарт и изисквания за ядрена безопасност. Преговорите по всички други въпроси бяха свързани с изисквания, които са разписани в правото на ЕС. Това бяха близо 100 хиляди страници право на ЕС във формат „Официален вестник“, които се равняват на около 200 – 300 хиляди стандартни страници.

За разлика от преговорите по останалите въпроси, разговорите по отношение на АЕЦ „Козлодуй“ (и то най-вече за затварянето на третия и четвъртия блок) бяха политически преговори. Някои от държавите членки на ЕС бяха поставили този въпрос по следния начин: „Или споразумение за затваряне на двата реактора, или няма да има членство в ЕС (“take it or leave it”)“.

Има експерти, които могат да говорят за АЕЦ „Козлодуй“ много повече. Аз бих могъл да споделя само мнение като експерт по европейски въпроси, но не и по ядрена безопасност. На практика по време на преговорите за членство в ЕС този въпрос бе най-обсъжданият по медиите и накрая всеки се изживяваше като експерт по ядрена безопасност. Но истината беше, че за България това не е експертен, а политически въпрос. Той не беше релевантен само за България. Имаше още две-три други страни кандидатки от Централна и Източна Европа, които имаха стари ядрени електроцентрали или строяха нови, за които това беше важен политически въпрос.

В България въпросът за АЕЦ „Козлодуй“ много се преекспонираше. Като че ли през 2004 – 2005 г. всички медии и обществото се умориха от тази тема. Тя се „поизтърка“ и последните години преди членството на преден план излязоха други теми. Но преди това случаят с двата реактора на АЕЦ „Козлодуй“ бе и въпросът, който най-често се изтъкваше от евраоскептиците в българското общество. Не трябва да забравяме, че в крайна сметка и евраоскептиците са граждани на България. Те имат своите притеснения, страхове и несъгласия. Не всички подкрепят Европейския съюз и членството в него, което е съвсем нормално. Има хора, които не одобряваха, а и към момента не одобряват присъединяването към Съюза.

След 2005/2006 година евраоскептиците се хванаха за един друг мотив и си намериха друг основен аргумент против присъединяването на страната към ЕС. Това беше виждането, че, като се присъединим към Европейския съюз, 80% от българските фирми ще фалират. Опасението бе, че на 1 януари 2007 г. или месец-два преди или след това нашият бизнес няма да може да устои на конкурентния натиск в ЕС и ще трябва да се оттегли за сметка на чуждестранния бизнес. Страховете бяха, че след като ставаме част от вътрешния пазар на ЕС, вече няма да можем да използваме национални протекции, както и че българският бизнес е неконкурентоспособен. Но това се оказа невярно и по-голямата част от българския бизнес не само продължи да съществува, но и се възползва от предимствата, които му предостави достъпът до пазар от около 500 млн. потребители.

Ако имаше проблеми в България след членството в ЕС, те бяха основно заради световната финансова криза, която нямаше нищо общо с присъединяването ни към Европейския съюз. Виждаме и в момента, че нашият износ расте. Накъде расте нашият износ? Нашият износ расте основно към държавите членки на Европейския съюз – към същия този вътрешен пазар, от чиято конкуренция едва ли не трябва да се притесняваме. След като около половината от износа ни е към държави членки на Европейския съюз, това означава, че като цяло сме конкурентни на европейския пазар.

А от другите страни кандидатите имаше ли някоя, от която повече да се учим и да черпим опит?

Според мен много трудно можеше да черпим опит от някоя определена страна кандидат. Факт е, че тогава Полша, Чехия и Унгария бяха доста по-напред. Словения и Естония също бяха значително по-напреднали от нас. В същото време е любопитно, че държави като Полша, Чехия и Унгария в момента не са членове на еврозоната и дори не искат да се присъединят на този етап към нея, а някои от тях създават и сериозни проблеми на Съюза.

Все пак това, което ни помагаше по време на преговорния процес за членство в ЕС, беше, че някои по-напреднали страни вече бяха приключили преговорите по определени въпроси. Това беше особено важно в случаите, когато се договаряха преходни периоди. Обстоятелството, че повечето държави бяха договорили преходни периоди от седем години за земеделска и горска земя, например, ни помогна и на нас по-лесно да договорим този преходен период.

Когато говорим за сравнения с други страни кандидатки, за мен по-интересно беше друго, а именно отношенията България – Румъния. С Румъния постоянно се сравнявахме коя от двете страни е по-изостанала или по-напред в преговорите и подготовката за членство в ЕС.

В момента също продължават тези сравнения между България и Румъния?

И сега продължават тези сравнения. Почти не сме успели да ги надскочим и все още двете държави не са се научили да си сътрудничат пълноценно. Но според мен сравненията, които се правят в момента, са много по-малко от тези, които се правеха няколко години преди членството и една-две години след присъединяването към ЕС. Сега като че ли се опитваме повече да си помагаме и да си сътрудничим. Пример за това е случаят с общата и твърда позиция на двете страни, че, ако ще има споразумение за търговия между ЕС и Канада, то трябва да паднат и визите за български и румънски граждани. Има все повече такива случаи, в които, участвайки в Европейския съюз, двете

страни имат общи интереси. Друг пример е кандидатстването и подготовката за участие в Шенгенското пространство.

От друга страна, си мисля, че конкуренцията с Румъния беше по-скоро положителна, отколкото отрицателна. Не мисля, че в някакъв период тя е дърпала едната или другата страна надолу. По-скоро имаше благоприятен ефект, защото караше политиците в по-изостаналата (по определен въпрос) страна да предприемат по-решителни стъпки. Но когато говорим за сравнение с други страни кандидатки, примерът с Румъния е този, който най-силно изпъква в съзнанието ми. България и Румъния има с какво да се сравняват. Дори и двете председателства на Съвета на ЕС са много близо едно до друго. Буквално една година след 1 януари 2018 г., когато България пое председателството на Съвета на ЕС, започва румънското председателство на Съвета.

Към началото на преговорите за членство в ЕС имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването?

Според мен – да. Имаше визия за целите на присъединяването към Съюза. Трудно ми е да говоря в детайли точно по тази тема, защото, когато започнах работа през 1998 г., няхах поглед относно визията за присъединяването. За мен има една много проста и неоспорима истина за визията. Не трябва да забравяме, че когато започнахме преговорите за присъединяване, ние си поставихме за цел да станем член на Европейския съюз на 1 януари 2007 г.

Реално погледнато, ние точно това и направихме. Ние станахме членове на 1 януари 2007 г., т.е. на датата, която от самото начало беше наша основна цел. Факт е, че за това ни помогнаха много политически, геостратегически и други интереси на някои държави (като това не беше само и единствено наша заслуга). Но все пак е безспорен фактът, че ние си поставихме приоритетна цел и успяхме да я постигнем. Няма как да твърдим към днешна дата, че не е имало никаква визия, че това е било случайно, че всичко е станало от само себе си. Това не е вярно.

Има и друг факт, който малко се коментира и който е ва-

лиден и за другите страни кандидатки. Реално за около десет години всички тези страни, включително и България, трябваше да въведат законодателството на ЕС и да започнат да го прилагат. Законодателство, което Европейските общности и след това Европейският съюз са го въвеждали в продължение на 50 – 60 години. Това не означава, че не сме имали и преди законодателство – за защита на потребителите, например. Имали сме такова законодателство, но то е било различно. В същото време преди промените към развитие на пазарна икономика не сме имали законодателство за защита на конкуренцията. Защото преди 1989 г. нямаше законодателство за защита на конкуренцията и контрол върху държавните помощи. Всичко беше държавно и нямаше нужда от подобно законодателство тогава.

Разбира се, за въвеждането на това законодателство за толкова кратък период ни помогнаха и насоките на Европейската комисия. Включително за изработването и изпълнението на такива документи като националните програми за въвеждане на достиженията на правото на ЕС. Европейският съюз осигуряваше също така известно финансиране, което също бе в подкрепа на законовите и институционални реформи за приобщаване към него.

Казвате, че целта е била много ясна: на 1 януари 2007 искаме да се присъединим към ЕС. А бихте ли споделили за някои конкретни неща, които сме очаквали да постигнем с това присъединяване и имало ли е някакво ясно осъзнаване какво точно ще ни донесе то?

По мои наблюдения в България нямаше детайлни анализи преди членството в ЕС относно това, какви са ползите и недостатъците от присъединяването на страната към Съюза.

През 2005 г. Институтът по публична администрация и европейска интеграция (след присъединяването този институт бе преименуван и от наименованието му отпадна словосъчетанието „европейска интеграция“) издаде една моя монография на тази тема, за написването на която ме мотивираха много хора, включително тогавашният ръководител на този институт доц. Георги Манлиев, както и проф. Шикова. Но това бе една малка

книжка от около 170 страници, в която бяха маркирани някои от основните ползи и разходи в резултат на предстоящото членство на страната в Европейския съюз. Като правим сравнения с Румъния, ще Ви кажа, че точно тогава, когато провеждах своето изследване, мои колеги ми споделиха, че в Румъния имало много подробно изследване, което е 12 тома и което анализира разходите и ползите от предстоящото членство на тази страна в ЕС. Не съм виждал този анализ, който би трябвало да е на румънски език, но факт е, че в България подобни детайлни публикувани анализи, поне по моя информация, няма.

Толкова бързо се случи всичко с подготовката и провеждането на преговорите за членство в ЕС, толкова малко време имаше за писане на научни или административни анализи, че много малко внимание бе отделено на това какви са ползите от и какви ще бъдат разходите след присъединяването към ЕС. Може би и хората, които реално разбираха как протичат процесите и какви ще бъдат последиците от членството в ЕС, бяха толкова заети със самата подготовка за членство в Съюза, че нямаша време за писане и публикуване на подобни анализи.

Спомням си, че, докато изготвях изследването за ползите от и разходите след членството в ЕС, търсих информация за резултатите от въвеждането на най-скъпата политика на ЕС – тази за опазване на околната среда. Това е най-скъпо струващата политика, която трябваше всяка една страна кандидат да въведе в своето законодателство и да приложи на практика. Докато търсих анализи в България, намерих откъслечни изследвания в страната, както и малко информация на страницата на Министерството на околната среда и водите. В същото време открих един детайлен документ на неправителствена организация от Западна Европа, в който много задълбочено и системно беше изследван именно този въпрос. В този анализ от 2004 г. бяха предоставени много факти и цифри колко би ни струвало, ако до 2015 въведем и приложим законодателството на ЕС в областта на околната среда.

Защо до 2015? Защото България беше договорила много преходни периоди в областта на околната среда и те обхващаха отложено прилагане на най-скъпите за въвеждане разпоредби

на ЕС в тази сфера. От тази неправителствена организация бяха изчислили, че между 9 и 11 млрд. евро ще са необходими на България, за да може да приложи правото на ЕС в областта на околната среда, което е било прието към 2004 г. Това финансиране трябваше да се осигури не само от националния бюджет, но и чрез европейско финансиране, двустранна помощ и преки чуждестранни инвестиции, както и от частния сектор в България.

Положителното бе, че във връзка с десетата годишнина от членството в ЕС през 2017 г. бяха публикувани няколко много задълбочени изследвания относно ефектите от членството на страната в Съюза. Тези публикации бяха съпътствани включително и от няколко интересни дебата по темата.

Ако трябва да обобща, непосредствено преди датата на членство в ЕС, както преди и след подписването на Договора за присъединяване към ЕС, имаше много малко анализи за това, какво точно ще ни струва то – какви са ползите и какви са негативите от него. Не че нямаше отделни изследвания. Нямаше систематизирани и задълбочени анализи. В администрацията се правеха отделни анализи, но повечето от тях не бяха публични.

А имаше ли някакво ясно разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство в ЕС? Казвайте, че е имало много работа в рамките на тази подготовка.

Според мен по-скоро – да, имаше ясно разделение на отговорностите по подготовката за членство в ЕС. Експертите си вършеха експертната работа, политиците – политическата дейност и самите преговори.

Имаше също така един координационен механизъм по европейските въпроси, който беше много добре структуриран. Имаше също така централизиране на информацията, което е добре, когато се водят преговори за членство в ЕС и когато цялата информация трябва да бъде събрана на едно място. Имаше добра координация по европейските въпроси в този период, както и в периода след членството в ЕС, но аз съм субективен, защото съм участвал в тези процеси, макар и само на експертно ниво.

Спомням си, че тогава в медиите наричаха министъра по европейските въпроси „госпожа Yes“. Това показва незнание какво точно представляват преговорите за членство в ЕС. Ако искаш да станеш член на някакъв клуб, общо взето трудно можеш да преговаряш за това, как да се променят правилата в този клуб. Или трябва да ги приемеш или няма да бъдеш допуснат до клуба. Бих припомнил отново, че за ЕС това са около 100 хиляди страници законодателство. Не можеш да преговаряш срещу тези правила; срещу какво да кажеш „не!“? Единствените изключения, които можеха да бъдат договорени, това бяха временните изключения под формата на преходни периоди и някои отделни дерогации.

Ние не сме били в позицията на Обединеното кралство, които по това време казваха: „Искаме си част от парите обратно, не искаме да прилагаме единната валута, не искаме да прилагаме Шенген и т.н.“.

Видяхме, че ако преговорите се провеждат по този начин, дори и когато нещата засягат втората по големина икономика в Европа, се стигна до един момент, в който се задава въпросът: „Ние искаме ли да бъдем част от този клуб?“. И знаете какъв отговор бе предоставен по време на референдума за оттегляне на Обединеното кралство от ЕС.

Затова, когато преговаряхме за членство в Европейския съюз (и това трябва да се знае!), от политическа гледна точка нямаше много въпроси за решаване. Тези въпроси се свеждаха до това, какви преходни периоди и дерогации можем да договорим, както и какъв да е графикът, в който трябва да въведем законодателството на ЕС и да изпълним съответните преговорни ангажменти. Важните политически въпроси бяха относно извеждането от експлоатация на някои блокове на АЕЦ „Козлодуй“, както и договарянето на финансовата рамка, т.е. на средствата, които ще получим от бюджета на ЕС през първите години на нашето членство в Съюза.

Както споменах, според мен имаше ясно разделение в работата между експертите и политиците, но имаше и връзка между тях. Експертите бяха поне малко дипломати и политици, а политиците бяха поне малко експерти. Имаше голямо жела-

ние за работа и много добри екипи. Не казвам само един екип, а отделни екипи по министерства и други звена.

В допълнение, в началото имаше също голямо текучество в администрацията по европейските въпроси. Но след това, с приближаването на датата на членството в ЕС, текуществото намалва чувствително. През първите години на подготовката за членство в ЕС, още преди да започнат преговорите за присъединяване, много експерти напускаха администрацията и отиваха в частния сектор (веднага след като биваха обучени и понатрупваха контакти и опит). Но след това текуществото намалва, защото с приближаването на членството в ЕС много от експертите в администрацията започваха да виждат много по-ясно своето развитие в рамките на европейските въпроси.

Налице е също така един друг много интересен факт: след 1 януари 2007 г. се получи в буквалния смисъл на думата вакуум в администрацията по европейските въпроси. Защото тогава едни от най-качествените експерти отидоха да работят в европейските институции, основно в Европейската комисия. Този вакуум имаше също така и положителен ефект, защото, ако най-добрите експерти отидат да работят в институциите на Европейския съюз, това е не само престиж за страната, но и възможност. Колкото и Европейската комисия да е независима, те не могат да се откъснат напълно от страната си и е добре да има такива експерти в ключови генерални дирекции и отдели в европейските институции.

Разбира се, имаше и много хора, които останаха да работят в България. Някои по лични причини, други по чисто професионални, трети, защото не са имали желание да работят в институциите на ЕС.

Различаваше ли се по някакъв начин участието на България в работата на европейските институции след подписването на Договора за присъединяване към ЕС?

Това е един от въпросите, за които много малко се говори. Ние не успяхме да се възползваме по най-добрия начин от този период. Имам предвид от периода между датата на подписването на Договора за присъединяване и датата на членство в ЕС,

който в нашия случай бе около една година и половина. Толкова бе този период и при другите страни от Централна и Източна Европа.

В момента, в който подпишеш Договора за присъединяване към ЕС, ти вече имаш друг статут – от страна кандидат ставаш присъединяваща се страна (*acceding country*). Основната разлика от статута на страна кандидат е, че вече можеш – с малки изключения – да участваш в работни групи и формати към Съвета на ЕС; да слушаш и дори можеш да се изказваш по време на заседания, но не можеш да гласуваш, нямаш право на глас. Ние не успяхме да се възползваме по най-добрия начин в този период от правото си да участваме в заседанията на институциите на ЕС, тъй като бяхме заети да изпълняваме преговорните ангажименти и да се подготвяме за членството си в ЕС. А последните месеци на подготовката през втората половина на 2005 г. и през цялата 2006 г. бяха много интензивни.

Да се върнем отново на преговорния процес за членство в ЕС. Как се формираше българската позиция по време на тези преговори?

За едни преговорни позиции по-лесно, а за други по-трудно. В зависимост от това, колко сложна е съответната материя и в каква степен политически са въпросите, които се обсъждат. Някои преговорни позиции (например за малките и средните предприятия или индустриалната политика, където нямаше много законодателство на ЕС) се формираха по-лесно, а други (например за свободното движение на хора или земеделието) – по-трудно.

Позицията се формираше пряко или косвено и с участието на неправителствения сектор в зависимост както от неговата активност в съответната сфера, така и от отвореността на администрацията в същата тази сфера. При всички случаи позицията се формираше в рамките на координационния механизъм по европейски въпроси, за който вече споменахме, като финалните версии на документите по правило следваше да се одобрят включително от правителството.

България не беше сред първите страни кандидатки в пре-

говорния процес. „Всяко зло за добро“, както е казал народът. Това, че ние вървахме малко след другите, имам предвид след държави като Полша, Чехия, Унгария, Естония, Словения, в някаква степен ни помагаше за преговорите за членство. Най-малкото защото, както вече споменах, много трудно можеше по някой строго политически въпрос да договориш нещо, което е различно от това, което другите вече са договорили. Такива прецеденти има, но те са сравнително малко.

По правило теми, по които преговорите с отделните страни кандидатки приключваха най-накрая, бяха главите *Земеделие*, *Регионална политика и кординация на структурните инструменти* и *Финансови и бюджетни въпроси*. Това се дължи на две основни причини. Първата е, че това са едни от най-трудните за приключване глави и затова се затварят последни. От друга страна, това са и главите, в които най-тясно се разглеждат финансовите ангажименти от бюджета на ЕС, които зависят и от всички останали договорености. В преговорите за членство в ЕС важеше и един общ принцип, а именно, че нищо не е договорено, докато всичко не бъде договорено. В преговорите за членство в ЕС с България тези три глави също бяха затворени накрая.

Преговорният процес с България за членство в ЕС имаше и една друга особеност. Освен тези три глави, една от последните теми, по които преговорите за присъединяване приключиха най-накрая, беше *Политика на конкуренцията*. Причината бе, че по тази тема, която пряко засяга конкуренцията и функционирането на вътрешния пазар на ЕС, държавите членки и Европейската комисия искаха да видят не само обещания и въведено законодателство от България, но и доказателства за неговото правилно и ефективно прилагане.

Може ли да се направи сравнение между преговорите със страните от Централна и Източна Европа и тези със страните от Западните Балкани?

Ако направим сравнение със страните от Западните Балкани, ще видим, че ние бяхме в по-благоприятна позиция. Преговорите със страните от този регион са много по-продължи-

телни. Разликата е, че при преговорите с тези страни вече се поставят много по-подробни условия, за да се отвори или да се затвори временно преговорната глава. В преговорите със страните от Централна и Източна Европа също имаше такива изисквания, но те бяха по-малко на брой. При нас по време на преговорите повече се разчиташе на поети ангажменти, докато при страните от Западните Балкани повече се набляга на конкретни резултати от приемането и прилагането на съответното право на ЕС.

Може би включително заради обществените настроения в държавите членки на Европейския съюз, които в момента са много по-скептични спрямо разширяването на Съюза, преговорите със страните от Западните Балкани вървят по-трудно. Освен това, самата Европейска комисия, а и държавите членки на ЕС се поучиха от грешките в процеса на разширяване със страните от Централна и Източна Европа.

Споменахте за участие на неправителствения сектор. Как участваше той и браншовите организации при формирането на българската позиция?

Неправителственият сектор и браншовите организации определено участваха в присъединителния процес. Дали е било водещо и решаващо тяхното участие? По-скоро – не. Преговорите за членство в ЕС бяха предимно политически процес, но в работните групи към координационния механизъм по европейски въпроси имаше формално участници от неправителствения сектор и браншовите организации.

Самата динамика на преговорния процес беше такава, че нямаше възможност за пряко включване на неправителствения сектор във всеки един от етапите на преговорния процес. Освен това, както отбелязахме, преговорите не бяха за това, дали и как можем да променим ЕС, а за това, кога и по какъв начин да се подготвим да изпълняваме правилата, които той вече е въвел за своите държави членки.

Имаше сектори, например опазване на околната среда, защита на потребителите, свободно движение на стоки, земеделие, финансови услуги и други, където участието на неправителствения

вителистения сектор и браншовите организации бе по-силно застъпено. Това бяха обикновено и секторите, в които представителите на неправителствения сектор и браншовите организации бяха най-пряко засегнати от въвеждането на изискванията на ЕС в съответната сфера. В някои сектори се разчиташе много на информацията и данните, които тези представители предоставяха, за да може по-лесно и аргументирано да се защити съответната българска позиция в преговорния процес.

Кои са според Вас тримата експерти по европейски въпроси или политици, които задължително трябва да интервюираме?

Разбира се, за мен е много по-лесно да посоча повече от трима експерти или политици, които значително са допринесли за процеса на присъединяване към ЕС. Но ще се опитам да се огранича до посочената бройка.

На първо място бих искал да посоча проф. Ингрид Шикова, която освен като преподавател в катедра „Европеистика“ на Софийския университет има и много други приноси към процеса на европейска интеграция на страната. Винаги съм се възхищавал на нейния европейски дух и на начина, по който мечтае и работи за обединена Европа.

Не мога да пропусна и тогавашния министър по европейските въпроси Меглена Кунева, която бе и първият български член на Европейската комисия след присъединяването ни към Съюза с ресор защита на потребителите. По време на преговорния процес тя имаше ключова роля и може да разкаже много за него.

И не на последно място, бих препоръчал да интервюирате Живка Станева, която дълги години бе съветник, а впоследствие и началник на Отдела по европейски въпроси в администрацията на Министерския съвет именно в периода на преговорите и подписването на Договора за присъединяване към ЕС. А след това тя съумя да изгради успешна кариера и в институциите на Европейския съюз.

И накрая: България успешно ли извървя своя път към

евроатлантическата интеграция?

Според мен – да. Самият факт, че вече сме членове на Европейския съюз и на НАТО е доказателство за това. Но има нещо, което често забравяме, и то е, че това е един процес, който нито започва, нито завършва с датата на членство в ЕС. Този процес продължава и в момента. Той ще продължи и в бъдеще. И то не само защото още не сме членове на еврозоната или Шенгенското пространство. А защото участието в ЕС не е и не може да бъде самоцел, а едно, надявам се, безкрайно пътешествие. А когато това пътешествие е със съмишленици, с които имаш общи цели, имам предвид останалите държави членки на ЕС, то би трябвало не само да е по-приятно и сигурно, но и много по-успешно за страната, за бизнеса и за цялото ни общество.

Декември 2017 г.

1. ↑ Освен преподавател и ръководител на Катедра „Европеистика“ към Софийския университет „Св. Климент Охридски“, доц. дпн Калоян Симеонов е и експерт по европейски въпроси в българската администрация и е участвал в проекти в страни от Западните Балкани и други, които са финансирани от бюджета на ЕС. Изказаните мнения в интервюто са лични и не ангажират никоя от институциите, в която интервюируваният е работил или работи в настоящия момент.

МАРИАНА ХРИСЧЕВА

Вид образование:

икономически науки – магистърска степен по икономика, специалност „Международни икономически отношения“, ВИИ „К. Маркс“; право – магистърска степен по право, следдипломна квалификация, УНСС.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

мениджър по маркетинг,
външнотърговска фирма RC Style.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1998 г. до 2010 г. – Министерство на финансите – експерт, държавен експерт, началник на отдел „ЕКОФИН“;
- от 2001 г. до 2010 г. – Мисия на Р България към ЕО, Представителство на Р България към ЕС – представител на Министерството на финансите, ръководител дивизия „ЕКОФИН“ с ранг съветник и пълномощен министър.

Настояща позиция:

Европейска комисия, ГД „Регионална и урбанистична политика“, началник отдел „Оценка и европейски семестър“.

Кой е най-яркият Ви личен спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Всъщност, може би трябва да кажа – като увод – как започнах да работя по темата, за да бъде ясно с какво съм се занимавала и как съм била свързана с процеса. Когато започнах работа в Министерството на финансите (през 1998 г.), вече беше приета стратегията за присъединяване към ЕС и се правеше аналитичен преглед (скрининг) на нашето законодателство. Той имаше за цел да установи до как-

ва степен то съответства на европейското с оглед да бъде уточнено в преговорния процес дали европейското законодателство може да бъде прието незабавно, налице ли са необходимите структури и капацитет за неговото прилагане и дали има нужда от преходни периоди в случай на трудности. Работех в отдел „Европейска интеграция“, който имаше водеща роля при координацията по две преговорни глави – *Свободно движение на капитали* и *Свободно предоставяне на услуги*. Министерството на финансите (МФ) имаше водеща роля и по отношение на други глави – *Данъчна политика*, *Икономически и валутен съюз*, *Регионална политика и координация на структурните инструменти*, *Финансови и бюджетни въпроси*, *Финансов контрол* и *Митнически съюз*. След няколко години продължих работата си за МФ в Брюксел като негов представител и тогава вече имах експозиция към всички преговорни глави от компетентност на Министерството.

В началото на преговорите Външно министерство водеше изцяло преговорния процес, а с напредването им, когато вече беше нужна по-специфична експертиза, започнаха да се изпращат представители на различни министерства в Мисията на България към Европейските общности. Когато се присъединих към състава ѝ, там вече имаше представители на министерствата на икономиката и земеделието. След присъединяването ни към ЕС Мисията бе трансформирана в Постоянно представителство на България към Европейския съюз. С цел ефективно участие в заседанията на работните групи, подготвящи решенията на Съвета на ЕС, постепенно бяха интегрирани колеги от различни административни структури, покриващи цялата тематика на европейските политики.

Връщайки се към конкретния Ви въпрос, бих казала, че като се има предвид обемът на информация и интензитетът на работа по многото на брой преговорни глави от компетентност на МФ, ми е трудно да открия само един конкретен спомен от подготовката ни за членство в ЕС, защото целият процес остави у мене дълбок отпечатък. Ще запомня

този етап от своя професионален живот с екипността и усещането за мисия, с много конкретната цел и посока, както и с желанието бързо да отговорим на условията, за да стане България пълноправен член на европейското семейство.

Може би един от най-ярките моменти, който си заслужава да се открие, се случи след затварянето на преговорните глави. Имаше решение на ЕС от срещата на върха в Мадрид през 1995 г. за преименуване на екюто в евро, което гласеше, че общата валута следва да се нарича и изписва по един и същи начин на всички езици на общността, т.е. „euro“. Всъщност, дори в първоначалния вариант на нашия Договор за присъединяване към ЕС, подписан на 25 април 2005 г. в Люксембург, общата валута бе изписана като „euro“. Ние се опитвахме да убедим партньорите си, че има исторически традиции, че на български език думата се произнася *евро*, че на практика „euro“ е непроизносимо. Но това не беше много силен аргумент, тъй като други славянски държави – Словения, Словакия, Чехия, които също казват „евро“ вече бяха поели задължението да изписват общата валута като „euro“.

Използвахме аргумента „азбука“, който бе по-специфичен за България в сравнение с останалите славянски страни – кирилицата щеше да е третата писменост, която навлиза в ЕС с присъединяването ни, както и използването на кирилицата от други славянски държави, извън ЕС (например Русия), поради което изписването на общата валута като „euro“ би я направило разпознаваема за много по-голям пазар. Друг довод беше свързан с научни разработки на БАН относно използването на звукосъчетания в българския език, според които дифтонгът „eu“ (с малки изключения като „еуфория“ или „еуглена“) не се използва в българския език.

Въпреки експертните ни обосновки, преговорният екип на ЕС беше непреклонен поради твърдото становище на компетентната институция – ЕЦБ. Тогава се наложи България да прибегне до инструментариума на политическия процес. Първоначално поставихме под условие подписа-

нето на Споразумението за стабилизиране и асоцииране между ЕС и Република Черна гора, вдигнато по-късно с уговорката, че трайно решение на въпроса ще бъде търсено при ратифицирането на Договора от Лисабон от страна на България.

В крайна сметка, благодарение на единодействието на всички експертни и политически нива бе постигнат прелом. Това е може би най-яркият спомен, който имам, защото получих важен урок – експертната аргументация е необходима предпоставка за успех, но не може да замести политическа инициатива, нюх и далновидност.

Като обобщение, много съм доволна и щастлива, че имах възможност да участвам в преговорния процес, защото той беше исторически. Такъв процес не се повтаря. Също така имах и щастието да работя с ръководители, които имаха визия и даваха на целия екип усещането за участие в изключително важно историческо събитие. Без да съм изчерпателна, бих желала да спомена някои от ръководителите ми от МФ и МВНР: Муравей Радев, Пламен Орешарски, Милен Велчев, Любомир Дацов, Меглена Кунева, Гергана (Грънчарова) Паси, както и посланиците Антоанета Приматарова, Станислав Даскалов и Бойко Коцев.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към ЕС, а по една или друга причина все още не е известно на обществото?

Според мен се знае всичко. Всички факти са станали ясни по един или друг повод. Въпросът е какъв е ъгълът, от който се гледа, индивидуалната интерпретация и перспектива, които – именно защото са индивидуални – се различават и понякога съществено. От моя гледна точка най-важното е, че имахме исторически шанс, който трябваше да бъде използван, т. нар. „исторически прозорец“. Той беше свързан с геополитическата ситуация към онзи момент – войната в Югославия и необходимостта от стабилност на Балканите. Но подобен „исторически прозорец“, както знаем, се отваря закратко. Мисля, че нашият бе използван по най-добрия

начин и това предопредели бъдещето на страната ни в правилната посока.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС отвъд общата идея да не изоставаме от останалите бивши социалистически страни?

Когато започнах работа по темата, Стратегията за присъединяване към ЕС вече беше факт, което само по себе си е белег за наличието на политическа визия.

Добре. Вие започнахте да разказвате малко за разделението на труда в екипите. Можете ли да разкажете малко повече по тази тема? Имаше ли устойчиво разделение на труда, например, тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или разделение на политическо и експертно ниво?

Основното разделение на труда беше по отношение на тематиката. Имаше преговорни екипи по различните преговорни глави. За всяка от тях имаше определена институция с водеща роля и координираща функция. В тези преговорни екипи имаше представители на всички ведомства, които имаха отношение към темата, както и представители на различните групи по интереси. Например, в работната група по глава *Свободно предоставяне на услуги* бяха включени представители на БНБ, застрахователния и пенсионния надзор, Асоциацията на българските банки, Фонда за гарантиране на влогове в банки и т.н., защото тематиката на преговорите беше твърде широка: право на установяване, финансови услуги – като банково дело, гарантиране на влоговете в банките, застраховане и ценни книжа, защита на личните данни, информационното общество и т. н.

Ние в Брюксел бяхме хората, които имаха за задача да подпомагат диалога между националната и европейската администрация, бяхме нещо като посредници. Работехме както на експертно, така и на политическо равнище, което бе доста тежко поради малобройния състав на изнесените в

Брюксел екипи. От друга страна, това ни даваше и предимства: достъп до пълната информация, както и до ключови срещи, включително на високо политическо ниво.

Според Вас защо по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по други се проточват над 3 години?

Според мен има два фактора, единият от които е обективен: в каква степен държавата е постигнала хармонизация на своето законодателство с европейското в определената област. Ако има висока степен на хармонизация, това е предпоставка за по-бързо напредване в преговорите. А другият фактор е донякъде политически, свързан с различната чувствителност по темите, а понякога и с финансовото изражение на прилагането на правото на ЕС, т.е. с инвестициите, нужни за постигане на определени стандарти в области като околна среда, транспорт, енергетика и т.н. Например, в глава *Свободно движение на капитали* има една тема, която е особено чувствителна – либерализацията на собствеността върху земята. Според европейското законодателство следва да се освободи изцяло възможността на граждани на ЕС да закупуват земя на територията на целия Съюз, независимо в коя държава членка (ДЧ). Поради разликата в нивото на доходите в различните ДЧ това би могло да доведе до доста бързо изкупуване на земя от чужди граждани в новоприсъединилите се страни. Затова им бяха дадени преходни периоди. Постигането на договореност относно продължителността на преходния период и неговия обхват може да забави преговорите.

В нашия случай – за България и Румъния – беше донякъде и по-лесно, и по-трудно, защото ние не можехме да имаме пакет, който да е драматично по-различен от това, което вече беше постигнато от другите държави членки, особено от присъединилите се през 2004 г. (предвид основополагащия принцип на ЕС за равно третиране на всички ДЧ). Така че, в общи линии условията, които получиха другите десет в преговорите си, предопределяха и рамките

за възможно маневриране на българската позиция, които не бяха големи, защото вече имаше прецедент.

Разкажете малко повече за главите, по които сте работили. Кои други бяха по-сложни? Кои бяха по-лесни?

Най-лесна от гледна точка на обема на съответното законодателство беше глава *Икономически и валутен съюз* (към онзи момент – най-вече законодателството, свързано със статута на Централната банка и на системата на централните банки, забраната за пряко финансиране на публичния сектор от страна на Централната банка, забраната за привилегирован достъп на публичния сектор до финансовите институции). Тя беше относително бързо затворена, но необходима предпоставка за затварянето ѝ беше напредъкът по глава *Свободно движение на капитали*, така че темповете на преговорите по едната оказва влияние върху темповете на преговорите по другата. В голяма степен това може да се каже и за глава *Финансови и бюджетни въпроси*, където европейските разпоредби третираят основно управлението на бюджетните средства от ЕС (съгласно общоприложимия финансов регламент), както и осигуряване на законодателна рамка и административен капацитет за изчисляване и плащане на вноските в бюджета на ЕС. Обаче предпоставка за нейното затваряне бе напредъкът по други глави: като *Статистика* и *Данъчна политика*, както и *Митнически съюз* и *Земеделие*, които са обвързани със събирането на т.нар. „традиционни собствени ресурси“ на ЕС.

Глава *Регионална политика и координация на структурните инструменти* беше интересна, трудна и важна, защото имаше отношение към голяма част от финансовия ни пакет, свързан със структурните и Кохезионния фондове. Трудно беше да затворим глава *Финансов контрол*, защото тогава не бе така лесно да се разграничи и отдели като независима функцията на вътрешния одит (имащ за задача да съветва ръководителя относно минимизирането на рисковете в системите за управление) от контролиращата

и санкциониращата функция на финансовия контрол. Това изискваше сериозна промяна в начина на мислене, което отне повече време. Не беше лесно и затварянето на глава *Данъчна политика* най-вече поради настояване от страна на България за относително дълги преходни периоди и плавно уеднаквяване на акцизните налози върху горивата, спиртните напитки и тютюневите изделия – продукти от особена чувствителност за потребителите.

При глава *Свободно предоставяне на услуги* се сблъскахме с особен казус относно гражданската отговорност при автомобилното застраховане – статистиката показваше огромен процент незастраховани коли в България, което беше проблем за свободното движение на български коли в ЕС. Освен създаването на задължение за подобно застраховане, бе приложена и нетрадиционна съпътстваща мярка: смяна на регистрационните табели на автомобилите, защото голяма част от незастрахованите автомобили бяха такива извън движение, но неотписани от регистъра.

Глава *Други* е главата, която затваря преговорите и обхваща всичко, което не е било обект на преговорите по останалите глави, както и определя крайния финансов пакет, включително на такива инструменти, които са извън другите глави.

Както вече споменах, рамката на преговорите ни в голяма степен бе предопределена от договореностите, вече постигнати от 10-те ДЧ, присъединили се през 2004 г., но ще спомена един прецедент. Въпреки уникалността на условията във всяка една страна кандидатка за членство в ЕС в повечето случаи можехме да ползваме опита (особено по отношение на договорените преходни периоди и финансовите параметри) на по-напредналите в преговорите страни. Но не така стоеше въпросът относно Инструмента за подпомагане на платежния баланс и процедурите по споразумението от Шенген в глава *Други*. Наложих се спешно да изработим становище, за да аргументираме необходимостта от подобна подкрепа, без възможност да ползваме чужд опит. Успяхме да получим близо 240 млн. евро (по цени от 2004

г.) в допълнение към финансовия пакет, съпровождащ нашето членство в ЕС. Мисля, че – в тясно сътрудничество с екипите на МФ и МВР – аз имах заслуга за това.

Това е било много интересно. А как на практика се изработваше позицията на страната ни по съответна преговорна глава? Кои бяха преките участници?

В рамките на работните групи, стъпвайки на прецеденти и отчитайки какви са конкретните интереси на страната в дадена област. Тези фактори се преплитат, за да може да се стигне до позиция по всяка преговорна глава.

А имаше ли връзка с Националния план за развитие?

Националният план за развитие беше стратегическият документ, определящ икономическата политика и инвестициите. В този смисъл имаше пряка връзка най-вече с главите *Икономически и валутен съюз* и *Регионална политика и координация на структурните инструменти* (всъщност той бе и част от изискванията на законодателството, регламентиращо прилагането на структурните фондове – Регламент 1260/1999), които са от ресора на МФ, както и инвестиционните нужди, идентифицирани в глави, координирани от други ведомства: *Околна среда, Земеделие, Социална политика и заетост, Транспортна политика* и т.н.

Имаше ли министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в ЕС свой личен политически приоритет?

Едва ли можем да говорим за „личен“ политически приоритет. Това по-скоро беше консенсусен, споделен национален приоритет и както цялата администрация, така и политическото ръководство не пестяха сили за постигането му.

Имаше ли разлика в начина, по който главните преговарящи Ал. Божков, Вл. Кисьов и М. Кунева воде-

ха преговорния процес?

Естествено. Разликите са обусловени донякъде и от спецификата, индивидуалността на техните личности. По моите наблюдения г-н Божков се придържаше към по-голямата картина, политическото ниво. Г-н Кисьов и г-жа Кунева акцентираха и върху експертния елемент на преговорите.

Г-жа Кунева, която е юрист, искаше да знае и най-големите експертни подробности по всяка тема и много работеше с експертите. Тя винаги се съветваше с експертите, когато имаше и най-малките съмнения. Брифингите ѝ бяха подготвяни от МВнР. Една от целите на МВнР бе да следи за темпа на целия политически процес, докато експертите от ресорните ведомства трябваше да имат предвид и проблемите, и деликатните елементи в съответната област. Тя винаги питаше и експертите: „Вие какво мислите? Дали тази позиция, която все пак е политическа в по-голяма степен, дали е експертно издържана?“.

Но иначе мога да кажа, че всеки един от тримата беше много амбициран и полагаше максимални усилия процесът да върви по план.

От страните членки на ЕС имаше ли някоя, която повече да подкрепя България в процеса, или друга, която да оказва съпротива по някаква причина?

За разлика от останалите нови ДЧ, които имаха свои „политически спонсори“ – скандинавските държави за балтийските страни, Германия и Австрия за централноевропейските, Франция по отношение на Румъния, България нямаше ясно изразен такъв.

В моята област най-много информация и подкрепа съм получавала от германския си колега, както и от колеги от Комисията, повечето от които по стечение на обстоятелствата бяха от белгийски произход.

А усещали ли сте някога съпротива от някоя страна?

Конкретно в контактите си с представители на различ-

ни ДЧ – не, но до нас достигаше неофициална информация, че при дискусиите е имало държави, които не са се изказвали в подкрепа. Освен за стандартните заподозрени, понякога с изненада разбирах за обструкции от някои току-що присъединили се държави.

А споделяте ли мнението, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС?

Категорично! ЕК е експертният орган, който – при наличието на политическа цел на ниво ЕС – е двигателят, правещ тази политическа цел възможна, включително с предоставяне на експертна помощ и информация. Всяка една от държавите членки на Съюза би могла да има свой собствен дневен ред, който не винаги се припокрива напълно с политическите договорености на ниво ЕС. Докато ЕК служи на общностния интерес, който беше обединение на страните в Европа, разделени по идеологически причини след Втората световна война.

Вие започнахте да говорите за бюджета малко по-рано. За първия програмен период на нашето членство в ЕС е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, съответстващ на политическите ни приоритети. По какъв начин се определяха те?

Европейският бюджет има за цел да подкрепя политиките и целите от интерес за Съюза и неговите ДЧ. Една от важните цели, заложена в договорите, е хармоничното развитие на ЕС за икономическа, социална и териториална кохезия. Бюджетът, определен за България, имаше като основна задача намаляването на разликите в нивото на благосъстояние между нас и останалите ДЧ. Изчисляването на конкретните суми за периода 2007 – 2013 г., които да получим по отделните политики основно в областта на кохезионната политика и земеделието, почиваше на обективни критерии, заложен за разпределяне на бюджета между всички ДЧ.

Например, за изчисляване на националните пакети, свързани с кохезионната политика, в онзи период се използваше т.нар. „Берлински метод“, основаващ се главно на регионалния БВП на глава от населението, броя на населението и безработицата. Бяха определени и тавани като % от БВП, свързани с абсорбционния капацитет. По отношение на присъединяващите се ДЧ до тези тавани (от 4%) се стигаше поетапно, защото, обективно погледнато, абсорбционният капацитет на всяка държава е лимитиран, тя не може да усвоява средства, които са над определен праг от БВП без риск от нездравословно прегряване на икономиката ѝ.

Сходен подход на поетапно изравняване на преките плащания бе приложен и за селскостопанската политика. Съгласно прецедента на 10-те и прилагането на обективни параметри във формулата, както вече споменах (население, БВП и безработица), на практика нямаше много възможности за маневриране.

Споменах също и за допълнителните средства, получени по Инструмента за подпомагане на платежния баланс и процедурите по споразумението от Шенген. В допълнение бе получено и финансиране, за да се подпомогне извеждането от действие на ядрени реактори на АЕЦ „Козлодуй“ – по 70 млн. годишно за периода 2007 – 2009 г., което бе удължено след изтичането на този период. Положителен елемент бе, че финансовите пакети, фиксирани в договорите за членство, не подлежат на общ (разгорещен) дебат между ДЧ по финансовата перспектива 2007 – 2013 г.

Тоест предварително е определено за кой сектор какви средства могат да се усвоят?

Фиксиран беше общият размер на средствата, най-голямата част от които по линия на кохезионната и селскостопанската политика. Що се отнася до кохезионната политика, подпомагана от Европейския социален фонд, Кохезионния фонд и Европейския фонд за регионално развитие, тя е многосекторна. Социалният фонд подкрепя мерки в областта на социалната политика и заетостта, а другите два подпо-

магат провеждането на регионалната политика. Тя може да подкрепя различни сектори: развитие на транспортна или екологична инфраструктура, насърчаване на предприятия, инвестиции в образователна, здравна или научно-техническа инфраструктура и т.н.

А на какво равнище се взимаше това решение – този бюджет, определен като горна граница отвън, как ще се разпредели вътрешно?

Разпределянето на парите по различни сектори е въпрос на национално виждане. То се извършва в диалог с ЕК за това, как да бъдат постигнати едновременно националните и общоевропейските приоритети. На ниво ЕС се определят секторите, които имат право на подпомагане. Това е предпоставка за концентриране на подкрепата в сектори, допринасящи за постигането на общите европейски приоритети.

Вие споменахте, че браншови организации са взимали участие в изготвянето на позициите. Можете ли да разкажете малко повече за участието на браншови организации и структури на НПО-сектора, ако е имало такива?

Позициите се изготвиха при отчитане на обществения интерес и интегриране, доколкото е възможно, на вижданията на различните групи по интереси, включително браншови организации.

По отношение, да речем, на регионалната политика има изрични изисквания за партньорство. По мое пряко наблюдение от работата ми в МФ представителите на секторния бизнес (банково дело, застраховане, пенсионни фондове и т.н.) определено бяха конструктивни участници. Макар да нямаха роля при взимането на решения, те бяха активни участници в разискванията, водещи до формулирането на тези решения. Те изразяваха своето мнение и там, където имаше обективна необходимост от повече време за прилагане на законодателството на ЕС в пълен обем, се искаха

дерогации или преходни периоди (както вече бе споменато за продажбата на земя). Това беше предпоставка за постигане на един балансиран пакет, който не представлява риск държавата членка да трябва да приеме много бързо законодателни мерки, които след това не могат да бъдат асимилирани от бизнеса. Което пък, от своя страна, би могло да доведе до рискове, свързани с натиска на конкурентните сили на общия пазар, където структурите са много по-стари, по-добре развити и, съответно, с много по-добра конкурентоспособност.

Но целта на тези преговори и на тези преходни периоди беше да се постигне един добър баланс между това, какво трябва да направим, за да бъдем в съответствие с изискванията на ЕС, и това, колко дълго време ни трябва, за да постигнем тези изисквания, без да нарушаваме конкурентоспособността на нашия бизнес.

Когато се говори за присъединяването на България към НАТО и към ЕС, много често се среща понятието *евроатлантическа интеграция*. Според Вас това просто удобна езикова формулировка ли е или е отражение на реална тясна обвързаност на двата процеса?

Двата процеса не са непременно тясно обвързани. Самият факт, че сега ЕС започва дебат за своя собствена политика за отбрана показва, че всъщност става въпрос за партньорски организации, които нямат припокриване дори в една такава област, в която НАТО притежава пълна компетентност.

Но също така не би било правилно да се каже, че става въпрос просто за удобна езикова формулировка. Изразът показва геостратегическо позициониране по отношение на партньорство с определена група държави, базирано на споделени ценности и интереси.

Спомняте ли си геополитически обстоятелства да са оказали влияние върху предприєдинителния процес?

В началото споменах за войната в Югославия като силен политически фактор, който ни отвори този „прозорец“ за по-бързо напредване в преговорния процес и присъединяване. „Прозорец“, който ние използвахме умело.

Ако трябва да бъдем честни и откровени, имаше области в подготовката ни за членство в ЕС, където имаше още какво да се желае. Създаването на специален механизъм, който да позволи да се присъединим, без да сме напълно готови, какъвто е Механизмът за сътрудничество и проверка, е доказателство за това. Но също така е и доказателство за силната политическа воля да бъдат приети България и Румъния в Общността в условията на онези трудни политически обстоятелства.

Смятате ли, че има нещо, което е можело да стане по друг начин в целия процес – било от българска страна, било от страна на ЕС?

Винаги има много начини да бъде направено или да не бъде направено едно нещо. Винаги ще има критици, които да твърдят, че „можехме да постигнем по-добри условия“, например, „можехме да не затваряме някои от ядрените си реактори“ и т.н.

Да, можеше. Можеше докрай да отстояваме постигането на условията, най-изгодни за нас, но с цената на забавено или неосъществено членство. Във всеки един процес на преговори има поне две страни, които обикновено имат различни, често противоположни интереси. Независимо от това дали става въпрос за политически преговори или за търговска сделка, преговорите са процес на взаимни отстъпки с цел постигане на общоприемлив компромис.

Всъщност голямата цел – присъединяването на България в рамките на този „исторически прозорец“, който щеше да се затвори с нормализирането на геостратегическата обстановка (след приключването на войната в Югославия), оправдаваше бързината и отстояването не винаги докрай на най-благоприятната позиция за България. Защото, образно казано, най-благоприятната позиция за България вероятно

бе най-неблагоприятната за отсрещната страна. Както споменах, всеки преговорен процес изисква отстъпки, за да се срещнат позициите някъде – може би не абсолютно в геометричната среда, но на място, гравитиращо около средата, което да отразява в максимална степен приемливите изисквания на всяка от преговарящите страни. Постигането на големите цели изисква компромиси с по-малките.

Кои са според Вас тримата експерти, които задължително трябва да интервюираме?

Вие може би дори вече сте ги интервюирали, но човекът, който най-сърцато ми партнираше в този процес в Министерството на финансите, беше Любомир Дацов. Той беше заместник-министър на финансите. Както и Бойко Мирчев и Бисерка Бенишева от Външното министерство.

Март 2018 г.

ЧАРЛИНА ВИЧЕВА

Вид образование:

икономика – магистър по международни икономически отношения, европейска интеграция – магистър, Лимерик, Ирландия.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

експерт анализатор към Звено за съвети по политика за селското стопанство (Policy Advisory Unit) към Министерството на земеделието по проект по програма PHARE.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от февруари 1998 г. до март 2009 г. – директор на дирекция „Европейска интеграция“ на Министерство на земеделието;
- от август 1999 г. до март 2009 г. – пълномощен министър (до 2003 г. – съветник) в Мисията/Постоянното представителство на България към Европейския съюз;
- от април 2005 г. до март 2009 г. – представител/говорител на България в Специалния комитет по селско стопанство (Special Committee on Agriculture) и ръководител на секцията по земеделие и рибарство в Мисията/Постоянното представителство на България към Европейския съюз.

Настояща позиция:

заместник-генерален директор, ГД Съвместен изследователски център, ЕК.

Кой е най-яркият Ви спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Имах привилегията и големия шанс да участвам пряко в подготовката за членство и преговорите за присъединяване от началото до самия им край, както и да бъда на място и във функция най-близо до събитията. Беше изключително вдъхновяващ

период, когато не сме броили часовете, прекарани в офиса, и работехме силово и много ентузиазирано, радвайки се на всеки малък или по-голям успех или напредък. Екипите и в София, и в Брюксел бяха мотивирани и всеотдайни. Работехме така, както се работи за голяма кауза. Ентузиазмът ни беше заразителен и за колегите от Европейската комисия, които споделяха, че този период е уникален в кариерата им от гледна точка на удовлетворението от работата, както и новаторството и динамиката на процеса.

Имам много ярки спомени от редица събития:

- Подписването на Договора за присъединяване на 25 април 2005 г. в Люксембург – изключителна емоция на постигната мечта, на завършена кауза, огромна работа, приключила с успех, приповдигнат дух на трудно постигнато ново, обещаващо начало за страната ни.

- Първите и последните конференции по присъединяване, особено последните с приключването на преговорите по глава 7 (*Земеделие*) и останалите бюджетни глави – 21 (*Регионална политика и координация на структурните инструменти*) и 29 (*Финансови и бюджетни въпроси*). На Конференцията по присъединяване на ниво заместници на 4 юни 2004 г. и Конференцията на ниво главни преговарящи на 16 юни с.г. с участието на комисар Ферхойген от страна на ЕС беше потвърдено приключването на преговорите. За мен лично затварянето на глава *Земеделие* беше паметно – това беше най-голямата глава (към тогавашния момент 50% от европейското законодателство) с истински преговори и съществено влияние върху общия финансов резултат от преговорния процес. Всъщност, резултатът беше следното скромно изречение в Общата позиция на ЕС за България по глава 7 *Земеделие* от 3 юни 2004 г.: “Provided that Bulgaria accepts the above position, the EU notes that this chapter does not, at this stage, require further negotiation”.

- Отпадането на визите за пътуване в страните от ЕС.

- Някои инфарктни заседания на съветите и подкомитетите по асоцииране – основните формати за дискусия и обмен (в рамките на Споразумението за асоцииране на България към ЕС), където се дискутираха и докладвахме напредък по мно-

го важни и чувствителни въпроси: приватизация и връщане на земите, свързани с критерия за работеща пазарна икономика, корупция, реформи в съдебната система и др.

● Първият Съвет на министрите, състоял се на 26 април 2005 г. (в деня след подписването на Договора за присъединяване) в Люксембург, разгледа въпроси на земеделието. В него България взе участие като наблюдател и аз имах удоволствието да присъствам на него заедно с българския министър на земеделието.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членство в ЕС, а още не е известно?

(1) Че през 2002 г., когато 10-те преговарящи страни от първата вълна на Петото разширяване на ЕС приключиха преговорите си за присъединяване, България беше много близо до някои от тях в напредъка си в преговорния процес. Но, главно по стратегически причини, останахме две съседни страни (в компактна периферна географска област) да се борим в една много различна, значително по-сложна и неблагоприятна среда в преговорите – вече по останалите най-чувствителни и трудни глави.

Що се отнася до готовността България, в края на 2002 г. ние бяхме затворили 23 от 30 преговорни глави, а в средата и края на 2002 г. между нас и страни като Полша и Малта имаше много малко отстояние. Технически беше възможно България да се присъедини към първата вълна, тъй като – по напредък в преговорите – през 2002 г. бяхме много по-близо до десетката, отколкото до Румъния, а и имахме предпоставките и енергията да наваксаме дистанцията.

Но въпросът не беше технически! Стратегическото решение за формат 10+2 беше взето на Европейския съвет в Лаакен през декември 2001 г. и се прилагаше чрез ускорени преговори за 10-те и блокиране на бюджетната част от преговорите за България и Румъния. България правеше опити за ревизиране на решението, като показваше капацитет с упорит труд, но нямаше политическа подкрепа за този сценарий. Месеци след това ЕС нямаше съгласувана позиция за края на преговорите с нас и

това беше реална спирачка за България, която ние, работещите в екипа и осъзнаващи напълно обстоятелствата, приемахме много болезнено. Беше цяло чудо, че в този френетичен период през 2002 г., когато 10-те имаха безспорен приоритет, ЕК направи усилие да приключи преговорите по много глави с България, в това число и по ветеринарните и фитосанитарните въпроси на глава *Земеделие*. Отдавам това на големите ни усилия и безспорните резултати в подготовката и преговорите, големия ни натиск и доброто отношение на ЕК.

Усещахме обаче, че ни костваше повече усилия и че все повече тъпчем на едно място, с неясна перспектива за края на преговорния процес и за потенциалната дата на присъединяване. Считам за голям успех, че на декемврийския Европейски съвет през 2002 г. датското председателство успя да впише годината 2007 за България и Румъния като целева дата за присъединяване, макар и с уговорки и условия.

След 2002 г. за нас се очерта един „много тесен прозорец“ за успешно присъединяване през 2007 г., чиито външни ограничители бяха политическата воля на страните членки, готовността и напредъкът на Румъния (вече бяхме в почти неразбиваем тандем) и редица рискови параметри, които ни задаваха краен срок за приключване на преговорите до средата на 2004 г.

Всяко забавяне на приключването на преговорите след лятото на 2004 г. носеше риск от попадане под зависимост от:

- нова Комисия – ноември 2004 г., с нормално забавяне на работното темпо няколко месеца преди изтичане на мандата;
- нови страни членки и преговори с 25 вместо с 15 СЧ – 1 май 2004 г.;
- дискусии за новата Многогодишна финансова рамка 2007–2013 г. (първите сериозни преговори се проведоха още в първата половина на 2005 г.);
- ново законодателство и реформи на политиките и институциите.

Каква беше стратегията ни?

За България беше важно и настоявахме да приключим преговорите на базата на същите условия, при които бяха проведени преговорите с 10-те (беше немислимо по-добро третира-

не или по-благоприятна концепция – представителите на 10-те нови страни членки участваха като наблюдатели в работата на Съвета от април 2003 г.). Това, от една страна, задаваше ясни параметри, но от друга – тези решения бяха валидни в съчетание с определени условия. Всяко отдалечаване във времето правеше тези решения все по-малко адекватни на условията, в контекста на които се водеха преговорите с България. В този смисъл принципът на „същите условия“ беше приложим само при схема скорошно приключване на присъединителните преговори с България.

България настояваше да приключи преговорите с 15 страни членки и с екипа на настоящата Комисия. България нямаше никакъв интерес от промяна на партньорите в преговорите, особено в решаващия им етап. Нови условия на „финалната права“ можеха да породят непредвидени пречки, технологично забавяне и несигурност в преговорния процес. В този смисъл за България единственият успешен вариант беше „ранното“ приключване на преговорите.

Това създаваше впечатление за прибързаност в приемането на условията на ЕК, но всъщност рисковете при евентуално забавяне на преговорния процес бяха много по-сериозни. Те създаваха несигурност, неефективност и неустановеност както за целия преговорен процес и присъединяване, така и за шансовете за добър краен резултат.

За България беше важно да се противопостави на обвързването на преговорите с предстоящи реформи в *acquis* и с обсъждането и приемането на бъдещата финансова рамка, а такива опити и сценарии бяха в оборот и бяха също редовен аргумент за отлагане на финалните преговори.

При глава *Земеделие* съществуваше един специфичен елемент – производствените квоти и референтни количества/параметри. Аргументът на Комисията беше, че референтните количества винаги се определят непосредствено преди присъединяването и това изискваше решение и яснота за датата за присъединяване преди да се започнат преговори по същество. Затова, когато в края на 2002 г. беше включена 2007 г. като целева дата за присъединяване на двете страни, това имаше решава-

що значение за активиране на работата на ЕК върху Общата позиция на ЕС по глава *Земеделие* и финансовите глави като цяло.

(2) Имаше много спекулации за воденето на преговорите и за отстояването на националните интереси. Мога да гарантирам, че в двете глави, по които съм преговаряла, сме се борили за всяко евро, за всеки преходен период или изключение! Очевидно политическите спекулации бяха с цел омаловажаване и компрометиране на резултатите и постиженията (които се обвързваха с предишни политически екипи).

Но имаше и много заблуди и невярна информация, която се дължеше на незнание и на сложността на материята и се подхранваше от ниското ни самочувствие, че някак си няма как да сме добри и на ниво – с презумпция, че ни липсва професионализъм и априори сме на опашката. Понякога това беше угнетяващо и винаги несправедливо към усилията на експертите, които бяха „машината и енергията“ на процеса. Това отношение контрастираше с високите оценки и уважението от страна на ЕК. И до ден днешен колегите в ГД „Земеделие и развитие на селските райони“ (АГРИ) дават за пример преговорния процес с България като много ефективен и професионален, а българската страна като компетентна, адекватна, упорита и отлично аргументирана в исканията си.

Ще си позволя да посоча само няколко примера за безспорни постижения в моята област – селско стопанство, развитие на селските райони, ветеринарни и фитосанитарни въпроси, безопасност на храните, рибарство.

● Решението на ЕК от май 2001 г. за акредитацията по САПАРД¹ – България успя първа от 10-те преговарящи страни (Малта и Кипър не бяха част от програмата) да получи право да разпределя децентрализирано европейски средства по примера на системата, прилагана в страните членки. Това беше резултат на огромен труд в продължение на година и половина по разписване, тестване и въвеждане на правила, процедури и системи за администриране и контрол – по същество, въвеждане на нова култура на администриране и отчетност. Затова акредитацията беше фактически признаване на административен капацитет, показател за готовността на страната да прилага голяма част

от сложното европейско законодателство за развитие на селските райони в рамките на Общата селскостопанска политика (ОСП). Доказването на капацитет за прилагане на европейското законодателство беше ключов критерий при оценката за готовността за членство (един от трите критерии за присъединяване от Копенхаген). Затова беше нелогично, че първата страна по САПАРД не е сред първата вълна за присъединяване. Така че за ЕК беше „по-удобно“ да задържи процедурата за България и да позволи Естония, която ни следваше по готовност, да ни настигне. Не позволихме това да се случи и така осмислихме огромните и високопрофесионални усилия, положени от екипа на Министерството, тогавашния Фонд „Земеделие“ и Мисията на България към ЕС. В присъединителния процес всичко се изразяваше в политически сигнали и знаци и това беше безспорен знак за готовност от страна на България. По-късно колеги от ГД АГРИ споделиха, че след това решение е имало обаждания от постоянните представителства на страните членки с въпрос дали това означава, че България влиза в първата група от Петото разширяване.

- Отваряне на глава *Рибно стопанство* (март 2001 г.) и постигане – чрез оптимизиране на преговорния процес – на временното ѝ затваряне още на следващото заседание на Конференцията на ниво заместници (май 2001 г.).

- Навременен отваряне на глава *Земеделие* през м. март 2002 г. в резултат на доброто качество на предоставената първоначална позиция и навременните консултации с ЕК (за сравнение – Румъния представи позицията си по главата едновременно с България, но успя да открие преговорите по нея едва през м. декември 2002 г.).

- Временно приключване на преговорите по ветеринарните и фитосанитарните въпроси в рамките на глава *Земеделие* още през м. декември 2002 г. – нито една от останалите страни кандидатки не успя да приключи преговорите по тази много обемна (25% от цялото европейско законодателство), сложна и чувствителна част от законодателството на ЕС за по-малко от година, а при това България отстоя поискания преходен период в млекопреработвателния сектор. Ускорените преговори не

бяха за сметка на качеството и отстояването на българските интереси, а бяха резултат на интензивен обмен на информация, множество неформални консултации с ЕК за оптимизиране на процеса и адекватно лобиране.

Защо беше важно да преговаряме на „бързи обороти“ и да затваряме оптимално бързо преговорните глави?

Броят на отворените и затворените глави (като критична маса) беше основен критерий в оценката на ЕК за напредъка в преговорите и готовността за членство. Това беше и аргумент пред страните членки при определяне на пътната карта за присъединяване. Процесът през 2002 г. беше динамичен – групата на 10-те се движеше в политически договорени, ускорени срокове и напредъкът в преговорите беше ключов коз в усилията на България (във все още силния политически контекст за разширяване на ЕС) да получи дори и условен ангажимент от ЕС за дата за присъединяване.

Датата 2007 г. беше включена в заключенията на декемврийския Европейски съвет през 2002 г. и това беше много важен опорен елемент в следващите месеци на преговори. В преговорите имаше стратегически моменти. България имаше много повече шансове да затвори една глава в момента, когато има разработена позиция и политически импулс за страните от 10-ката, и това трябваше да го използваме максимално.

След приключване на преговорите с 10-те настъпи умора и отдръпване, намален политически апетит и дори моменти на откровено съмнение за по-нататъшно разширяване. Смятам, че България използва политическия момент максимално и така успя да трасира присъединяването на двете страни, въпреки доста забавения към този момент преговорен процес със северната ни съседка.

Преговорите по глава *Земеделие* – в частта на ОСП – имаха много особености. Те бяха преговори за бюджет по едно изключително сложно, голямо по обем, техническо, но с висока политическа чувствителност законодателство, което претърпя съществена, дълбока реформа през 2003 г. – точно по време на преговорите с България и Румъния. Така идентичното прилагане на подхода за 10-те стана невъзможно. Налагаше се самият

ЕС първо да изработи концепция за преговорите и за това, как между двете законодателства и същевременно, придържайки се максимално близо до подхода при 10-те, да се формира и аргументира пред страните членки финансовият пакет за земеделие за България и Румъния.

Реформата неминуемо забави, дори на формално ниво прекъсна преговорния процес по ОСП за около година и стесни драматично времето на преговорите. Изходът беше да се концентрираме върху оптимизиране на преговорния процес чрез изчистване на голям брой висящи въпроси на редовни технически и неформални консултации: изпреварвайки въпросите в проектите за позиция, подобрявайки ги в процеса на писането им от ЕК и намаляване до минимум на междинните етапи и броя на Общите позиции на ЕС (всяка една позиция на ЕС имаше своя цикъл на подготовка от ЕК и преговори и приемане от Съвета). Съветът постигна съгласие по реформата на ОСП през юни и публикува основния регламент в края на септември 2003 г. Това отвори пътя за подготовка на Общата позиция на ЕС по глава *Земеделие*.

На тази основа избраният подход от ЕК беше да се преговаря по старото законодателство – на базата на индивидуалните параметри според детайлните пазарни схеми по сектори (култури), което да послужи единствено за формиране на финансовия пакет за преките (необвързани с производството) плащания за единица селскостопанска площ. Това бе голямата новост и ключов елемент на реформата. Този подход постигна съпоставимост на изчисленията на финансовия пакет с тези за страните от 10-ката. Това налагаше обаче да се познават из основи два пакета законодателство по ОСП – старото, за да договорим добри финансови условия, и новото, за да сме сигурни, че ще сме в състояние да се ангажираме с прилагането на новите схеми. Както и да поискаме всички изключения и преходни периоди, които са необходими, и да започнем подготовка за прилагането на новата/актуална ОСП. Така преговорният процес за България и Румъния се усложни още повече – наложи една нова допълнителна линия на неформални консултации и обмен с представителите в Съвета на страните членки (и 10-те наблюдатели),

за да следим развитието на реформата и как се оформя новото законодателство по ОСП, което щеше да залегне в Договора за присъединяване.

Друга особеност на процеса беше големият принос на неформалните консултации не само по време на преговорите по главата, но и при трансформирането и коректното отразяване на конкретните договорености от преговорите - в текстове и цифри - в Договора за присъединяване. Например в резултат на направен анализ на предложения първоначален вариант на Договора и добро познаване на методиката за формиране на финансовия пакет за преки плащания сумата за преките плащания в пълния им размер от 100% (Анекс VIIIA на Регламент 1782/2003 беше завишена (коригирана) с над 90 млн. евро – от 711,8 млн. на 802 млн. евро годишно!

Въпреки безспорната експертиза на ЕК не сме имали страхове или съмнения да задаваме въпроси или да изразяваме несъгласие, да оборваме варианти и решения и да аргументираме контрапредложения. В случая ставаше въпрос за аргументиране на несъответствия и непоследователен подход при изчисленията, който водеше до непълно отчитане на договореностите по тютюна, плащанията за дребен рогат добитък и други по-малко значими елементи.

Сега, към този момент, наистина не си представям как сме успели „да бъдем в час“ на толкова много фронтове, да предоставим огромния обем информация, необходим при неформалните консултации за изчистване на позициите и аргументация на исканията, а и същевременно да защитим и подобрим съществено толкова много параметри в преговорите! Отговорът отново е – мотивацията на Голямата кауза!

Някои от основните постижения в преговорите по ОСП:

- Значително увеличение на финансовия пакет за преки плащания, който не само запълни, но и надскочи индикативния таван от 431 млн. евро, фиксиран в базовото финансово предложение. (Това бяха средствата за директни плащания през първите две години от присъединяването – 2007 г. и 2008 г., които отговаряха съответно на 25% и 30% от пълния размер на пакета²). Очакванията на ЕК бяха, че ще успеем да защитим със ста-

тистика и аргументи значително по-ниска сума от този таван. Тръгнахме от много ниски нива – според предложенията на ЕК далеч под индикативния таван. В крайна сметка надскочихме тавана със 17 млн. евро, което за пълна година (2016 г. и натаък) надхвърля тавана с около 30 млн. евро годишно.

Това стана възможно в резултат на натрупването на много подобрения в индивидуални секторни параметри и аргументиране на по-високи референтни количества и други параметри, формиращи бюджета за преки плащания. Например, ние успяхме да подобрим годишния пакет (при пълния му размер от 100%) с 13 млн. евро. Това стана в резултат на увеличение на първоначално признатия от ЕК референтен добив за полски култури с 80 кг/ ха, също и със 70 млн. евро – чрез увеличение на квотата и подобрената сортова структура при тютюна, както и аргументиране на по-висок брой кози и други елементи. Това никак не беше лесно. България внесе 4 пакета с допълнителна информация и проведе серия технически и неформални консултации по предварителни варианти на проекти за Обща позиция, като спестявахме време и етапи.

- Значително увеличение на средствата за развитие на селските райони – със 116 млн. евро (на 733 млн. евро) спрямо финансовото предложение на ЕК за периода 2007-2009 г. Освен това аргументирахме допълнителни около 50 млн. евро – за всяка следваща година до 2013 г. (до края на Многогодишната финансова рамка 2007–2013 г.). Или общо – над 300 млн. евро повече за периода 2007–2013 г. Бюджетът за това увеличение дойде от преливане на средства от тези за Румъния, т.е. чрез преразпределение. По това перо средствата за двете страни бяха фиксирани като максимално допустими.

Беше инфарктен период – основното усилие през март, април и май на 2004 г. беше да не се забавя преговорният процес с оглед приключването му през юни в рамките на ирландското председателство. Това беше най-благоприятният, бих казала „единственият политически прозорец“ за постигане на членство през 2007 г. Същевременно, след внимателен сравнителен анализ на параметрите на финансовия пакет за България и Румъния, установихме дисбаланс в частта „Развитие на селските

райони“ . След напрегнати вътрешни обсъждания с главния преговарящ ни беше даден много кратък срок да влезем в консултации с ЕК. Направих екстрена среща със заместник-генералния директор на ГД АГРИ по развитие на селските райони, което доведе до спешна техническа среща с ЕК. Аргументите ни бяха, че при прилагането на възприетите критерии за разпределение на средствата от предложената обща сума между двете страни не се използват съпоставими за двете страни данни. Особено по отношение на статистиката за заетостта в селското стопанство – представихме доклади и изследвания, които доказваха несъответствието. Настоявахме за базиране на изчисленията на данни с еднакъв обхват и дефиниция, които да отразяват реалната среда и контекст за прилагането на мерките за развитие на селските райони по това перо. Аргументите ни бяха приети и резултатът беше постигнат без забавяне на преговорите. За да имате представа от процеса, Ви предоставям докладът ми от тази среща³.

- Преговаряхме до последно и поставяхме нови искания до последно. Например, на по-късен етап установихме, че е необходим внос на сурова тръстикова захар, и поискахме и договорихме с ЕК преференциална търговска квота за внос на 199 000 т такава захар, за да се запазят конкурентоспособността и работните места в захарните ни рафинерии.

Някои митове:

- Спекулации, че не сме преговаряли и не сме защитили интересите на българските земеделски производители. Всъщност, високият резултат от присъединителните преговори беше доказан още в предложението на ЕК и преговорите за следващия регламент относно преките плащания по ОСП, който залагаше параметрите за следващата финансова рамка – 2014–2020 г. Една от целите на ОСП 2014–2020 г. беше сближаване на равнищата на подпомагане между страните членки чрез намаляване на разликите и модулиране на пакетите за преки плащания (плащането за хектар варираше с големи разлики между страните, те бяха особено големи между „старите“ и „новите“ страни членки). Преките плащания на всички стари страни членки бяха намалени. Показателно беше, че пакетът на България също

претърпя намаление, като очевидно изчисленията са показали, че е сравнително по-висок от усреднения и от нивото на търсения баланс. За сравнение – пакетът на Румъния беше увеличен. Макар и да имаше значително увеличение и при други нови страни членки, сравнението с Румъния е най-коректно, тъй като преговаряхме при едни и същи условия и в един и същи контекст.

- Квотите бяха представяни като ограничение за производството, а всъщност единствената квота с реален ограничителен характер беше тази за производство на мляко. Таванът, който договорихме обаче, беше толкова висок, че никога не беше достигнат, за да играе ролята на ограничител на производството. В последвалите реформи на ОСП млечните квоти отпаднаха. Почти всички други квоти бяха по същество референтни количества за изчисляване на общия бюджет за преки плащания.

- Защитата на наименованието „ракия“ за изключително ползване от България и спекулацията, че няма да можем да произвеждаме ракия – и днес произвеждаме ракия без никакъв проблем. Защитихме 13 географски означения на ракии, включително Троянска сливова, Бургаска мускатова и др. Изключителната защита за наименованието „ракия“ беше невъзможна, тъй като наименованието се използва и в други страни, включително в страни членки към момента на присъединяване (Словения), т.е. критерият за изключителност е недоказуем. Това по никакъв начин не влоши условията за производство и маркетинг, тъй като България нямаше такива права преди присъединяването, че да ги загуби. Същевременно, България и сега може да пледира за такива права, ако може да ги защити.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС отвъд общата идея да не изоставяме от останалите бивши социалистически страни? Спомняте ли си да е имало официален форум, на който такава визия да е била обсъждана?

Не помня такова събитие или мащабно обсъждане преди подаване на молбата за членство през 1995 г. Нямаше практика

на допитване и дебат.

Не смятам, че основната идея беше да не изоставаме от другите. Смятам, че членството се свързваше с европейското бъдеще на страната, че беше част от преломното време на преориентация. Мисля, че имаше основно политически смисъл и не съм запозната с направени систематични икономически анализи.

Аз лично работех по проект по PHARE, по който беше създадено Звено за съвети по политика за селското стопанство (Policy Advisory Unit) към Министерството на земеделието, но работата беше по индивидуални проекти, по елементи на българската политика, а не систематичен анализ, и към онзи момент не непременно свързани с евентуално въвеждане на ОСП.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство – тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго?

Имаше различни варианти на организация на работата в отделните ведомства – хората и личните им качества бяха от съществено значение. Най-общо, мисля, че колкото по-сложна беше материята, толкова реално по-голяма беше ролята на експертите, на познаващите досието. Въпреки че по правило позициите и документите се подготвяха в София, представителите в Мисията в Брюксел имаха основна роля за задаване на параметрите на тези документи, осъществявайки връзката с ЕК.

В общия случай преговорите се водеха от колеги от София, но в моя случай министърът и главният преговарящ ме бяха упълномощили за воденето на преговорите на експертно ниво и техническите консултации по глава *Земеделие* и глава *Рибно стопанство* (имах висок дипломатически ранг, а и бях титуляр като директор на дирекция „Европейска интеграция“). Имаш и мандат от министъра да променям документите, идващи от София – като цяло имах много голям марж на действие, включително и от страна на посланика, но винаги съм информирала и съм се консултирала с колегите от София.

Работа имаше за всички, нямаше стриктно разделение, бя-

хме в непрекъснат контакт и в отношения на пълно доверие. По време на преговорите и подготовката за членство съм работила с трима министри и трима посланици и винаги съм имала свобода на инициатива и експертно мнение, широк мандат и възможност да върша работата си проактивно и смислено.

Работата ми в Мисията беше многопосочна – много съществена част в неформален план, консултации, технически срещи, обмен на информация, представяне и аргументиране, както и тестване на искания, лобиране. Въсъщност, това беше същината на преговорите (наред с официалния обмен на документи в рамките на конференциите по присъединяване) и изискваше отлични контакти с ЕК на всички нива – от експерт до заместник-генерален директор в АГРИ, САНКО (генералната дирекция, покриваща ветеринарните и фитосанитарните въпроси), ФИШ (по рибарство) и с българския отдел в ГД „Разширяване“. Бях в непрекъснат контакт и отношения на доверие с ЕК и това позволяваше да получаваме предварителна информация и на тази база да подготвяме адекватни, ясни и изчерпателни документи, да калибрираме исканията с оглед на тяхната ефективност/постижимост, да прескачаме етапи и оптимизираме преговорния процес. Същевременно бях в близък контакт и с представителите на останалите преговарящи страни, с които обменяхме опит от преговорите, както и с тези на страните членки за реформата на ОСП и дебатите по позициите на ЕС по глава *Земеделие*.

През годините на преговори съм изпратила в София стотици страници информация с обяснения и препоръки за изготвянето на позиции, искания и допълнителна информация. Това ни даваше възможност да подобрим проектите на ЕК за Обща позиция на ЕС по глава *Земеделие* още преди внасянето им в Съвета. Така още в първоначално внесения в Съвета проект залегнаха например по-благоприятни от първоначално заложените за нашата страна параметри. А по-късно ревизирият проект с цялостно финансово предложение беше максимално изчерпателен и позволяваше на негова основа да се закрийт преговорите.

При високата сложност на законодателството по ОСП (и това по ветеринарния и фитосанитарния контрол) непрекъсна-

тият контакт с ЕК беше важен за изясняване на определени въпроси: какво се иска от нас, какви са границите на евентуален компромис, каква е готовността на ЕК/ЕС за отстъпки, необходимостта и вида на аргументите, предварително съгласуване на текстове и получаване на експертни становища от ЕК.

Неформалните консултации с ЕК имаха за резултат значителни подобрения на финансовите резултати, свързани с общия размер на преките плащания и средствата за развитие на селските райони по линия на ОСП, на сроковете за прилагане на преходните разпоредби, както и изчерпателно и точно отразяване на договорените мерки в рамките на присъединителните преговори в Договора за присъединяване. Неформалната работа беше също толкова важна и при осъществяване на мониторинг на поетите от българска страна ангажименти и нотификация на изпълнението на планираните мерки по въвеждане и прилагане на *acquis* в периода 2005–2007г. (времето на червените и жълтите картони). Тя беше важна и за създаването на организация в Министерството за ефективно участие в структурите на Съвета и в комитологията по темите ОСП, рибарство и безопасност на храните (още една докладна записка в приложение⁴).

Защо според Вас по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по други преговорите се проточват над 3 години? Какво беше най-тежкото в преговорния процес?

Отварянето и затварянето на преговорните глави имаше както политически, така и технически аспекти. Първо се отваряха лесните глави, които покриваха политики на ЕС, не съдържащи голямо по обем общо законодателство и с по-ниска „чувствителност“, т.е. политики, по които законодателството не е трудно и/или с по-ниска степен на обвързване, и/или не изисква сложна подготовка за прилагането му или преходни периоди. По повечето глави нямаше реални преговори, а по-скоро се очертаваха ангажиментите и готовността (схема за постигането ѝ) за прилагане на законодателството. Тези глави се затваряха бързо. Последни се отваряха бюджетните глави, по които имаше реални преговори и които изискваха многократно предос-

тавяне на допълнителна информация. При тях време отнемаше разработването от ЕК на предложението за позиция и съгласуването ѝ в Обща позиция от Съвета. През 2002 г. за България основна битка беше отварянето на всички преговорни глави, но за затварянето на бюджетните глави трябваше да изчакаме около две години първо бюджетното предложение и след това Общата позиция на ЕС.

Как на практика се изработваше позицията на страната ни по съответна преговорна глава? Кои бяха преките участници в изготвянето на становище от наша страна? Има ли връзка между Националния план за развитие и работата по преговорните глави?

В Министерството на земеделието позициите се подготвяха от дирекция „Европейска интеграция“, използвайки информация по съответните части, предоставена от останалите звена, служби и агенции в Министерството. В основата беше анализът на европейското законодателство в Националната програма за въвеждане на европейското законодателство. Скринингът на европейското законодателство, проведен съвместно с ЕК през 1998–1999 г. и предшестваш от отварянето на преговорните глави, подпомогна процеса. В областта на земеделието нямахме избор на параметри и инструменти за политика от съществуващи планове и стратегии – параметрите бяха зададени от ОСП.

Интересът ни беше да защитим максимален пакет за подпомагане и идентифициране на преходните периоди, от които българското земеделие имаше нужда. След завършване на преговорите с 10-те в Министерството на земеделието предприехме мащабен анализ на всичко договорено от тях, за да сме в състояние да обхванем всички възможности и прецеденти и да се подготвим максимално за аргументиране на нашите искания.

Имаше ли министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в ЕС свой личен политически приоритет? Имаше ли разлика в начина, по който главните преговарящи Ал. Божков, Вл. Кисьов и М. Кунева водеха преговорния процес?

Всички министри на земеделието, след започване на преговорите през 1997 г. виждаха членството като ключов политически приоритет и важен показател за политическия си успех. Основно съм работила с М. Кунева, която следеше процеса отблизо и в близък контакт с екипите. Тя беше отворена за предложения, много ангажирана и земна. С нея се работеше много лесно и приятно.

Имаше ли подкрепа за България от някои страни членки на ЕС? Имаше ли страна, от която по-активно да черпим ноу-хау за подготовката си? Чия съпротива трябваше да преодоляваме? От какво се пораждаше тя?

Ирландия ни подкрепи в усилията ни да приключим преговорите по време на тяхното председателство през първата половина на 2004 г., макар и без ангажимент за посредничество в преговорите по същество (както изпълни функцията си датското председателство през 2002 г. с 10-те).

Дания подкрепи и България, и Румъния за получаване на условна дата за присъединяване, която беше включена в заключенията на последния Европейски съвет на председателството през декември 2002 г.

По време на своето председателство през 1997 г. Люксембург ни подкрепи относно вземането на решение за започване на преговори с България в рамките на втората вълна на Петото разширяване, а по време на председателството си през 2005 г. – за подписването на Договора за присъединяване.

Черпили сме опит и информация от всички преговарящи страни – била съм в отлични работни отношения с всичките си колеги от останалите мисии и представителства.

За първия програмен период на нашето членство в ЕС е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, съответстващ на политическите ни приоритети. По какъв начин се определяха те?

Средствата от 11 млрд. евро за оперативните програми обхващаха бюджета за България и Румъния за периода 2007–2009 г. – за структурните фондове и Кохезионния фонд в размер на

около 8 млрд. евро и този за развитие на селските райони от около 3 млрд. евро. Тези суми бяха твърдо ограничителни и не можеха да се надхвърлят. Единственият начин за увеличение беше преливане на бюджет между двете страни, което постигнахме при средствата за развитие на селските райони (разпределението между двете страни беше индикативно и се базираше на определени критерии, чието прилагане и използваната статистика ние оспорихме и отстояхме).

Изчисленията следваха методологията, приложена за 10-те, с допълнително отчитане на капацитета на страните за усвояване на инвестиционен ресурс. Този капацитет се дефинираше чрез дела на европейските средства в показателя БВП на глава от населението на двете страни. Към този момент БВП на глава от населението на България и Румъния представляваше 50% от средния показател на 10-те и 25% от този на ЕС-15. Това представляваше аргумент на ЕК за различна схема за постепенно въвеждане до достигане на 100% през 2009 г. За България и Румъния средствата се увеличаваха по схема 60% през 2007г., 80% през 2008 г. и 100% през 2009 г. За 10-те схемата беше по-плавна.

По отношение на структурните мерки бюджетът представляваше 4% от БВП за всяка страна, което беше в съответствие с методологията, следвана за страните членки. 4% от БВП беше абсолютният максимум и ограничител, който се прилагаше за всички. Следвайки схемата на въвеждане (60/80/100) и за да се отчете очакваното постепенно нарастване на капацитета за усвояване на средства, сумите възлизаха съответно на 2,4%, 3,2% и 4% от БВП през първите три години след присъединяването.

По отношение на средствата за развитие на селските райони подходът на ЕК за определяне на глобалната сума за България и Румъния се базираше на общия дял на средствата по САПАРД за двете страни спрямо този на 8-те останали бенефициенти по програмата. Разпределението между двете страни следваше критериите, прилагани за страните членки – размера на земеделската земя и броя на заетите в селското стопанство. Въпреки аргументите ни, че средствата по САПАРД се усвояват успешно към момента на предложението, ЕК твърдо приложи

същата схема на въвеждане (60/80/100) и за това перо. Тъй като сумите бяха одобрени от Съвета като максимални, нямаше възможност за преговори.

Спомняте ли си да е имало някакво участие на структури на НПО-сектора или браншови организации в подготовката на българските позиции?

Срещи и консултации с браншови организации се провеждаха особено когато се договаряха преходни периоди и когато допълнителна информация от сектора можеше да подкрепи конкретно искане или параметър от финансовия пакет, размера на квотите/референтните количества и други елементи в преговорите по глава *Земеделие*. Например, такива консултации имаше редовно с организациите на фермерите в млечния сектор и с млекопреработвателите, тъй като в този сектор имаше най-много несъответствия и беше договорен преходен период. Списъците с предприятия, ползващи дерогация от законодателството, и регистърът на млечните ферми бяха съставени в тесен контакт с браншовите представителства. С данни и производствена информация от производителите успяхме да постигнем увеличение на квотата за изоглюкоза (от 37 428 т на 56 063 т).

Доколко е вярно според Вас, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС?

Моят опит с ЕК на всички нива е много положителен и успешен. Бяха отзивчиви и готови да сътрудничат, съдействаха с желание и диалогът беше конструктивен. Дори когато исканията ни бяха настоятелни и им създаваха повече работа или когато оспорвахме вариантите и оценките им, се отнасяха с толерантност, разбиране и уважение.

Според Вас понятието *евроатлантическа интеграция* е повече отражение на реална тясна обвързаност на процесите на присъединяване към НАТО и ЕС или е просто удобна езикова формулировка?

Според мен имаше връзка като обща посока и цивилизационен избор. Но не бих казала обвързаност.

Спомняте ли си геополитически обстоятелства или сили да са влияели силно на предприсъединителния процес?

Смятам, че по геополитически причини България попадна в ревизираната „втора вълна“ на Петото разширяване на ЕС през 2001 г. През 2001–2002 г. Румъния имаше много проблеми с подготовката за членство и напредъка в преговорния процес, което – наред с големината на страната – изключваше възможността за наваксване и за приобщаването ѝ към 10-те. България и географски, и (гео)политически, и икономически беше логичният близък.

Някои от балтийските страни имаха сходни на нашите показатели за икономическо развитие, но те бяха малки икономики, не можеха да имат дестабилизиращ ефект за ЕС и имаха своите твърди поддръжници в лицето на северните страни членки – Дания, Швеция и Финландия.

Според Вас България успя ли да се подготви за членство по време на преговорите? Смятате ли, че има нещо в процеса на подготовката, а след това и на самото присъединяване към ЕС, което е можело да стане по друг начин?

Нямаше как да се постигне пълна готовност за членство по време на преговорите и за краткия период преди присъединяването.

Имаше елементи, които бяха част от законодателството и, съответно, от задълженията ни за въвеждане и прилагане, по които самите страни членки нямаха потвърдена готовност (само един пример: Интегрираната система за административен контрол по ОСП). Имаше обаче висока мотивация, която поддържаше изключителна динамика в подготвителния процес. Въвеждането на законодателството беше огромно усилие за законодателните органи, а готовността за прилагане трябваше да достигне критична маса.

Работеше се с невъзможни обороти. В някои области, като граничния контрол, например, напредъкът се следеше от ЕС много внимателно. Правосъдието и вътрешния ред бяха много чувствителни теми, поради което беше въведен Механизмът за

мониторинг за България и Румъния.

Според Вас кои са тримата експерти, които са ключово важни за този процес и задължително трябва да интервюираме?

С хоризонтални отговорности – Бойко Мирчев (тогава директор на дирекция „Европейска интеграция“ в МВНР), Зинаида Велева/Златанова (тогава директор на дирекция ЕИ в МС). В областта на земеделието – Искра Вълчева (от 2005 г. изпълняващ длъжността директор на дирекция ЕИ в МЗ), Мирослава Георгиева (тогава директор на дирекция „Развитие на селските райони“), Нели Георгиева (през 2004 г. директор на дирекция „Селскостопанска статистика“).

Септември 2018 г.

РАДКА БАЛАБАНОВА

Вид образование:

международни икономически отношения.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

Студентка.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 1999 г. до 2002 г. – експерт в управление „Европейска интеграция в МВНР“, член на работните групи по преговорни глави *Конкуренция, Енергетика, Обща външна политика и политика за сигурност*;
- от 2002 г. до 2005 г. – трети секретар в Мисията на Република България към ЕС в Брюксел, член на преговорните екипи по глави *Конкуренция, Енергетика, Обща външна политика и политика за сигурност*;
- от 2006 г. до 2009 г. – дипломатически служител в дирекция „Политически въпроси“ на МВНР (координираща участието на България в Общата външна политика и политика за сигурност).

Настояща позиция:

заместник-ръководител на посолството на Република България в Брюксел.

Кой е най-яркият Ви личен спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Трудно е да се открие един спомен, един момент от този процес, изпълнен с толкова много работа, преживявания, тревоги и удовлетворение. Всеки един отделен преодолян етап бе важен момент за хората, пряко ангажирани с процеса. За екипите, работещи по отделните преговорни глави, откриването и особено затварянето на съответната преговорна глава бяха поводи за празник. Самата аз бях ангажирана с две от най-интересните и изискващи много усилия преговорни глави – *Енергетика* и *Кон-*

курения. Помня закриването на глава *Енергетика*, което беше само по себе си успех, но някои хора го възприемаха със смесени чувства – заради ангажимента, който трябваше да поемем за предсрочното извеждане от експлоатация на блокове 1-4 на АЕЦ „Козлодуй“.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членство в ЕС, а още не е известно?

Мисля, че се знае, но като че ли се забравя, че присъединяването на България към ЕС бе единствената кауза от последните десетилетия, която действително обедини всички българи и всички политически партии. Различни правителства бяха в началото, по време и в края на пътя и всички те вървяха по него без разколебаване. Преговорите за членство бяха упражнение, в което трябваше да докажем, че сме в състояние да приемем и прилагаме цялото европейско законодателство и това изискваше както решимост и сериозен ангажимент от политическата класа, така и много експертна работа във всички области. Пътят към ЕС трансформира България. Може да се каже, че този път продължава и до днес, но днес България би могла да влияе и върху процесите на трансформация в ЕС, а не само в нашата държава.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС отвъд общата идея да не изоставаме от останалите бивши социалистически страни? Спомняте ли си да е имало официален форум, на който такава визия да е била обсъждана?

Аз започнах работа в управление „Европейска интеграция“ на МВНР през 1997 г. Тогава вече началото беше поставено – Европейското споразумение за асоцииране беше в сила, бе подадена молба за членство. Каква е била визията в самото начало не знам, но мисля, че стремежът България да се завърне в семейството на европейските демократични държави бе споделен от всички. Помня, че през 1997 г., а и след това се приемаха няколко стратегии и програмни документи по повод нашето присъединяване към ЕС. Но тяхната цел бе не толкова да формулира цели на присъединяването (когато една страна иска да се присъедини

към ЕС, по правило това предполага, че тя е готова и иска да се присъедини към Съюза такъв, какъвто е, към всички негови аспекти), а по-скоро да очертае подготовката, която страната трябва да извърши в този процес. Думата „преговори“ създава малко погрешна представа за процеса на присъединяване. На практика преговори почти няма. Т.нар. *acquis* или достижения на правото на ЕС не подлежат на преговори. Страната кандидат не може да избира какво и как да прилага (разбира се, има изключения, но те са ограничени). Страната кандидат трябва да убеди другата страна (всички останали държави членки), че е в състояние да приеме и прилага цялото натрупано до момента законодателство на ЕС по стабилен и ефективен начин. Тези „преговори“ са по-скоро изпит, в който страната кандидат трябва да убеди изпитващата страна в своята подготвеност.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство – тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго?

Екипите работеха наистина като екипи, което бе и гаранция за успеха. Хората в София и Брюксел бяха в ежедневна комуникация и постоянен обмен. Хората в Брюксел бяха връзката с Европейската комисия (ЕК), която, противно на някои схващания, беше нашият „съюзник“ в преговорите. Хората в София трябваше да подготвят информациите, отговорите на хилядите въпроси, да пишат законите, нормативните актове и т.н., трябваше често да водят преговори вътре между самите български ведомства относно начините за въвеждане на определено изискване или законодателство на ЕС. Голяма част от политиките, ангажирани в процеса, ставаха и експерти. От тази гледна точка също не може да се говори за разделение. Експертите не можеха без политиките, които бяха необходими, за да се даде тласък на някои процеси, включително приемане на определено законодателство или преодоляване на някои скептични нагласи в държави членки. Политиките, от своя страна, също не можеха без експертите, които трябваше да подготвят стотици хиляди страници информация, документи, експертни срещи и разговори.

Защо според Вас по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по други преговорите се проточват над 3 години? Какво беше най-тежкото в преговорния процес?

Действително някои преговорни глави, преди всичко тези, в които няма голямо законодателство, приключват бързо. Други, при които има голямо по обем и сложно законодателство, като например главите *Околна среда*, *Транспортна политика*, *Свободно движение на стоки* и др., отнемат повече време, което се дължи и на необходимостта от по-дълга подготовка на самата страна кандидат. Други глави могат да бъдат трудни и поради наличието на чувствителни за дадената страна теми, като например реструктуриране на големи предприятия, което обикновено е свързано със сериозни социални последици.

Как на практика се изработваше позицията на страната ни по съответна преговорна глава? Кои бяха преките участници в изготвянето на становище от наша страна? Има ли връзка между Националния план за развитие и работата по преговорните глави?

Целта на всяка преговорна позиция е да представи по убедителен начин степента на подготовка на страната да въведе и прилага съответното законодателство. Тя съдържа описание на законодателството към момента, степента му на съответствие с европейското, ангажимент с план и график за приемането на нови закони (където е необходимо) и описание на органите, отговорни за прилагането на това законодателство. Преговорните позиции се изготвяха въз основа на резултатите от т.нар. скрининг на законодателството, който бе извършен преди същинското начало на преговорите. Разчитахме много на експертното сътрудничество и помощ от страна на експертите в ЕК, включително и за изготвянето на убедителна обосновка за исканията за преходни периоди там, където чувствахме, че имаме нужда от такива.

Имаше ли министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в ЕС свой личен политически приоритет? Можем ли да говорим за личностен от-

печатък върху начина, по който главните преговарящи Ал. Божков, Вл. Кисъв и М. Кунева водеха преговорния процес?

Мисля, че членството на България в ЕС бе приоритет за всички, които бяха ангажирани с този процес както на политическо, така и на експертно ниво. Трудно е да се прави сравнение между различните главни преговарящи не само защото продължителността на работата им бе различна, но и защото бяха ангажирани в различни етапи на процеса на преговори.

Имаше ли подкрепа за България от някои страни членки на ЕС? Имаше ли страна, от която по-активно да черпим ноу-хау за подготовката си? Чия съпротива трябваше да преодоляваме? От какво се пораждаше тя?

България, за разлика от някои други държави, не можеше да разчита на силно застъпничество на една или повече държави членки. По някои теми срещяхме симпатии и подкрепа от едни, по други въпроси – от други. Ползвахме опита и експертната помощ на различни държави, като често пъти по някои трудни теми търсехме съвети от държавите, които биха били най-строги към нас. Не може да се каже, че е имало силна съпротива, която е трябвало да преодоляваме. В момента, в който ние водехме преговори за членство, в ЕС съществуваше нагласа, че разширяването трябва да се случи. Някои държави членки бяха по-взискателни и по-трудни за убеждаване относно нашата подготвеност. Нямаха нищо против процесът да се забави. Като цяло, обаче, ние успяхме да се възползваме от положителната енергия около най-голямото, *Петото разширяване* на ЕС, като останахме част от него (макар и присъединили се две години и половина след първите десет държави).

За първия програмен период на нашето членство в ЕС е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, съответстващ на политическите ни приоритети. По какъв начин се определяха те?

Процесът на договаряне на бюджета на ЕС и неговото разпределение по отделни приоритети и държави е един от най-трудните в ЕС. Трябва да бъдат отчетени много и най-раз-

нообразни позиции, така че да бъде намерено балансирано решение, приемливо за всички. Следва да отбележим, че при приемането на бюджетната рамка 2007–2013 (първата за членството на България) страната ни все още нямаше право на глас. Разбира се, нейното присъединяване бе отчетено във финансовата рамка. Определянето на размера на средствата, които една държава би могла да получи от фондовете на ЕС, зависи от различни показатели и фактори. В зависимост от спецификата на фондовете те имат различни правила за разпределяне на средствата между държавите. Напр. фондовете по линия на Кохезионната политика зависят от степента на икономическо развитие и необходимостта от догонване. Значение има и т.нар. абсорбционен капацитет на държавата.

Спомняте ли си да е имало някакво участие на структури на НПО-сектора или браншови организации в подготовката на българските позиции?

Във всички преговорни екипи бяха включени представители на неправителствени организации. Целта беше при изработването на преговорните позиции да бъдат отразени и отчетени вижданията и опитът на максимално широк кръг от участници, имащи отношение към един или друг сектор.

Доколко е вярно според Вас, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС?

ЕК е пазител на договорите, нейното призвание и отговорност е да бъде безпристрастен защитник на общността и интереса, да следи за спазването и прилагането на договореното и прието законодателство на ЕС от всички държави членки. В процеса на преговори тя трябва да се убеди (и след това да убеди и държавите членки), че страната, която иска да се присъедини към ЕС, е готова и способна да прилага законодателството на ЕС.

Експертите от ЕК действително оказваха голяма помощ и подкрепа на всички етапи от преговорите, като се започне от началния, когато беше необходимо да се обхване и разбере законодателството във всеки един отделен сектор, премине се през изработването на съответното национално законодателство, с което

да се въведат европейските актове, и се стигне до финала, когато трябваше да се намерят съответните аргументи, за да се убедят държавите членки. От опита ни вече като членове наистина се вижда ясно, че интересите на преговарящите за членство държави са представени именно от ЕК при обсъжданията в работните органи на Съвета.

Според Вас понятието *евроатлантическа интеграция* е повече отражение на реална тясна обвързаност на процесите на присъединяване към НАТО и ЕС или е просто удобна езикова формулировка?

Макар че процесите на присъединяване към двете организации формално са напълно независими един от друг, държавите членки в двете организации споделят еднакви ценности и неслучайно има голяма степен на припокриване между членовете в НАТО и ЕС. Освен това между ЕС и НАТО има тясно взаимодействие и сътрудничество, като стремежът е да има взаимна допълняемост, а не дублиране. Желанието на България да се присъедини и към двете организации бе израз на стремежа да стане във възможно най-голяма степен част от общността на държави с утвърдени демократични принципи на развитие, гарантиращи защитата на тези ценности. Вероятно възприемането на формулировката *евроатлантическа интеграция* е свързано донякъде и с факта, че докато присъединяването към ЕС бе подкрепяно от самото начало без резерви от всички политически сили, членството в НАТО не винаги се радваше на толкова единодушно одобрение.

Спомняте ли си геополитически обстоятелства или сили да са повлияли силно на предприсъединителния процес?

Присъединяването на България към ЕС бе част от голямата вълна на разширяване на ЕС, която имаше за цел обединяване на Европа след десетилетията разделение от Желязната завеса. В този смисъл ние бяхме част от един геополитически процес, воден от разбирането за нуждата от разширяване на зоната на свобода, демокрация и стабилност в Европа.

Вероятно известен ефект имаха и войните на Балканите.

Трагичните събития и този лош пример бяха още едно основание за мобилизиране на всички средства за гарантиране на стабилността в нашия регион. А т.нар. „мека сила“ на ЕС е най-добрият начин за постигане на устойчива и трайна стабилност.

Според Вас България успя ли да се подготви за членство по време на преговорите? Смятате ли, че има нещо в процеса на подготовка, а след това и на самото присъединяване към ЕС, което е можело да стане по друг начин?

България вложи много енергия и воля в процеса на присъединяване. Мисля, че до голяма степен страната ни бе готова, но, разбира се, след присъединяването процесът на адаптиране и пълноценно включване в работата и функционирането на Съюза продължи. Фактът, че българските предприятия са вече в много голяма степен интегрирани в европейските бизнес вериги, говори за капацитета ни да се възползваме от възможностите на членството. Струва ми се, че все още има нереализиран потенциал по отношение на академичната дейност и включването на български учени в европейските мрежи за обмен и разработване на съвместни научни проекти, но се надявам, че постепенно това забавяне ще бъде преодоляно.

Кои са според Вас тримата експерти, които са ключово важни за този процес и задължително трябва да интервюираме?

Много е трудно да се открият трима ключови експерти. Помня много колеги в различни ведомства, които работеха с голяма всеотдайност и имаха сериозен принос за успешното извървяване на пътя към ЕС. Вярвам, че всички те са включени в настоящата анкета.

Март 2018 г.

МЕТИН КАЗАК

Вид образование:

право (международно и европейско право).

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

студент и стажант в администрацията на президента.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 2000 г. до 2001 г. – експерт в политическия кабинет на министъра без портфейл и председател на Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси към МС;
- от 2001 г. до 2005 г. – началник на политическия кабинет на министъра без портфейл и председател на Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси към МС;
- от 2005 г. до 2007 г. – заместник-омбудсман на Република България.

Настояща позиция:

извънреден и пълномощен посланик на Република България в Доха, Държавата Катар.

Кой е най-яркият Ви личен спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Най-яркият спомен... По това време аз бях в Министерския съвет, бях началник на кабинета на министъра без портфейл, който беше председател на Националния съвет за сътрудничество по етническите и демографските въпроси. Бях и председател на работна група, която изготви Закона за защита от дискриминация. За мен най-яркият спомен беше когато се приемаше този закон и се избираше комисията. Факт е, че един конкретен ангажимент, свързан с преговорния процес, беше изпълнен по, може би, един от най-успешните начини (транспониране в максимална степен на европейска директива в наше-

то законодателство) и аз лично бях удовлетворен най-много от този факт.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членство в ЕС, а – по една или друга причина – все още не е известно?

Много хора може би не осъзнават ползата, която ни донесе членството в ЕС. Особено по-младите хора. Те вече приемат за даденост свободното движение на хора: свободното пътуване, свободното установяване, възможността да работиш, в която страна на ЕС избереш, особено след падането на ограниченията за достъп до пазара на труда в някои страни. Младите хора го приемат за даденост, но всичко това беше свързано с много усилия, с много преговори, с много компромиси, убеждаване на всяка една страна членка. Много хора не осъзнават какво реално е постигнато с това, че България е част от една голяма общност, която споделя общи ценности. Хората го приемат за даденост, а в това нещо е вложен много-много труд и много усилия от всички страни.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС?

Тогава всичко изглеждаше доста далечно от нашата перспектива. Всички си даваха сметка, че процесът ще бъде дълъг и сложен и че трябва да се промени коренно законодателната рамка, да се създадат нови органи, да се транспонират много директиви. Но, общо взето, може би все пак цялостният процес не беше толкова дълъг, колкото се оказа за някои други страни, като например Турция (която все още е в преговори и не се вижда да перспективата за скорошно членство). В общи линии може да се каже, че България и Румъния доста успешно изминаха този път и не в толкова дълги срокове, колкото някои други страни.

А имаше ли още от самото начало визия за това какво очакваме да постигнем или общата идея беше да не изоставяме от останалите бивши социалистически страни?

Ами да, имаше „Пътна карта“, имаше конкретно разписани стъпки, това, което трябваше да се случи във вътрешното законодателство и синхронизирането на нашето право с европейското. Но всички осъзнаваха, че в крайна сметка решението е политическо. Защото трябваше да се убедят правителствата на тогавашните страни членки, че България и Румъния са изпълнили изискванията. И освен че са изпълнили критериите, не представляват заплаха нито за пазара на труда, нито за общия пазар на страните членки, както и че демократичният процес е в достатъчна степен напреднал и преходът е необратим.

А спомняте ли си да е имало официален форум, на който да се е обсъждала визията на България?

Може би поради дистанцията на времето вече нямам такъв спомен. Пък и аз участвах доста тематично в този процес, само по Закона за дискриминацията. Не съм бил част от координационния механизъм за преговори. Но знам, че подходът беше доста сериозен, чисто институционално – имаше много кръгове от преговори, много форуми, много взаимни посещения и на тогавашния главен преговарящ от наша страна, и на комисарите, които идваха тук, и на делегации от Европейския парламент, и на докладчика за България тогава. Общо взето, процесът беше доста интензивен от всички страни.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, които работеха по подготовката за членство – например тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго?

Да, общо взето, имаше тематично разделение на отговорностите и на задачите. Всяко министерство отговаряше за определена преговорна глава. Например, нашият екип в Министерския съвет работеше специално по политическите критерии, по-конкретно за равенство, за защита от дискриминация и за еднакво третиране на хората. В това отношение Законът за защита от дискриминация беше много важна част от тези политически критерии. Работехме експертно и, слава Богу, имахме и политическа подкрепа, въпреки че не всички.

Тогава, знаете, имаше коалиционно правителство между НДСВ и ДПС. Общо взето, имаше много сериозен дебат вътре в коалицията (между двата коалиционни партньора) за реалната полза от такова законодателство и от такъв силен орган, който трябваше да се създаде. Единият коалиционен партньор настояваше да има реално действащ закон, силен орган – комисия, която да може да разглежда случаи на дискриминация и да налага сериозни санкции, когато има нарушения на принципа на еднаквото третиране. Докато другият коалиционен партньор искаше законът да е по-формален.

В крайна сметка и в Народно събрание имаше дебат. Тогава имаше доста сериозно противоборство между управляващи и опозиция, както и вътре в управляващата коалиция. Но в крайна сметка, слава Богу, беше приет такъв вариант на закона, който в максимална степен изпълнява очакванията и на обществото, и на правозащитните организации, които участваха активно в процеса на подготовка на закона.

Ние бяхме ангажирали много неправителствени организации, специално Българския хелзинкски комитет, ромски организации, организации за равенство на полове, за защита на правата на хората с увреждания. И в крайна сметка всички тези неправителствени организации бяха доволни от окончателния резултат. Наистина. И за мен това беше най-удовлетворяващият сред резултатите, постигнати по време на преговорите.

Защо според Вас по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по други се проточват над 3 години?

Според мен това има връзка, от една страна, с готовността на обществото в самите страни кандидатки и степента на ефективност и интензивност на работата на преговорните екипи в самите страни. Разбира се, от друга страна са политическите нагласи в останалите страни спрямо съответната страна кандидатка: доколко те са убедени в готовността ѝ да се справи с предизвикателството и да приеме максимално бързо достиженията на правото на ЕС и, по-конкретно, да приключи самия преговорен процес в по-кратки срокове. Естествено, цялостни-

ят процес е и политически. Нали в крайна сметка се взима и политическо решение?

Вие горе-долу отговорихте на следващия ми въпрос, но все пак как на практика се изработваше позицията на страната ни по съответна преговорна глава? Кои бяха преките участници в изготвянето на становище от наша страна? Има ли връзка между Националния план за развитие и работата по преговорните глави?

Както Ви казах, тогава беше създадена специална работна група в Министерския съвет, чийто председател бях аз. За изработването на Закона за защита от дискриминацията бяхме привлекли в работната група експерти от неправителствения сектор, отделно имаше експерти от различни министерства. Събирахме се доста интензивно, работеше се доста. Ползвахме и чуждестранна експертна помощ, имахме гости от такива сходни правозащитни органи в други страни членки на ЕС, от които черпехме опит.

Мисля, че крайният резултат беше, че успяхме да убедим нашето ръководство – нашия министър, който беше председател на Националния съвет, да внесе законопроекта в Министерския съвет. След като той бе одобрен от правителството, по-късно беше одобрен и в Народното събрание. Успяхме да наложим наистина един силен закон, предвиждащ създаване на силен орган, който ефективно да отстоява правата на хората и да ги защитава от опити за посегателство на различна основа. Този закон получи много добра, много положителна оценка. Тогава ЕК също оцени закона много високо, защото ние бяхме изпълнили в доста голяма степен изискванията на директивата за равно третиране.

Разкажете малко повече за участието на неправителствените и браншовите организации в подготовката на позицията и на законопроекта?

Ами, ние сме много доволни, понеже имахме много сериозна подкрепа, текстовете бяха предлагани основно от тях. Защото сред тях имаше доста добри специалисти в тази област,

особено от организации като Хелзинкия комитет, като проект „Права на човека“, ромски организации, правозащитни организации, организации за равенство на половете, организации за защита на хората с увреждания. Там участваха адвокати, които само с това се занимаваха и, общо взето, познаваха и европейското законодателство, и практиката в други страни, както и ситуацията в България. Така стана една много успешна комбинация между експертна помощ от хора, които реално се сблъскват всеки ден със случаи, свързани с нееднакво третиране, и експертите в министерствата, които също бяха наясно относно отговорността на държавата (каква трябва да бъде в такива случаи), за да може да се направи един добър закон. И мисля, че в крайна сметка резултатът беше много добър.

Имаше ли министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в ЕС свой личен политически приоритет?

Тогава имаше ентузиазъм и това беше лйтмотивът на всички. Всички работеха с ентузиазъм, всеки искаше да покаже максимално добър резултат в своята област по съответната преговорна глава и по другите критерии. Не мога да открия някой, който да е по-добър или по-изявен, или по-пасивен. Мисля, че като цяло координационният механизъм беше доста добър.

А имаше ли разлика в начина, по който главните преговарящи водеха процеса?

Нямам поглед върху всички. Аз Ви казах, че тогава участвах само по тази част от преговорите. Сега, честно казано, не бих казал, че винаги срещаме разбиране. Ние все пак бяхме от определена политическа партия, която се опитваше да направи закона работещ и органа – силен. От страна на коалиционния партньор разбирането и нагласата не бяха такива. Имахме спорове по тези въпроси, включително между нашия министър и тогавашния главен преговарящ г-жа Кунева. Но в крайна сметка успяхме да постигнем добър резултат, да убедим всички партньори, че е необходимо да има такава степен на защита, да има такъв орган, който наистина, когато хората се обърнат към него,

да получат ефективна защита.

За първия програмен период на нашето членство в ЕС е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, съответстващ на политическите ни приоритети. По какъв начин се определяха те?

О, нямам толкова вътрешна информация. Нямам спомени по какъв начин по принцип са разпределяни средствата. Ние имахме тогава един бюджет на Националния съвет по етнически и демографски въпроси (специално за изработването на закона), който беше целиви – за срещи, за семинари, евентуално за експертна външна помощ. Както казах вече, бяхме поканили членове на такива специализирани правозащитни органи от други страни. Но нямам поглед относно цялостния процес по разпределение на средствата.

Правило ли Ви е впечатление да има подкрепа за България от някои от страните членки на ЕС или обратното – да сте усещали нечия съпротива по време на подготовката?

Аз специално нямам такова усещане, че някоя страна се е противопоставяла повече от друга или ни е подкрепяла. Мисля, че повечето страни ни подкрепяха, особено скандинавските страни и страните от Южна Европа. Мисля, че те бяха най-благоприятно настроени към нашата кандидатура, с най-голямо разбиране за спецификите, за трудностите, с които бяха съпътствани тези преговори.

Единственото, което си спомняхме всички, беше едно такова негласно съревнование между България и Румъния кой е по-напред в процеса на преговори. Общо взето, имаше такива нагласи да не ни третират в пакет, а всеки да бъде оценяван по своите собствени достижения.

Имаше ли страна, от която по-активно да черпим ноу-хау за подготовката си?

Специално в областта, в която аз работех, Великобритания беше давана като пример, също Холандия и скандинавските страни. Затова работехме с техни експерти по-интензивно.

А от другите страни от ЦИЕ?

Доколкото си спомням, от тях специално не сме черпили опит в тази област.

Доколко е вярно според Вас, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС?

За приятел не знам, но беше много добър партньор в преговорния процес. Наистина добронамерено оказваше съдействие, даваше насоки, координираше. И при посещенията на съответните ръководители на главни дирекции, и на тогавашния Комисар по разширяването, и на докладчика на Европейския парламент ясно се показваше какво очаква Комисията от нас, какво точно трябва да направим, за да покрием критериите. Мисля, че всички показваха добронамереност. В смисъл, че рамката е ясна, очакванията са ясни и е ясно, че за да очакваме положителен резултат, трябва „да си свършим домашната работа“.

Когато се говори за присъединяването на България към ЕС и към НАТО, много често се употребява понятието *евроатлантическа интеграция*. Според Вас той повече отразение на реална тясна обвързаност на двата процеса ли е или е просто удобна езикова формулировка?

Аз мисля, че тази комбинация евроатлантическа интеграция се употребява по-скоро у нас, а не толкова в самия ЕС. Там се прави разграничение между членството в НАТО и членството в ЕС, защото знаете, че не всички страни членки на ЕС са членове и на НАТО. Но при нас процесът тръгна паралелно и ние най-напред успяхме да станем членове на НАТО. Там доста сериозно се работеше в това направление, пък и критериите там не бяха толкова трудни. Нямахме и икономически критерии, които трябва да бъдат изпълнени.

Но при нас тази комбинация на целите придоби популярност с оглед на това, че ние бяхме част от един отделен военен и икономически блок – бяхме членове на Варшавския договор и на СИВ. Затова целта, общо взето, беше да влезем в съответните два блока, които бяха от другата страна на „Желязната заве-

са“. Фактически тази езикова комбинация тръгна оттам, защото и двата блока бяха наистина много важни стратегически приоритети за България в преходния ни процес към демокрация.

Спомняте ли си геополитически обстоятелства или сили да са влияели силно на предприсъединителния процес?

Ние може би имахме късмет, че нашият преговорен процес се разви в момент, в който Европа беше в икономически подем. Нямаше ги тези икономически сътресения, нямаше я финансовата криза от 2008 г., нямаше ги конфликтите, нямаше я бежанската вълна, нямаше я тази умора от разширяването, която се получи впоследствие. Моментът беше благоприятен за цяла Европа – чисто икономически и политически – и това като че ли ни помогна също.

Според Вас България успя ли да се подготви за членство по време на преговорите? Смятате ли, че има нещо в процеса на подготовката, а след това и на самото присъединяване към ЕС, което е можело да стане по друг начин?

Винаги при промяна на обстоятелствата има вероятност нещата да се развият по малко по-различен начин. Например, ако преговорният процес беше започнал сега, може би щеше да бъде доста по-труден и дълъг с оглед на конюнктурата в Европа.

Но така или иначе, аз мисля, че и сега да започнем преговорния процес, ако ние изпълняваме последователно всички стъпки, които се очаква да предприемем – и по законодателството, и в областта на реформите, в крайна сметка отново ще получим такова членство.

Но разбира се, беше много важно, че всички – цялата политическа класа, цялото общество – бяха убедени, че това е наш приоритет и трябва да се направи всичко възможно тази стратегическа цел да бъде постигната. Наличието на консенсус в обществото беше много важно.

Кои са според Вас тримата експерти, които са ключово важни за този процес и задължително трябва да интервю-

ираме?

Мисля, че специално в областта, в която аз работих, това е тогавашният секретар на Националния съвет по етнически и демографски въпроси доц. Михаил Иванов.

Разбира се, Меглена Кунева, която тогава беше главен преговарящ, а после министър по европейските въпроси. Бойко Коцев тогава също участваше активно в преговорния процес. Той беше зам.-министър на вътрешните работи и специално по политическите критерии имаше дейно участие. Но има много хора, за които сега не се сещам. Всеки е участвал по някакъв начин.

Юни 2018 г.

ЧЕТИН КАЗАК

Вид образование:
право.

**Заемана позиция преди включването
в евроинтеграционния процес:**
студент и стажант в администрацията на президента.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 2000 г. до 2001 г. – юрист в дирекция „Европейска интеграция и отношения с международните финансови институции“ към Министерския съвет;
- от 2001 г. до 2014 г. – народен представител в 29-вото, 30-ото, 31-вото и 32-рото Народно събрание, член на комисиите по правни въпроси, по външни работи и по отбрана, включително заместник-председател на последната;
- от 2005 г. до 2006 г. – наблюдател и след това депутат в Европейския парламент.

Настояща позиция:
адвокат, член на Централното оперативно бюро на партия „Движение за права и свободи“ с ресор законодателна дейност, традиции и култура.

Имате ли ярък личен спомен от евроинтеграционния процес? Има ли някаква случка, някакво събитие, нещо важно за Вас лично, което веднага изплува в съзнанието Ви, когато кажете „евроинтеграция“?

Споменът от подписването на договорите е ярък спомен. Ако говорим като съвкупност от двата интеграционни процеса – на интеграция в НАТО и интеграция в ЕС, може би са сълзите на Соломон Паси, когато се издигаше българският флаг в Брюксел в щабквартирата на НАТО. И, разбира се, подписването на Договора за присъединяване към ЕС.

Добре, а защо това да е индивидуално значимо за Вас?
Не, за мен не е индивидуално.

Ама питането е имате ли за себе си нещо запомнящо се?

Ратификацията на Договора за присъединяване в Парламента беше доста тържествена.

Имате предвид празнична атмосфера?

Разбира се, разбира се, имаше атмосфера. Имаше приповдигнатост. Спомням си тогава, че депутатите от „Атака“ отказаха да гласуват за ратификацията. Тогава това изглеждаше толкова кошунствено, толкова укоримо. А сега, за съжаление, евроскептицизмът вече до такава степен стана нещо обикновено. Но тогава наистина цялото общество, огромното мнозинство от обществото беше за присъединяване към ЕС и подкрепяше напълно този процес.

Иначе още от самото начало моята професионална кариера е свързана с евроинтеграцията.

Това е много интересно. Разкажете, моля!

Веднага, след като излязох от казармата, аз излязох много късно, тъй като учих 7 години и реално служих след това, но служих само 9 месеца, първата работа, която започнах, беше като юридически експерт в дирекция „Европейска интеграция и отношения с международните финансови институции“ в Министерския съвет.

Това коя година е?

2000 година – точно тогава, когато България започна наистина подготвителните работи. Преди това бях карал стаж в президентската администрация – отново по някакъв проект за реформиране на президентската администрация и привеждане то ѝ в съответствие с европейските стандарти. Така че, реално почти цялата ми професионална кариера е свързана с евроинтеграционния процес.

А имате ли спомен какво беше естеството на работата в тази ключова дирекция на Министерския съвет?

Тогава се въвеждаха първите изисквания, свързани с хармонизацията на нашето законодателство. Например, тази дирекция поиска от цялата държавна администрация да направи таблици със съответните закони и проектозакони. След това дирекцията проверяваше тяхното съответствие с европейските директиви и изготвяше окончателните таблици за съответствие.

Мисля, че те се казваха „хармонограми“ или нещо такова?

Да, точно така – „хармонограми“. Тогава общо взето се направиха реално първите усилия администрацията да заработи, да се приведе в съответствие с европейските стандарти.

Срещяхте ли разбиране от ресорните министерства?

Беше много трудно.

Министерствата въобще не бяха готови. Имам спомен за толкова много неща оттогава. Цялата администрация не беше готова. Спомням си, че когато трябваше да се подготвят още първите текстове, свързани със защитата от дискриминация, при неформални разговори с директори на дирекции, дори с главния преговарящ тогава – отначало Александър Божков и след това Кисьов, се отричаше, че в България има дискриминация. Те казваха: „В България няма дискриминация. За какво ни е това нещо? Но трябва да го направим. Ние нямаме проблем, обаче трябва да го направим“.

Тогава си мислех: „Гледай сега, тези хора отговарят за това, пък те самите не са съвсем убедени“.

Общо взето, стереотипите в българското общество бяха толкова силни, че доста трудно ставаха промени. Но едно е сигурно – благодарение на този натиск, на тези преговори, на тази хармонизация България наистина постигна огромен напредък.

За това ще стане дума след малко. Смятате ли, че има някакъв аспект или факт, или процес, присъщ на евроинте-

грацията, който българската общественост трябва да знае, а по една или друга причина все още или не знае, или не разбира добре – нещо, което е важно, но ние не го осъзнаваме или не ни е известно изобщо?

Тогава всички ние бяхме обладани от една, как да кажа, заблуда ли, химера ли, че едва ли не заветното членство в ЕС ще ни донесе благоденствие, дето се вика, непосредствено. Сега пък толкова много се страхувахме от председателството на Съвета на ЕС – какво ще направим, как ще стане. А то, председателството си минава и си заминава и общо взето не бе нищо кой знае какво.

Така и самото членство – нищо не донесе само по себе си като някакъв рязък скок. Тогава очакванията бяха такива и затова всички подкрепяха, всички работеха. Почти нямаше евроскептицизъм тогава в България. Общо взето първите нотки на евроскептицизъм започнаха с опасенията, например, че след членството някои традиционни български ястия, напитки и т.н. ще бъдат ограничени. Тогава започнаха първите колебания.

Но тогава, в ония години членството беше абсолютно позитивно нещо. Аз си спомням хармонизацията като процес – евроинтеграцията, преговорният процес бяха нещо категорично положително, никой не ги поставяше под съмнение. Напротив, всеки гледаше да докаже и да се докаже, че е по-европеец от другите.

Прощавайте, но като говорим точно за тези първи години (1999–2000 г.), имало ли е дори сред политическия елит някаква по-конкретна визия какви точно проблеми ще решим в България чрез влизането в ЕС или това беше по-скоро общо усещане, че става дума за ценностен или цивилизационен избор, който е вододелен, но без конкретни решения на конкретни проблеми?

Точно така. За мен точно втората хипотеза е вярна. Общо взето това беше някаква национална цел, национална приоритетна цел: България да се утвърди, да се себедокаже като европейска държава, да се нареди сред останалите европейски държави, сред богатите държави, българинът да придобие са-

мочувствие, защото тогава, ако си спомняте, българските граждани бяха подложени на много унижителни процедури.

Е да, да, визовия режим няма да го забравя. Осъмвал съм на опашки пред посолства.

Опашки пред френското посолство (пред американското продължава да е така), но и пред другите посолства също. Аз самият съм се редил за визи. Просто беше нещо крайно унижително.

Евроинтеграцията беше начин българите да придобият самочувствието на европейци и България да се еманципира. Заради това беше целият този процес и това национално усилие. Нямаше никакъв конкретен замисъл – никой не си представяше, че с това ще се реши някакъв конкретен проблем. Тогава за еврофондове въобще никой не знаеше и не се говореше. Никой не знаеше, че членството е съпроводено с еврофондове. Единствената цел беше България да стане европейска държава, да се нарече европейска, да могат хората свободно да пътуват. Това беше основното. Аз си спомням, например, колко радушно се посрещна новината за отпадането на визовия режим за европейските държави – май беше в края на 1999 г., когато Надежда Михайлова отиде на гръцката граница.

Тя заведе наши студенти на гръцката граница, за да минат за първи път свободно.

Да. И тогава това беше най-голямото първоначално събитие.

Добре, а Вие в тази ключова дирекция на Министерския съвет имяхте – малко или много – координационна дейност. Но имяхте ли поглед как се изработва у нас конкретна преговорна позиция – да речем, по глава *Земеделие*?

Тогава бяха създадени така наречените „работни групи“ по отделните преговорни глави.

Въпросът е дали първо експертите казват: „Вижте, в България земеделието (или енергетиката, или околната

среда, или транспорта, независимо за какво става дума) има такива и такива параметри“, т.е. казват какво е положението и спрямо положението у нас се формира наша позиция, или обратното – първо се казва „българската политическа позиция тук е такава, намерете, така да се каже, експертните аргументи“?

Най-напред изготвиха някаква картина на моментното положение. Спомням си, че тогава за първи път започнахме да го правим. Първо се създадоха работни групи по отделните преговорни глави. В тях участваха представители от всички министерства. След това вече всички проекти за нормативни документи минаваха първо през съответната работна група. Тази работна група беше задължена да ги приведе в съответствие с европейското законодателство. След това от тия работни групи излизаха готовите законопроекти по съответната процедура. Водещото министерство ги внасяше в Министерския съвет, тоест пускаше се нормалната съгласувателна процедура. И тогава вече идваха при нас в дирекцията. Ние там проверявахме само от гледна точка на съответствието, правихме таблицата за съответствие и така с тази таблица ги пускахме вече за включване в дневния ред на Министерския съвет – като точки от дневния ред на съответното заседание.

Спомням си, че тогава за първи път дойде натискът върху администрацията – и въобще върху държавата – да започне да изготвя първите си национални планове за развитие – Национален план за икономическо развитие, Национален план за регионално развитие. Тоест България трябваше да се научи, че може да има по-дългосрочно планиране.

Ама как се „научава“? Никога преди това в България не е била провеждана секторна политика и то през призмата на предварително планиране. Как се научава администрацията това да го прави?

Точно за това говоря, много трудно беше! Много трудно. Първите опити за тия планове бяха много калпави. И Комисията ги връщаше. Казваше: „Това не е план. Не по този начин“.

А искахме ли от Комисията да ни праща експерти, които да обяснят за какво става дума?

Естествено. Много експерти идваха. От ЕК непрекъснато идваха съветници, които напътстваха министерствата как да си изготвят плановете, как да се хармонизират отделно секторите.

Най-големият проблем на предишната система беше, че там имаше висока степен на феодализация. Всяко министерство си беше „затворен свят“ и по никакъв начин не се съобразяваше с нищо извън себе си. Това как се промени – да има съгласуваност на хоризонтално равнище?

Ами това пак беше благодарение на натиска на Брюксел да се създадат тия смесени работни групи, т.е. да направим съгласувателните процедури, за да се чува мнението на всички други ведомства, да бъдат взети под внимание, да има някакъв вид интегриран подход, за да може да се отчетат всички интереси и всички мнения. Такива звена по европейска интеграция бяха създадени целенасочено в министерствата.

Да, но според мен това са две различни функции – едното е за хармонизация на правната рамка, което си е правна материя, а другото вече са съвсем конкретните проблеми във всеки един сектор, зад които стоят интереси. Само като пример казвам за земеделието, че не е все едно дали искаме като приоритет за България да развиваме млекопроизводство или зърнопроизводство, или тютюнопроизводство. Нали това са различни неща? И как се научаваме да подреждаме приоритети? Насила?

Насила, точно така. С натиск. Благодарение на този натиск и на непрекъснатия контрол, надзор или мониторинг – не знам как да го нарека. Лека-полека министерствата започнаха да придобиват навици, умения, нови стереотипи на работа. Кое-то не означава, че всички проблеми са решени.

Но, за съжаление, политическата воля и персоналните виждания на съответните министри, които често се сменяха, до голяма степен обезсмисляше труда, положен преди това. Новият министър идваше и казваше: „А-а, за мен това вече не е

приоритет. За мен приоритет е еди-какво си“. И започваше офанзивата.

**Т.е. всеки министър си идва със своите приоритети?
Разбира се!**

Много българско е.

Да, точно. И затова реално от целия интеграционен процес най-успешно си свършихме работата в областта на хармонизацията – нормативната, законодателната хармонизация. Но като политики, като визия, като приемственост, като дългосрочност на действията, за съжаление, все още имаме много, много дефекти.

Прав сте. Но, така или иначе, по самата логика на функциониране на ЕС за първия програмен период са предвидени приблизително около 11 млрд. евро (които, разбира се, са за 7 години, но като ги разхвърляме за всяка една година, пак не е малко). Имало ли е някакви състезаващи се алтернативи: „Това трябва да е националният приоритет“, а пък друг министър да каза: „Не, не, друг трябва да бъде националният приоритет“?

Да, имаше борба за финансирането. Там вече се намесваше политиката. Първият програмен период започна при Тройната коалиция и трите политически сили се опитаха да балансират нещата.

Но всяка си имаше своите приоритети?

Разбира се. Примерно ДПС се постара максимално количество пари да се отделят за земеделие, за околна среда и т.н., защото там имаше сериозни проблеми.

Разбира се, там пък беше допусната фундаменталната тогава грешка, че през целия първи програмен период в земеделието се наблегна само и изключително на директните плащания на декар. Това тотално дебалансира средата в областта на селското стопанство. Шепа хора се превърнаха в мултимилionери.

Е, добре, поне във Вашата партия не е ли имало вътрешен дебат относно това какво е най-перспективно за Вашия електорат?

Тогава се казва, нали: „Това е политиката на Брюксел – преки плащания на декар“.

Това е най-лесното – колкото декара обработваш, пропорционално толкова ти се плаща. Но това превърна арендаторите в мултимилionери, докато цели други сектори в земеделието останаха тотално ощетени и онеправдани.

Добре, но това би могло да се компенсира, ако още на етапа планиране „адресатите на политиката“ (примерно в земеделието) бъдат въввлечени – да си кажат те какво очакват от провеждането на политиката. Или това остава повече на хартия, отколкото да се прави на практика?

Тогава остана повече на хартия, да. Едва напоследък започна да се усъвършенства законодателството, свързано с предварителните оценки на въздействие, публичност, предварителни съгласувателно-консултативни публични обсъждания и т.н. Тогава всичко беше много по-формално. Реално предварителното консултиране се ограничаваше в рамките на самата администрация, без да се търси мнението на заинтересованите страни.

А имаше ли страна от, да речем, бившите социалистически страни, която да ни бъде образец – България да стане „втора Естония“ или „втора Полша“, нещо такова? Някой, за когото да си казваме: „Ей това е отличникът. От него ще преписваме“?

Не си спомням такова нещо. Не, не, не. Не е имало.

Общо взето се виждаше, че големите държави като Полша, като Румъния успяват да отстояват по-успешно интересите си. Полша защити много силно своите интереси в областта на земеделието и успя да получи много бонуси.

Имате ли спомен да е имало такова напрежение: България заедно с Румъния, България преди Румъния?

Да, да, разбира се. През цялото време България и Румъния бяха прикачени една за друга и имаше едно негласно съревнование между двете държави. В определени моменти се казваше, че България е изпреварила. Повечето време обаче се казваше, че румънците ни изпреварват, че в преговорите румънците са напред. Те бяха напред със затварянето на преговорните глави. Но в определен момент в Румъния имаше много по-нестабилна политическа обстановка и напредъкът, който те успяваха да постигнат, беше разрушен от политическите катаклизми.

Между другото, има един документален филм на Иван Кулеков за екипа на Меглена Кунева, който извоюва подписването на Договора за членство в ЕС. В този документален филм говори основно тя и една от основните ѝ тези е, че много важна част от нейните усилия е за откъсване на България от Румъния? Реалистично ли е било по онова време България да има самостоятелен достъп до ЕС?

Да, защото в определени моменти се считаше, че Румъния ни дърпа назад. В определени моменти, точно по време на споменатите политически катаклизми в Румъния, България изведнъж се оказваше като остров на стабилност и в тия моменти започваха да се надигат настроенията: „Защо сме прикачени към Румъния? Дайте да отвоюваме това да се откъснем от тоя тандем и когато сме готови, да си се присъединим, пък румънците – когато искат, когато могат“.

Това беше в моментите, когато Румъния даваше признаци на изоставане, на разклащане, на разколебаване. Но когато събитията се уталожваха, Румъния пак тръгваше и изпреварваше България. Аз съм убеден, че и в Румъния също са се чували подобни гласове, че България ги дърпа назад, че България изостава и че румънците са оцетени.

А имате ли спомен за някоя страна от западноевропейските, която да е била по-добронамерена към България? Просто имали ли сте случай по конкретен казус да е ставало дума: „ето, тази страна ни помогна“?

Аз мисля, че по-отдалечените държави бяха по-благо-

склонни.

Т.е. Великобритания, Швеция?

Великобритания и скандинавските страни бяха по-благосклонни, отколкото по-близките и по-големите. Реално най-критични винаги са били Франция, Германия, Холандия и Австрия! Например, натискът да се закрийт първите 4 блока на АЕЦ „Козлодуй“ беше от тия държави – от Германия, Австрия. Той беше огромен! Докато, поради специфичната ситуация с ядрената енергетика на Франция, тя не упражняваше много силен натиск. За други процеси французите също бяха много настоятелни.

Там борбата беше кой да си наложи неговия модел. Общо взето имаше съревнование – например, къде да отидат нашите експерти на обмяна на опит, с кого, с коя институция да сключат договори за “twinning” и реално от това зависеше какво ще става после у нас.

Освен това относно съответното законодателство – кой модел ще възприемем: дали германския, дали френския, дали някой друг, например, датския? Когато тръгнахме да изработваме нашето законодателство по испанския модел, французите скачаха и започваха да търсят кусури, че това не е правилно. И така ставаше винаги. Правеше впечатление, че делегацията на тогавашното представителство на ЕК винаги беше оглавявано от гърци. Гърците винаги бяха най-активни тук. Най-много външни експерти изпращаха те.

А добронамерени ли бяха като цяло гърците или „ние сме Ви големите батковци, ще ни слушате“?

Аз мисля, че те се опитваха да се възползват максимално от географската си близост и съседство. Максимално да се възползват всячески от това. Пращаха най-много експерти, идваха техни консултанти и компании. Те предлагаха услугите си за изработването на първите проекти. Общо взето се опитваха да налагат техни модели.

Добре, Вие вече споменахте самата Делегация на Ев-

ропейската комисия. Като цяло за Вас като експерт в Министерския съвет е било необходимо да партнирате с ЕК. Какво е впечатлението Ви – че тя е повече приятел на България или повече цербер, който пази стандартите?

Повече цербер. Имаше много спорове, как да кажа, разгорещени и твърди. Понякога, даже бих казал винаги употребявах един такъв израз: „Администрацията не се е научила да разчита брюкселския език, брюкселския речник, брюкселския начин на комуникация, т.е. начина на работа на бюрокрацията в Брюксел“.

Първоначално всички доклади винаги посочваха много завоалирано, много дипломатично какви са проблемите. А нашата администрация го възприемаше едва ли не като: „Абе, всичко е наред. Има грешки, ама карай да върви“. Но след това, когато Брюксел видя, че няма никаква корекция, че тези първоначални забележки не се взимат под внимание, лека-полека започна да изостря езика, да конкретизира, да използва по-директни термини.

При Вашия действително дълъг политически опит, през всичките тези години да Ви е направило впечатление някой от министрите, безотносително от кое правителство, да приема евроинтеграцията като своя лична кауза, независимо дали е в транспорта, или в земеделието, или в екологията, или в икономиката, или в правосъдието? Който и да е министър, на когото това му е приоритет, който е възприел евроинтеграцията като лична кауза?

От този период ли?

Да, от времето, да речем, от 1999 г. до 2007 г. Просто да Ви е направило впечатление някой да е интензивен евроентузиаст?

Меглена Кунева.

Е, при нея това е по длъжност. Тя това работи. Не, става въпрос за тези, които отговарят по секторни политики – имат рутинна управленска работа, но надскачат рутинната

работа и са евроентусиасти. Просто, ако се сещате, не че е задължително да се сетите.

Те много се смениха.

Да, затова питам дали някой Ви е направил впечатление, защото тя редицата наистина е много дълга. Просто, докато Вие си припомняте, да спомена например, че вице-премиерът Н. Василев, който беше министър и на икономиката, и на администрацията, каза: „Извинявайте, ама аз съм оперативен управляващ. Министърът е „на терена и трябва да вкара гол“. Не мога да си позволя лукса да се занимавам с по-големи мащабни въпроси, защото денят ми е изяден от текущата работа“.

То това беше проблемът с министрите.

Добре, ако не се сещате, няма никакъв проблем.

Знае се, че Соломон Паси е лицето на интеграцията ни в НАТО. Но за ЕС, освен тези, които непосредствено са отговаряли като главни преговарящи – първоначално Александър Божков, после Владимир Кисьов и Мелена Кунева, не е имало някой, който само с това да се е занимавал и, едва ли не, „душа и сърце да е давал“ за това нещо.

Царят по-специално много врати отвори, много промени възприятието за България.

Като стана дума за НАТО и ЕС, до ден днешен у нас се говори за *евроатлантическа ориентация* или *интеграция*, сякаш става дума за един процес. Според Вас това са два паралелни процеса, които се различават съществено помежду си, или е по-съществено общото и преминаването на единия в другия?

За мен по-значимо е общото. Защото то наистина беше така – двата процеса си вървяха почти паралелно. Имаше едно разминаване от няколко години само. Но в началото те вървяха паралелно до 2005 г. Както администрацията се хармонизираше в съответствие с европейските изисквания, така и целият сектор „Сигурност“ се хармонизираше и се реформираше съ-

бразно натовските стандарти. И този процес беше разглеждан като едно цяло – хармонизация, модернизация, реформиране на държавата.

А смятате ли, че някакъв геополитически контекст и обстоятелства или пък основните геополитически сили са повлияли върху процеса на българската евроинтеграция?

Разбира се.

Ами не – не се разбира. Различните хора казват различни неща, така че Вашето мнение какво е?

Неминуемо глобалните геополитически процеси (или европейските такива) оказват влияние върху по-малките държави и интеграцията им. Например, България и Румъния бяха отделени още в началото от „първата вълна“ на Източното разширяване на ЕС. После се заговори, че сме хванали „последния влак“. Нали се смяташе, че след това повече няма да има разширяване. Появи се един много голям евроскептицизъм. Това разочарование се получи още от „първата вълна“ на Източното разширяване. Общо взето след членството на десетте първи държави изведнъж европейците откриха, че нещата далеч не са такива, каквито са очаквали, че новите страни не са се променили толкова, колкото им се е искало или колкото са предполагали.

Това е, което доведе до налагането на мониторинг в България и Румъния. Това стана, защото европейците си извадиха поуки от проблемите при първата вълна на разширяването. Те разбраха, че е по-добре натискът да продължи максимално дълго преди членството и че той вече губи своята ефективност след членството.

Мислите ли, че България е имала опции да преговаря с ЕС по отношение на този механизъм или обратното – каквото ни наложат, това е? Имахме ли, така да се каже, съпротивителен ресурс?

Убеден съм, че сме се опитали да окажем някаква съпротива, но то тогава, общо взето в този период девизът беше: „Няма значение, приемаме всичко само и само да влезем“.

„Членство на всяка цена“ е по-добре, отколкото „да не влезем“?

Отколкото отлагане. България беше готова да прави това, което ѝ налагаха. Тя прие затварянето на блоковете на АЕЦ, прие и различното третиране. Например, дългият преходен период при изравняване на плащанията между старите и новите страни, всички тези неблагоприятни условия.

Каквото са поискали, всичко сме приели?

Да.

Добре, но с днешна дата дали бихме могли да мислим (чисто като интелектуално упражнение), че е било възможно процесът да протече по друг начин – било като конкретни цели, било като инструменти, било като тайминг, било като партньорства – или това, което се случи, беше безалтернативно?

Като цяло от днешна гледна точка аз лично си казвам: „Добре, че се случи!“. Добре, че се случи тогава, защото иначе, ако сега трябваше България да води преговори, не съм убеден, че България щеше да се справи – като тайминг и като резултатност, да постигне това, което постигна тогава. Вече и обществото не е толкова ентузиазизирано, не е толкова категорично проевропейски настроено. Евроскептицизмът много се разви и избуя навсякъде, националпопулизмът в цяла Европа набира все по-голяма и по-голяма сила. Всичко това води до подобни разсъждения: „Добре, че тогава, благодарение на тази вълна от обществена подкрепа плюс националните усилия и желанието на всяка цена да влезем България наистина успя да направи революционни промени вътре в себе си“.

Ето, сега ние виждаме как след членството, как да кажа, способността, ищахът за реформи изведнъж помръкна, стопи се. Години, години вече не успяваме да реформираме такива закостенели системи като здравеопазване, като, ако щете, МВР. Общо взето, когато изведнъж секна ентузиазмът, реформата в съдебната система продължава (пак благодарение на мониторинга, на натиска), но ентузиазмът вече почти е угаснал. И в

другите сектори, където няма никакъв натиск, няма, дето се вика, „морков и тояга“, с години, години нищо не се прави.

Аз затова казвам, че благодарение на натиска от евроинтеграционния процес, натиска, който ЕК упражняваше върху България, България стана наистина европейска държава. За съжаление, след като този натиск престана, нещата се забавят. Дори има регрес.

Да, това е забележимо.

Последен въпрос: има ли трима души, които Вие бихте препоръчали като важни ключови фигури, да не ги изпуснем при никакви обстоятелства – ей тези тримата трябва задължително да интервюирате, за да Ви е представителен целият архив на процеса?

Аз съм убеден, че Вие ще интервюирате главните преговарящи.

Е, за съжаление, г-н Божков, светла му памет, замина. Останалите живи – да, интервюирани са вече.

Според мен човекът, който има много обхвaten поглед специално върху целия процес в администрацията, е Юлиана Николова.

Вече сме я интервюирали. Тя Ви е била пряк шеф в Министерския съвет, нали?

Именно, да. Тя още тогава беше изцяло отдадена и продължи да бъде изцяло отдадена.

Зинаида Златанова също беше много отдадена.

Тя беше първата, която даде интервю.

Май 2018 г.

МЕГЛЕНА КУНЕВА

Вид образование:
право.

**Заемана позиция преди включването
в евроинтеграционния процес:**
старши съветник и директор на Правната дирекция на
Министерския съвет.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 2001 г. до 2007 г. – главен преговарящ на България с Европейския съюз;
- от 2002 г. до 2007 г. – министър по европейските въпроси;
- от 2007 г. до 2009 г. – първи европейски комисар от България с ресор защита на потребителите (в първия състав на Европейската комисия, оглавяван от Жозе Мануел Барозо).

Настояща позиция:
дипломат на ЕС в многостранната мисия към Съвета на Европа.

Кой е най-яркият Ви спомен от процеса на подготовка на България за членство в Европейския съюз?

Това беше ярко време и в ярко време човек има ярки спомени. Всеки ден беше специален. Всеки ден беше със свое собствено лице, със свой характер. С решения, с трудности, с лидерство, от което зависи съдбата ни. Време, в което изградихме и авторитета на България пред европейските институции и пред останалите държави членки. Компресирано, сгъстено време. Много научихме, опознахме издръжливостта си, поставихме на добра основа самочувствието си като хора, знаещи какво искат и можещи да го постигнат. Ако Вие сте очаквали да кажа един конкретен спомен, си-

гурно мога да изброя много такива. Но това са случки, а усещането за време е запомнящото се. Няма с какво да се сравни в историята ни и след това. Уникален исторически момент.

Разкажете някоя конкретна случка, ако се сещате.

Безброй са! Комисията, посещенията в страните членки, обемът документи и реакцията ни, когато виждахме количеството работа, която трябва да се свърши в невъзможни срокове, българският парламент, европейският парламент, предубежденията, политическата конюнктура и у нас, и в другите държави, избора на момент да повдигнеш въпрос, подбора на аргументи... и хората, с които го правех. Прекарвахме повече време заедно, отколкото със семействата си, но не чух някой да се оплаква. Истинска мотивация! За мен това са лица, събития, характери. И интервюто ни може да бъде калейдоскоп от такива случки. Може би някога трябва да го направим. Но сега искам да обобщя с една дума и тя е изграждане, процес. Това не е „случка“, а „случване“. Случи се/получи се най-важното – изграждане на екип, начин на взимане на решения, удържане на тези решения докрай. Така се гради държава.

Друг важен елемент на „случването“ беше формирането на общественото мнение, борбата с митовете. Това беше постоянен съпътстващ преговорите процес: от това, как ще ни забранят шкембе чорбата до това, как в Европейския съюз забранявали кривите краставици; как щели да ни забранят да варим ракия.

Подбирам смешните, забавните от дистанцията на времето лъжи. Изразът „фалшиви новини“ още не беше измислен, но аз изпитвах отровната пропаганда всеки ден. Нямам съмнение, че влизането ни в ЕС не е било желано от всички, че има геополитика не в подкрепа на членството ни.

И това, което се „случи“ пред очите ми беше сработването на нашата интуиция, на националната ни интуиция, която не ни подлъга. Каквито и гласове да имаше, те не успяха да разсеят и да разфокусират общественото мнение, че

ние искаме да сме там и знаем защо. Дори и да е по-скоро интуитивно в някои случаи, когато не се знае ползата от всяко едно действие, но това удържа. Общественото мнение „подпря“ гласуването на българския парламент. И, всъщност, когато влизахме в Европейския съюз, целият парламент (абсолютно целият парламент!) гласува „за“. Имаше един единствен глас „въздържал се“. Оттогава нито веднъж това постижение не е повторено.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членството в Европейския съюз, а все още не е известно?

Мисля, че по време на нашите преговори ние много повече знаехме за Европейския съюз, отколкото сега. И го казвам с известна горчивина, защото не надградихме самочувствието си на можещи хора. Не трябва да очакваме, че ще настъпи момент, в който всичко ще бъде решено, всичко ще бъде познато в ЕС. Климатичните промени, миграцията, тероризма, изкуствения интелект – това са темите днес, а сигурно утре ще има и други. За да сме подготвени за тях, трябва да знаем имаме ли инструментите, с които да се справяме, организацията, която е най-подходяща. Какво да оставим за общо решение, какво да запазим за национално. Голямата разлика сега е, че при преговорите трябваше да се адаптираме към вече установена политика. А сега можем да я формираме.

Членството е усилие, което не завършва с влизането в ЕС. И е национална политика, насочена навътре, към държавата. И ето един пример – целите на Европейския съюз продължават да са свързани с изравняването на жизненото равнище (затова е тази солидарност) и когато влизат победни страни, се знае предварително, че на тези страни дълго време ще се изплаща помощ, за да може те да напреднат. Помощта е максимум 4% от brutния им вътрешен продукт. Повече от това не може. По време на преговорите аз постигнах тавана.

От нас зависи как ще пазим чистотата на фондовете –

да не отиват в ръце, в които не трябва да отиват. Когато си член на ЕС, получаваш пари за инфраструктура от европейските данъкоплатци, но е твоя национална отговорност да решиш освободените от националния бюджет пари за пътно строителство дали да се използват за образование, дали да се използват за здравеопазване или да се използват отново за транспорт. Това е решение, което всъщност добавя едни 4% допълнително към brutния вътрешен продукт, но трябва много внимателно да прецениш къде има най-голяма нужда от тях.

Към момента на началото на преговорите имаше ли някаква ясна визия какви точно цели България иска да постигне с присъединяването към ЕС отвъд общата идея да не изоставяме от останалите бивши социалистически страни?

Искахме нормален живот по правилата, напредък, промяна към добро. И, разбира се, гаранция, че никога няма да се върне тоталитарно управление.

Това е политически избор. Най-кратко казано – демократично управление, върховенство на закона, свобода. Решението е взето още през 1992 г., а е изпълнено през 1993 г.

Ние имаме една особеност при преговорите. За разлика от десетте източноевропейски страни, когато на нас ни дават зелена светлина за започване на преговорите, няма нито дата за присъединяване, нито дата за приключване на преговорите, нито финансова рамка. Нищо. Нито едно от тези три неща. И много политици не вярваха, че ще преодолеем препятствията, защото всичко можеше да се прекъсне лесно. И после на мястото на неслучилото се щеше да се настани недоверието към ЕС, към западната либерално-демократична организация на обществото.

А имаше ли го това осъзнаване каква точно искаме да видим България?

Аз смятам, че да. Преди години предложих едно мото на моите политически усилия: „Да върнем нормалността!“.

Искаме нормална европейска държава. Въпросът е как да го направим тук и дали имаме достатъчно енергия – не просто да приемем правилата, а да ги поддържаме.

Ако в момента трябва да избира кое е най-важното сега за нас (за да бъдем нормална европейска държава), това са силните и независими институции с можещи хора в тях, това е търпението и културата на отношенията на политическо ниво. Много от законите, приети заради преговорите, създадоха нови органи. Нормално. Те не са съществували преди това. Например, антидискриминационният орган. Комисията за защита на потребителите – по същия начин. Не съществуваше Комисия за защита на конкуренцията, защото, когато имаш командна, администрирана икономика, нямаш конкуренция. Всичко това мина през преговорите. Преди преговорите ние не сме имали закон за отпадъците, помислете си. Ние обичаме страната си и е лесно да се отговори емоционално каква искаме да видим България. Но нищо не започва без хора и нищо не издържа без институции. Ясно да кажа: искам да видя България с институции и мотивирани хора, които да работят в тях. По време на преговорите показахме, че можем да го направим. И сбъднахме мечтата си.

А имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство – тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго?

Не е възможно да водиш преговори, ако нямаш добра експертиза и желание да усвоиш детайлите. След като паралелно с поста главен преговарящ поех и министерския пост, аз трябваше да комбинирам и политическата отговорност.

Далеч не във всички страни е така. Обикновено главният преговарящ е с повече експертно-техническа насоченост и по някакъв начин той бива пазен от политическите бури. При мен нямаше този лукс. Аз трябваше и да отговарям в Народното събрание на всякакви въпроси от всички политически сили. Между мен и останалите политически

сили нямаше буфер. И това е сложно, но това ми даде възможност да обяснявам какъв е смисълът на чисто експертните действия, които моят екип извършва.

Дали е имало разделение? Ние не направихме министерство и аз смятам, че това беше правилно, защото иначе означаваше да вземем от отделните министерства хората, които се занимават с европейската интеграция. А това нямаше да е добре, защото те нямаше да могат да разчитат на целия екип на министерството си. Има много правни въпроси при подготовката на закони и е много трудно да се намери един универсален правен отдел, който да разбира абсолютно от всички видове закони. Ние имахме огромно количество ново законодателство. Докато примерно в Министерството на финансите, освен че си познават директивите, могат да се обърнат и към всички дирекции, които се занимават със специална материя.

Колкото до Брюксел, там всъщност имаше ротация, колегите се въртяха, т.е. тези, които бяха тук – отиваха в Брюксел, връщаха се, заминаваха други и така нататък, което беше много полезно. В Брюксел е много важно да се поддържа връзка с генералните дирекции на Комисията, за да може, още преди да сме направили крачката, да се направят необходимите консултации, за да знаем правилна ли е посоката.

А защо според Вас по някои преговорни глави преговорите приключват по-бързо, а по други се проточват над 3 години?

Степен на сложност, степен на вътрешна подготовка, борба с интереси на други страни, способност да прилагаме новите закони. За нас беше особено трудна глава *Правосъдие и вътрешни работи*. Причините ги виждаме и днес. Глава *Конкуренция* е изключително трудна, защото е свързана с държавните помощи. Често те са свързани със съдбата на губещи предприятия, но зад тях стоят семейства, стоят хора, които ще загубят работата си.

Но пазарната икономика, която е нещо много хубаво

за предприемчивите, по време на преговорите поставя на голямо изпитание историческото ни наследство от социалистическата икономика, където на губещото предприятие му се дават държавни пари. Така беше примерно в стоманодобивната индустрия с Кремиковци, БДЖ има и винаги е имало определени затруднения. Т.е. държавата трябва да си направи сметката.

Ние взехме максималното като преходни периоди, за да може периодът на предоставяне на тази държавна помощ да се удължи, но, както виждате, за съжаление нещата приключиха така, както се предвиждаше, че ще приключат. Защото в един момент трябва да прецениш искаш ли да даваш държавна помощ на предприятие, което не може само да се оправи (не е жизнеспособно), или предпочиташ тези пари да ги дадеш за преквалификация, а когато хората се преквалифицират, да им дадеш наистина препитание в ръцете.

Проблемът е болезнен. Аз не го подценявам по никакъв начин. Това са десетки хора, които трябва да променят начина си на работа. Но вижте, такъв е светът, в който живеем, и е по-добре това да се знае отрано.

А как се преборихме с този проблем, когато предприятията не могат да бъдат конкурентоспособни и хора остават без препитание?

Това е реструктуриране на икономиката. За мое голямо съжаление трябва да кажа, че преговорите започнаха късно и с много грешки в икономическата политика на България. Според мен тези десет години са много тежко изпуснати за България, защото можеха да се направят по много по-добър начин много неща. Приватизацията можеше да не се случи по начина, по който се случи в България – буквално да се изгребат предприятия! Включително и печеливши предприятия и да остане само черупката, да остане само нещо, на което да се затвори вратата. А машини, контакти, търговски партньори – всичко това да бъде изнесено на практика и за държавата да останат само пасивите, а активите да останат единствено в частни ръце. Не протече по

най-добрия начин този процес в България, бих казала – за голямо съжаление. Изключително труден период за нашата страна. Изключително труден.

А защо се получи така? Защо не успяхме да се справим?

Това вече е въпрос, на който не аз трябва да отговарям. Не е свързан с преговорите. На практика до голяма степен преговорите и влизането ни в Европейския съюз буквално спасиха една голяма част и от регионите ни. В момента 70% от търговията ни е с ЕС: дадоха ни търговски партньори, дадоха ни възможност да правим инфраструктура и дадоха сигнал, че България е стабилна и ако вложиш инвестициите си тук, най-вероятно е да не ги загубиш, защото ще се развиват по същите правила, по които се развиват и в останалите страни. Така че, влизането на България в Европейския съюз имаше много голям икономически смисъл.

Спомням си една случка. Навремето говорих със свой колега датчанин и го попитах: „Вие защо всъщност искахте да влезете в Европейския съюз?“ А той се разсмя и каза: „Знаеш ли, до голяма степен отговорът ми ще ти бъде много любопитен – заради свинското месо. Това беше основното“.

Да. Това е. Те са големи производители на свинско месо и продават. Без тарифи, без ограничения, съвсем свободен пазар. Това е все едно да попитате един българин защо е влязъл в Европейския съюз и той да каже: „Защото мога да продавам зеленчуците си навсякъде“.

И ако ние имаме подготвено земеделие, ние наистина можем да го направим. И не става въпрос само за селскостопанска продукция. Също и всяка друга. И друга, далеч по-високотехнологична. Макар че, честно казано, аз не виждам абсолютно нищо лошо в това, България да вложи и наука в производството на селскостопанска продукция, която действително да е с изключително качество. Датчаните имат държава, която е застанала зад плана на производителите и го е направила. А България?

Разкажете много подробно за глава *Конкуренция*, която наистина е най-тежката. А при другите глави, които продължават по-дълго, кое беше най-трудното? Сама казвате, че едни глави бяха много трудни, други бяха по-лесни.

Аргументацията, фактите, които трябва да имаш. На пример за земеделските субсидии. Не можеш просто „да поискаш“. Трябва да имаш статистика какво произвеждаш и какво си получавал от собствената си държава като помощ. А вие знаете в какво състояние беше селското ни стопанство. За определяне на това, върху каква основа ще ни помагат, те искаха данни за всички страни, а не само за нашата, от 1998 като референтна година. Само че това е след ТКЗС и след като на практика земята в България престава да се обработва. Какво сме правили по време на преговорите, за да можем да достигнем това, което достигнахме?! Беше истинско чудо!

Разбира се, тук искам да кажа, че това са данни, които се дават от Министерството на земеделието. Те не се измислят нито във Външно министерство, нито в Министерския съвет. Ако можеш да докажеш, че си произвеждал, те ще приемат доказателствата. Не е на доверие. Ще проверят. Ще проверят и аграрната ни статистика, и общата ни статистика, за да разберат дали наистина е така.

И това се отнася почти за всичко.

Същото беше и относно правосъдието и вътрешния ред – хората искат да видят осъдени лица. Не можеш да имаш доказателства, че има корупция в страната, и да няма осъдени за корупция. Няма как да стане. Не е убедително. Не можеш да се пазариш. Не върви, защото излиза, че се пазариш със собствения си народ. Нашият народ, общественото мнение в България казва: „Има корупция“. Няма да говоря за процентите. Има. И то го усещаме като нещо чувствително. След това не можеш да убедиш партньорите си, че народът, от името на който ти преговаряш, не разбира за какво става дума. Т.е. това, което те искат, е да видят как се адресира всеки един недостатък, защото това е

недостатък, който на практика ние самите знаем, че го има.

Ние спорим със собствения си народ. Не става така.

А защо за тях е важно? Затова защото, когато има корупция, това означава, че самият вътрешен пазар не работи. Това означава, че гражданите, независимо от коя страна са, не са равноправни в България. Не можеш да даваш пари, както дава Европейският съюз, като не знаеш дали те отиват в правилната посока. Интересът е общ.

Така е. А как на практика се изработваше позицията на страната ни по съответна преговорна глава? Кои бяха преките участници?

Имаше постановление на МС – мисля, че беше постановление № 3. То бе първото, после няколко пъти беше променяно. Министерствата са отговорни за съответните глави, които влизат в компетенциите на съответното министерство. Естествено е, че глава *Земеделие* е към Министерството на земеделието. Те обаче имат и много общо, да речем, с финансите или с околната среда. Затова работните групи са по-широки. В началото позициите са едни и се приемат като основа за водене на преговорите, после се адаптират, обогатяват. Обсъждат се от колективен експертен орган и финално се приемат от МС. Ролята на ресорните министерства е ключова.

Ясно. Имаше ли министри, независимо от кой кабинет, за които евроинтеграцията да е била личен политически приоритет?

Мога да кажа – на всички. Аз имах късмета да работя с едно изключително проевропейско правителство, каквото беше правителството на Симеон Сакскобургготски. Самият той изключително добре познаваше нюансите на всеки полутоп, ако мога така да кажа, в европейската политика и това много помогна. Човек, който може да говори на родния език с почти всеки премиер. Това има много голямо значение за начина, по който страната се възприема, и уважението към него и, съответно, към България беше много голямо.

Специално за министрите от правителството на НДСВ мога да кажа, че съм получавала пълна подкрепа от всички тях. Не беше лесно. Не беше никак лесно и има министри, които бяха в тежко положение. Тук искам да кажа, че въпросът за държавната помощ и, по-конкретно, за Кремиковци беше изключително труден за министъра на икономиката. Изключително труден, защото хората си искаха работата.

Или пък за пречиствателните съоръжения за въздуха, които са много скъпи и натоварват собствениците. Но знаете ли, че относно тяхното въвеждане ние имахме едни от най-дългите преходни периоди в целия Европейски съюз? Т.е. ние останахме най-дълго време извън стандартите на Европейския съюз по отношение на качеството на въздуха. Защо? Защото нашите икономически партньори ни казваха, че ще се наложи да затворят предприятията си, че нямат възможност да закупят пречиствателни съоръжения за въздуха. И ги оставихме. Успях да докарам такъв тип преходни периоди, които са най-дълги в целия Европейски съюз.

Само че, знаете ли, това си има цена и тя се плаща. Цената плаща със здравето си българският гражданин. И до ден днешен. Ние много се гордеехме с преходните периоди, но преходните периоди означават, че, от една страна, даваш възможност на икономиката си да продължи по същия начин, но, от другата страна стои здравето на хората.

Преходният период означава, че не си готов. Макар че по време на преговорите ние много се борихме да имаме преходни периоди и ги постигнахме, това означава, че в тези области ние не сме били готови – че до 2015 г. включително не сме били готови, че до 2015-та г. включително (ние имахме по 7, по 9 години преходни периоди относно околната среда), сме продължавали да замърсяваме по начина, по който сме замърсявали десетилетия преди това.

Тогава това беше въпрос на, как да кажа, да задържим подкрепата, да няма спекулации, че убиваме българската икономика

Дано за икономиката това да е дало по-голяма свобода, която е била използвана както трябва. Но ако си използвал

тази свобода, за да не правиш нищо и само да замърсяваш, пък след 9 години ще затвориш – това вече би било цинизъм.

Между другото би било интересно да се види как тези преходни периоди са се отразили на българската икономика и на българското общество. За съжаление, поради липсата на дълбок интерес към случващото се в държавата ни такава изследване няма.

По-рано споменахте за бюджета. За първия програмнен период на нашето членство в ЕС е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, който трябва да съответства на политическите ни приоритети. Как се определяха тези приоритети и как се разпределяше бюджетът?

Финансовият пакет, който е договорен, е останал и сега, с инфлационен индекс. Това са така наречените пари за конвергенция – настигането. От една страна, имаме фондове, които целят това нещо да се случи – структурните и кохезионният фонд са свързани с инфраструктура. Разбира се, по време на преговорния процес България не е била без помощ – ние имахме ИСПА, имахме САПАРД, имахме ФАР. Това са все инструменти, с които на практика се упражняваш за големите пари, които след това идват, защото управлението на тези пари никак не е лесно. И подготвят икономиката, отчасти и обществените системи.

Така че, става дума за това накъде върви европейската икономика и как ние можем с това, което развиваме в България, да направим нашата икономика още по-конкурентоспособна.

Освен тези пари, които вървят за селско стопанство, както и за инфраструктура, има много програми, които няма да ги видите в този бюджет. Те са свързани с млади учени, свързани са с образование, свързани са с някакво регионално сътрудничество от двете страни на границата. Това са много важни проекти и е въпрос на умение ние да се научим и чрез тях (например Фронтекс е такъв проект за опазва-

не на границите) да прибавим пари към тази немалка сума. Пак ще повторя, максимумът е 4%. От БВП. Повече от 4% никоя държава не може да вземе. Ние взехме максимума и това е един от най-големите успехи на нашите преговори!

Това е било наистина много голям успех!

А въпросните 4% как се разпределят, каква част от тези пари отиват за един сектор, каква част – за друг? Това от Европейския съюз ли зависи или ние вътрешно разпределяме?

Общата финансова рамка на Европейския съюз казва за какво, в каква посока ще се развива Съюзът и за какво ще отива това, което е събрано от всички страни; за какво ще отиват тези пари, в каква посока ще се движи Съюзът, т.е. това е голямата картина.

От известно време ние правим едни национални планове - Национална рамка за развитие на България, за икономическото развитие на България, която трябва да се стикова с европейската. Т.е. тогава към това, което ние сме решили, което искаме национално да развиваме (пак казвам, то трябва да бъде съобразено с посоката, в която Европейският съюз се развива), се прибавят и европейски средства. Ако ние сме казали, например, че искаме да развиваме космическа индустрия и сме го заложили в нашия план за икономическо развитие, то ние ще получим подкрепа за това. Но това ще стане, ако Европейският съюз е казал, че ще се развива в сферата на науката и ние, така да се каже, даваме своя принос.

Имаше ли участие на НПО-сектора или на браншови организации в подготовката на българската позиция?

Задължително! Това беше част от механизма, по който се съгласуват позиции. Разбира се винаги съществува, как да кажа, оплакването „достатъчно ли е съгласувано“. Но много трудно може да бъде „достатъчно“.

Помислете си, една глава *Околна среда* - един е ин-

тересът на неправителствените организации, които защитават околната среда, друг е интересът обаче на икономическите партньори. Позицията ни трябва някъде да засече тези интереси. Постигането на съгласие е въпрос на много работа. Задължително се изпращаха позиции, получавахме мнения, говорихме. Трудно партньорство е това. Трудно партньорство е, но пък фактът, че накрая влизането ни в Европейския съюз мина с толкова голяма подкрепа, доказва, че сме успели да направим необходимото.

Доколко е вярно според Вас, че Европейската комисия е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС?

В този случай Европейската комисия представлява страните членки, има мандат от тях. Но тя е и своеобразен автор на законодателството, пазител на договорите, честен брокер и може да установи дали изпълняваме условията за членство. Решителна оценка. Само тя не е достатъчна, но без нея няма поставено начало на политически разговори със страните членки. Освен това Европейската комисия владее езика на страните и в по-голямата си част страните приемат този медиатор с много голямо доверие. На Европейската комисия никак не ѝ е лесна работата, защото тя не трябва да губи доверието (към онзи момент) на онези 15 страни, които представлява, но трябва да има и доверието на страната, с която преговаря, т.е. на България.

Искам да кажа, че освен когато Комисията каже „ОК, готови сте“, във всеки преговорен процес има още един процес, чрез който трябва тази глава, по която сме тръгнали да преговаряме, да бъде затворена в Съвета от страните членки. И аз всъщност участвах и в единия, и в другия процес, което никак не е лесно. Ще дам пример за трудната глава *Енергетика*: аз преговарях по нея, въпреки че правителството на Иван Костов беше подписало меморандума с всички 15 страни, който извеждаше от експлоатация четирите реактора категорично.

То е било подписано по-рано?

Този меморандум е подписан през 1998 г., още преди да започнем преговорите за Европейския съюз. След това, когато тази глава приключи, аз преговарях със зелените в Германия, за да могат съвместно с Австрия да ни пуснат, но Австрия никога няма да приеме разширяване на ядрената енергетика. Те нямат такава. Мандатът на Комисията беше даден в този меморандум.

Според Вас понятието *евроатлантическа интеграция* е повече отражение на реална тясна обвързаност на процесите на присъединяване към НАТО и ЕС или е просто удобна езикова формулировка?

За нас това съвпадна. Евроатлантическата интеграция съвпадна. Има страни, които са членове на Европейския съюз, но не са и са заявили, че никога няма да бъдат член на НАТО. Смятам, че у нас процесите по двете присъединявания си помогнаха едно на друго. И макар че ЕС започва да развива своя отбрана, никога не е ставало въпрос да се подценява ролята на НАТО.

А спомняте ли си дали е имало геополитически обстоятелства или сили, които да са повлияли на предприєдинителния процес?

Без съмнение, без съмнение! Самата идея за разширяване на Изток е геополитически въпрос. За Европейския съюз и особено за НАТО това е геополитически въпрос и той никак не е лек, защото Русия, например, го схваща като заплаха и го казва абсолютно откровено. Ето, вижте какво се случи с Украйна, оттам тръгна искрата, оттам тръгна конфликтът.

Смело може да се каже, че създаването на ЕС е най-успешният мирен проект в света. И ние трябва да направим всичко възможно да покажем на следващото ниво, отговаряйки на следващите предизвикателства, че стандартът ни е все така висок, все така ефективен и че поставяме човешкото достойнство в центъра на усилията си. Европа е проект

на човечността далеч извън регионалните ѝ граници

А по време на преговорите имаше ли страни, които повече ни подкрепяха?

Гърция. Гърция категорично! Искам да кажа, че през цялото време нашият съсед Гърция беше изключително подкрепяща. Бих я отделила от всички останали.

А иначе сме получавали подкрепа, разбира се. Ключово в преговорите е да обявиш, че имаш подкрепа от големите партньори - това е Германия, разбира се, Франция, Италия, северните страни (страните от Северното измерение, които много често съгласуват позициите си).

С Португалия. С моя екип бяхме успели да създадем много добри отношения. Аз имах чудесни отношения с колегите си и това много помогна.

Искам тук пак да кажа, че ролята на министър-председателя Симеон Сакскобургготски беше много важна. След това, което продължи да прави и Сергей Станишев. От 2005 до 2007 г. беше ратификационният процес. Той също беше много важен, ние работехме много настойчиво и той вложи много усилия.

И след това самият факт, че една дясна политическа сила, каквато е ГЕРБ, сложи европейското развитие в наименованието на партията си, означава, че те са преценили, че това ще бъде не само техният път, а и че това е пътят, по който искат да вървят българските граждани. Аз смятам, че можем тук да се поздравим, по-често да си го припомним, че в този случай наистина „Съединението прави силата“ на България. И няма да пестя думи на благодарност и на похвала към всеки, който се е държал така.

А имаше ли някоя страна, която оказваше съпротива или беше по-труден партньор?

Има трудни партньори. Има партньори, които са по-предпазливи в даването на доверие и имат резерви. За всяко правителство е важно да убеди общественото мнение в ползата от разширяването. Тук искам да отворя скоби

и да кажа, че всяка страна, която има инвеститори у нас, може много точно да разбере има ли в България равноправно третиране на икономическите партньори или не, има ли корупция в България или не, как се държи съдебната система, как се решават гражданските спорове и т.н. Преговорите не създават измислена действителност. Но разбирането къде са недостатъците ти и как точно ще ги оправиш - това е нещото, което искат да видят и по време на преговорите, и след това.

Не е случайно това, че след приключването на преговорите ние не сме се присъединили нито към Шенген, нито към еврозоната, макар че това е записано в нашия Договор и то трябва да стане. Партньорите ни искат същото, което искат и повечето от нас: да видят, че ние не отричаме проблемите, не си затваряме очите, че можем да идентифицираме проблемите и можем да представим план, чрез осъществяването на който да се преборим с тях.

А от другите страни от Централна и Източна Европа имаше ли някоя, която повече да ни служи за пример?

От всяка страна може да се научи нещо. Една страна като Кипър, например, имаше изключително трудна политическа обстановка, заради разделянето на острова.

Има страни, които са били изправени пред различни трудности. Малта, например – когато започват първите преговори (те трябвало да влязат отделно, преди 10-те), те отхвърлят влизането в ЕС точно защото искат да продължат да дават държавна помощ на корабната си индустрия, което в Европейския съюз не може да се случи. Всяка страна е имала своите изключително трудни преговори. Обаче въпросът е как ги преодоляваш – дали ги преодоляваш, като отхвърляш правотата на общата норма, която ти предлагат да следваш, или атакуваш проблемите, като казваш: „Сега не мога да се справя, но ще се справя след 10 или след 5 години“. И това вече е въпрос на преценка на страната. Това е доброволен съюз.

А защо се случва така, че България и Румъния изостават от другите десет страни?

България и Румъния започват по-късно преговорите. Не мога да говоря за този момент, където не съм била участник, но е факт, че България и Румъния са на по-късен етап. Слава богу, не бе фатално, защото плановете за България и Румъния (и специално за България мога да го кажа) са били да се присъединяваме с останалите балкански страни, което нали се сещате, щеше да отпрати нещата в съвсем друга посока.

А защо с присъединяването на България и Румъния за първ се въвежда Механизмът за сътрудничество и проверка?

Почти във всяко присъединяване има нещо за първи път. Да речем, ограниченията за свободно движение на хора за работа също е за първи път за Испания и за Португалия.

И България, и Румъния не показаха достатъчен ръст в борбата с корупцията, организираната престъпност и реформирането на съдебната реформа. Това беше формула, която измислихме съвместно с Комисията и със страните членки, за да може буквално да се спаси присъединяването. Защото иначе и България, и Румъния оставаха без крайна дата и вероятно щяхме да бъдем сложени в обхвата на балканските страни, а, както виждате, една част от тях дори не са започнали преговори все още.

Добре. Последен въпрос. Смятате ли, че България успя да се подготви за членство по време на преговорите и имаше ли нещо в подготовката, което можеше да стане по друг начин – било то от страна на България, било то от страна на Европейския съюз?

Вижте, преговорите не са лабораторно упражнение. Условното наклонение „бихте ли“ тук не върши работа. Времето е тогава, когато са се случвали преговорите. Аз Ви казах, че един от сценариите, за който се говори през цялото време, е България да бъде отложена и да влезе с останалите

балкански държави. Ние нямахме нищо сигурно. Не бяхме във финансовата рамка, договорена в Берлин, нямахме дати за приключване и влизане, т.е. не беше взето истински подплатено политическо решение. Това е, действително беше наистина изумително постижение.

Убедена съм, че присъединяването ни отвори нов хоризонт пред България и я направи по-добра държава.

Това, което отчетливо ми липсва, е, че след 2007 г. нещата започнаха да се забавят. Някак сиякаш беше по-лесно, когато Европейската комисия ни даваше указания – кой орган трябва да се създаде, как трябва да работи, и след това проверяваше. Буквално.

След това... Спомням си, когато приключихме последните глави, моят хомолог – преговарящият от страна на ЕС, каза:

„Меглена, приключи! Вярваш ли го?“

Аз се поколебах за секунда.

Той каза: „Май още не можеш да го разбереш?“

А аз отвърнах: „Ами, може би“.

Тогава той каза: „Знаеш ли, сега започва страшното, защото сега сте оставени на себе си“.

И това действително е така – едно е да ти проверяват фондовете отвън, когато ти пускат парите за съответните програми, друго е да ги проверяваш ти и ти да отговаряш дали има или няма корупция, ти да отговаряш дали пътищата, които са построени, са добри или не са дотам добри. Сравнението с другите страни, външният поглед помага много.

Всичко, което можеше да даде присъединителният процес е факт, до последния ни успех – присъединяването. Но пътят продължава. И ако сме усвоили успехът като процес, а не като чудо – ще успеем отново.

Само да Ви попитам още кои са според Вас тримата души, които задължително трябва да интервюираме?

Ами аз смятам, че трябва задължително да интервюирате колегата Бойко Мирчев, който беше шеф на дирекци-

ята във Външно министерство (за съжаление, той е болен). В Министерския съвет беше госпожа Зинаида Златанова – също е добре да я интервюирате.

Аз много бих Ви насърчила да намерите Димитрис Куркулас от Европейската комисия и да интервюирате и него.

А иначе – на политическо ниво – смятам, че можете да интервюирате двамата министър-председатели – и Симеон Сакскобургготски, и Сергей Станишев, които водиха този процес на практика.

Март 2018 г.

МЕГЛЕНА ПЛУГЧИЕВА

Вид образование:

природни и инженерни науки.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

народен представител.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от септември 2001 г. до ноември 2004 г. – заместник-министър на земеделието;
- от ноември 2004 г. до април 2008 г. – посланик на Република България в Германия;
- от април 2008 г. до август 2009 г. – вицепремиер.

Настояща позиция:

член на политическия кабинет на министъра на външните работи.

Госпожо Плугчиева, най-искрено благодарим за Вашата отзивчивост!

Първо искам да Ви поздравя за тази инициатива, защото аз, като човек, участвал активно в целия този процес, смятам, че той не е достатъчно отразен; не е достатъчно съхранен за обществото ни, за страната ни, за бъдещето, за историята. И навремето съм го казвала, особено когато приключихме преговорния процес, дай Боже дълги години да сме в Европейския съюз, но този период остава уникален! Той остава неповторим!

Той има много по-голяма стойност, но, за съжаление, с времето остава negliжиран, забравя се, не се познава. Мога да дам примери в това отношение (не добри), че изведнъж се появяват хора, които никога не са участвали, а коментират активно, дават оценки, мнения и така се вживяват. Сигурно е нормално да има и такива явления, но признавам, че като участник в този исторически важен за страната ни период, аз се включих във Вашата инициатива с такъв ентузиазъм именно поради това.

Тъй като действително ние смятаме, че няма абстрактна история, която минава извън хората, колкото и процесите да имат своите обективни измерения, много е важна тази човешка страна. Кой е най-яркият Ви спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Труден въпрос, тъй като е трудно да се отдели само един спомен. Защото бих казала, че целият период беше много ярък и пълен със събития.

Спомням си няколко, които оставиха силна и трайна следа в личен план в мен. Като член на правителството на господин Саксбургготски в началото аз бях натоварена с един ресор. Само след два месеца трябваше да поема и ресор „Европейски въпроси и подготовка за членство в ЕС“ и да водя преговорния процес по глава *Земеделие*. Тя беше, както е известно, една от най-тежките – не само обемна като съдържание и като регулации, но също и изключително сложна, заради неблагоприятната база, при която трябваше да водим преговорите: слаби (в селскостопанско отношение) години.

Имаше много интересни случаи, но най-силното ми усещане беше когато приключихме преговорния процес – усещане, че съм имала уникален шанс и неповторимо щастие точно аз да бъда един избраник на съдбата в този ключов за страната ни период. Да участвам и да имам свой принос. Това е чувство, което не може да бъде описано! Трябва да се изживее!

Искам да разкажа една притча, която не знам как ми попадна, но си мисля, че тя най-добре отговаря на този период, както и на всичко, което се случи:

Върви една процесия от хора, влачещи тежки камъни.

Питат първия: „Ти какво правиш?“, и той с една мрачна физиономия отговаря: „Не виждате ли? Аз влача тези тежки камъни цял ден!“.

Питат втория. Той казва: „Ми да, влача тези тежки камъни, но си изкарвам хляба“.

Накрая питат третия в процесията и той със светнали очи казва: „Ама как?! Не виждате ли? Ние строим храм!“.

„Ние строим храм!“ . Та моето усещане беше точно такава – че строяхме храма на нашето европейско бъдеще! Вероятно

този дух, това усещане, трудно може да бъде предадено в днешни дни и може да звучи малко странно за поколението, което не го е преживяло, може да звучи даже помпозно и сантиментално. Но аз се радвам, че тези, които участвахме, бяхме така обединени, свързани в това усещане за една мисия. За една изключително важна историческа мисия!

Добре. А все пак нямате ли конкретна случка, конкретно преживяване – среща с някакъв човек или някакъв форум, на който се взима някакво решение, или някакъв гаф, който Ви е застигнал, не дай Боже, някъде? Просто като случка?

Разбира се, случки много. Ще разкажа един такъв случай. Имахме задължение да направим списък на традиционни алкохолни напитки и да представим нашия списък в Брюксел, за да стане част от европейската листа. Трудна задача! Това беше периодът 2001– 2002 г. Да не говорим, че никнеха като гъби разни производители и на фалшив алкохол. Всички производители искаха да бъдат в европейския списък. Аз ги бях събрала в Министерството на земеделието. Указанията бяха все пак да бъдат традиционни марки напитки. Не беше възможно да се стигне до разбирателство кои от наличните 120 марки трябва да се отсеят, да речем, дузина, и да се изпратят в Брюксел. Затова аз изпратих целия списък.

След няколко дни звъни телефонът. Аз бях при министър Дикме, когато секретарката влезе тичешком и каза: „Бързо, защото нещо много лошо се е случило“.

Говоря аз с Брюксел и ми казват: „Ама как е възможно да ни изпратите толкова марки? Ние в Европейския съюз към момента имаме не повече от 100 (100 ли бяха или 110 в списъка), а Вие искате да добавите още 120. Как е възможно!“.

Та имаше всякакви моменти. Трябваше да се редуцира списъкът и, разбира се, имаше недоволни. Борихме се ракията да бъде призната за българска традиционна алкохолна напитка, но скочиха сърби, румънци и казаха: „Това не е само българска напитка“.

И Брюксел отсече: „Щом има спорове, не може да бъде

призната само като българска“.

Имаше друг момент, напомнящ се и касаещ специално площите с лозови масиви. Ако си спомняте, през 2000 година, след трудната и много скъпа реституция в реални граници, нашето селско стопанство бе почти ликвидирано. Нямахме средства, нямаше техника, новите собственици няхаха опит и професионални знания. Бяхме загубили много площи на лозови масиви, защото имаше и забрана за създаване на лозови масиви заради сухия режим в бившия Съветски съюз. В същото време, когато водихме преговорите през 2001–2003 г., стартираше двадесетгодишна забрана за създаване на нови лозови масиви в страните членки на ЕС. Заради това беше от изключителна важност ние да докажем максимално голяма площ, за да може нашите винарни и всички производители да могат да възобновят съществуващите масиви (тъй като няхахме и за дълъг период нямаше да имаме право да създаваме нови). И си признавам, че така, на ръба на статистиката, казвам в министерството на колегите: „Не знам какво ще правите, но трябва да ги „изровим“ и да докажем пред Брюксел тези 1800 хектара (дано не греша) лозови масиви! Защото в противен случай губи страната от това, че няма да можем да защитим интересите на сектора“. И къде изкоренени, къде неизкоренени, съумяхме да стъкмим наистина площите и ние с министър Дикме успяхме да ги защитим.

Връщаме се в София с такъв ентузиазъм и на една от задължителните пресконференции обявявам пред журналисти, пред експерти от винарска камара, че ние сме защитили 1800 хектара. Но като свършвам, става един представител точно от винарската камара и казва: „Какво говори Плугчиева?! Ами ние ги нямаме тези площи“.

Аз знам, че ги нямаме, ама не беше целта точно това да се казва на висок глас. Нали през медиите тази информация щеше да се върне в Брюксел! Нали това спечелено сражение можеше да бъде загубено и веднага да бъде отменено решението. Това можеше да ни създаде много сериозен проблем.

Но това беше битка и имахме какви ли не случаи. Имаше спекулации, че след като влезем в ЕС, ще трябва да бъдат закрити казаните за варене на ракия по селата. Та в едно мое ди-

ректно интервю по телевизията се включи един дядо и ми каза: „Ако е така, момиче, не ви искаме членството в този Съюз, отказвайте го“.

Много бяха случаите, в които трябваше да докажем основанието за исканията си, за да може да получим по-високи субсидии. А това беше, както споменах вече, най-неблагоприятният период, който се вземаше за база, за да се правят изчисления (и след това на тази база ни се определяха и финансовите средства за периода 2007–2014 г. по глава *Земеделие* и за развитие на селските райони). Базата беше определена от производствените години 1998, 1999, 2000. Това бяха най-слабите и с лоши резултати в селскостопанско отношение години, с най-ниски добиви. През 1989 г. ние имахме в пъти по-високи добиви и всичко беше сринато, но регламентите за водене на преговори не отчитаха исторически опит. Европейската комисия не се интересуваше от историческите ни постижения и не преговаряше на тази база. Та битката беше много, много тежка, но в крайна сметка беше спечелена за страната.

Искам да Ви разкажа още нещо, с което ще завърша тази част от разговора ни. Това е събитие, което никога няма да забравя.

След като приключихме преговорите (и аз бях изпратена посланик в Германия с мандат 2004–2008 г.), трябваше да се ратифицира Договорът ни от всички страни членки на Европейския съюз. Това беше другата голяма битка, защото партията на госпожа Меркел ХДС и баварският ХСС изобщо не бяха „за“ нашето приемане; те имаха тежки резерви и критики. Де факто Германия беше последната страна от ЕС, която ратифицира Договора. Сигурно това вече никой не го помни, освен мен.

Но това беше ежедневна битка в Бундестага с всички парламентарно представени партии. Имах три срещи с бившия канцлер Хелмут Кол, светла му памет, и с всички ключови политически фигури. Така, в крайна сметка, стигнахме до 26-ти октомври 2006 г. Това беше просто два месеца преди 1-ви януари 2007 г. и не беше сигурно дали точно най-важната страна в ЕС – Германия – ще ратифицира Договора ни за присъединяване. И след всички огромни усилия – на правителството, на

парламента ни, на посолството – дойде денят на истината: гласуването в Бундестага на 26-ти октомври.

Аз седя – като посланик – горе на трибуните за гости в Бундестага и треперя от вълнение. Обявяват резултата в наша полза, слава Богу, и аз скачам и почвам да викам. Обаче идва квесторът, хваща ме за ръка и казва: „Трябва да ви изгоня“. Казвам: „Как ще ме изгоните?!“, а той: „Абсолютно недопустимо е в Бундестага да се става на трибуната и да се крещи. Тук има ред и съображения за сигурност – security reasons“. А аз му отговарям: „Ама, човек, ти не знаеш тук за какво става дума! Какви исторически събития се случват!“.

Та така. Имаше славни моменти, които се помнят завинаги.

Процавайте, ще Ви задам въпрос извън стандартния въпросник. Впечатлението Ви за това по-скоро сдържано отношение на германците, те имаха предвид нещо конкретно по отношение на нас или просто имаше, така да се каже, абстрактно етикетирание – „българите са малко неготови“?

Имаше две различни позиции. Социалдемократите бяха много благосклонни по принцип, отворени по темата разширяване. Докато ХДС и ХСС – консерваторите – бяха на обратната позиция по две причини. Първо, те изобщо бяха далеч по-предпазливи към всичко, що е разширяване на Изток. Второ, разбира се, и към нас, още тогава имаха резерви по темата корупция, нестабилност, (политическа нестабилност), недостатъчна подготвеност и изпълнение на всички критерии за членство. Така се стигна и до Механизма за мониторинг и сътрудничество от страна на ЕК, който продължава и до днес.

Както и тогава, и сега бих казала: ние сме по-добри от имиджа си! И трябва по-добре да умеем да представяме силните си страни, а не да се вторачваме и показваме само слабостите и негативите си.

Това сте чували от тях изговорено в прав текст?

Да. Да. Но те (консервативните партии) бяха поначало далеч по-взискателни в изпълнението на критериите, които ни

бяха поставени като страна кандидатка. Това беше като цяло позицията им и към страните от десетката, които се присъединиха към ЕС през 2004 г., а тя се пренесе след това върху нас и Румъния.

А ние с Румъния бяхме хем в „една лодка“ през този период, хем бяхме в непрекъснато състезание помежду си и се надпреварвахме кой е по-добър и по-подготвен. Аз си мисля, че ние бяхме по-добри.

Прощавайте, искам да задам следващия ни въпрос. Вероятно има много важни неща в събитийността, но и в логиката на целия процес, които са останали встрани от общественото внимание. Сигурни сме, че има неща, които трябва да се знаят, но, по една или друга причина, не са известни на хората в България. Какво бихте открили?

Смятам, че може би поради неопитност публичните дискусии с обществото бяха недостатъчни.

Поглеждайки назад, сега мога да кажа, че с този опит, който вече имам, бих обсъждала всичките тези въпроси с обществото по друг начин – по съответната секторна политика. Това важеше за целия ни екип. Първо, ние бяхме под абсолютна преса, защото в кратко време трябваше да изведем преговорния процес и да постигнем възможния (за тогавашния момент) максимум. Второ, неопитността, която всички ние имахме. Колкото и да сме били обучени, опитът (който в крачка сме събирали) имаше своето значение. А и обществото ни беше много далеч от проблематиката. Всичко беше ново и за първи път. Това важеше с пълна сила и за всички останали нови страни членки.

Тъй като нямаше достатъчно време за такова общуване и за обсъждане с обществото (или със секторни асоциации), след това се прокраднаха спекулации: „Те направиха нещо по време на преговорния процес. Не се получи максимумът“.

Което категорично не е вярно! Смятам, че ако имаше такова обсъждане, ако имаше повече публичност, щеше да има и по-голямо разбиране и признание и от страна на обществото. Широката публика не знае колко трудно беше и каква искрена воля за успех имаше преговарящият екип като цяло.

Има ли някаква политическа идея какво точно трябва да иска България от това членство в ЕС или, тъй като всички посткомунистически страни вече са си подали документите, ние ще направим някак си лошо впечатление, ако не се включим? Имаше ли нещо конкретно като идея?

Смятам, че това беше едно от малкото исторически решения за страната ни, когато имахме консенсус на политически сили, на общество като цяло. Защото – осъзнато и неосъзнато – беше усещането, че това е, това е уникалният шанс и времеви прозорец, когато България може да вземе това решение: да направи тази крачка, т.е. да се върне в Европа, към която винаги е принадлежала.

Не от мода или за да следваме инерцията на другите десет, които го направиха, а просто защото това беше даже не толкова мисълта за някакви финансови облаги, колкото въпрос на престиж, въпрос на възстановяване на европейския профил, на европейското самочувствие и ценностна система на България, на всички нас.

Но така казано, то звучи повече като ценностно основание за присъединяването.

Точно така! Точно така!

Без да се търсят някакви конкретни решения на конкретни проблеми.

Те не бяха съвсем ясни. Знаеше се, че трябваше да направим фундаментална промяна в обществено-политическата и икономическата система, но мисля, че как точно ще се случат те, не знаехме. Ясно беше, че трябва да транспонираме европейското законодателство по всички преговорни глави и да настроим нашата политика в съответните сектори към европейската такава.

Знаеше се, че ще има и финансови облаги чрез предприединителни и следприсъединителни фондове. Тук е мястото да кажа, че специално предприединителните фондове ги използвахме, за съжаление, доста неумело – от незнание, а и има-

ше опити за злоупотреби. Важното за мен е, че имаше много повече ентузиазъм.

Имаше усещане за обща кауза, желание да бъдем отново част от европейската култура, цивилизация, история, че се връщаме заслужено в „европейския дом“.

Това е хубава метафора, но зад нея стои чудовищно много работа. Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда, когато се подготвяше страната за членство? Примерно, дали има запазен периметър на действие за екипа в София, отделно за екипа в Брюксел; има политически ангажменти и се знае, че това е краен срок за едни-кого си, а пък отдолу администрацията изпълнява взети вече решения? Или функциите се преливаха?

Имаше строго регламентирано разделение на задачите и отговорностите на административно и политическо ниво. Но бих казала, че имаше и една силна спойка, независимо кой къде и как бе ангажиран. Духът както на политическо ниво по времето на господин Сакскобургготски, а след това и при господин Станишев, така и на експертно ниво бе един и същ – маркиран с ентузиазъм и чувство за мисия. Най-важното бе, че всички бяха водени от желанието, от мотивацията, от амбицията да постигнем тази голяма цел. Това е невероятна енергия и сила, която задвижи обществото и направи възможен този резултат, защото той беше желан. Той беше резултат на обединени усилия.

Да припомня още, че през този период – годините 2006, 2007 и 2008 в страната влязоха и най-много чужди инвестиции. Разбира се, това също започна да се чувства – увеличиха се работните места и благосъстоянието започна бавно да се подобрява. Но мисля, че предприсъединителният период, особено периода 2001–2004 г., преговорният процес беше не толкова комерсиален, колкото истински белязан от подем за постигане на обща историческа цел. Ще ми се да го сравня с нашето Възраждане, с неговия дух. И жалкото е, че когато срещна мои колеги или мои сътрудници от това време, всички те споделят с горчивина и разочарование, че вече липсва тази нагласа в българската държавна администрация.

Сега, въпреки предстоящото председателство, не се чувства това настроение, което тогава беше ключова и движеща сила.

Приближаваме към Вашите тесни ангажименти в интеграционния процес, особено от първия етап. Знаем, че продължителността на преговорите е доста различна в зависимост от спецификата на материята. Някои от преговорите, включително и във Вашия ресор, продължават около три, че и повече години. На какво се дължи тази трудност на преговорите точно в тези сектори?

Имаше различни по важност и обем глави за договаряне. Едни по-леки, други по-тежки. Аз и моят екип в министерството то имяхме честта да се занимаваме точно със сектор *Земеделие* и с темата *Развитие на селските райони* – изключително тежка, сложна и разнородна материя.

Това са различни неща: че е голям сектор, че е разнороден сектор, че няма готовност... Или всичко това?

Всичко. Всичко заедно.

Нашият сектор *Земеделие*, за съжаление, беше ликвидиран след 90-та година и аз смятам, че това беше една от най-фаталните грешки на прехода: да бъде направена реституция в реални граници, да се хвърли огромен финансов, човешки и всякакъв ресурс и да се раздробят, да се раздели земята на най-дребни парчета, да се върнат на хора, като например Вас – професор в Университета – пет крави и два реда праскови. Това беше жесток удар по българското земеделие и по икономиката на цялата ни страна. Това беше ликвидация в прекия смисъл на думата. Неслучайно ние сме единствената страна, която си позволи да направи такава реституция в реални граници и да използва такива органи – „ликвидационни съвети“. Това са мрачни страници от нашата нова история. От 1991 г. до 1999–2000 г. беше изключително дълъг период на разруха и много бавно и мъчително възстановяване.

Друг фактор за сложността на преговорите бе, че административно-регулаторната база е много сложна и голяма! Ние

трябваше да променяме генерално, да адаптираме, да хармонизираме нашето законодателство с европейското, което беше изключително енергоемък и времеемък процес.

И третият проблем бе необходимостта от задълбочена финансовата обосновка на всички тези преговори, за да изкристализират те и да бъдат консолидирани във финансов ресурс, който България получи за периода от 2007–2014 г. Това бяха директни плащания и отделно финансов ресурс за реализиране на Програмата за развитие на селските райони. Това беше наистина Херкулесов труд и аз смея да твърдя, че въпреки сложността, въпреки неопитността на всички ни (защото това се правеше за пръв път, това е уникален опит, който трупахме тогава), успяхме да постигнем абсолютния максимум.

Но ако говорим за проблема с правното хармонизиране, проблемът е съществен, защото той е толкова голям като обем, че не се ориентираме или че това право „се бие“ с норми, валидни у нас?

Биеше се с нашето старо законодателство. Цялото наше законодателство трябваше да бъде трансформирано и да приемем всички европейски директиви в сектор *Земеделие*. А трябва да се има предвид и разнообразието, и сложността на сектора с множество подсектори – растениевъдство, животновъдство и др. Освен това търговията със селскостопански продукти сама по себе си беше отделна подглава. Темата тютюнопроизводство беше голяма драма. Всичко трябваше да бъде обсъдено до последния детайл, всеки подсектор със своята специфика да бъде взет под внимание.

Как се формира позицията на България по преговорна глава *Земеделие*? Аз не си го представям. Това е чудовищно сложно.

Да, това беше работа не само в министерството, работехме и в диалог със съответните – каквито и колкото ги имаше – браншови организации и асоциации. За мен този подход беше задължителен като начин на работа и водене на преговорите. Трябваше да се чуе гласът на практиката. Естествено бяха

включени и научните институти и университетите.

А те имаха ли компетентност да ви партнират в тази работа?

Ами, как да Ви кажа. Те имаха – донякъде – практически събран опит в новите условия на пазарна икономика. От друга страна, както вече казах, сме ползвали капацитета на нашите университети, доколкото те можеха да ни бъдат полезни. И третият източник на помощ бяха другите страни членки. Например една Германия, една Австрия.

На базата на моите лични контакти, които бяха впрегнати и станаха и служебни (и се разшириха), успяхме да почерпим много ценен опит. Аз трябва да Ви кажа, че благодарение на Франц Фишлер – тогавашният комисар по селскостопанска политика на ЕК, с когото и до днес поддържам много добър контакт, постигнахме много. Тогава той беше толкова строг, че имах чувството, че е по-страшен от Господ. Но австрийците изключително много ни помогнаха чрез самата методика на изчисляване на финансовите средства за нашия селскостопански сектор. Например, ние накрая успяхме да вземем над 800 млн. евро повече благодарение на тънки моменти в методиката на изчисляване. Даже ресурсът беше отделен вече за нас и Румъния и от тази „обща кошница“ ние успяхме да извлечем 800 млн. евро повече за нас, което никак не беше лесно и не се разбираше от само себе си.

Но нали би трябвало по дизайна, по който се изработват евроинтеграционните политики, секторните политики в Европейския съюз, да има някаква степен на съответствие между съдържанието на преговорните глави и онова, което се нарича „Национален план за развитие“? Как се прави това, защото трябва да има голяма агрегация на цели и задачи и подреждане на приоритети. Всичко това как се превръща в Национален план за развитие?

Секторните министерства готвеха съответно отделните национални планове. И впоследствие това беше съответно обобщено и консолидирано в Национален план. Имаше екип към

Министерския съвет, в който участваха експерти от всяко едно министерство, за да се консолидират в обща рамка, в общ Национален план и стратегия.

По линия на Министерството на земеделието кой работеше там?

Те бяха двама-трима души. Сега имена ще ми е трудно да Ви кажа, но във всеки случай бяха много опитни, много качествени експерти. Ако трябва да добавя нещо извън сектора, който аз водих, и за неща, които сега рефлектират върху живота ни, много ми се ще да споделя, че по темите *Образование, Здравеопазване, Правосъдие* нямаше, а и днес няма обща европейска политика. Това е според мен една от причините днес тези сектори да останат проблемни за обществото ни.

Започвам с това, че по темата правосъдие идваха да ни съветват всякакви експерти от различни европейски страни. Не е тайна, че англичаните идваха с един модел, германците – с друг модел, белгийците – с трети, французите, и го направихме точно по български.

За да не откажем на никого от старите страни членки, вземем от всекиго по нещо. Този миш-маш на нашата правосъдна система е и една от причините да продължаваме да имаме толкова проблеми в този сектор и Механизмът за контрол и сътрудничество да продължава и до днес.

И втората причина за мен е, че нашата съдебна система мина – точно по принципа на махалото – от единия край на централизирано управление преди 90-та в един другия край на абсолютно криворазбрана демокрация (децентрализация, при която сякаш „над нея е само Господ“ и тя стана толкова независима, по-независима даже и от законите). Аз смятам, че това обуславя основните проблеми в правосъдието.

В образованието също си „внесохме“ проблеми. Известно е, че едно от най-големите предимства от миналото бе високото качество на българското образование. Всички проучвания сред чуждите инвеститори показваха именно това до към края на 90-те години. От Брюксел дойде тенденцията: „Всички трябва да отидат във висше учебно заведение“ и ние загърбихме

професионалното средно-техническо обучение и производо-
ме безработни висшисти (без реализация на пазара на труда).
Както чувате, наскоро – 10 години по-късно, пак от Брюксел,
идва апелът: „България трябва да съкрати университетите си
на 10“. Да, обаче, те вече са 50. Това си е и наша грешка, но и
една от препоръките на Брюксел беше все повече университети,
все повече студенти. А всъщност видяхме, че тези млади хора
след това нямат реализация на пазара на труда, защото очаква-
нията на бизнеса са други. Радвам се, че по темата за реформа
в професионалното образование не само се води дискусия, тя е
на етап на реална реализация. Затова съм изключително горда
с проекта за дуално професионално обучение, извоюван от
мен като посланик в Швейцария, който сега се прилага много
успешно в страната ни. Този проект, катализиращ реформа в
нашето средно професионално образование, дава шанс и пер-
спектива на младите хора и в същото време предоставя квалифи-
цирана работна ръка за бизнеса у нас.

По въпросите на здравеопазването не съм специалист, но
от позицията на пациент мога да кажа, че проблемите, които са
резултат от необмислени реформи и експерименти, се виждат с
просто око

**Вие все пак сте имали предимството да участвате в ра-
ботата на две правителства. Имате ли лично впечатление
дали сред Вашите колеги от тези два екипа е имало човек,
за когото бихте казали: „Ето, той вземаше евроинтеграция-
та много присърце“?**

Не мога да не започна с името на г-н С.Сакскобурготски,
защото в противен случай ще си изкривя душата. Колкото и да
са несъвместими „цар“ и „министър-председател“, той беше
един проевропейски държавник. Факт. Мисля също, че новата
политическа култура на толерантност и надпартийност, която
той донесе със себе си, бе ключът към този успех. Имаше еки-
пен принцип на работа от най-горе до най-долу. Аз споделям
принципа за „главата и рибата“ – или се умирихва, или се пре-
нася и надолу, ако е добър примерът. Други имена, които трябва
да спомена са на: Меги Кунева, президента Г. Първанов, минис-

тър-председателя С. Станишев, Ивайло Калфин, външния министър С. Паси, Гергана Паси, министър Мехмед Дикме, който беше по-българин от много българи по това време и се бореше за интереса на страната. Това трябва да се каже на висок глас.

А в сектор *Земеделие* имаше ли съпротива от някоя страна членка на ЕС?

Кой да ни пречи? Секторът беше толкова съсипан отвътре, че не може да се каже, че някой умишлено отвън иска да ни пречи. Естествено, ние бяхме оценявани като възможна конкуренция (в бъдеще в европейски план) на базата на обективните благоприятни природни дадености и исторически постижения в този сектор и пазар. Тези, които познаваха нашето селско стопанство, знаеха огромния потенциал и че ние сме вероятна сериозна конкуренция за други страни от ЕС с развито земеделие.

А дали е ставало дума при Ваши контакти с наши европейски партньори да са виждали или да са споменавали за разлика в начина, по който екипът, да речем, на Божков е работил за евроинтеграцията и след това – екипът на Кунева? Да е ставало дума за разлика или общия ентузиазъм си е константа?

На партийно-политически принцип от Брюксел не е правено разделение и оценка. В Брюксел ЕК оценяваше прогреса на България, този който реално постигахме.

Не, не става дума за партийно-политически различия. По-скоро за това, че в единия случай е вървяло по-мудно, а в другия момент е потръгнало или обратното?

Естествено, като всеки процес в началото, докато набере скорост, има по-бавно темпо. Това трябва да се отчита. Де факто аз съм имала големия късмет да бъда на финала на процеса. Това беше периодът 2001–2004 г. Ние затворихме успешно всички глави през юни 2004 г. Най-интензивен беше, разбира се, финалът, защото имахме крайни срокове и трябваше, ако искаме през 2007 г. да се присъединим, да изпълним всички критерии. Финалът беше изключително силен, ударен под натиска

на обстоятелствата, на времето, но и пък наситен с ентузиазъм, положителна енергия, емоция и може би затова – с най-силен резултат.

А вече от дистанцията на времето спомняте ли си по време на преговорния процес (не само в сектор *Земеделие*, а по принцип) да сте имали усещане, че някой от партньорите ни (да не бъде остър с избора на думи) по-скоро би се зарадвал, ако се забавим, отколкото, ако напреднем повече?

Във всеки случай от страна на партньорите ни имаше резерви. Поначало десните партии не само от Германия, но във всички страни бяха далеч по-взискателни, по-трудни за убеждаване, по-консервативни. Разбира се, имахме най-голяма подкрепа от новите страни членки, които току-що се бяха присъединили.

Между тях някоя да се е откроявала като най-добронамерена към България?

Как да Ви кажа, те се движеха общо взето в пакет и гледаха много добронамерено на това, че ние ги следваме, бяха много благосклонно настроени.

Това е интересно, защото в специализираната академична литература се подчертава, че вишеградци са настоявали да бъдат само те.

Това е може би в периода, когато е трябвало да гарантират своето собствено влизане.

На няколко пъти се среща и в разговори с експерти, и в литературата твърдение, че най-големият приятел на България в преговорния процес, всъщност, е била Европейската комисия. Споделяте ли това усещане или обратното?

Вътрешното ми усещане е, разбира се, че на най-високо ниво имаше политическа воля (и в Съвета, и в Европейската комисия) за подкрепа на разширяването на Изток. Но тя не се изразяваше в компромиси при разглеждане и при обсъждане на нашите постижения и прогреса, който сме постигнали. Там

симпатия в никакъв случай нямаше, а напротив строг контрол и взискателност. Както се казва: „Трябваше сами да си напишем домашното“.

По-скоро симпатията може да намери проявление, да речем, като ни подсказват възможно решение на проблем или да ни осигурят подходящ контакт.

Да, от Комисията, от екипа на Франц Фишлер, от Германия, от Австрия, от Словакия съм получила много симпатия и много подсказки за неща, които просто няма откъде да сме ги знаели.

А в България на кого разчитахте в най-голяма степен, защото казахте, че браншовите организации са били полезни. Имаште ли, така да се каже, традиционен партньор, на когото разчитате най-вече?

Не, трябваше да разчитаме на себе си в министерството. Разбира се, и на взаимодействието с другите колеги от другите министерства и екипа от Министерския съвет – на Меги Кунева. Относно браншовите организации за мен беше важно винаги да бъдат на масата за обсъждане, защото тяхната изолация е недопустима като подход и защото всичко, което дискутирахме и преговаряхме, беше за тях и за обществото. Смятах, че винаги е много важно хората от практиката, от живия живот, да бъдат чути, да бъдат приобщени, да бъдат включени, за да се елиминират всякакви спекулации или пък да не се допуснат никакви теоретични грешки от чисто незнание, защото „живият живот“ е нещо съвсем друго. Аз, като човек, идващ от живата практика, винаги съм уважавала изключително много този опит и това мнение, което идва отдолу, от хората.

В журналистическите среди и до ден днешен продължава да се среща като устойчиво словосъчетание понятието *евроатлантическа интеграция*. Изглежда сякаш влизането в НАТО и влизането в Европейския съюз вървят в пакет?

Не. Смятам, че не вървят в пакет. Вярно е, че присъединяването ни към НАТО през 2004 г. беше силно политически

акт и имаше своето положително влияние. Разбира се! След това на политическо, на топ политическо ниво – имам предвид и в Брюксел – това имаше своето значение и особено за старите страни членки, които участваха и наблюдаваха какво се случва. Но в никакъв случай не бих казала, че това върви като едно пакетно решение и че двете членства са взаимозависими. Членството ни в НАТО има своята изключителна важност, значимост за отбраната, за сигурността, но членството ни в Европейския съюз е далеч по-комплексно, по-голямо, по-мощно. Засяга целия ни общественно-политически и всякакъв живот.

Смятате ли, че когато се е взимало решение за членство на България и Румъния, е имало някакъв особен геополитически контекст, който да помага или да пречи, в смисъл да изостанем или пък да влезем по-рано. Някакви съображения, извън ставащото вътре в страните?

Да, да. Според мен наред с критериите, които се старяхме (и бяхме мотивирани, а и пресирани от Брюксел) да изпълним, имаше едно общо политическо решение, консенсус на европейско ниво, че двете страни няма да бъдат разделяни. Това нямаше да се допусне. Смятам, че това беше споделено убеждение сред държавните ръководители на страните на ЕС и на ЕК в Брюксел.

Пак да Ви върна към нещо, което вече беше споменато в хода на разговора. Стана дума за това, че в сектори, в които няма европейско законодателство като *Здравеопазване* и *Образование*, напредъкът е по-скоро проблематичен, отколкото да се похвалим с нещо. Но дали можем да кажем от днешна гледна точка, от дистанцията на 2017-та година, след 10 години членство в Европейския съюз, че България е била достатъчно подготвена за членството дори там, където има законодателство?

Смятам, че на този въпрос трябва да се отговаря от нашата позиция на подготвеност при тогавашната обща политическа ситуация и рамка на Европейския съюз. Ще бъде грешка, ако през 2017 г. гледаме назад и от днешна гледна точка оценяваме

дали сме били готови. Тези събития трябва да се оценяват в тогавашния исторически момент.

Към тогавашния момент и тогавашната обща политическа и икономическа рамка на Европа – да, ние бяхме готови и това беше най-вярното, най-правилното и най-доброто решение както за ЕС, така и за България. Това беше за кратко отворен „исторически времеви прозорец“ и уникална добра възможност за страната ни. И мисля, че с времето това събитие ще бъде оценявано по достойнство.

Друг е въпросът, че много често – след присъединяването ни – някои от старите страни членки използваша примера с България и Румъния, за да оправдаят нежеланието си за по-нататъшно разширяване на Изток. Използваше се даже термина „умора от разширяването“. Истината е, че всички спечелиха от този процес, а в икономически и търговски план – особено старите страни членки. Мога да посоча факти за растежа на износа от тези страни и много други примери.

Жалко, че днес Европейският съюз се тресе от кризи. Аз съм готова да говоря по този въпрос не само критично, но и с много болка, защото според мен има много и то видими грешки, които бяха допуснати. Във всеки случай разширяването на Изток не беше грешка, а огромно постижение за целия ЕС. Сегашните кризи не са случайни и не са продиктувани само от външни на ЕС фактори. За съжаление, Европейският съюз в голяма степен сам си ги „сътвори“ – чрез прилагане на двоен стандарт или неправилни, или забавени решения.

Много интересно. Не можем, за съжаление, да влезем в детайли. Но, кажете, имате ли за себе си идея за друг начин, по който да протече подготовката не само на България, а по принцип на страните от нашия лагер? Дали би могло да има друг подход на Европейския съюз към разширяването, дали е имало алтернативи?

Нали знаете, винаги може да бъде по-добре. Когато сега погледна назад, бих казала, че имам бележки по подхода, защото ние вървахме като следвахме, общо взето, указания, критерии и стандарти, които трябваше да бъдат изпълнени, и за-

конодателство, което трябваше да бъде транспонирано в срок. Недостатъчно се ползваше опитът, който ние имаме, спецификата на страната, която носим, компетентността, която имаме, далеч по-голяма в някои отношения, отколкото тази в Брюксел.

Това намирам за грешен подход, защото съм имала много случаи, когато експерт Х, който стъпва в България за пръв път, идва направо от летището в министерството, сядат на масата и започват да ми дават готови рецепти, без да има нулева представа от този сектор и дали тази страна е имала досега нещо сътворено, изградено и как така изведнъж трябва задължително да направим завой на 180 градуса. Смятам, че това беше грешен подход, чиято цена, разбира се, платихме.

Сигурно, както се казва на днешен европейски език, не е политически коректно, но Ви давам следния пример с темата за ромите. Този подход да следваме препоръчана от Брюксел политика за осигуряване главно на социални помощи, без да приложим принципа „на тоягата и морковата“, т.е. без да изискваме задължително образование и условия за задължително включване на ромската общност в пазара на труда, ни изправи пред толкова много проблеми, доведе до извода за недостатъчна интеграция, а и създаде напрежение между българската и ромската общност. Явно не е достатъчна регулаторната рамка и липсват работещи механизми за стимулиране, а – щом трябва – и за натиск, за да се гарантира образованието на децата от тази общност и да се интегрират на пазара на труда след това. Смя да твърдя, че преди 10-ти ноември 1989 г. нашите роми бяха далеч по-интегрирани, отколкото сега. Мога да Ви кажа, че в периода 2001–2004 г. бяхме стартирали една програма заедно с Министерството на труда и социалната политика, която, ако си спомняте, носеше наименованието „От социални помощи към заетост“. Това се случи през 2002 г., доста късно след промените от 1989 г. Двете министерства с ентузиазъм се опитахме да приложим тази програма. На моя среща с едни от босовете на ромска общност обясних как ще им осигурим транспорт, за да отидат да залесяват или пък да работят в селското стопанство, получих ироничен поглед и следния коментар: „Ама, как?! Какво говориш ти?! Ти искаш аз да ходя всеки ден, да пътувам

20 километра до гората, за да ми плащаш ти за това 180 (или 200 лв., вече не помня, но бяха, разбира се, толкова, колкото е можело да се даде за месец при тогавашните условия). Аз си получавам от социалната служба тази помощ и без да работя. Освен това 200 лв. ги изкарвам за един ден – като отида и отсека няколко кубика дърва и ги продам на черно. Ти ще ме караш да пътувам всеки ден!“.

Това е само един пример.

След голямото закъснение в периода на прехода се правят стъпки за промяна, но сега усилията трябва да са много по-големи, защото сме изгубили много време, а и усилията за постигане на желаните резултати ще бъдат много по-скъпи и трудни.

Прощавайте, но бих искал да се възползвам от Вашия опит в качеството Ви на вицепремиер с ресор управление на европейските фондове. Управлението на фондовете е много важен въпрос. По принцип, когато се прави първоначалната финансова рамка за седемгодишния период, кой носи отговорност от името на правителството за вътрешното структуриране на бюджета, който така или иначе ние ще получим? Той е рамков бюджет и вече вътрешно го структурираме по приоритети?

Той е рамков бюджет, но той е по сектори. Приоритетите бяха определяни по сектори от съответните министерства на базата на анализ и пак в обсъждане с асоциациите, със съответните браншови организации, с БАН, с университетите. Така бяха определени и отделните оперативни програми, обезпечени със съответния финансов ресурс.

Например, в селскостопанския сектор (в тогавашния период) една от основните задачи бе да започне да се обработва земята, само и само да се обработва и там трябваше да се хвърлят усилия за възстановяване на производството в различните подсектори. Към това се добавяше и Програмата за развитие на селските райони, за изготвянето на която бяха обединени усилията на няколко министерства: на земеделието, на регионалното развитие, на здравеопазването, на икономиката и др. По всеки един от подсекторите трябваше да се прави обосновка и

то в рамките и по правилата на Общата селскостопанска политика на ЕС, защото например свиневъдство и птицевъдство не се субсидираха. На базата на това, на базата на регулаторните механизми от Брюксел и въз основа на данните, които имахме от съответните сектори, трябваше да формулираме нашите национални приоритети, цели и задачи и да се преборим, за да осигурим максимума средства, но не навсякъде е беше възможно да ги получим.

Но ако трябва, фигуративно казано, да се биете с Вашия колега – министъра на транспорта?

Ама не, ние не се биехме. Не се биехме. Това са отделни сектори. Всеки договаряше финансово рамката за всеки сектор поотделно. За сектор *Селско стопанство* бе направен съответния анализ на базата на обективните природни и климатични характеристики, постигнати количествени резултати, бяха взети под внимание историческият опит и традиции и бяха формулирани перспективите за бъдещото развитие на сектора. Така бяхме извоювали около 4 млрд. евро за периода 2007–2014 г. за субсидии в селското стопанство и по Програмата за развитие на селските райони. Подобен подход бе приложен и в другите сектори на икономиката. Така се стигна до общата финансова рамка от 13 или 14 млрд. евро.

За периода 2014–2020 г. не мога да коментирам, защото не съм участвала.

Това е много интересен въпрос. Защо първите години бяха с много ниски проценти на усвояемост на средствата?

Да. Ами този факт има своето обяснение. Първо, периодът на предприсъединителните фондове се дава, за да може обществото и всички бенефициенти от различните сектори да придобият опит и знания за работа с правилата на проектиране, след това на реализиране и усвояване на средствата. Този период беше изключително кратък и то в период на политическа нестабилност и постоянни промени в администрацията по политически причини. Точно заради корупционни случаи ни бяха замразили милиони от предприсъединителните фондове. Тога-

ва ме върнаха от Берлин и ме натовариха с тежката задача на вицепремиер по управление на фондовете от ЕС с цел да променим цялата си система на управление и да докажем, че ще можем да използваме прозрачно и по предназначение дадените ни финансови средства. За мен това беше поредната битка и, слава Богу, успешна. Защото след една година размразиха и ни върнаха всички финансови средства, които бяха блокирани. Тази строгост не бе приложена например спрямо Гърция, което беше подход на двоен стандарт от страна на ЕК, който не споделям.

А няма ли проблем с така наречения „абсорбционен капацитет“?

Да, имаше проблем, но това беше само в началото. Виждате, че сега вече никой не говори, че фондовете не се използват. Напротив, всяка следваща година българското общество и, съответно, секторните представители и общините показват, че са натрупали опит, умения и капацитет и се справят все по-добре. Но това е като всяко ново нещо – в началото, естествено, е трудно, има неопитност, има незнание, има неможене, гарнирано, разбира се, и с опити за злоупотреби, но с времето нещата се променят. Сега с радост слушам докладите на правителството, че сме сред отличниците по усвояване на евросредства.

Мисълта ми е, че това е процес, в който ученето, изграждането на този капацитет изисква време и то не само у нас. Подобен беше опитът (добър и лош) и на другите нови страни членки на ЕС. В някои отношения може да са били по-бързи и добри, като поляците, например.

Добре. Последен въпрос. Разбирате, че ние имаме първоначален списък от 50 човека, но искаме да го разширим, хем да останем на високо експертно равнище, хем да бъде колкото се може по-плътно представено и политическото участие в целия този процес. Бихте ли ни казали три имена на хора, които Ви идват наум и които задължително трябва да включим в нашия списък?

Зависи кой период визирате?

От подаването на молбата за членство в ЕС?

От 1995 г.?

Да. От подаването на молбата до 2007 година.

Добре. Надявам се, че г-н Саксбургготски, г-н Първанов, г-н С. Станишев, г-жа М. Кунева, Ивайло Калфин са вътре в списъка. И още Соломон Паси и Гергана Паси, министър Дикме. И още В. Кисьов, Надежда Нейнски.

Вероятно изпускам и много други, които заслужават да бъдат споменати с благодарност за усилията и приноса! На многобройните експерти от целия преговорен екип трябва да се благодари!

Това беше общо велико дело!!!

Ноември 2017 г.

НИКОЛАЙ ВАСИЛЕВ

Вид образование:

Икономика и сродни науки

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

Данъчен консултант в Coopers & Lybrand – Будапеща, Унгария; Асоцииран директор на UBS (UBS Warburg Dillon Read); Старши вицепрезидент в Lazard Capital Markets – Лондон

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- От 2001 г. до 2003 г. – заместник министър-председател и министър на икономиката
- От 2003 г. до 2005 г. – заместник министър-председател и министър на транспорта и съобщенията
- От 2005 г. до 2009 г. - министър на държавната администрация и административната реформа

Настояща позиция:

Управляващ съдружник в Експат Капитал

Г-н Василев, започваме с Вашия най-ярък спомен от целия процес по приемането ни в Европейския съюз. Вие много години сте били в позиция да взимате отговорни решения за страната ни. Какво Ви направи най-силно впечатление?

Най-интересният момент за мен беше признанието в края на 2002 г., че България е страна с икономика, която е „близо до функционираща пазарна икономика“.

В годишния доклад на ЕК за 2000 г. България и Румъния са посочени като държави без функционираща пазарна икономика. Нашият екип дойде през юли 2001 г. През октомври същата година анализът на ЕК беше същият. Ние казахме: „Това не е добре, трябва да докажем, че сме извървели сериозен път.“

И така през лятото на 2002 г. екипът ми в Министерството

на икономиката написа много сериозен доклад от над 100 страници, в който даваме анализ за цялостното състояние на икономиката и доказваме защо България заслужава да бъде призната като държава с функционираща пазарна икономика. Документът представяше разрез на цялата икономическа политика – индустрия, външна търговия, инвестиции (чужди, български), предприемачество, капиталови пазари и др., с много цветни графики, таблици, текстове, коментари. Написахме го на ниво, което според мен не е било познато в тази част на света по онова време. Никой в Европейската комисия не е очаквал тогава, че България може да произведе такъв документ. Резултатът: в началото на септември 2002 г., когато Меглена Кунева ме заведе в Брюксел, за един ден имах срещи с четири еврокомисари заедно с техните дирекции, четири отделни ресора – това много рядко може да се случи.

Един месец след като представихме този документ, в редовния годишен доклад на ЕК България беше вече страна с икономика „близо до функционираща пазарна икономика“ (на английски „country with a close to functioning market economy“). Румъния – оставаше без пазарна икономика.

В доклада за 2003 г. България вече е посочена като страна с напълно функционираща пазарна икономика, Румъния – без функционираща пазарна икономика. 2:0 за нас. Тоест за този период във всяка област на държавното управление България беше много по-напред от Румъния. Тогава някой да каже, че Румъния е по-напред от нас и по-богата беше виц. Това е все едно да кажем, че Албания е по-богата от нас.

Днес е обратното и знаете ли колко ме боли. Бях в Румъния наскоро. В нашата сфера (капиталови пазари) Румъния е с 20 години по-напред сега от България. Държавата ни след 2007 г. заспа.

Между другото, понеже откроявате този много важен акцент, бих искал да уточним нещо. Не знам дали познавате Калоян Симеонов - ръководителя на нашата катедра, който е икономист и по онова време е работил като шеф на дирекция „Европейска интеграция“ в Министерския съвет. По

негови спомени позицията на Европейската комисия е била много нестабилна - едната седмица ни признават за пазарна икономика, след това се отмятат. Имате ли такъв спомен?

Значи, това дали си с функционираща пазарна икономика не е математическа задача или конкурс по красота. Ако срещу европейските политици са неправилни български политици или чиновници, резултатът е лош; ако са правилни, от рода на поколението на Царя – обратното. На него не могат да му кажат, че той не е европеец и че не става. Не може да стане това нещо. Факт е, че той успя да събере екип, който продължи политиката на Костов (аз не се разграничавам от неговото правителство). Продължавайки с по-голяма скорост и с по-модерни хора, тази политика, успя да вкара България и Румъния в ЕС. Царят вкара България и Румъния в Европейския съюз. Според мен без царя до ден днешен нито България, нито Румъния щяха да са членки на ЕС. България и Румъния с Черна гора и Босна след 150 години. Горедолу така щеше да стане, ако тогава не бяхме се присъединили.

В процеса на подготовка на страната ни за членство в ЕС е извършена огромна работа, но тя като цяло остава непозната за българската общественост. Смятате ли, че има нещо важно в този процес, което заслужава да бъде добре разбрано, а до този момент не е?

Аз бих разделил въпроса на две части. Първата е държавническо-визионерското решение България да се обърне на Запад. Иван Костов, Петър Стоянов и Стефан Софийански взеха политическото решение, че ще вървим към Европейския съюз и към НАТО и започнаха да отварят глави и да задвижват цялото общество и държава в тази посока. После дойде царят. Според мен той е още по-европейски настроен, с още по-конвертируеми модерни хора в екипа. Царят каза: „Мисията на моя живот е да вкарам България в Европейския съюз и НАТО“. И съответно цялата държава заработи в тази посока, всички хора бяха впрегнати в това усилие.

Така че първата стъпка е държавниците да погледнат на Запад и това да се забележи от другата страна, за да има взаим-

ност.

Втората част е цялата огромна техническа работа, извършвана от хиляди служители, от заместник-министри, директори на дирекции, експерти. Но реално нямаше да има такава работа, ако генералната посока не беше зададена. И когато има политическо решение на най-високо ниво, че България и Румъния вървят към Европейския съюз в близките години, няма как служителите да се провалят. Главите по преговорите ще се отварят и затварят, какво пише на петнадесета страница не е важно. Служителите са заменяеми, дирекциите се сменят. Те си вършат своята огромна работа, но големите решения не са на това ниво .

Ще ви дам друг интересен пример с глава *Индустриална политика*. Отворихме и затворихме тази преговорна глава за един ден, а това можеше да се точи цял живот. Как стана това?

Обикновено в глава *Индустриална политика* се спори с Европейската комисия за държавни помощи и те задават въпроса: „Има ли намерение българската държава да дава помощи на български държавни предприятия?“ Нашият екип в Министерството на икономиката веднага отговаря: „Не“.

Ако бяха питали друг министър от друга епоха, щеше да каже: „Разбира се, искам, докато съм жив, да има предприятия с държавни помощи“.

Ние обаче казахме: „Не!“

Питат: „Ама на Кремиковци няма ли да давате държавна помощ?“

Отговор: „Не.“

Европейската комисия: „Значи можем да затворим главата днес?“

Казваме: „Можем. Ние нямаме никакво намерение да раздаваме държавни помощи. С вашата или без вашата глава, ние пак нямаме намерение да даваме държавна помощ.“

И така затворихме главата същия ден, а тя е една от най-трудните. Когато голямата визия е ясна, резултатите са налице. Ако питаме чиновниците какво искат да запишат в тази глава, спукана ни е работата, оттук до 2030 г. ще се занимаваме с маловажни преговори.

Царят и Министерският съвет казаха: „Не ни интересуваат подробностите, отиваме в Европейския съюз, защото ползите са милион пъти по-големи от всякакви проблеми по пътя.“

Ако тръгнем да се занимаваме с всеки детайл, 100 години нямаше да сме стигнали доникъде. И ако заради важното стратегическото решение трябва да правим компромиси, така да бъде. Ако трябва реактор да бъде по-рано закрит заради приемането ни в ЕС – нека да бъде. Европейският съюз е сто пъти по-важен от една стара фабрика от миналия век, каквато е АЕЦ „Козлодуй“.

Като говорите за тази политическа визия, тя дали е била някога обсъждана публично – било на вътрешнопартийен форум, било на заседание на Министерския съвет? Или беше по подразбиране, че това е правилният път?

По подразбиране. Сигурно е имало някакво обсъждане и според мен от нашата политическа сила и от тогавашното СДС не е имало нито един човек, който да смята, че не трябва да се влиза в Европейския съюз и в НАТО. Нито един. От БСП имаше. Може да не си спомняте, но през пролетта на 2005 г., когато подписахме Договора за присъединяване, БСП предлагаша да се отложи, да не се подписва сега.

Господин Василев, Вие все пак сте човек икономист за разлика от класическите политици. Предполагам, че за човек като Вас членството в Европейския съюз е свързано с решаване на конкретни национални задачи - искаме чрез членството, което в крайна сметка е инструмент, да решим важни обществени проблеми. Имахте ли някакъв дневен ред – искаме да решим тези и тези проблеми?

Защо е хубаво една държава да е в Европейския съюз?

Причините са много. На първо място, аз слагам голямата картина – изборът е цивилизационен: България в Близкия изток ли иска да бъде, в Средна Азия ли иска да бъде или в Западна Европа? Това само по себе си е най-важният въпрос. Децата ни пътуват, учат и работят в чужбина и не знаят какво е визов режим. Това само по себе си е безкрайно голяма ценност, тя не

може да се измери с математика.

Защо унгарците още от 80-те години могат без виза да се разхождат в западния свят, а българите винаги сме били последни на опашката, с най-лошо самочувствие, най-бедни... И ние искаме да сме от същата категория и в много отношения успяхме.

Очевидно за България е по-добре да е част от големия общ пазар и днес около две трети от износа отива натам – без мита, без граници и търговски бариери.

Когато България се запъти към Европейския съюз и беше в процес на преговори, чуждите инвестиции нараснаха главоломно. Имаш златни десетина години, в които чуждите инвестиции станаха около 30 млрд. евро – суми, които през 90-те години изглеждаха като полет до Плутон. Тогава 1 млрд. бяха много пари, а 2007 г. инвестициите са между 9 и 10 млрд. евро. Това стана благодарение на ЕС.

Едва на последно място слагам еврофондовете. Те не са причината България да влезе в Европейския съюз. Дори с нулеви еврофондове, пак трябва да искаме да сме част от клуба.

Понеже стана дума, че решаващо за целия процес е на първо място политическото решение, от което произтича всичко останало, а администрацията действа вече по задачите, имаше ли по Ваш спомен разделение на труда вътре във Вашия екип – неща, които трябва да свърши Външно министерство, икономическите министерства, Земеделското министерство, Правосъдното министерство или просто работата вървеше с преливания?

Всяко министерство си водеше своите глави и координацията се осъществяваше от Меглена Кунева и от Министерския съвет.

При средно аритметично 16 месеца за затваряне на една преговорна глава, затварянето на глава *Конкуренция* е отнело 49, нали? Имаше ли съпротива от вътрешни субекти – фирми, браншове или партии? Имаше ли неща, които пречеха на процеса или просто беше много работата? Вашият

спомен какъв е?

Не трябва да Ви заблуждавам, че основната задача на министрите е да се занимаваме с европейската тема и с отварянето и затварянето на глави. Към днешна дата нямам никакви спомени за глава *Конкуренция*.

Ако отварянето и затварянето на глави е било травматично за Вас като задача, щяхте да го запомните, предполагам, но явно не е било.

За мен това е политически процес. Държавите могат да затварят главите със светкавична скорост, ако не решават да имат никакви странни собствени политики. Тук хората се разделят на две школи.

Едните казват: „Нашата държава е много специална, чужденците изобщо не ни познават, не ни разбират. За нас е много важно да имаме никакви много различни политики.“

Например Украйна смята, че е много по-специална от Унгария, Унгария е по-различна от Полша. За мен в това твърдение няма нищо вярно. Погледнато от Западна Европа, държавите в Източна Европа не са много по-различни една от друга и ако искат да са част от Европейския съюз, трябва да следват общите принципи.

Общо взето, според мен едната школа казва така: „Ама за нас е много важно да имаме замърсяващи централи в Марица Изток, да копаем лошокачествени въглища и да тровим хората в Стара Загора. За нас е толкова много важно да се вкопчим в старите реактори на „Козлодуй“, по-важно от това да сме част от западната цивилизация. Всъщност ние така и така не искаме да сме част от западната цивилизация, а ако няма какво друго да измислим, ще измислим АЕЦ „Козлодуй“. Ако не беше това, щеше да бъде ТЕЦ „Варна“.“

Това е едната школа. Другата школа гледа голямата картина и преследва стратегическото решение за приемане в ЕС.

Ще цитирам Меглена Кунева. „Германците казват: ако искате да сте богати като нас, правете като нас.“

Всъщност какво различно иска да прави България?

Това направихме с глава *Индустриална политика*, която

можеше да е най-трудната. Отваря се и се затваря същия ден, защото бяхме от втората школа.

Ясно е, че г-жа Кунева е голям евроентусиаст. Очевидно Вие също сте направили много отдавна своя ценностен избор. Правил ли Ви е някой друг впечатление от Вашите колеги по време на заседанията на Министерския съвет, че е отчетливо проевропейски ентусиаст?

Целият Министерски съвет по онова време. Нямаше нито един „анти“.

А някой, който дори е по-голям ентусиаст от Меглена Кунева, фигуративно казано?

Ще Ви изненадам, но целият Министерски съвет беше много голям „евроентусиаст“. Нямаше нито един член на Министерския съвет с друго виждане... Той нямаше да бъде член на този Министерски съвет, ако е бил на обратно мнение.

А имате ли спомен във Вашата работа с международни партньори дали някои от страните членки са били по-добронамерени към България, за разлика от други? С кои се работеше по-лесно?

За мен появата на царя като премиер, само неговата личност е била достатъчна, за да реши всички проблеми, за които говорите, и да вкара България в Европейския съюз. Човек, който говори отлично почти всички важни западни европейски езици и се познава с повечето важни хора в Европа. Нямаше европейски политик, който да може да му каже: „Ти не ставаш за Европейския съюз...“

Ако го нямаше царят, може би сега щяхме да говорим защо България още не е влязла в ЕС.

Но нямате спомен да е трябвало да преодоляваме нечия национална съпротива? Например в икономиката?

Не мога да си спомня конкретни факти, защото идеологията на нашия екип, който мина през три министерства, беше, че следвахме много модерни, либерални политики (тук не визирам

принадлежност към партия, говоря за идеология). Не сме били по-назадничави от европейците, напротив. Тоест не е имало тема, по която те да казват: „Модернизирайте се“, а ние да казваме: „Не“.

За целия програмен период от 2007 до 2013 г., който върви в пакет с Договора за членство, на България са ѝ предоставени около 11 млрд. евро. Имате ли спомен за приоритети – с тези пари от Европейския съюз искаме първо да направим това или първо да направим друго – някаква приоритизация?

Най-много пари отиват за земеделие, защото това е общо-европейска политика. Не споделям особено [това разбиране], но никой не ни е питал. От другите програми беше определено, че най-много отиват за транспорт, околна среда и така по списъка надолу.

Управлявал съм три министерства, в които е имало оперативни програми. Кои са били програмите и приоритетите е било определено някъде между Брюксел и екипа на Меглена Кунева и не са били дискутирани ресорно с отделните министерства.

Моето мнение е малко крайно, но дори не е имало къде да бъде дискутирано? Ако трябваше аз да предложа какво да се прави, бих направил две оперативни програми – транспорт и околна среда и бих зачеркнал всички останали. Тоест да се строи с много пари тежка физическа инфраструктура, всичко друго може да се прави с националния бюджет. Звучи драстично, но мога да се аргументирам.

За мен всички *soft* мерки от целия преход за повишаване на административния капацитет, оптимизация на процесите, консултантски проекти и т.н. са нискоефективни начини за харчене на пари с високо проблемен потенциал (за да не използвам думата „корупционен“). От всичко това голяма полза няма. Предимно се печелят от западни консултанти и лобисти, които усвояват парите с много малко полза за държавата бенефициент.

Управляваното от мен Министерство ръководеше ОП „Административен капацитет“, която беше тогава и с най-голям

процент усвояемост в целия ЕС. Въпреки това, ако питат мен, не трябва да има такава програма. Предпочитам да изхарчим 1 млрд. за магистрала Хемус, а не да направим хиляда проекта по 1 млн. за повишаване на административния капацитет на агенция Х.

Но тогава у нас по-скоро имаше обратно настроение. Нямахте сектор, който да не иска за него да има отделна оперативна програма. Здравеопазването – защо няма за „Здравеопазване“, образованието – защо няма за „Образование“. Чудя се как църквата не поиска оперативна програма.

Имате ли спомен по време на деловата работа, когато подготвихме страната за предизвикателствата на членството в Европейския съюз, да сте търсили подкрепа от Европейската комисия и дали тя се е отнасяла към Вашите искания партньорски? Например в икономиката да трябва някакви реформи, създаване на институции и да сте търсили подкрепа и ноу-хау?

В целия процес сме усещали обща мека подкрепа от западния свят, включително от Комисията. Но съзнавахме, че те са по-голяма бюрокрация от нас. Средният живот на министър на икономиката сигурно е по-малко от две години. През коя година да попита Комисията за съвет, кога тя ще му даде някакъв отговор и подкрепа, че кога да си ревизира политиките? Когато го пуснат на терена, човек трябва да вкарва голове сега, а не да пита публиката как се играе футбол.

Мнозина експерти, пък и медиите, непрекъснато повтаряха като готова завършена фраза *евроатлантическа интеграция*, като смисловият акцент е, че това е един процес на присъединяване на България към НАТО и Европейския съюз. Не е ли все пак съществено различieto между двата процеса?

Не. Един процес е - България отива ли на Запад или не.

Първо ни приеха в НАТО, защото това е политическо решение. Ако България беше казала като Сърбия: „Ама може ли да влезем в Европейския съюз, да получаваме пари от еврофон-

довеете, пък може и без нас в НАТО?“.

Отговорът е: „Не може, стойте си в Централна Азия и не ни занимавайте!“

А дали имате спомен за това време (от 2001 г.), за времето, когато бяхте в управляващия екип на страната, дали върху нашата евроинтеграционна политика са влияели геополитически обстоятелства, каквито и да са? Нещо да Ви е направило впечатление?

Русия отчетливо не се е опитвала да спре никого в този период, нямам никакъв спомен да е била против. Може би тогава е била малко по-различна от сега.

Най-големият геополитически въпрос тогава беше АЕЦ „Козлодуй“. За мен най-показателен е цитатът на Соломон Паси: „Разберете, че за западниците затварянето на АЕЦ „Козлодуй“ е религиозен въпрос. Ако искате да влезете в Европейския съюз, затваряте АЕЦ „Козлодуй“. Ако искате АЕЦ „Козлодуй“, забравяте за Европейския съюз“.

Когато въпросът е поставен по такъв начин, мисля, че единствено правилно е взетото от нас решение. Иначе, като министър на икономиката, аз не бях щастлив, че затваряме АЕЦ „Козлодуй“, но и като министър на икономиката, и като гражданин съм смятал, че сто пъти по-важно е да влезем в ЕС.

Тогава един представител на БСП, няма да го цитирам по име, който публично беше против затварянето на реакторите, беше казал в частен разговор: „Какво плачем за АЕЦ „Козлодуй“, колко печалба прави годишно? Приходите от толкова млрд. киловат часа по такава цена минус разходите прави нещо като 50 млн. евро годишно.“ Ама ние за 50 млн. евро годишно ли се занимаваме в момента. 50 млн. евро годишно са един средно малък проект по еврофондовете. Това ли е темата, за която спорим?

В началото на разговора Ви споменахте, че след 2007 г. държавата е заспала. С днешна дата смятате ли, че имаше нещо, което можеше да стане по друг начин в хода на подготовката на България за членство – с други приоритети, с

други инструменти, с други цели?

Винаги, ако погледнем назад в историята, нещичко е можело да подобрим. Историята на прехода в България в някои области е много успешна, като евроатлантическата ни интеграция, в други области – не толкова успешна, особено първите седем години. Приемането в Европейския съюз беше добър пример, с изключение на това, че закъсня – България трябваше от 1990 година да тръгне като Чехия, Унгария и Полша, а не като Молдова и Беларус. Ние проспахме първите години, когато другите си модернизираха държавите и забравиха за социализма.

Ако през 90-те години, когато България беше в безумна криза, някой ми беше казал, че съвсем скоро ще влезем и в НАТО и в Европейския съюз, само 2 години и 8 месеца след споменатите [страни]... Това е шампионско изпълнение, ние победихме историята. 1995-1996 г. сигурно сме били 20 години назад от Унгария и Чехия и изведнъж да скъсим тази дистанция! Това е чудо! И само няколко държавници имат роля за този исторически успех.

По отношение на страните от Западните Балкани Европейският съюз следва свършено различна по приоритети евроинтеграционна политика. Те поставиха напредъка по *правосъдие и вътрешни работи* като условие за всичко останало, поставиха искане да се включи гражданското общество в процеса... Приоритетите на Европейския съюз се смениха за тези страни.

Тъй като искат да ни оставят в периферията, в „трета категория в Европейския съюз“, когато оценяват България, пък и Румъния в момента, те, като няма какво друго да кажат, се хващат за „върховенството на правото“. Не могат да кажат, че гранична полиция работи лошо. Не могат да кажат, че оградата с Турция е най-лошата ограда в Европа. Не могат да кажат, че банковата ни система не е добра или макроикономическите показатели не са добри. И като не ни искат в Шенген и в еврозоната, казват: „Вие сте най-корумпираната държава в Европейския съюз.“ Независимо дали е вярно или не, това е силно залепнал етикет, който не знам как ще се махне, докато сме живи. Ако

погледнете старите вестници от първата половина на десетилетието след 2000 г., корупцията за България изобщо не е била съществен проблем.

Как „осъмнахме една сутрин“ с този проблем...?

Погледнете 2002 г. – най-показателната година, защото това е първата цяла година на управление на Симеон Сакскобургготски. В изследването на „Прозрачност без граници“ от около 40 държави от бившия Съветски съюз, цяла Централна Европа, целите Балкани с Гърция и Турция, Западните Балкани и Израел, имаше само четири държави с по-ниска корупция от България. Това бяха Естония, Литва, Словения и Унгария. Само тези четири държави. Всички други бяха или на нашето ниво или след нас, ние бяхме шампиони.

Всъщност влошаването на нещата у нас започна след 2008 г., когато другите държави много силно започнаха - година след година - да вървят нагоре, а само ние единствени завихме надолу... За кабинета на царя прозрачността, изчистването на имиджа на държавата и на икономиката беше много сериозен приоритет и сериозна движеща сила в нашите действия. Никой не е наричал България корумпирана държава по времето на царя.

За финал на разговора ще Ви кажа няколко ключови цитата.

Когато понякога имаше спорове как да направим едно или друго нещо, царят имаше един генерален отговор: „Нямат никакво значение нещата, които след пет години няма да имат никакво значение.“

Кой ще си спомня детайли в някаква глава [от преговорите], целта е да се реши голямата задача.

Помня и друга много интересна теза на Меглена Кунева. Многократно съм чувал от нея да казва, че всъщност повечето от нещата, които се отнасят до Европейския съюз, са нещата, които ние трябва сами да искаме за нашите граждани и без да има Европейски съюз. Това не са лоши хора, които искат от нас да направим лоши неща, които ще ни унищожат, а ни подсказват какви неща ние по принцип трябва да искаме заради себе си, не заради тях.

Комисията казва: „Спрете си замърсяващите производства.“

Ама ние искаме ли да си тровим хората със замърсяващи производства? Като не го искаме, защо се дърпаме тогава?

По наше време идеята за движение в посока ЕС беше много силна, толкова сплотен беше колективът. Толкова силна беше нашата проевропейска ориентация, че нищо не можеше да ни спре. И България логично я приеха в ЕС и се промушихме през историята.

Февруари 2018 г.

ПЛАМЕН ПАНАЙОТОВ

Вид образование:
право.

**Заемана позиция преди включването
в евроинтеграционния процес:**
доцент в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 2001 г. до 2005 г. – зам.министър-председател и председател на Съвета по европейски въпроси;
- от 2005 г. до 2009 г. – народен представител в 40-то Народно събрание, член на Комисията по външна политика.

Настояща позиция:
професор в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“.

Кой е най-яркият Ви спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Най-яркият ми спомен е за ежедневна, огромна по обем целенасочена работа. На много хора от всички сфери на обществения живот – както изпълняващи публични функции, така и представляващи неправителствения сектор. Европейската интеграция е непрекъснат процес. Когато дадена държава иска да стане част от този процес, тя трябва да синхронизира всичките си механизми на съществуване с него, за да може да се качи на „вече движещия се влак“.

През периода 2001–2009 г., когато бях член на ръководното от премиера Симеон Сакскобургготски българско правителство (вицепремиер и председател на Съвета по европейска интеграция – 2003–2005 г.) и народен представител, имах възможност да участвам в екипа, който положи много усилия за интеграцията на България в ЕС. Става дума за приключването на преговорите, изпълнението на поетите ангажименти от нашата държава, подписването и ратифицирането на акта за

присъединяване, както и във връзка с първите години на пълноправното ни членство.

Постигането на посочените резултати бе безспорен успех. Но този успех не финализира усилията на България за по-нататъшна интеграция в ЕС, а още по-малко – усилията за развитие на процеса на европейска интеграция като цяло. Напротив. От днешна гледна точка, като се имат предвид ширещият се популизъм в много от държавите членки на Съюза и предстоящото прекратяване на членството на Обединеното кралство в него, тези усилия трябва да се актуализират като съдържание и да се интензифицират. Процесът на европейска интеграция би следвало да се разгърне както по хоризонтала – като обхване в крайна сметка всички европейски държави, така и по вертикала – като доведе до това, ЕС да се превърне от съюз на държави в съюзна държава. Това би било в интерес на гражданите на обединена Европа.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членство в ЕС, а още не е известно?

Струва ми се не се отчита достатъчно, че пътят към членството не предполага само ефективно водене на преговори с институциите на ЕС и с държавите членки. Той включва също така съобразяване на стандартите от правото на ЕС в националната правна система и, наред с това, може би най-трудното – превръщането на тези стандарти във фактически отношения, претворяването им в реалния живот. Всъщност, и за държавите членки регламентирането на общи правни стандарти и еднаквото им и точно прилагане на територията на целия Съюз е от ключово значение за развитие на интеграционния процес. Европа не успя да приеме своята Конституция. България, макар и все още да не беше член на ЕС, активно участваше като държава наблюдател в подготовката на нейното съдържание в Конвента и подкрепяше нейното приемане впоследствие. Имах възможност като ръководител на българската делегация на Междуправителствената конференция за утвърждаване на Договор за Конституция на ЕС в Брюксел (16–17 октомври 2003 г.) да изразя тази наша позиция. Тя се базираше на три основни

принципа: задълбочаване на общностния метод, равенство на държавите членки и повишаване на ефективността на всички институции на ЕС при запазване на баланса между тях.

Неприемането на Конституцията на Европа (поради отрицателния резултат от проведените референдуми във Франция и Нидерландия) доведе до компромисния вариант – приемането на Договора от Лисабон през 2007 г., който влезе в сила на 1 декември 2009 г. Едно от съществените измерения на постигнатия компромис е свързано с пространството на свобода, сигурност и правосъдие. Нормативните актове на ЕС, приети в тази област след влизане в сила на Лисабонския договор, не пораждат действие спрямо всички държави членки. По-конкретно – спрямо Дания, Обединеното кралство и Ирландия. За Дания необвързаността с тези актове е стриктно съблюдавано разбиране вече девет години (към 2018 г.). То се базира на Протокол № 22 относно позицията на Дания, приложен към Договора за Европейския съюз (ДЕС) и Договора за функциониране на Европейския съюз (ДФЕС). За Обединеното кралство и Ирландия положението е по-различно. Всяка една от тези държави се е възползвала от възможността *ad hoc* да решава в кои от новоприетите в посочената област директиви да участва и в кои да не участва. Тази възможност се основава на Протокол № 21 относно позицията на Обединеното кралство и Ирландия по отношение на пространството на свобода, сигурност и правосъдие, приложен към ДЕС и ДФЕС. Каквито и да са мотивите за позициите на всяка една от трите държави членки, последиците от тях са неприемливи за иначе изрично прогласеното в чл. 3, § 2 от ДЕС и чл. 67 и сл. от ДФЕС пространство на свобода, сигурност и правосъдие без вътрешни граници, в което се предприемат и подходящи мерки за предотвратяване и борба с престъпността.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС отвъд общата идея да не изоставяме от останалите бивши социалистически страни? Спомняте ли си да е имало официален форум, на който такава визия да е била обсъж-

дана?

Присъединяването на България към ЕО (ЕС) не бе самоцел. То бе средство, за да могат българското общество и държава да се причислят към най-развитата част от света и да се осигури път за благоденствие на българските граждани.

Веднага след промените от 1989 г. България изрази ясно желанието си да членува в Европейските общности. Още през 1993 г. тя сключи с Европейските общности и със страните членки в тях Европейско споразумение за асоцииране, което влезе в сила на 1 февруари 1995 г. Сключването му бе в съответствие с очакванията на мнозинството български граждани. В преамбюла му са посочени изрично основните достижения, към които следва да се стреми България – стабилизиране на демократичните процеси, върховенство на закона, зачитане на основните права и свободи на човека, функционираща пазарна икономика. Според чл. 7 от Споразумението асоциирането включва преходен период с максимална продължителност 10 години, разделен на два етапа от по 5 години. То бе ратифицирано по предвидения в нашата Конституция ред, бе обнародвано и на основание чл. 5, ал. 4 от нея стана част от вътрешното ни право. По този начин още тогава правото на ЕО се превърна в критерий за развитие на правната уредба, посветена на редица основни области от функционирането на обществото у нас. Според чл. 70 от Споразумението сближаването на българското с общностното право следва да обхване приоритетно: митническо, търговско и банково законодателство, фирмено счетоводство и данъци, интелектуална собственост, защита на работниците на работното им място, финансови услуги, конкурентно право, защита на здравето и живота на хора, животни и растения, защита на потребителя, транспорт, околна среда и други.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство – тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго?

От една страна, огромният обем работа и то в съществено различаващи се области на интеграционния процес налагаше

тя да се диференцира на различни нива и в различни органи. От друга страна, обаче бе необходима и координация на усилията на множеството експерти и политически представители на българската държава. Механизмът за осъществяване на тази координация бе регламентиран с постановление на българското правителство. В периода от време, в който аз бях председател на Съвета по европейска интеграция, бе в сила Постановление № 33 от 11 февруари 2002 г. относно координация и мониторинг на подготовката на Република България за присъединяване към ЕС. Съобразно неговите предписания координацията се осъществяваше основно на три нива. Първото бе Съветът по европейска интеграция. На основание чл. 2, ал. 2 от Постановлението в него членуваха по-голямата част от министрите. Второто ниво бе Съветът за координация и мониторинг към Съвета по европейска интеграция. А третото ниво – обособените в министерствата и други органи на изпълнителната власт работни групи. Ефективното функциониране на целия координационен механизъм даваше възможност на правителството да взема, обосновано и в ускорени срокове, необходимите решения във връзка с развитието на интеграционния процес. Това позволи на България да приключи преговорите за членство възможно най-рано – на 15 юни 2004 г., и да съсредоточи усилията си за по-нататъшно изпълнение на поетите ангажименти.

На 22 и 23 март 2005 г. имах възможност да ръководя българската делегация на Срещата на върха на ЕС в Брюксел. Тя бе последната преди подписването на Договора за членство. Това бе повод да изразя увереност, че ратификационните процедури в държавите членки ще започнат възможно най-скоро след подписването му на 25 април 2005 г. България демонстрира за пореден път категоричната си воля за членство, като Народното събрание ратифицира Договора за присъединяване към ЕС още на 11 май 2005 г.

Имаше ли министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в ЕС свой личен политически приоритет?

За премиера Симеон Сакскобургготски и за всички чле-

нове на ръководеното от него правителство присъединяването на България към ЕС бе личен приоритет. Всеки полагаше целенасочено, системно и всеотдайно усилия за успеха на интеграционния процес. Това допринесе значително за успеха на България да стане пълноправен член на Съюза от 1 януари 2007 г.

Имаше ли подкрепа за България от някои страни членки на ЕС? Имаше ли страна, от която по активно да черпим ноу-хау за подготовката си? Чия съпротива трябваше да преодоляваме? От какво се пораждаше тя?

Разбира се, невинаги отношенията с нашите партньори във всички области се развиваха без напрежение. Отстояваха се и различни позиции. В това число понякога породени от особености на политическата ситуация в съответната държава членка. Важно бе, че с необходимия прагматизъм се стигаше до съгласуване на волите. В крайна сметка всички държави членки подкрепиха присъединяването на България и Румъния към ЕС. Свидетелство за тяхната воля бе и своевременното осъществяване на ратификационните процедури през 2005 и 2006 г.

Спомняте ли си да е имало някакво участие на структури на НПО-сектора или браншови организации в подготовката на българските позиции?

Такова участие имаше. Не само защото то бе регламентирано изрично в посоченото по-горе Постановление № 33 от 11 февруари 2002 г. на Министерския съвет. Не бива да се забравя, че присъединяването на България към ЕС се подкрепяше от мнозинството българските граждани. В тази връзка и по инициатива на структурите на гражданското общество се организираха множество дискусии, семинари, срещи. В тях участваха активно експерти от неправителствения сектор, от браншовите организации, от академичните среди. В тези форуми участвахме активно и аз, и моите колеги. Изразените на тях становища бяха полезни при формиране на българските позиции от органите на изпълнителната власт.

Доколко е вярно според Вас, че ЕК е била най-големи-

ят приятел на България по пътя към членство в ЕС?

Разбира се, ЕК е ключова институция на ЕС в предприєдинителния процес. Тази ѝ роля произтича от компетентността ѝ, прогласена в договорите. Тя изразява и защитава общия интерес на Съюза, инициира правото на Съюза и контролира неговото ефикасно прилагане. Известно е, че поради посочените и редица други функции, възложени ѝ от договорите, именно ЕК се доближава най-много до правната фигура на правителство на ЕС. България срещаше разбиране и подкрепа от ЕК. Отчитането на доброто партньорство с Комисията не бива да води обаче до омаловажаване на ролята на другите институции на ЕС за пълноправното членство на България, сред които Европейския парламент, Европейския съвет (прогласен формално като институция на ЕС с Договора от Лисабон) и Съвета. Българските представители поддържаха системни и ползотворни отношения с представители на всички основни политически групи в Европейския парламент, а така също премиерът и членовете на българското правителство – с ръководителите и членовете на правителствата на държавите членки.

Според Вас понятието евроатлантическа интеграция е повече отражение на реална тясна обвързаност на процесите на присъединяване към НАТО и ЕС или е просто удобна езикова формулировка?

Възможни са различни интерпретации на това понятие. От съвременна гледна точка е по-важно, струва ми се, да имаме предвид различието в основното предназначение на НАТО и ЕС. Вярно е, че повечето от членуващите в НАТО и ЕС държави са едни и същи. Същевременно има държави, които членуват в НАТО, но макар и да могат, по едни или други причини не искат да членуват в ЕС – Норвегия, Исландия. По всяка вероятност към тях в скоро време предстои да се присъедини и Обединеното кралство. И обратно, има държави, които членуват в ЕС, но макар и да могат, по едни или други причини не искат да членуват в НАТО – Австрия, Ирландия, Малта, Швеция, Финландия.

Спомняте ли си геополитически обстоятелства или

сили да са влияли силно на предприсъединителния процес?

Разширяването на ЕС със страни от Централна и Източна Европа не би могло да се осъществява извън контекста на геополитическите обстоятелства и извън контекста на отношенията между геополитическите сили. На Балканския полуостров от особено значение бяха и продължават да бъдат процесите, свързани както с разпада на Югославия и създаването на нови държави, така и с породените нови конфликти.

Според Вас България успя ли да се подготви за членство по време на преговорите? Смятате ли, че има нещо в процеса на подготовката, а след това и на самото присъединяване към ЕС, което е можело да стане по друг начин?

България направи всичко възможно в процеса на подготовката си за членство в ЕС. Тя изпълняваше, а вече и като пълноправен член продължава да изпълнява стриктно задължението си да хармонизира българското законодателство с правото на ЕС.

Онова, което продължава да не достига, е зачитането на задължителните стандарти от правото на ЕС и от националното право във фактическите отношения. Струва ми се, че това е един от основните проблеми и за другите държави членки.

Юни 2018 г.

КРЪСТЬО ПРЕСЛАВСКИ

Вид образование:

бакалавърска степен по международни отношения; магистърска степен по европейстика.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

Студент.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 2003 г. до 2007 г. – администрация на Министерския съвет, експерт в дирекция „Координация по въпросите на ЕС и МФИ“.

Настояща позиция:

Заместник-началник на отдел „Наблюдение и анализ на медиите и Евробарометър“ в генерална дирекция „Комуникации“ на Европейската комисия

Кой е най-яркият Ви личен спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Мисля, че най-яркият ми личен спомен е около една седмица след 1-ви януари 2007 г., когато заминах в командировка в Брюксел. Тогава работех в Министерския съвет на Република България и за пръв път на летището в Брюксел пътниците от България използваха входа за граждани на ЕС. Аз съм от поколението, което все още не е толкова възрастно, но си спомням, че когато бях студент в Германия ходех в немското посолство през нощта в 4 часа, за да си пазя място на опашката за входна виза за Германия. След това – по време на правителството на Иван Костов – паднаха визите за повечето европейски държави, но и през 2006 г. година още имаше визи за Ирландия и Великобритания. Буквално в седмицата, в която станахме член на Европейския съюз, първото ми пътуване беше през новия терминал на летище София (който беше чист, нов и модерен, постро-

ен с подкрепа на ЕС) и изведнъж в Брюксел минаваш през „европейския“ вход. Пише „Граждани на ЕС“ и вместо да чакаш на опашката с всякакви хора от други континенти, минаваш бързо и то само с лична карта. Това за мен беше най-впечатляващият личен спомен – да преживея тази огромна промяна в отношението към българите в рамките само на няколко години.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членство в ЕС, а по една или друга причина все още не е известно?

Може би, нещото, което трябва да се знае, е, че пътят не беше с гарантиран успешен край. Това наистина беше дълъг път, а не стъпка, която се случва от днес за утре. Това беше процес, който отне години труд на цялата държава и на много държави, които помагаша на родината ни, но не беше гарантирано успешен. Ако не си бяхме писали „домашното“ в продължение на много години, България нямаше да стане член на ЕС. И аз вярвам, че България хвана „последния влак“ или един от „последните влакове“ за това членство. Ако през 2007 г. не бяхме станали член на ЕС, нещата щяха да бъдат много по-различни.

Имаше ли момент, когато Ви се е струвало, че няма да успеем?

На моето ниво – не, защото аз тогава бях младши експерт в администрацията, т.е. нямаше виждане за по-голямата политическа картина. Ние имахме много обемна и сравнително сложна, но ясна работа. Отговаряхме за хармонизиране на българското законодателство с европейското. Например, тогава имаше около 1800 европейски директиви и всички трябваше да бъдат въведени в българското законодателство. Имахме много ясно планиране. Имахме много ясно разпределение на отговорностите. Работата беше много, но беше ясно кой трябва да я свърши и кога трябва да я свърши. И тъй като имаше национално съгласие, всичко вървеше по план и администрацията имаше политическа подкрепа в

трудните моменти. Аз в нито един момент не съм си мислил, че вървим в грешната посока (от „моята камбанария“, естествено).

Разкажете малко повече за разделението на труда в екипите. Вие сте отговаряли за хармонизирането на законодателството, което всъщност е било огромната част от работата?

На административно, бюрократично ниво имаше две координационни звена. Едното беше в Министерския съвет, тоест администрацията на министър-председателя. Имаше една много силна дирекция, която координираше всичко, свързано с вътрешните политики на ЕС, тоест цялото хармонизиране на българското с европейското законодателство беше „под шапката“ на министър-председателя. Това е решение още от времето на правителството на Иван Костов, когато започват преговорите за присъединяване, когато са решили, че тъй като министър-председателят е най-силната фигура в едно правителство, логично е администрацията по европейските въпроси, която координира останалите администрации, да бъде под негово директно ръководство. Администрацията на Министерския съвет отговаряше за координацията на вътрешната работа по подготовката на членството – хармонизиране на законодателството, създаване на съответните административни структури, предоставяне на информация на ЕК, което се случваше редовно.

Другото координиращо звено беше Външно министерство, което работеше от гледна точка на външнополитическия аспект (защото преговорите имаха и много важен външнополитически елемент), използвайки не само администрацията на самото Министерство в София, но всички посолства в чужбина, вкл. Мисията към ЕС в Брюксел (там имат информация, която никой в българската държавна администрация в София няма). Така че, разделението беше следното: всичко, което е вътрешна политика, се координира от Министерския съвет, всичко, което е свързано с външнополитическия аспект, се координира от Министерството

на външните работи.

А по какъв начин се извършваше комуникацията с другите министерства?

Първият елемент бе, че бяхме определили много ясно какви са задачите, т.е. какво трябва да се направи и кои са отговорниците. Бяхме конкретизирали за коя от всичките тези 1800 европейски директиви (по мое време директивите бяха 1851) кое министерство отговаря. Примерно, Министерството на земеделието и горите отговаря за 600 от тези директиви, Министерството на икономиката отговаря за 500 от тях, Министерство на транспорта – за 200 и т.н. Имаше един документ, който се приемаше от Министерския съвет, наречен „План за действие“. Той беше годишен документ и в него беше посочено кой какво трябва да направи през тази година. Например, Министерството на транспорта трябва да приеме Наредба 1, Наредба 2, Наредба 3, които транспонират Директива 1, Директива 2, Директива 3. И нашата роля в Министерския съвет (на моето експертно ниво) беше да следим, че ангажиментите на министерствата се изпълняват в срок и качествено. Така че, ние бяхме в ежедневен контакт с ресорните министерства. Аз работех с три министерства – отговарях за Министерството на труда и социалната политика, Министерството на образованието и науката и Министерството на здравеопазването – и следях те да спазват съответните срокове и да изпълняват съответните задачи: да подготвят в срок еди-кой си проектозакон и следващия месец той да влезе за междуведомствено съгласуване, или през този месец еди-коя си наредба на министъра да бъде одобрена, или еди-коя си информация да бъде дадена на Европейската комисията, т.е., ако сме обещали да предоставим информация през април, тя наистина да бъде предоставена през април. За тази цел задължително се поддържаха ежедневен оперативен контакт, т.е. провеждаха се официални и многочасови работни срещи, ежедневни контакти на техническо ниво, телефонни разговори и т.н.

Защо според Вас по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по други се проточват над 3 години?

Защото Европейският съюз има много различна роля в различните области от живота. Например, в областта на науката и образованието европейско законодателство практически липсва. Науката и образованието са неща, които са национален приоритет, национална отговорност, и всяка държава има собствена, различна система. Българската образователна система е една, немската е различна, датската е различна, шведската е различна – няма европейско законодателство, което да унифицира тези системи. Затова, примерно, няма европейски директиви в областта на науката. Няма много директиви в областта на образованието и, съответно, там е въпрос на синхронизиране на системите, не на тяхното уеднаквяване.

Обратен пример са много технически сфери, където има редици директиви, които са задължителни във всички държави на ЕС. Примерно, едно от нещата, с които се занимавах, беше безопасност и защита на труда: какво означава, да речем, опасни условия на труд – работи се с канцерогенни вещества, или какви условия на труд трябва да имат хората, за да работят безопасно, и т. н. Затова има европейски норми, които важат навсякъде с еднаква сила. За да се въведат всичките тези неща в българското законодателство, трябваше да се промени българският Кодекс на труда, като в него се въведат голям брой директиви. Така че, ти реално изменяш законовата среда в България, включително има неща, които имат финансови последици за фирмите, за администрацията, за ежедневната работа на хората. Бяха бързо приключени успешно преговорните глави, по които няма много европейско законодателство. А тези, които бяха трудни – с много законодателство, с много финансови последици, с много административни последици – отнеха, съответно, много повече време, докато приключат успешно.

А там, където казвате, че има повече законодател-

ство, кое беше най-трудното – това, че е ново и досега не сме имали такива закони, или това, че „се бие“ с тукашното законодателство?

И двете. Има области, в които в България законодателството беше много неразвито. За съжаление, в някои от тях законите ги има на хартия, но прилагането им все още далеч не е перфектно. Да речем, защитата на потребителите. По европейското законодателство потребителите имат сериозни права. Ако си купите от магазина телевизор и той се развали в рамките на две години, имате стандартен гаранционен срок. В Европа – в държави като Дания, Германия, Швеция, Франция – тези права са много по-защитени: хората знаят много повече за тях и има механизми за тяхното прилагане. Докато в началото в България дори на законово ниво изобщо нямаше такива разпоредби. Така че, това беше пример за сфера, в която ЕС модернизира българската икономика. Естествено, не по-малко важен въпрос днес, 11 години по-късно, е как това законодателство да се прилага по-ефективно в България и как хората да знаят по-добре правата, които имат по закон.

Вторият аспект е, че в много области българското законодателство „се биеше“ с европейското законодателство. Да речем, един елементарен пример, който ни отне страшно много политическа и експертна енергия – в българското законодателство се използваше терминът „стоматолог“. Но по европейското законодателство този термин означава нещо различно и това не отговаряше на българския учебен хорариум. Трябваше терминът „стоматолог“ да се промени, за да може дипломите на българските зъболекари да се признават автоматично и в чужбина. Което, естествено, е нещо важно за всеки специалист – като си завършил зъбна медицина, да може българската ти диплома да важи, ако искаш да специализираш и работиш в Орхус, примерно, или в Малмьо. Обаче с думата „стоматолог“ това нещо не можеше да стане и затова трябваше да сменим думата – съсловието трябваше да си избере ново име. Но много от тях казаха, че не са съгласни да приемат думата „зъболекар“; че това принизява

статута на професията. За администрацията нямаше значение кой ще бъде терминът, който те ще изберат. Ако изберат „зъболекар“, в закона ще пише „зъболекар“; ако изберат друг термин, ще пише друго. Но успешното решаване на този казус по начин, който да е в интерес на българските зъболекари и да отговаря на европейските правила, отне буквално две години.

Този наглед малък пример беше една от последните пречки пред Договора за присъединяване към Европейския съюз, защото от самата гилдия на стоматолозите, които са високопрофесионални, интелигентни хора, най-накрая се съгласиха с термина „дентална медицина“. Тоест те са по закон „лекари по дентална медицина“. Това беше, на пръв поглед, елементарна смяна в законодателството, която отне страшно много политическа енергия и убеждаване на гилдията да намерят решение. Ходихме тогава в Брюксел с видни стоматолози, с шефовете на техните организации. Тогава имаше две организации и трябваше да ги убедим, да видят за какво става въпрос, да разберат, че не става дума за нещо, с което ще променим тяхната диплома. И най-накрая се намери решение. Това беше пример за „биене“ между българското и европейското законодателство, както Виє казахте в началото, за който беше намерено добро решение.

Как се изработваше на практика позицията на страната ни по съответна преговорна глава?

Аз се включих в процеса, когато повечето преговорни позиции вече бяха съгласувани. Помогнах частично за изпълнението на обещанията, които България вече беше дала. Защото позициите по преговорните глави представляват, всъщност, един документ, в който се казва: „България поема ангажимент, че следващата година ще направи това; по-следващата ще направи това и ще го направи по следния начин“.

Естествено, като си го подписал това нещо, държавите членки на ЕС и Европейската комисия следят дали ти изпълняваш своята част от обещанието, за да станеш готов за

членство. Но за онази част преговорни глави, за които съм виждал как се изготвят преговорни позиции, мога да кажа, че наистина процесът беше прозрачен: работеше не само администрацията; включвахме примерно и неправителствени организации (сдруженията на стоматолозите в горния пример); имаше стопански организации, представители на синдикатите (когато имаше връзка със защитата на труда, примерно, или с правата на работниците) и т.н.

Така че, това беше процес, при който администрацията изготвя вариант на документ, в който пише, че приемаме еди-какво си еди-кога си по следния график и, съответно, се искаше мнението на социалните партньори, на неправителствения сектор, когато е релевантно. Затова те бяха наистина национални позиции, доколкото е възможно. Основно говоря за технически неща, т.е. неща, които не бяха свързани с политически въпроси между политическите сили, каквито, слава Богу, по време на преговорите за присъединяване почти нямаше (с изключение на АЕЦ „Козлодуй“, около който имаше политически дебати на високо ниво). Но за 99% от случаите се намираше успешно решение на експертно ниво.

А имаше ли връзка с Националния план за развитие?

Честно казано, нямам представа, на моето ниво не съм виждал пряката връзка.

Имаше ли министри, независимо от кой кабинет, които виждаха в членството на България в ЕС свой личен политически приоритет?

Преговорите за присъединяване към ЕС бяха и организационен и административен процес, а не само политически – ниво, много различно от нивото, на което бях аз. Работил съм директно основно с г-жа Меглена Кунева в качеството ѝ на главен преговарящ с ЕС. За нея това беше личен приоритет и професионално предизвикателство и тя правеше всичко възможно и невъзможно то да се случи. И

успя, слава Богу. След това, когато г-жа Кунева стана член на Европейската комисия, г-жа Гергана Грънчарова стана министър по европейските въпроси. Това беше вече след влизането в ЕС. От нейната работа също имам отлични впечатления. И всъщност, това, което знам от хората, започнали преди мен, за първите главни преговарящи – Александър Божков и Владимир Кисъв – е, че те са били всеотдайни, че са в основата на целия процес. Членството в ЕС не е дар, а резултат на техния труд и техните борби.

Доколкото знам, Александър Божков е бил много интересен не само относно административното задвижване на процеса, но и относно политическата визия, идеята защо го правим. Това не е самоцел, а е с идеята България да стане по-богата, по-свободна, по-нормална европейска държава.

Така че, всеки един от тези хора, уверен съм, е помогнал много в съответния исторически момент.

А, може би, първоначално трябва да започнем с най-високото политическо ниво. Преговорите за присъединяване към ЕС започват по времето на правителството на Иван Костов. Тогава наистина се открива пътят на България към Европа и страната изплува от блатото на 90-те години. После продължиха успешно по време на правителството на Симеон Сакскобургготски и процесът приключи по време на Тройната коалиция с премиер Сергей Станишев. Тоест имаме трима министър-председатели, които са много различни един от друг – и от политическа гледна точка, и като личности, и като социална възприемчивост (или как ги приема обществото), и като историческо наследство. Но това беше период, в който и тримата успяха по различен начин да спомогнат България да влезе в Европа – да се случи нещо, което, пак казвам, можеше и да не завърши успешно. Тоест имаше приемственост в хубавия смисъл на думата.

А от ресорните министри можете ли да посочите някой, чието име да изпъква като човек, който е бил много ангажиран с евроинтеграцията?

Честно казано не мога да се сетя за някого, който да ми

е направил впечатление, че не е ангажиран. Сигурно е имало такива, просто на моето ниво това не беше видимо. Не мога да кажа „спомням си, че еди-кой си саботираше дейността“ или да Ви кажа „този беше толкова некомпетентен, че работата не вървеше“. Просто машината по европейските въпроси беше добре направена, въпреки че българската държавна администрация никога не е била перфектна, няма и да бъде перфектна (същото важи за всяка администрация, не само за българската). Просто имаше толкова силен политически натиск и обществени очаквания, че всички трудности се преодоляваха, защото зад нас винаги имаше политическа подкрепа. Аз тогава съм бил младши експерт на 25 г. Аз не съм движил тези министерства, за които отговарях в собствената си роля. Просто съм знаел, че ако имам проблем, например, с Министерството на труда и социалната политика, министърът по европейските въпроси (а ако се наложи – и премиерът) ще бъде зад моя гръб, ще срещне министъра и ще му каже: „Защо закъсняваш с това? Защо закъсняваш с онова?“. Т.е. зад нас имаше машина, която осъществяваше натиска (в положителния смисъл на думите).

Така че, честно, не мога да Ви кажа лоши примери. А пък ще е нечестно да казвам добри примери, защото, когато имаше проблем, който стига до министерско ниво, повечето хора на министерско ниво наистина се опитваха да намерят съответното решение. Щом сме станали член на ЕС, явно повечето от тях са били успешни в тази задача.

Другият елемент, естествено, е фактът, че тогава имаме три правителства, които изкараха цял мандат. Въпреки известни промени в самото правителство Костов беше премиер 4 години, Сакскобургготски – 4 години, Станишев – 4 години. Защото, когато си министър, ти можеш да си много добър професионалист или свестен като личност, но след като влезеш в министерството, на теб ти трябва известен период, за да разбереш как работи администрацията (с всичките ѝ странни и по-малко странни правила). Наистина е жалко, когато ти си отличен професионалист, но не разбираш как работи механизмът. Ако тъкмо след две години,

когато си се научил, те сменят, нещата се връщат назад. Но това беше период, в който правителствата бяха по-стабилни, отколкото последните примерно 10 години. Съответно, дори онези министри, които не са били най-блестящи в интелектуално отношение или с европейските си познания, имаха време да натрупат знания и опит.

Имаше ли подкрепа за България от някоя от страните членки в хода на процеса?

Първо, за да може която и да е кандидатка да стане членка на ЕС, всяка от другите държави членки трябва да я подкрепи. Т.е. ние по правило сме имали подкрепата на всички тези държави. Нито една от 15-те държави членки преди голямото присъединяване (2004 г.), нито, естествено, след това която и да е от 10-те (нови) не ни е блокирала. Самият факт, че сме станали част от ЕС означава, че всяка от тези европейски държави е казала: „Да, България заслужава да стане член на ЕС и, да, България е направила необходимото“.

Естествено, отношенията с някои от тях са били по-малко активни, отколкото с други, но няма някаква чисто географска логика. Ясно е, да речем, че с Гърция имаме много активни отношения, защото имаме и много въпроси, които са от пряко двустранно значение. Но, например, Ирландия, която е на другия край на Европа, с нея също имаме много полезно сътрудничество. Ирландските председателства на ЕС бяха много успешни за България. Белгия е особен случай, защото там са пък европейските институции.

Така че, не съм виждал (без да съм се занимавал директно с външна политика) някоя държава членка да ни саботира или да ни блокира напълно. Винаги съм виждал позитивно желание да ни помогнат – или с експертиза, или с пари, когато трябва (в предприсъединителния период също имаше много сериозна финансова подкрепа). Затова смятам, че имаше абсолютно положително настроение към присъединяването като процес и положително настроение

към България като държава.

Единственото основно условие беше – да си „напишем домашното“ и ние си го написахме сравнително навреме. Съответно, всички държави членки казаха: „ОК, приемаме ви от 1 януари 2007 г.“, – с Механизъм за правосъдие и вътрешен ред, който е по-особен. Но стартираща точка е, че наистина всички тези 15 и после 25 държави са казали: „Да, ние подкрепяме България“. И те го правеха с пари, със съвет и с добронамереност.

А защо се стигна до този Механизъм за сътрудничество и проверка?

Аз самият не участвах в тази част от преговорите – с правосъдие и вътрешен ред не съм се занимавал и, честно казано, не съжалявам, тъй като това са сфери, които са много трудни не само в България (както виждаме и през 2018 г.). Но моето впечатление е, че това беше начин да се намери компромис между, от една страна, огромните обществени очаквания за членство в ЕС и огромната работа, свършена в България за модернизирание на обществото до присъединяването, и, от друга – държавите членки, които казаха: „Необходима е повече работа за борба с корупцията, масовата престъпност, за по-добра съдебна система“, – явно неща, които са далеч от перфектните в България (това всеки един българин го знае най-добре и без някой от чужбина да му го казва).

Така че, според мен това беше намерено като баланс между членството през 2007 г. и положението в тези сфери, в които наистина са необходими сериозни промени (за съжаление 10 години по-късно този въпрос е не по-малко актуален). ЕК се опита да помогне още повече на българските граждани да променят държавата към по-добро, така че тя да обслужва гражданите, а не да обслужва престъпниците или да не пречи достатъчно на „лошите хора“.

Дали това е бил най-добрият компромис аз, честно казано, не знам достатъчно, защото не съм бил включен в тази част на преговорите.

А сред останалите страни от ЦИЕ, които се присъединиха малко преди нас, имаше ли някоя, от която да сме черпили по-активно опит и ноу-хау за изготвянето на нашите позиции?

Относно областите, с които аз се занимавах, не мога да кажа, че някоя държава ни е била „водеща светлина“. Мисля, че се опитвахме да виждаме като цяло те през какво са минали, защото ние минавахме през същото – няколко години по-късно. Не мога да изтъкна някоя страна или някоя група страни, които особено много да сме следвали. Може би просто аз не съм знаел.

Това беше процес, който наистина беше свързан с цялата държава. Цялата картина имаха хората на политическо ниво – министър-председател, министри и т.н. В моята малка част от този процес нямам такъв спомен. Като цяло следяхме те какво правят и през какви проблеми минават, защото ние вървахме по същите стъпки две-три години по-късно. Но това е универсално за всички нови държави членки като група, не като отделна държава, примерно Унгария или Литва, или Кипър, или нещо от този род.

А споделяте ли мнението, че ЕК е била най-добрият приятел на България по време на подготовката?

Абсолютно! Споделям мнението че ЕК не само е била най-добрият приятел на България. Споделям мнението, че ЕК все още е най-добрият приятел на България. Защото, работейки последните вече 10 г. в ЕК, наистина виждам, че ЕК е най-добрият приятел на малките и средните държави. Ако си държава с размера – и администрацията, и икономиката – на Германия, Франция, Великобритания, Испания, ти знаеш какво искаш и знаеш как да го постигнеш: имаш ресурса сам да го постигнеш или да създадеш коалиция от държави и т.н. Ако си държава, която дори да е много богата, но съпоставима по население с България (да речем, Швеция или Австрия и т.н., които са малко по-големи като население, но естествено, икономически са примерно 10 пъти по-големи), най-добрият ти приятел е ЕК. Защото ЕК наистина се стре-

ми да намери европейско решение, което да е добро както за малките, така и за големите, както за тези на север, така и за тези на юг, както за тези, които са в евронзоната, така и за тези, които не са в евронзоната.

Примерно, доскоро се занимавах с европейско финансиране за наука и иновации. Можете да си представите, че в областта на иновациите държави като Холандия, Финландия, Швеция, Дания, Германия успяват да спечелят много повече европейско финансиране, защото имат много по-иновативна икономика, отколкото държави като България, Румъния и някои държави в Южна Европа. ЕК е тази, която непрекъснато се опитва да намери баланс, така че не всички европейски пари за иновации да се инвестират в холандските университети, шведските фирми и английски научни организации, а да се подпомогнат и университети, примерно в България. На 2 км оттук, където говорим, има една българска фирма, която произвежда наносателити. Бяхме преди 2 месеца в командировка в София с един много важен европейски служител в областта на науката. Посетихме самата фирма. Там правят чудеса! Екип от млади и амбицирани хора правят наносателити, първият сателит ще изстрелят след един месец. И сега са получили финансиране от ЕС, което им помага да се изкачат на друго ниво.

Така че, абсолютно, както по време на преговорите, така и сега, по време на пълноправното членство, ЕК е най-добрият приятел на малките и средните държави, каквито са повечето държави в ЕС.

Стана дума малко по-рано, че е имало участие на неправителствени и браншови организации в изготвянето на българските позиции. Можете ли да разкажете малко повече за това?

Мога да Ви дам конкретни примери. Аз се занимавах с глава *Свободно движение на хора*. Тя включваше цялото европейско законодателство, свързано с това, какво означава практически гражданин на една държава да отиде в друга държава да работи, да се лекува и т.н. Примерно,

ако отидете в Берлин и, не дай Боже, Ви се случи някаква неприятност или участвате в катастрофа, Вашата българска здравна осигуровка важи, за да Ви покрият там съответната застраховка в Германия, Швеция, Дания или т. н. Всичко това трябва да се синхронизира между двете здравно-осигурителни системи – българската система, шведската система, датската система, немската система и т. н.

Друг елемент от тази глава *Свободно движение на хора* беше признаването на дипломите. Т.е. българската диплома за т.нар. регулирани професии – тези, при които трябва да имаш съответна диплома, за да работиш (примерно не може да си лекар, ако не си завършил медицина). Има европейски директиви относно признаването на дипломите, т.е. има минимални изисквания, на които отговарят всички образователни системи. Да речем, ако си лекар, трябва да учиш поне X години, поне X броя часове, да изучаваш поне съответните предмети. Когато изготвихме българските закони, които въвеждат европейските изисквания, винаги го правехме в сътрудничество с браншовите и професионалните организации – в случая, организацията на лекарите, организацията на (тогава) стоматолозите, имаше организация на акушерките и медицинските сестри, имаше организация на архитектите и инженерите в инвестиционното планиране. В областта на социалната политика и заетостта имаше активно сътрудничество със социалните партньори – синдикати и работодатели. Те бяха свързани в целия процес по присъединяването и, съответно, даваха становища. Казвах: „Ако разпишете това по този начин в българския закон, ще означава еди-колко си милиона допълнителни инвестиции за българските фирми. Направете го по еди-какъв си начин, за да се постигне необходимият ефект, но без да се застрашават работни места“.

А пък ние, от своя страна, трябваше да видим кой е начинът, който да отговаря на европейското законодателство, да го направим по начин, който е добър за българските фирми или за българските синдикати, но без да нарушаваме европейското законодателство.

Или, примерно, за европейските избори. Знаете, че до година има европейски избори. Те са на различни дати в някои държави, но има един период, в който се провеждат изборите във всички страни. Всяка държава има национално изборно законодателство, но има някакви стандартни минимални изисквания, за да е хармонизирана системата, по която да се изберат членовете на Европейския парламент, които са разписани в една директива. Когато преди първите избори за Европейски парламент през 2007 г. писахме закона за избори на Европейски парламент (значи това е било през 2005 г. – 2006 г.), бяхме викнали експерти по изборно законодателство, защото в българската администрация хората не се занимават с изборно законодателство. Тогава викнахме хора, които разбират от организацията на избори – дали да бъде например един многомандатен район или няколко едномандатни района. Т.е. има специфики, за които имаше нужда от експертиза на браншови организации и от експерти извън държавната администрация.

Затова имам впечатление, че винаги, когато беше възможно, се включваше експертиза от браншови и професионални организации, от неправителствения сектор. Честно казано, в моите области не сме имали случаи, в които държавната администрация да крие някакви преговорни позиции или сама да си ги изготвя, без да ги съгласува. Точно обратното, имаше доста голяма прозрачност към външния свят, което не е типично за администрацията, още повече за българската държавна администрация.

За първия програмен период на нашето членство в ЕС е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, съответстващ на политическите ни приоритети. По какъв начин се определяха те?

Честно казано, не мога да отговоря, защото не съм се занимавал с финансовата част. Това беше различно от координацията по законодателството. Това беше координация на фондове, което беше различна част от процеса.

Когато се говори за присъединяването на България към НАТО и към ЕС, много често се използва понятието *евроатлантическа интеграция*. Според Вас то отразява реална тясна обвързаност на двата процеса или е по-скоро удобна езикова формулировка?

Ако ме бяхте питали тогава, щях да Ви кажа, че не съм напълно сигурен. Сега, на база на това, което съм чел и научил междувременно – анализи исторически и т. н., съм абсолютно убеден, че това е един и същи процес. Т.е. за нашия регион (Централна и Източна Европа, като започнете от Естония, Латвия, Литва, Полша, после Чехия, Словакия, Унгария, бивша Югославия и България) в онзи период членството в НАТО беше първо условие за влизане в ЕС. Няма такава игра „Аз ще вляза в НАТО, но няма да влизам в ЕС“ или „Аз ще вляза в ЕС, но няма да влизам в НАТО“. Политически това беше един процес. И колкото повече време минава, толкова повече разбирам колко са били свързани двата процеса.

А спомняте ли си да е имало геополитически обстоятелства, които да са повлияли на процеса?

Ако гледаме по-общата картина в исторически план, а не просто отделни елементи от преговорния процес, първият геополитически фактор, естествено, е разпадът на съветската империя. Тоест без края на Студената война, без края на комунизма, разпада на Съветския съюз и т.н. изобщо нямаше да има разговори за разширяване на ЕС (и българските граждани да бъдат приемани като равни в ЕС). Това е началната точка.

Второто нещо, в което също започвам да се убеждавам сега, четейки мемоари и анализи и гледайки вече малко по-аналитично, е, че войната в Косово е изиграла определена роля, особено за българския и румънския случай. Всъщност, ролята, която тогава българското правителство е решило да поеме (в някаква степен звучи малко като клише, но това не го прави по-малко истина – политическа смелост и готовност да поемеш политически риск), се изплаща. Ос-

вен това, слава Богу, войната в Косово приключи за няколко месеца, въпреки че последствията от такива конфликти траят десетилетия, както виждаме и сега. Но онзи момент е един момент – който е “Make it or break”, както се казва на английски – когато България е взела някакво решение с много рискове. И това е било политическото решение, което, вероятно, дава възможност за започване на преговорите за членство и в НАТО, и в ЕС.

Естествено, другата – по-глобалната – гледна точка е, че периодът на 90-те години е бил много труден на нашата западна граница: войните в бивша Югославия, като започнете от Словения, Хърватска, Босна, последно в Косово и после Македония през 2001 г. Някак си международната обстановка е била, това, да имаш война в Косово, а Косово е на 80 км от София! Не знам дали си спомняте, но имаше ракети, които паднаха в България. Една от тях падна, мисля, в Горна баня, но слава богу нямаше жертви. Т.е. тогава сме имали война – не през една държава или на хиляди километри, имали сме война на има-няма и 100 км от мястото, на което седим днес.

Но пък, от друга страна, големите държави около нас бяха в, как да кажа, по-миролюбиво настроение. Русия беше съвсем различна. Турция беше съвсем различна. Ако погледнете и други държави наоколо, да речем, Гърция тогава беше в най-хубавите си години от икономическа гледна точка. Така че, с огромното изключение на Югославия (което за България е много важно, защото Югославия е между България и Европа) международната обстановка беше някак си по-малко конфликтна и по-малко антидемократична и антинормална, отколкото е сега, за съжаление.

Според Вас България успя ли да се подготви за членство по време на преговорите?

Смятам, че формално България успя да се подготви достатъчно за членството. Трябваше да изпълним условия – много условия, трудни условия, свързани с много работа. Успяхме да изпълним формалните условия.

Някои неща изпълнихме много повече от други държави, с които ние дори вече не смеем да се сравняваме, като Чехия, Унгария, Полша или балтийските републики. В някои области бяхме по-добри от тях.

Естествено, мисля, че много български граждани очаквахме, че присъединяването ще има още по-голям и бърз ефект на практика. Т.е. едно е да въведеш европейското законодателство в българското законодателство, но друго е да го прилагаш. Без да говорим за правосъдие и вътрешен ред, борба с корупция и нещата, които са постоянно във вестниците. Да говорим, да речем, за защитата на потребителите. Сега в България има същите закони, както в Дания, или в Германия, или във Финландия, или във Великобритания, но реално българските граждани знаят много по-малко за своите права, органите по прилагане на защитата на потребителите са много по-слаби, неправителственият сектор в областта на защитата на потребителите е много по-малък. Примерно, в скандинавските държави, в Бенелюкс, в Германия има много силни потребителски организации. Ако имате проблеми с дефектна стока от магазин, отивате при потребителската организация и тя много често ви помага, насочва ви: „такива права имате, обърнете се към тази институция и т.н.“. Докато в България това го има на хартия и, ако си знаете правата, имате голям шанс да се преборите с магазина. Но много хора не знаят своите права и не им се занимава да се борят за тях. Обаче на Запад това е практика, а в България практиката е по-малко, отколкото би ми се искало.

Същото важи за всяка една останала част от законодателството, но това е част от целия голям дебат за върховенството на закона и съдебната система. Тоест целият този разговор за съдебната система не е просто измислен. Без съдебната система цялото законодателство остава само на хартия. Затова ЕС непрекъснато ни критикува на тези теми, което е добре и дава надежда за българските граждани. Дали ще има корупция в КАТ, да речем, това е важно не толкова лично за президента на Европейската комисия Юнкер,

колкото за българина, който ежедневно вижда или някакви безумни изпреварвания, или че някой не спира на пешеходна пътека, или че някой е паркирал в средата на детската площадка между блоковете.

Така че, формалният отговор на въпроса е: да, България се подготви добре и изпълни всички изисквания да стане членка. Но на въпроса доколко успяваме да се възползваме от това, отговорът е, че може – и трябва – да се възползваме много повече, отколкото се възползваме сега.

Дано да започнем да се възползваме повече!

Ние реално се възползваме повече, отколкото осъзнаваме. Аз съм абсолютно убеден, че България е по-малко бедна, по-малко несвободна и по-модерна, отколкото щеше да бъде, ако не беше член на ЕС.

Разбира, се винаги ми се иска да е повече. Винаги ми се иска да се сравняваме с държави като Естония, която сега е световен лидер в някои области, а само допреди 25 г. я нямаше на картата.

Но това си зависи от нас. Никой от Брюксел няма да дойде да ни „оправи“. Няма да дойде Доналд Туск да глоби онзи с БМВ-то, който изпреварва вдясно. Затова имаме българско правителство. Затова сме демократична държава. Избираме си кой да ни управлява. Това е вече по-дълъг разговор и в друга насока, но е свързано с очакванията на гражданите. Много хора очакваха много повече. Но трябва да ценим положителното и да се борим то да е повече, защото много лесно можем да го загубим.

Имаше ли нещо в целия процес било от българска страна, било от страна на ЕС, което е можело да стане по друг начин?

Първото нещо е, че процесът можеше да не завърши успешно. Често изобщо не се замисляме за това. Замисляме се кое можеше малко да се промени вляво или малко да се промени вдясно, но България в момента можеше да бъде, тоест ние можеше пак да си минаваме през гишето за неев-

ропейци. Българските студенти, като отидат в Германия или другаде в Европа, са приети като свои – при същите законови и финансови условия. В чужбина българските граждани станаха европейски граждани.

Естествено, много ми се иска българските граждани да станат европейски граждани и в България; българската болница да изглежда както немската болница, българската магистрала да изглежда както немската магистрала или електронното управление да е като в Естония. Но според мен първият отговор на този въпрос е, че можеше изходът да е различен. Можеше България да не стане член на ЕС. Всички тези хубави проекти, осъществени с помощта на ЕС, нямаше изобщо да ги има. Всичките права, които ние имаме като българи в чужбина, нямаше да ги имаме.

А, естествено, в обратната посока какво можеше да стане по-добре – по-добре можеше да използваме възможностите, които Европа предоставя на българите. Примерно, в областта на науката и иновациите (нещо, с което аз се занимавах доскоро). Държава като Гърция взема от европейските фондове над 10 пъти повече от България. И не защото гръцката икономика е десет пъти по-голяма. Така че има страшно много възможности – и за фирмите, и за студентите, и за хората, които искат да променят професията си, и за развитието на младите и т.н. И ми се иска ние да използваме максимално тези възможности.

А защо не успяваме да използваме оптимално възможностите?

Първо, оптималното е много трудно. Тоест никога няма да бъде идеално.

Помислете си, да речем, за това, че за последните 10 години Министерството на образованието и науката е имало поне 10 министри. Виждал съм повечето от тях и, честно казано, имам добро впечатление от повечето. Те бяха интелигентни, културни хора, които знаеха за какво говорят. Но ако мандатът ти като министър продължи 6 месеца, 10 месеца, 1 година, ти, точно си започнал да правиш нещо, и

си тръгваш, идва следващият човек с нов екип, с нови приоритети и, тъкмо започва да прави нещо, и си тръгва и идва следващият човек.

И е въпрос на нагласа – искаме ли да сме проактивни и да използваме нещо за обществена полза или искаме да откраднем нещо (от някакви европейски пари), т.е. искаме ли да „усвояваме“ или искаме да ги използваме за нещо смислено за благо на народа?

И всичко това е свързано с политическата ситуация в страната. Ако си изберем правителство, което иска и може да прави смислени неща, то има възможности, има подкрепа от Европа – както финансова, така и експертна. Ако имаме правителство, което не иска да прави смислени неща, те няма да се случат насила заради Брюксел. Имаме уникалния исторически шанс да имаме за партньори най-развитите, богати и демократични страни в света, но успехът на България е наша, българска задача.

Април 2018 г.

ГЕРГАНА ПАСИ

Вид образование:
право.

**Заемана позиция преди включването
в евроинтеграционния процес:**
народен представител.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 2004 г. до 2005 г. – заместник-министър на външните работи;
- от 2005 г. до 2007 г. – заместник-министър на външните работи;
- от 2007 г. до 2009 г. – министър по европейските въпроси.

Настояща позиция:

основател и президент на ПанЕвропа България; председател на Дигитална национална коалиция.

Бихте ли споделили с нас Ваш ярък спомен от процеса на нашата евроинтеграция? Какво е първото, което Ви минава през ума, като кажете: „личен спомен за евроинтеграционния процес“?

За мен евроинтеграцията се оказа – освен професионална тръпка – и личен път на развитие, споделен в много голяма степен с човека, с когото след това направихме семейство и, може би, като кажа „евроинтеграция“, първият много личен професионален спомен е вдигането на флага на България през 2004 г., когато България беше приета в НАТО. Ще обясня защо.

Преди всичко, защото това беше първото реално интеграционно вълнуващо преживяване. След него интеграционният хоризонт пред нас се разтвори напълно – НАТО, ЕС. В Брюксел бяхме група от около 30–40 души – дипломати, журналисти, хора с принос към евроатлантическата интеграция. Но най-вече – от всички политически семейства. Спомням си ярко Анаста-

сия Мозер, Асен Агов, Георги Пирински. Всички сияеха. И още усещам голямата буца в гърлото, когато българският флаг започна тържествено да се издига. Впрегнах цялата си воля да се овладее, изпитвах даже някакво неудобство от съзливата емоция, когато чух глас зад себе си: „И ти ли плачеш?“ – беше Таня Михайлова, тогавашен парламентарен секретар на външния министър, днешен директор на Дипломатическия институт към министъра на външните работи. До нея, видимо развълнуван, беше и Валери Запрянов – в качеството си на главен редактор на сп. *Тема*. По-късно в новините видяхме вълнуващия кадър на CNN и треперещата брадичка на Соломон Паси.

Самият той, макар и зашеметен от емоцията, не загуби дяволското си пламъче в очите и всички бяхме убедени, че ще измисли нещо в разрез с протокола. Генералният секретар на НАТО Яп де Хоп Схефер поведе всичките осем национални делегации към централната сграда на НАТО. Маршрутът на внушителната група от делегации минаваше анпасан през цялото множество. Когато се изравни с българската делегация, Соломон наруши целия протокол, мина напред, хвана под ръка Схефер и го изтика пет метра встрани, право в центъра на българската група. Вече не си спомням какво говорихме с него, но впоследствие останалите колеги говореха за „българската конспирация в НАТО“.

Действително това е било едно много силно преживяване! Завиждам Ви за възможността да сте част от това събитие. Има ли нещо в целия този десетгодишен процес, което е много важно и би трябвало българската общественост да го знае, а към днешна дата все още не е станало публично достояние?

Нищо не е оставало умишлено скрито.

Не, не става дума за това – просто да е много важно, но някак си да сме го подминали.

Струва ми се, че не мога да открия нещо, което – от дистанцията на времето – да реша, че е трябвало да бъде много по-широко артикулирано.

Имаше ли някаква цел, някаква конкретна задача, която сме искали да решим с членството в Европейския съюз? Или понеже бившите комунистически страни почти единодушно в един и същи момент решиха, че това е техният стратегически, техният екзистенциален избор, някак си нямаше начин и ние да не го направим? По-инструментално или по-ценностно бе мотивирано това решение?

Този въпрос винаги е „висял“ в политическото говорене.

Политическият елит в отделните исторически периоди се луташе в този лабиринт – дали членството е, както казвате, крайната цел, в постигането на която сме впрегнали целия ресурс, или то може да бъде много SMART инструмент, за да си променим собственото общество и държава. Аз винаги съм смятала второто, но не мисля, че имаше обща позиция. Мисля, че доминиращото усещане тогава беше на голяма еуфория и пълна мобилизация на администрацията.

Всъщност „теорията“ по самия преговорен процес беше в много голяма степен оперативно механизирани. Но имаше една много силна енергия. Разбира се, не мога да говоря със самочувствието на очевидец за годините преди 2001 г., но съм сигурна, че и тогава тази енергия е била осезаема.

Но разбирам, че нямате спомен за някакъв публичен форум (защото казахте, че е имало дебати между политици), да са били събрани български политици от различни партии или пък дори вътрешнопартиен форум, на който да е било дискутирано: такава и такава стратегия имаме, такива и такива междинни задачи. Нещо такова, такъв спомен?

Нямам спомен за такъв форум.

Евроинтеграцията е, все пак, доста голяма задача, тя не може да бъде изнесена само от малък клуб ентузиаста. Имаше ли някакво устойчиво разделение на вътрешни групи в екипа – да речем, тези в София работят едно, тези в Брюксел – друго, или тези във Външно министерство решават едни задачи, в Министерския съвет – други, т.е. някаква форма на разделение на труда?

Имаше разделение, но чисто оперативно – на експертно и на политическо ниво. Експертите бяха една добре смазана машина и аз лично в годините, в които председателствах Съвета по европейските въпроси (СЕВ), изпитвах огромно удоволствие да работя с тях. Те си вършеха тихо своята работа – често напълно незабелязано – в нарочно сформирани работни групи, координирани в рамките на СЕВ. Най-често европейската тема ставаше видима, когато един или друг експертен въпрос беше политизиран, и тогава вече се включваше политическото ниво. С течение на преговорите като че ли се увеличаваше броят на въпросите, които се качваха на политическо ниво.

От друга страна, както и днес, и тогава имахме една централна машина в София с една поддържаща, но много ключова администрация в Постоянното представителство на България в Брюксел. През годините ще видим, че все повече се увеличава (поне към днешна дата) тежестта на Постоянното представителство. Всъщност, в началото на преговорите основната машина беше в София. Разбира се, отделните секторни глави се работеха в отделни работни групи, но много ключови играчи винаги бяха дирекцията в Министерския съвет и тази във Външно министерство. Едната – защото координираше всички, целия координационен процес, а другата – защото комуникираше позициите навън.

Споменахте, че е имало и случаи, в които титулярите на отговорност за съответните министерства имат напрежение помежду си?

О, разбира се! Част от тях бяха съвсем видими на повърхността – икономическите въпроси много често се сблъскваха с външнополитическия интерес. Спомнете си глава *Енергетика* и затварянето на първите четири реактора. Там традиционно министърът на енергетиката пазеше сектора, а Външно министерство и европейският министър го разглеждаха повече от гледна точка на геополитическата логика на целия преговорен процес.

А Вие как поддържахте баланса? Защото това са все пак Ваши партньори в правителството.

Целта на европейския министър беше да търси баланс в името на крайната цел. Нерядко той се явяваше арбитър. В ключови моменти се налагаше премиерът да се включва като последна инстанция. Процесът беше структуриран така, че крайната цел беше да не се стопира интеграционният процес. Всъщност, по пътя към крайната цел всички други секторни сегменти ставаха вторични.

Протичането на преговорите е неравномерно като време – някои глави се затварят за 2–3 месеца, някои глави за над 30, даже за 49 месеца. Очевидно има някакви много съществени различия. Какво е Вашето обяснение за тях?

Това е различната усложненост на въпросите, които са част от отделните глави. Имаше глави, например, които се отваряха и затваряха в един ден. Те бяха толкова “business as usual”, че се отваряха само колкото България да заяви съгласието си с конкретна европейска политика. По тях нямаше *acquis communautaire* и времето за „затваряне“ на преговорната глава беше кратко.

По-скоро въпросът е кои са причините за няколкото глави, които са особено бавни за придвижване.

Причините са две. Първата и основна причина по същество е цялото “*acquis communautaire*”, както го наричат – общностното законодателство, което трябва да го привнесеш в собствената си национална правна система.

Някъде е по-голямо, някъде – по-малко?

Някъде е гигантско, другаде е просто символично. На места даже отсъства. Например, в главата *Обща външна политика* практически нямаше законодателни актове. По тази глава страната кандидат поемаше ангажимент да се присъедини към Общата външна политика и политика за сигурност към датата на присъединяване към ЕС.

Но имаше глави, в които толкова много стандарти трябваше да се превърнат в част от националните ни стандарти, че това отнемаше физически много време. Да вземем преговорна

глава *Екология*. От една страна, много работа по чисто техническото въвеждане, от друга – политически консултации, когато определени ангажименти изискваха оценка на въздействието, което също отнемаше време. И накрая, „трудните“ теми изискваха добре структурирана дейност за комуникация и информиране на общественото мнение.

Но така казано, не оставам с впечатление реалностите в България – като интереси, като изградена инфраструктура или като нормативна база, да са били пречка, която трябва да бъде преодолявана?

В какъв смисъл?

Едно е да внесеш един огромен обем законодателство, който просто не съществува (в България нямаме традиции в търговското право), съвършено друго е, както казахте, секторът на енергетиката, където вече има изградени неща и там е логично да има вече и съпротива срещу общата политика на Европейския съюз.

Безспорно в преговорите имаше и много политика. Например, глава *Транспорт* беше много драматично блокирана в някакъв момент от Франция. Причината беше не просто нуждата от това, да въведеме ново законодателство, а фактът, че част от нашите товарни кораби бяха практически в „черен списък“ (несъответствие със стандартите за морска безопасност). От нас се очакваше да намаляваме броя на онези кораби, които не съответстват на европейските стандарти. Това логично консумираше реално преговорно време.

Преговорите бяха реалният живот – в тях се преплиташа човешки отношения, маниер на преговори, ако щете. Спомням си срещата на външния министър (Соломон Паси) в присъствието и на българския посланик (Станислав Даскалов) с френския външен министър (2004 г. външен министър на Франция беше дьо Вилпен). Българският външен министър връчи на френския си колега националната позиция по глава *Транспорт* с идеята, че с този персонален акт нещата ще получат динамика на най-високо политическо ниво. Френският външен министър

погледна и каза: „Соломон, та ти ми връчваш поп-рарег на английски?!“.

Конфуз. Французите си държат на френския език и на протокола и дипломацията добре знае това. В този случай обаче някой не е изчислил тази подробност. Ние със Станчо Даскалов застинахме. Но министърът запази самообладание и ведро каза: „Доминик, приеми го като моя грешка, заради която лично ще те компенсирам. Утре пътувам за Лондон за среща с моя колега Джек Стро. На него ще му връча същата позиция, но на френски“. Това разчупи ледовете и глава *Транспорт* приключи успешно.

Така че, всички тези, всъщност механични на пръв поглед, неща – отваряне и затваряне на глави, бяха процес, който беше съпътстван с много лични отношения, различни форми на създаване на доверие, изграждане на двустранни и тематични партньорства.

Това е чудесно, обаче има и един допълнителен аспект, защото, когато говорим за всичките тези преговорни глави, те засягат провеждане на секторни политики, а все пак секторните политики поне хипотетично биха могли да отвеждат към решаване на стратегически проблеми на нашия обществен живот. Би трябвало, поне “by the book”, това да е свързано с Национален план за развитие. Ставало ли е дума, когато се формират позициите на България, как това отвежда към някакви цели на националното развитие или просто си беше повече технологичен проблем – имаме такива и такива външни параметри и се съобразяваме?

Идеята за Националния план за развитие беше част от европейските изисквания още на самия старт на преговорите и секторните министерства си правиха референции към самия план за развитие.

Да разбираме, че това не е било предмет на дебат по Ваши спомени?

Не и в дебатите, в които аз съм участвала.

Един малко деликатен въпрос. Дали е ставало дума при Вашите международни контакти (именно питането е за гледаната точка на другата страна), че има някакъв елемент на различие в начина, по който България е участвала в преговорния процес (примерно при господин Божков – по един начин, при господин Кисьов – по друг, при госпожа Кунева – по трети)? Някой откън да е забелязвал разлики?

И да са виждали разлики, това не е било обект на коментари.

А имаше ли страни, които бяха, така да се каже, по-приятелски настроени към България, за разлика от други, които бяха по-резервирани?

За разлика от останалите 11 страни от Петото разширяване България нямаше ясно дефиниран адвокат на собствената си кауза. С поемането на преговорния процес от правителството на Симеон Саксбургготски много силно се видя например подкрепата на държави като Испания. Те бяха много свързани с царското семейство.

Спомням си, че по време на испанско председателство ние откривахме и закривахме глави с висока скорост, защото Испания имаше силно политическо желание да съдейства за допълнително ускоряване на процеса.

Но нямаше една държава, която от началото до края на преговорите да се превърне в „патрон“ или „да осинови“ българската кауза. Например, при румънците Франция играеше тази роля. Прибалтийските държави разполагаха със силната подкрепа на скандинавците. Те буквално им пишеха преговорните позиции. При нас това отсъстваше.

Но понякога това даваше възможност за ситуационно позициониране и имаше теми, по които Германия заставаше зад нас, имаше теми, по които чувствахме силната подкрепа на страни като Италия и Франция. Такъв беше случаят – макар и на по-късен етап – с епичната битка на България за коректно изписване на европейската валута върху евробанкнотите. Дълго време ЕЦБ държеше непоклонливо да се изписва „euro“, което политически беше напълно неприемливо за нас. Спомням си

Гимних срещата (неформална среща на външните министри) в Португалия, на която за първи път трябваше да представим позицията си по този въпрос. Честта се падна на мен като министър по европейските въпроси. След дискусиата френският външен министър (Бернар Кушнер) дойде и каза: „Франция ще Ви подкрепи. Аз ще Ви подкрепя. Няма да оставим България да влезе с чувство за неудовлетвореност по една толкова чувствителна тема, свързана с Вашата идентичност“.

И Франция наистина ни подкрепи – в лицето на френския президент Никола Саркози и външния министър Бернар Кушнер. Така започнаха преговорите със Съвета, в които се стигна дори до временно блокиране на Споразумението за асоцииране между ЕС и Черна Гора. Резултатът е известен.

Това, което казвате, е много интересно. Това означава, че действително няма изначално фиксиране в отношението към страната ни, а позициите на страните варират в зависимост от това, за какво става дума. Преди малко споменахте, че французите са имали резерви към транспорта, нали така?

Имаше области, които предизвикваха изострена чувствителност от страна на отделни държави – говорихме вече за транспорт, екология, енергетика. Целият този процес, макар и предварително зададен като рамка, е жив организъм с много на брой и различни измерения – в общностен план, в двустранен, във вътрешен план. Това го правеше интересен по особен начин.

Въпроси, които се открийа като приоритетни спрямо България и Румъния, бяха правосъдието и вътрешните работи. Виждаме, че това и до днес е така.

Имахте ли усещане, че някой ни спъва? Някак си, то не е нужно задължително да е официална позиция на страна, но усещане, в практиката – всекидневно, да усещате, че отнякъде някой нещо работи спрямо нас?

Работи в смисъл да помага?

Или да помага, или обратното – просто някой в задкулисието нещо да прави „за“ или „против“ България?

Задкулисно – не. България беше част от Петото разширяване на ЕС. Това разширяване беше много повече от технически преговори. Имаше усещане за каузалност – обединена Европа трябваше да възкръсне като символ на историческата справедливост. Например, при затваряне на всички преговорни глави през 2004 г. получихме политическа подкрепа от Ирландия, която беше ротационен председател на Съвета на ЕС. Ирландия отчиташе значителната роля на членството в ЕС за икономическото развитие на страната и имаше разбиране за разширяване на зоната на просперитет към страните от ЦИЕ. По време на ирландското председателство (на 1 май 2004 г.) се присъединиха 10-те от Петото разширяване и беше приета декларация “One Europe”, в която ЕС-25 заявяваше, че Петото разширяване няма да се счита за завършено дотогава, докато България и Румъния не се присъединят към ЕС. Заявяваше се също, че присъединяването на България и Румъния ще завърши при същите условия, приложени към 10-те нови държави членки. На 14 юни 2004 г. България затвори всички преговорни глави и се пристъпи към изготвяне на Договора за присъединяване за двете нови държави членки. По-късно, през второто полугодие на 2004 г., и Румъния затвори оставащите преговорни глави. През април 2005 г. двете страни подписаха Договора за присъединяване.

Проектът за Договор беше подготвен в 2 варианта: един – за присъединяване към Европейската конституция, по която се водеха преговори в Конвента, председателстван от Валери Жискар Дестен; и друг – ако Европейската конституция не бъде ратифицирана от държавите членки. През юни 2005 г. проектът за европейска конституция беше отхвърлен на референдумите във Франция и Холандия и ЕС влезе в конституционна криза.

Бихте ли дали примери за трудни теми?

По-горе вече споменахме няколко. Ядрената енергетика беше и си остана тема, която изключваше единопдушието – и вътрешно у нас, и в Европа. Знаете, че има държави, чиято ядрена политика беше толкова консервативна, че такъв разговор

беше табу.

Понеже ние малко поизостанахме от другите наши централноевропейски приятели и партньори, имаше ли страна, от която да черпим ноу-хау как стават нещата?

Не мога да посоча една държава. Това, което мога да кажа, е, че разделянето на страните от Петото разширяване на „десет плюс две“ беше много болезнено за всеки един от нас. Спомням си го буквално като физическа болка.

Но както повечето неща в живота, то имаше и положителни страни. Например, след 2004 г. България автоматично се снабди с десет нови адвокати. Десет. И да, те бяха толкова солидарни с нас, че станаха истински поддръжници на българо-румънската двойка.

Вие казахте, че в крайна сметка между министрите има и напрежения, защото има и бюджетни въпроси, които трябва да се решават. Общо взето беше ясно, че ако има готовност, през първия програмен период България има възможност да усвои около 11 млрд. евро. Как се структурираше този общ бюджет? Той е външна рамка или ние в България взимаме решение, че в интерес на политиките, които провеждаме, ще изведем напред, да речем, земеделие, или ще изведем транспорт, или ще изведем някакъв друг приоритет? По какъв начин се структурираше вътре в тази рамка разпределението на бюджета?

Първо, бюджетната финансова рамка 2007–2013 г. се дискутираше в наше отсъствие. Нейната подготовка беше започнала още през 2004–2005 г., когато България все още не беше страна член. Тоест в някакъв момент с българската страна се сподели сумата, на която можем да разчитаме. Тя не беше никак малка и в много голяма степен беше ясно по какви пера ще се разпределя. На националните правителства беше оставена възможност да правят вътрешна приоритизация при разпределението на европейския ресурс.

Към онзи момент България все още нямаше самочувствие, че може качествено да усвоява тези пари. Затова имаше един

уклон да се върви към залагане на сигурното и видимото – субсидия на калпак и инвестиране в инфраструктура. Това е и причината земеделските субсидии и изграждането на пътища да е предпочитано перо в оперативните програми. Уменията за усвояване на така нареченото „проектно финансиране“ се развиха постепенно, вече в условията на членството в ЕС.

Като се работи все пак в този огромен екип, както стана дума малко по-рано в разговора ни (че обществеността е могла да бъде по-ангажирана), имате ли впечатление да са търсени експерти от така наречения неправителствен сектор при подготовката на преговорните позиции?

Неправителственият сектор не беше формална част от процеса, но се търсеха поводи да бъде по-тясно включен в него. Особено по теми, по които НПО имаха експертиза или интерес от по-широки обсъждания – енергийна политика, програмата НАТУРА.

Бяха ли полезни? Това е въпросът.

Някои от тях бяха. Ние всички се учехме заедно. Българската администрация се учеше от европейската администрация и от собствения си натрупан опит, неправителствените организации – те тепърва влизаха в своите европейски семейства. Бяха ценни, защото разширяваха ветрилото от гледни точки и помагаша за максимално широк консенсус по темата. Отделните НПО имаха различна добавена стойност.

Да вземем за пример ПанЕвропа, в чието преучредяване аз участвах през 2002 г. Инициативата дойде от тогавашния премиер Симеон Сакскобургготски, който беше братовчед на забележителния Ото фон Хабсбург – по онова време президент на международното паневропейското движение. От самото си създаване ПанЕвропа беше много повече ориентирана към акумулиране на обществена подкрепа за българското членство, отколкото по същество в изготвянето на самите преговорни позиции. Например, паневропейското движение имаше около 100 евродепутати, които автоматично станаха наше „изнесено тяло“ в парламента в Страсбург.

Така че, включването на различните неправителствени организации беше различно.

Чувал съм от предходни наши респонденти, че при отсъствието на страна патрон Европейската комисия е била най-големият приятел на България. По Ваши спомени ЕК беше по-скоро *строгият възпитател* или *приятел*?

Европейската комисия по замисъл си е пазител на договорите, пазител на интеграционния процес. Така че ЕК безусловно беше поддръжник на българската кауза и компас за посоката, в която се движим.

Съветът на ЕС беше също много ключов участник в процеса, защото преговорите се водят между държавите членки (представени в Съвета) и страната кандидат. За да се приключат преговорите, да се „затвори“ дадена преговорна глава, е необходимо да се постигне съгласие между „общата позиция на държавите членки“ и позицията на страната кандидат.

В България и до ден днешен се говори за „евроатлантическа ориентация/интеграция“ на България. За Вас е по-важно единството или различието на членството в НАТО и членството в Европейския съюз?

В онзи период, в който водихме преговорите, Европа и НАТО бяха вече осмислили идеята за разширяване. Това беше различна Европа и различна евроатлантическа общност.

Ние имахме историческото щастие да работим в такъв контекст и тогава в много голяма степен членството в Европейския съюз следваше членството в НАТО. За нас беше ясно, че говорим за исторически свързани процеси и тази връзка можеше да се установи буквално с преместване на погледа.

Например, терористичният акт в Ню Йорк през 2001 г. създаде нов геополитически контекст. В този контекст България реагира много бързо и, по мое мнение, стратегически много правилно, като буквално на следващия ден анонсира, че става част от Коалицията на желаещите. Това беше високо оценено от САЩ, които, от своя страна, ускориха процесите на разширяване на НАТО. С приемането на България в НАТО европейската

интеграция стана практически необратима.

Тези решения бяха част от геополитическия пъзел на собственото ни развитие.

Друг момент, който имаше много силен резонанс, бе идването на царя. Това много ускори европейските процеси и това мога да го твърдя като очевидец на начина, по който той се разполагаше във всякакъв европейски контекст. Той, разбира се, никога не афишира това и никога не го използва за пропаганда, но това беше факт и имаше период, когато ние приключвахме преговорите, а Румъния – не.

Всъщност, може да сме забравили вече, че България приключи преговорите сама и тогава беше в много голяма степен въпрос на преценка на българското правителство дали да каже на Румъния „да се оправя сама“ и да иска изготвянето на собствен договор за присъединяване, на собствена „бърза писта“. Или да изчака Румъния. И според мен беше не просто благородно, а много далновидно да кажем: „Ние ще изчакаме Румъния. Ние искаме да приключим сега преговорите, но ще започнем да готвим общ договор с Румъния“.

Това е било решение на българското правителство?

Не, това беше обща дискусия между България, Румъния, Европейската комисия и Съвета. Но дори и когато стана пределно ясно, че България ще приключи преговорите по-рано, нямаше силни гласове за напускане на тандема с Румъния. Имаше едно неписано чувство за солидарност с румънците и това беше приносът на царя. По повод 10 години от членството ни в ЕС през 2017 г. присъствах на един интересен формат във Врана – свободен разговор между царя (в качеството му на министър-председател по онова време) и бившия румънски министър-председател Калин Търичану. Тогава Търичану каза: „Ние знаем, че Румъния влезе в Европейския съюз точно в онзи момент благодарение на Вас персонално“.

Това, което чувам, ме удивлява, защото в документалния филм „Държава се прави с хора“ е запазена реплика на г-жа Кунева, която признава: „Моята амбиция винаги е

била да влезем отделно от Румъния“. Това, което Ви казвате, е твърде различно.

Не, не, това беше едно непрекъснато благородно съревнование, в което и двете страни си даваха сметка, че динамиката е променлива и днес едната е по-напред, а утре – другата. Имаше едно такова, как да кажа, „подводно вълнение“.

Но според мен извън тази наша си емоционалност всички ние, които бяхме в онзи процес, си давахме сметка, че трябва да подкрепяме Румъния, когато е след нас, защото е добре Румъния да ни подкрепя, когато ние сме след нея.

И виждате, че по-късно, вече като членове на ЕС, ние още не можем да се откъснем – по Шенген, по Механизма за правосъдие и вътрешни работи – за добро или лошо сме заедно.

Смятате ли, че като цяло България влезе в Европейския съюз подготвена? Можеше ли нещо да бъде направено по друг начин, било от нас, било от Европейския съюз – интеграцията да се проведе по друга логика, с други приоритети, с други инструменти?

Пак зависи от гледната точка. Ако гледната точка е техническата (приемането на общностното законодателство), България беше по-подготвена от всички преди нея. Но истината е, че в целия този преговорен процес имаше такова колосално количество техническа работа, че като нация, като общество, като правителства, ако щете, не се оказахме способни за истинското, автентичното модернизиране на страната. Защото за мен винаги този инструментален поглед към европейското членство е бил по-ценен, отколкото схващането му просто като цел. Интеграцията ти дава уникална възможност да си модернизираш процесите, системите, институциите. Това се случва, но то се случва бавно, защото истинската промяна е бавната промяна, онази, в която реално „сменяш чипа“, както царят го нарече.

Да, разбирам Ви, но Ви споменахте преди малко, че за България и Румъния въведоха Механизъм за сътрудничество и проверка, който е фиксиран върху върховенството на правото. Обаче виждаме, че „отличничката“ навремето

– Полша, сега вече е обект на санкциониране от ЕС. Тоест нещо, което изглеждаше, че е местен българо-румънски проблем, се оказа, че е много по-общ проблем на целия процес на подготовка за членство.

То е изобщо проблем на съвременното ни общество. И често се случва там, където бавната промяна все още не се е случила.

Конкретно Механизмът за сътрудничество и проверка в областта на правосъдието и вътрешните работи беше сътворен в периода между приключването на нашите преговори и влизането ни в ЕС. Европа се беше пробудила от еуфорията на своето историческо разширяване и все по-малко виждаше романтичната страна на този процес. Представете си: десет нови държави се вляха в Европа и тя имаше нужда от нови аргументи в защита на продължаващото разширяване. Беше ясно още по време на преговорите, че съдебната система у нас страда от видими дефекти. Прибавете и последвалите неуспешни референдуми в Холандия и Франция. Просто вече се зараждаше една умора от разширяването – начално загатваща се несигурност.

Този механизъм беше в някаква степен отговор на този род обществени страхове. Както и, разбира се, някакъв експеримент с оглед на това, че за всички беше ясно, че съдебната система на България и съдебната система на Румъния са “ever-moving targets”. Те не са нещо, спряло във времето, и то тепърва ще трябва да се реформира. Това беше отговорът на Европейската комисия. Не най-удачният, но към онзи момент единствено възможният.

А спомняте ли си как Ви го поднесоха изобщо като новина?

Спомням си, разбира се.

Тогавя бях заместник-министър на външните работи с ресор, включващ преговорите за членство в ЕС. Българският посланик в Брюксел по онова време Станислав Даскалов поиска среща, на която сподели, че европейските ни партньори искат „гаранции“, че България и Румъния ще продължат реформите в съдебните си системи и след присъединяването си към ЕС.

Търсеше се някаква форма на „застраховка“ срещу загуба на мотивация, след като веднъж вече сме постигнали крайната си цел. Лично аз смятам, че този механизъм изигра много важна роля в първите години на членството ни, но със сигурност към днешна дата има нужда от някакво преформатиране.

Не Ви ли притесни това, че за Румъния в Механизма има четири критерия, а за България – шест?

Това е отново тази динамика, за която говорихме и която бележеше всеки отделен етап от преговорите и присъединяването ни към ЕС. При Румъния нямаше показател организирана престъпност, това беше ендемичен проблем за България и съответно нашият механизъм отчиташе този проблем.

Предложението на ЕК беше “take it or leave it”. А приемането на Механизма беше неписано условие за успешното ратифициране на Договора ни за присъединяване от парламентите на по-скептичните стари държави членки на ЕС.

Тоест никакъв елемент на диалог?

Диалогът винаги съществува с Европа в различните ѝ формати (Комисия, Съвет и така нататък).

Механизмът обаче беше предварително съгласуван инструмент между ЕК и Съвета (т.е. държавите членки). Според мен при изработването му самата ЕК беше проявила огромно въображение, за да състави нещо, което преди не е съществувало. Това идваше като отговор на сериозен проблем. По онова време европейското експертно обществено мнение беше разделено на две – едната половина казваше, че България и Румъния трябва да бъдат приети, защото, ако станат членове, те по-ускорено ще се реформират, а другата половина казваше точно обратното – че трябва да се изчака.

И затова беше истински важна тактиката за максимално ускорено придвижване към крайната цел – най-скорошно приключване на преговорите, подписване на Договора и час по-скоро получаване на дата за членство. И по всичко това се работеше стъпка по стъпка. В момента, в който завършихме преговорите, започнахме да работим по текста на Договора, па-

ралелно с това – по ратификационните процеси в държавите членки. Първоначално няхахме фиксирана дата – имахме само 2007 г., после имахме само януари 2007-ма, после получихме 1 януари. Всичко беше алпийско изкачване стъпка по стъпка – пълноправното членство беше бленуваният връх в далечината.

Стигнахме до края на интервюто. Според Вас кои са тримата ключови участници, които ни препоръчвате задължително да интервюираме.

Едва ли ще ви кажа нещо ново: целия ред от външни, европейски министри и главни преговарящи. Директорите и постоянните ни представители в Брюксел.

Добре, но има ли други министри (точно за министри говорим), за които бихме могли да кажем, че са разпознавали евроинтеграцията като лична кауза?

От времето, когато аз бях част от правителството, това са министрите Ники Василев, Даниел Вълчев, Меглена Плулчиева.

Като депутат в 39-то Народно събрание си спомням активния принос на Ирина Бокова, Младен Червеняков, Димитър Абаджиев, Николай Младенов, Четин Казак, Евгени Кирилов. С всички тях работихме като депутати в Съвместния парламентарен комитет България – ЕС. Нямам никакво съмнение, че всеки един от тях сърцато и искрено работеше, за да види страната си част от европейското семейство.

Декември 2017 г.

ИВАЙЛО КАЛФИН

Вид образование:

висше икономическо: магистър по международни икономически отношения – УНСС, магистър по международно банкиране – Университет Лофбъро (Loughborough University), Великобритания.

Заемана позиция преди включването в евроинтеграционния процес:

секретар по икономическите въпроси на президента Георги Първанов.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 2005 г. до 2009 г. – вицепремиер и министър на външните работи;
- от 2009 г. до 2014 г. – член на Европейския парламент, ръководител на делегацията на българските социалисти;
- от 2014 г. до 2016 г. – вицепремиер и министър на труда и социалната политика.

Настояща позиция:

специален съветник на Комисаря по бюджета и човешките ресурси Гюнтер Йотингер;
член на УС на Института за икономика и международни отношения.

Вие имате много дълъг политически опит, а и сте в сърцевината на евроинтеграцията още от самото начало и до ден днешен. Имате ли особено ценен, ярък личен спомен от този процес? Някакъв ярък случай?

Ярките случаи са трудните случаи. Когато е лесно, човек обикновено не помни. Ще Ви разкажа една малко известна, но показателна и интересна история. В интерес на истината, много съществен принос в нея има един служител на Външно министерство, посланик.

Аз станах министър на външните работи през септември

2005 г. Бяхме подписали Договора за присъединяване, който предвижда, че в началото на 2007 или в началото на 2008 г. България ще бъде член на ЕС. Но за да влезе Договорът в сила, той трябваше да бъде ратифициран от парламентите на всички страни членки. Към този момент го беше направила само една от тях – Словакия. През първата година от мандата ми ратификацията и влизането в сила на Договора за присъединяване към ЕС беше абсолютен приоритет. Започнах да пътувам и да посещавам европейските столици. Целта беше да потърся ратификация и то за ранната дата, да предоставя допълнителна информация, където е необходимо, да дам увереност на нашите партньори, че България е готова за тази стъпка и приемането ни ще допринесе за развитието на целия Съюз. Някои от тези посещения бяха първо посещение на български външен министър, какъвто беше случаят например с балтийските страни. Търсех основата за установяване на по-тесни партньорски отношения с всички – както на двустранна основа, така и в рамките на ЕС.

Оказа се обаче, че процесът на ратификация на Договора съвсем не е толкова безпроблемен, колкото предполагах. Примерно, в Холандия. Отидох в Хага за срещи – освен с колежата ми министър на външните работи (по това време – Бернард Бот), също и с представители на основните парламентарни групи. Усилията ми бяха насочени предимно към парламента. На срещата ми с Максим Ферхаген – лидер на най-голямата група, тази на християндемократите, се постарях да бъда много убедителен по въпроса защо ратификацията трябва да предполага членство от началото на 2007 г. Домакинът ми ме изслуша много внимателно и каза:

„Да, това е много хубаво, обаче ние няма да ви ратифицираме въобще Договора за членство“.

„Как така няма да го ратифицирате?“

„Така. Нямаме настройка. Уморени сме, след като през 2004 г. приехме 10 нови членове. Не мислим, че Европейският съюз трябва да се разширява точно в този момент“.

В прав текст?

Да, да, да.

„Десет страни приехме“, – продължи Ферхаген. - Сега вие ще почакате, пък и не сте най-готови. Тук при нас има умора в обществото. Трябва да го разберете това нещо. И не става въпрос за 2007-ма или 2008-ма. Тук става въпрос изобщо за ратификация на Договора за присъединяване“.

„Но Холандия е подписала този договор!“ – възкликнах с чувството, че разговорът става много тежък.

„Да, точно така. Но не забравяйте, че холандското правителство подписа и Европейската конституция и ние я отхвърлихме след това. Така работи демокрацията в Холандия“.

След което домакинът ми очевидно прие темата за изчерпана и започна да ми показва кабинета си и да разказва, че това е най-хубавата зала в парламента. Пред нас се изправи за решаване огромен проблем.

Освен Холандия, имаше още две страни, които бяха скептични. Германия беше последната, която ратифицира, и там също имахме много трудности. В Белгия седем парламента трябваше да ратифицират нашия договор и всеки от тях си имаше и вътрешни противоречия, които рискуваха да „потопят“ и нашата тема.

Друга влиятелна депутатка, с която се срещнах в Холандия, ми постави остро въпроса, че на границата има корупция и тя е залята от жалби на граждани от турски произход (които работят в Холандия и се връщат лятото обратно в Турция с автомобили), че български гранични служители им искат дребни суми за обработката на документите. Казвали им ”soup money”. „Докато това продължава, няма да видите ратификация“, – ми каза депутатката от влиятелната Работническа партия. Очевидно ситуацията беше много тревожна.

Предприехме възможните мерки – веднага сигнализирах началника на Гранична полиция с молба да затегне вътрешните проверки. Поканихме мисия на Холандските кралски митници, която да остане за няколко месеца на партньорски начала и да се увери как работи българската граница (тогава проблемите бяха основно на българо-турската граница).

Много добра работа в Хага свърши тогавашният български посланик в Холандия Валентин Порязов. Решихме да

използваме максимално влиянието на холандския ми колега, който, макар и излъчен от същата партия, чийто парламентарен лидер се обяви против ратификацията, ни подкрепяше изцяло. Посланикът, от своя страна, буквално се пренесе в парламента, като започна да търси мнозинство за ратификацията. Дори получи неофициални забележки, че твърде много навлиза във вътрешнопартийни противоречия. Наличието на поредната сложна коалиция в холандския парламент беше както предизвикателство, така и даваше възможности. Когато говорех с външния министър, че в България за първи път има реална коалиция, където да се разбереш с коалиционните партньори често е по-трудно, отколкото да получиш подкрепа от опозицията, той само се усмихна: „Добре дошли в клуба. Холандия от 40 години се управлява непрекъснато от коалиции и вече отдавна сме свикнали с техните особености“.

В крайна сметка всичко приключи благополучно. Ратификацията мина една седмица преди парламентът да се разпадне и да бъдат свикани предсрочни избори. След изборите започна обичайното за тази страна многомесечно договаряне на следващото управление.

И днес съм убеден, че ако не бяхме успели да „съберем“ парламентарно мнозинство, ние нямаше да можем да влезем в ЕС от началото на 2007 г., а и по-нататъшното ни членство щеше да е под въпрос.

Добрата стратегия, отличната работа на посланика, бързата реакция на българските институции, към които се обърнах, и известна доза късмет доведоха в крайна сметка до успех. По-късно Максим Ферхаген стана външен министър и с него работихме много добре като колеги в ЕС.

Тази история е една от многото, при които се появяват неочаквани трудности, но ти не се примиряваш с „не става“. Напротив – мобилизираш се и търсиш най-малката възможност, за да преобърнеш перспективата.

Буквално следващият ни въпрос е дали има важни аспекти на евроинтеграционния процес, които от „високата камбанария“ на Вашия особен опит се виждат като много

важни, а по една или друга причина нашата общественост или не знае за тях, или не ги разбира достатъчно добре.

Има. Според мен десет години след като ни приеха, ние продължаваме да не разбираме какво е да си член на Европейския съюз. За свое оправдание можем да кажем, че това не е само български проблем. Виждаме какво се случва в Централна Европа. Има умора (само че от членството в ЕС) и сред новите страни членки. Даже бих казал, че понякога се появява някой комплекс: „Досега беше Съветският съюз, сега пък Европейският съюз ще почне да ни управлява. Ние сами ще се взимаме решенията“.

Всичко това показва неспособност да използваш механизмите, които са на разположение на всички в Европейския съюз. А когато не знаеш как да използваш другите механизми, използваш най-тежкото възможно средство и непрекъснато плашиш с вето за важните проблеми. Ветото е крайна мярка. Умението в ЕС е да намериш съгласие, не да блокираш решенията.

Всъщност Европейският съюз се е променил много малко през годините, откакто е замислен. Тогава са седели шест души около една маса и, въпреки наскоро приключилата война, създателите на ЕС са заложили на съгласието и на съвместните инициативи – тези, които не може да си позволи нито една страна поотделно. Затова механизмът за вземане на решения на ЕС е такъв, какъвто е – идеята е да се търси съгласие и да не се приемат решения, които се оспорват от някой от членовете. Но днес, при 28 страни членки, този механизъм вече е прекалено тромав. Именно заради това ветото не е добра опция – злоупотребата с това право би довела до тотално блокиране и разпад на ЕС.

Така че, ние, първо, не използваме достатъчно добре механизмите на Европейския съюз. Второ, в обществеността се очакваше, че Европейският съюз ще ни е като че ли нов „бащица“ някакъв – някой, който да ни приеме и да се грижи за нас, да се занимава със заплати, икономика, корупция, съдебна система, с всякакви други проблеми. Заради това оплакванията от страна на български НПО и граждани са толкова много. Но това не са оплаквания от ЕС, а че ЕС не се заема с проблемите в

България. Много често не ни разбират за това поведение. Обикновено се счита, че страните членки са достигнали до ниво на зрялост и до равнище на демокрация, които позволяват те сами да се справят с проблемите си. Представям си как ще отиде ЕК в Холандия и ще започне да „поправя“ съдебната система. Никога! Просто страните имат доверие на правителствата си да решават тези проблеми, за които са ги избрали.

Европейският съюз не е „Стена на плача“, където отиваш, пъхаш листчета и казваш: „Аз имам голямо желание“. ЕС е един голям механизъм, в който ти участваш. А щом си част от този механизъм, ще можеш да го направиш да работи и в твоя полза. Но успешното участие става с постоянство, с компетентност, със смелост да се вземат решения.

Преди ЕС да вземе решение по законодателство, има работни групи, има съвети, има дебати в парламента. Ако една страна членка се изненадва от решения и обвинява Брюксел, то очевидно нейните представители не са участвали пълноценно. Или пък са заемали позиции, за които нямат достатъчно кураж да се обясняват в страната.

При нас това трудно се осъзнава. Ние продължаваме да казваме „те“ и „ние“.

Иначе в индивидуален план много хора си намериха пътя. Видяха какво е едно от основните предимства на Европейския съюз – да могат да учат и работят в чужбина, да пътуват свободно. Стотици хиляди българи се вписаха успешно в тази нова среда, но това стана на индивидуално равнище, не на национално.

Дали когато изобщо е тръгвала политическата класа у нас да прави този избор за проевропейска ориентация, е имало у когото и да било операционализирана визия какви точно наши проблеми (българското общество е богато на проблеми, нали не трябва да се убеждаваме) ще реши членството в ЕС? Или просто тогава, в началото, е стояла една чисто ценностна алтернатива – със Запада или извън Запада? Имате ли спомен от средата на 90-те години или по някое друго време?

Според мен членството ни в Европейския съюз не е някакъв дълбоко осъзнат избор. Не можем и да искаме хората да знаят всички особености на Европейския съюз. Но политиците можеха да се възползват по-добре от новите възможности, които членството донесе.

Разширяването на Европейския съюз беше въпрос на геополитика и ние влязохме не защото сме много добри и защото даваме безценен принос. Влязохме по геополитически причини. След като социализмът се срути, Западът (в по-широк смисъл, не само Западна Европа) се чувстваше задължен да вземе тези страни в собствения си лагер. За да докаже, включително на собствените си граждани, че е победил. При нас големият проблем е, че ние допуснахме в един момент от интеграцията да останем назад заедно с Румъния. Приеха ни, но ни стигматизираха като проблемни страни и много време няма да можем да се измъкнем от този образ. Затова сме извън Шенгенското споразумение, ще ни бавят за еврозоната, поддържат Механизма за надзор над правосъдните системи. Осъзнавам проблемите, които имаме, но стигматизирането ги увеличава. Този подход на практика убеждава дори и българските граждани, че има причини ние да сме нещо като член „второ качество“. А обективно не е така. Все пак трябва да сме доволни, че геополитическите процеси ни доведоха до членство. Това е много по-добре, въпреки забавянето и тежестите, които си носим.

На този въпрос такъв отговор давате само Вие, очевидно поради спецификата на своя опит.

Това положение на нещата сигурно не ни изпълва с национална гордост, но то е факт. Между другото, по същите тези причини ние не трябва да си въобразяваме, че мястото ни е завинаги запазено! Защото, ако се появят промени в Европейския съюз...

Най-голямата опасност в близко време е да станат различни скоростите – областите, в които част от страните имат по-дълбока интеграция, включително еврозоната. Това за нас е опасно, защото Централна Европа никога няма да отпадне (поради същите тези причини). Колкото и проблеми да създават в

момента Полша и Унгария, един ден те ще си сменят управлението и страните от Запада ще си ги приберат.

Страх ме е, че България и Румъния вече не представляват такъв интерес. И пак по силата на същите геополитически процеси нашето пълноценно оставане в Съюза може да бъде поставено под въпрос. Ние рискуваме да останем в един регион, който е много встрани и назад в приоритетите. Затова трябва да си пазим членството може би повече, отколкото страните от Централна Европа.

Когато вече имахте институционалната позиция външен министър, имало ли е на равнище, да речем, Министерски съвет обсъждане на дългосрочна и краткосрочна програма на нашето членство? Все пак през 2005 г. трябва да се е подреждало нещо в нашето общество или това си бе рутинна политическа работа?

Проблемът е по-друг. Непрекъснато се обсъждат програми. Проблемът е, че в България има страшно много програми и стратегии, на които никой не обръща внимание. Много от тези програми ни ги искат от Европейския съюз. Въпросът е, че ние не провеждаме политики в изпълнение на програмите. Според мен това е проблем, който е постоянен. Ето, Европейският съюз не може да ни излекува от това нещо.

Проблемът на българската държава е, че ние много често започваме отначало, връщаме се в един и същи цикъл: сменят се управленията и (понеже се сменят на основата на конфронтация, а не на по-добри идеи) новият винаги казва, че направеното преди него е лошо (защото с тези твърдения е дошъл на власт). И понеже е безумно да се започне отначало, правят се някакви козметични или маловажни промени, колкото да има нещо. Но непрекъснато се отрича връзката с предишните управления, което прекъсва континуитета в политиката. Това е големият проблем, който не ни дава възможност да планираме по-дълго.

Ние в България непрекъснато правим глупости. В смисъл, погледнати от някаква историческа перспектива, това са глупости. Най-глупавата земеделска реформа, която може да бъде давана като пример за безумие, я направихме в България. Няма

човек, който да е в състояние да обясни защо се съсипва нещо. И как се помага на бившите собственици, като им се дава обратно нещо съсипано. Дай им нещо работещо! В Чехия постъпиха точно така – преобразуваха ТКЗС-тата в акционерни дружества и реституираха нещо работещо. Не дадоха на бившите собственици „половин овца“, три животни и такива неща, което е безсмислена работа.

Същото се случи с „Белене“, с ядрената енергетика. Първо започва да се строи. После няма да го правим, после пак ще започваме, после... Това са страшно много пари. Ние там вече сме закопали милиарди. А тези милиарди в никакъв случай не са ни в повече.

Независимо дали ще го правим или няма да го правим, не може да започваме и да спираме непрекъснато важни проекти. Това се дължи на факта, че ние имаме много написани стратегии, но всъщност нямаме мисленето за някоя по-дългосрочна перспектива. Иначе стратегии всякакви има по всякаква тема.

Някъде, да речем, през 2015 или 2016 г. един икономист от частния сектор си беше направил труда да изброи всички национални стратегии. Доколкото си спомням те бяха от порядъка на двеста осемдесет и няколко.

Сигурно. И голяма част от тях нямат нищо общо една с друга.

Прощавайте, но все пак се смята, че има консенсус, макар и условен, в политическия елит в България около европейската интеграция. Като човек, който е свързан в началото на политическата си кариера с левицата, Вие най-добре знаете доколко този консенсус е съдържателен. Всъщност Вие излязохте с г-н Томов в партия „Евролевица“, което означава, че останалата част от тогавашната БСП не е била на същата позиция? Или може би това е било повече външно заиграване с името?

Ами, не е заиграване с името. Това беше през 1997 г.

България подаде молба за членство през 1995 г. въпреки министър-председателя си. Тогава Ирина Бокова беше зам.-ми-

нистър на външните работи, всъщност беше това, което се нарича „държавен секретар по европейските въпроси“. Който е работил по-близко с нея, знае, че тя – често въпреки премиера – си вършеше работата. В интерес на истината, никога не е имало антиевропейска реторика сред управляващите в България. Това не значи, че тогава Виденов или други управленци открито са пречили, но това просто не беше приоритет: „Да, да, да, много хубаво – Европейски съюз, но ние сега си имаме едни други задачи“.

Молба за членство в ЕС беше подадена благодарение на усилията и упоритостта на Ирина Бокова, а не на някаква целенасочена дейност на правителството. Правителството имаше съвсем други приоритети и заемаше отбранителна позиция: „Щом отвън ни критикуват за някакви работи, значи ние пък няма да се интересуваме от тях“.

Затова не мисля, че това правителство беше с проевропейски приоритети. Въпреки че то подаде молбата, въпреки че беше свършена много работа на експертно равнище, политическият ангажимент беше много слаб. Тогава в БСП се обсъждаше дали не трябва да се обявим за неутрална държава, членството в НАТО не беше цел и въобще управлението се дистанцираше от външната среда.

Включително политическите опоненти на БСП категорично признават приноса на Бокова, която е преодолела позицията на своята партия.

А като говорим вече за реално извършваната работа, имаше ли, така да се каже, ясно разграничение: ние във Външно правим тези и тези неща (защото това са контакти със страни партньори, които трябва да се убеждават и така нататък), а пък администрацията в България прави някакви други неща, или, да речем, колегите в Мисията в Брюксел трябва да свършат това и това и, само след като те са го свършили, тогава се включва вътрешният екип?

Целият този преход на администрацията мина много трудно. Всъщност той бе извършен тогава, когато станяхме членове – от началото на 2007 г. Преди това бяхме много централизи-

рани.

Европейският съюз не е външна политика, той е, на практика, вътрешна политика. А тогава Външно министерство беше почти единствената институция, която се занимаваше с европейската ни интеграция. Беше страшно трудно да се накарат другите министерства да се ангажират – те гледаха на ЕС като на някаква външна дейност, разчитаха единствено на МВНР и се дистанцираха от обсъжданите в ЕС въпроси. Безспорно, информацията от ЕС влиза в страната по каналите на външната политика, но отделните министерства трябваше все повече да припознават работата с ЕС като тяхна вътрешна дейност. Средствата се определяха само от Министерството на финансите – програма ФАР и другите предприсъединителни фондове. В смисъл, работата, свързана с европейската интеграция, беше централизирана и не ангажираше цялата администрация.

Това поведение нямаше как да не се промени при членството. Този проблем го е имало и в другите нови страни членки. В смисъл че, докато в Министерството на земеделието се научат, че отговорността да се готвят за участие в земеделската политика е тяхна и е неприемливо да се крият зад „решения на Брюксел“, мина време. Разбира се, примерът с Министерството на земеделието е произволен – той важи за всяка друга администрация.

Ресорните министерства обръщаха ли се към Вас за помощ. Примерно Министерството на земеделието трябва да се подготви за усвояване на половината от парите, които хипотетично са обещани, но те нямат ноу-хау. Обръщаха ли се към Външно министерство с искане, примерно, да им се намерят партньори, да им се намерят първоизточници, за да могат някак си да се ориентират в ситуацията?

От Външно министерство винаги са стимулирали другите ведомства сами да си намерят пътя. Те затова бяха тези “twinning” програми – за да намериш партньори в друга страна членка, която да ти изпрати експерти. Промяната в мисленето на повечето ведомства дойде бавно и основно след назначаването на нови хора, които да се занимават с европейските въпроси.

Но не през Външно министерство, а те сами си търсят?

Не е добре да е през Външно министерство. Тази централизация не е добра за държавата. Защото се създава специализиран капацитет на няколко места, а в цялата останала администрация тотално липсва и информация, и представа какво е това Европейски съюз. Затова целта е да се ангажират всички. Това стана много трудно и дори не съм убеден, че стана напълно.

Това, което казвате, е така, но все пак Вие сте управленец и разбирате, че когато Министерството на земеделието е взело за партньори по еди-коя си програма французи, а за другата – испанци, а за следващата – финландци, а пък в другото министерство се работи, да речем, с Германия, то общо в резултат става какафония. Това са национално специфични модели. Всеки експерт идва и си пренася своето национално и биографично ноу-хау, а не онова, което е правилно или подходящо тъкмо за България.

Имаше и проблеми, включително след като станахме членове на Европейския съюз. В прокуратурата, примерно, имаше испански и германски експерти – едните даваха едни съвети, а другите даваха съвсем други съвети, накрая експертите започнаха да спорят един с друг – кой съвет е по-добър за държавата ни. Но ние неизбежно трябваше да ползваме чужд опит. Намирането на българския специфичен поглед (точно така е – всяка страна си има специфика) изисква време.

В този смисъл е по-добре е да припознаеш някой модел, да се опиташ да го побългариш – в добрия смисъл на думата (да го адаптираш към условията тук), отколкото да започнеш да го измисляш наново. Освен това, няма друг начин да се подготви администрацията.

Администрацията и в момента не знае езици, това е масово. Общуването с външния свят представлява проблем. Чувството, че ти си част от една по-голяма общност, в която участваш и с която партнираш при вземане на решения, представлява проблем. Още има ведомства, в които цялото знание за Европейския съюз е съсредоточено в една дирекция. Другите си пра-

вят свършено други неща, не ги интересува.

Но промяната в начина на работа отнема време. Аз не съм склонен да обвинявам, защото един човек е работил, една администрация е работила години по социалистически правила, после по едни правила на прехода, които трудно могат да се определят какви са; а сега им казваме: „Ей сега, тук вие ще станете част от европейската администрация“. Казвам го „в широкия смисъл“. Затова пълната промяна е и поколенчески въпрос.

Не, не подценявам, сложно е, но пък прави впечатление, че, от една страна, стандартите за членство в Европейския съюз са, малко или много, за всички сектори, макар че тежестта на законодателството (европейското законодателство) по сектори е много различно по обем и по плътност. Но, така или иначе, всички министерства са били длъжни да се справят. Обаче някои преговорни глави са затворени за 5 – 6 месеца, има и за по-кратко, но има такива като *Конкурентоспособност, Правосъдие и вътрешни работи, Земеделие, Екология*, които 4 години трудно напредват. Вие заварихте процеса вече завършил или?

Аз го следях и преди това от различна гледна точка. Само че срокът на преговорите не зависи единствено от капацитета на администрацията. Той е важен, но зависи от приемане на законодателство, прилагане на законодателство и т.н. Това администрацията не може да го направи.

По Ваши наблюдения това е в резултат на неопитност, за което вече стана дума, или защото е твърде много и отнема време да се свърши, или защото все пак тук има локални интереси, които разбират, че въвеждането на този пакет от европейски регулации ще пренареди субектите, които „играт игрите“, и те са се съпротивлявали?

О, има ги и двете. Даже бих добавил и нещо трето.

Така или иначе, администрацията има нужда да се адаптира към новата си роля. Няма как да искаме чудеса от нея. Въпросът е, че според мен този процес върви много бавно. Все още има у нас администрации, за които Европейският съюз е

„чужбина“ – някъде, „нещо си там“, „те в Брюксел“. Кое то не е така.

Факт е обаче, че налагането на европейски правила разваля „схемите“ на хора, които се бяха адаптирали към предишната законодателна и административна среда в България. На тях новите европейски правила не бяха удобни.

Обаче има и едно трето нещо – приемането на стандарти на Европейския съюз винаги е напрежение за самата страна. Ние се присъединяваме към най-развитата общност и продължаваме да казваме: „Ние сме най-бедните“. Най-бедните къде? Не в Третия свят, не в слаборазвитите страни, а в най-богатата общност. Това изисква много по-голямо усилие от страна, която има по-слаба степен на икономическо развитие, по-ниска конкурентоспособност, по-нисък административен капацитет да се впише като пълноправен участник.

За да бъдат конкурентоспособни, българските фирми трябва да могат да запазват и разширяват пазарния си дял в състезание с фирми от цяла Европа. Това беше трудно, за някои от тях – дори невъзможно. Влизането в една развита икономическа общност е силно изпитание за слаба икономика. Впрочем, това се отнася и за еврозоната. Абсолютно същото е. Във всяка една интеграционна общност, ако имаш по-слаба икономика, губиш. Затова приемането на правилата на една високо развита икономика без развита инфраструктура, конкурентност, бизнес отношения и така нататък може дори да нанесе вреди. А в интерес на истината, извън фондовете от ЕС българските фирми не получиха особена помощ от държавата, за да се адаптират към много по-конкурентния пазар. Затова и не е изненадваща съпротивата им срещу промяната на правилата.

Това несъмнено е така, но да мислим през конкретния пример в българския случай – „Кремиковци“. Комбинатът беше фундаментално зависим от държавна помощ. Няма как той да просъществува като самостоятелно бизнес начинание при строго пазарни условия. Или, може би, аз не разбирам достатъчно?

Ами, защо има заводи като „Кремиковци“ в други стра-

ни?! Между другото, същият собственик, който за малко се появи и в България (индийският, от фамилията Митал), оперира в Люксембург, във Франция. Когато там са продавали на Митал предприятията си, е било голяма драма, че прехвърлят тежка индустрия, създаваща много работни места, в ръцете на инвеститор от Индия, който няма познания за европейския пазар. Но и досега тези предприятия работят. Това, че в България „Кремиковци“ не работи, се дължи на лошо управление, източване и т.н. Това са си наши работи и тук Европейският съюз абсолютно не ни е виновен за нищо.

Моята мисъл беше, че тук има една много порочна система. Казва се: „Това е много голямо предприятие с 10 000 работници. Ако те тръгнат да шурмуват столицата, чия ще бъде политическата отговорност“. Кое то се бие с икономическата логика, че трябва да има ефективност, рационалност, печалба, нали?

Така е, но това няма много общо с европейската интеграция. Държавни помощи не може да има, но това не значи, че не трябва да има държавно управление. В смисъл, държавата си има роля, включително като собственик на големи предприятия. В Словения половината икономика е държавна, а тя е най-близка до западните икономики. Тя е сравнима с австрийската.

Проблемът е, че у нас се злоупотребява. Простичко. Той не е в ролята на държавата и формата на собственост. Проблемът е в начина, по който работи системата. У нас все още има много фирми, които се хранят само и единствено от публичните пари – ако има обществени поръчки, европейски средства, ще има бизнес, ако ги няма – няма интерес. И това е страшно лошо за всички нас.

Това, между другото, някои го използват като аргумент (когато се говори за намаляване на бюджета на ЕС) и казват, че европейските фондове създават „мързелива“ икономика, която не се бори за иновации и за разширяване на пазарите, а за публични пари. Този аргумент има основание, но според мен проблемът не са кохезионните пари, а начинът, по който те се използват.

Ако се върнем на примера с „Кремиковци“, проблемът е още по-голям от уволнението на десетките работещи в предприятието. Всъщност щетата е много по-голяма, като се вземе под внимание свързаната дейност на други фирми. Така например, когато „Кремиковци“ затвори, 40 на сто от бизнеса с товарни превози на БДЖ се изпари.

За тези баланси и въобще за профила на икономиката трябва да мисли държавата. А в България тя упорито не го прави. Лошото управление си е наша отговорност, а не европейска, и няма как да се прехвърли на някой друг.

Когато идвате на власт през 2005 г., Ви е сте с хоризонт за управление до 2009 г. Тогава би трябвало вече споменатият в предварителния разговор Национален план за развитие да се прилага. Някой споменавал ли го е изобщо в деловата работа в министерствата?

Много често. Но в смисъл, че във всички тези правителствени документи има един набор от изречения, които влизат навсякъде.

Не, не, имам предвид друго. Седите на заседание на Министерския съвет, решавате някакъв директен проблем и някой казва: „Да, обаче в Националния план за развитие пише еди-какво си“.

Не, не, то това е проблемът с нашите стратегически програми, че се пишат проформа, за да имаме такива.

Добре, а да Ви е правило впечатление някой от министрите да е истински евроентусиаст (освен Кунева – там е ясно)? От редовите министри – земеделие, правосъдие, транспорт, екология – някой да е бил евроентусиаст, помнете ли?

Аз имах привилегията да работя в тогавашното правителство в една среда, в която почти всички (да не кажа - всички) сигурно бяха евроентусиасти. Ще Ви кажа защо.

През 2005 г. ние подписахме Договора за членство в ЕС. Подписвайки Договора за членство, българските министри по-

лучиха достъп до заседанията на Съвета. Те започнаха да участват редовно и пълноценно в дебатите по време на съответните формати (без да гласуват). Колегите започнаха да навлизат в европейските теми, започна да им става интересно.

Мислите, че им е станало интересно, че за тях това не е било тежоба?

Да, да, на голяма част от тях действително им стана интересно. Ако трябва да поговориш с някой министър от друга страна, по принцип трябва да договаряш среща, а всичко е много формализирано през държавните институции. А тук всеки месец отиваш и, освен на Съвета или преди Съвета, винаги можеш на обяд, на вечеря, на кафе да си поставиш проблемите, които имаш. Създават се и много добри лични контакти. И мисля, че всички оценяваха това нещо. Това е страхотна разлика в сравнение с периода преди членството.

Освен това, точно по това време беше преходът от предприєдинителните програми към европейските фондове. Тези средства вече влизаха в министерствата. В смисъл, че ти не само имаш достъп и участваш във взимането на решения, не само се срещаш с важните хора, а започваш да управляваш пари и това неизбежно предизвиква интерес.

Забелязах обаче, че редица министри, с които сме разговаряли, нямаха интерес към това външно финансиране.

Тези, които управляваха големите фондове, имаха реален интерес – регионалното развитие, земеделието. Всъщност привлечените европейски средства са нещото, което отличава един министър.

В тройната коалиция Николай Василев беше министър на администрацията. Той нямаше много простор за действие. Администрацията беше тромава, консервативна, а Николай очакваше тя да се управлява като в бизнеса. Разликата е огромна. Но той си направи оперативна програма, с която управляваше парите за административната реформа. Кръсти я по един странен начин: ОПАК (Оперативна програма за административен капацитет). На английски тази дума означава „непрозрачен“.

Когато му обърнах внимание, отказа да промени названието, защото било късно. Сами си направихме така, че в европейските институции да се говори за „непрозрачната“ програма за българската администрация. Иначе тя имаше своите резултати, макар че може да има много забележки към нейната ефективност.

Затова за повечето министри имаше смисъл, те видяха бързо ползата от участието си в заседанията на Съвета и честите срещи с колегите си. Така, освен че управлявах европейските средства, участията в Съвета им дадоха възможност да са вестоносци „от кухнята“ на европейските обсъждания, което носеше очевидно удоволствие на повечето от тях.

Друг е въпросът, че ние участвахме и продължаваме да участваме в ЕС много мълчаливо. Многого приказки за ЕС пред българската публика не кореспондират с факта, че българските министри не са известни с инициативи, които да станат европейски, или с друга активна дейност на европейската сцена.

Проблемът започва още от администрациите, които участват в различните формати единствено, за да пишат информации за тях или да прочетат някоя изпратена от София позиция. Аз винаги съм се стремил взимането на решения по текущи въпроси да се свали на по-ниско равнище. Нашата администрация работи точно по обратния начин. Всяко (даже най-малкото) решение се качва възможно най-високо и се чака позиция „от центъра“. Затова са и пасивни сред колегите си.

Активното участие означава ясни позиции, способност да се реагира на момента, добра ориентация за степента на важност и националния интерес към всеки проблем. Много от решенията няма нужда въобще да се качват на политическо равнище или да се чакат инструкции от София. Е да – това означава отговорност. Предполага се обаче, че представителят на всяко министерство в Брюксел (а те са над 100) има доверието на своето ръководство, иначе не би работил там.

Аз затова се надявам председателството [на Съвета на ЕС] поне малко „да отпусни“, да научи хората, че има какво да правят там. Защото при постоянните преговори по различни теми, които се случват в европейските институции, не може да се чака указание за всяка запетая. Да не говорим, че администрация-

та в София не се вълнува от най-малките брюкселски теми, а понякога и не отговаря. Така българският представител остава глухоням. След това не трябва да се сърдим и да се оплакваме, когато ЕС взема решение, по което ние не сме изразявали становище от самото начало, особено когато намираме темата за важна за страната ни.

А нямаше ли някакъв макар и микроскопичен шанс през едни или други структури на неправителствения сектор да се компенсира този дефицит на компетентност в държавата.

Тя няма как да бъде компенсирана. Държавата си участва като държава, неправителственият сектор е неправителствен сектор. Държавата е отговорна за вземането на решения, а не неправителственият сектор.

Но все пак и в България има три или четири НПО, които са активни по темата за евроинтеграцията.

Те са много добри. Между другото, стратегическите документи се пишат обикновено от НПО и се припознават после от министерствата. Те работят като експерти, но не могат да заместят администрацията.

Ставаше въпрос точно за интелектуалния “input”, който...

Ами, има. Поне тези, които аз познавам и доста време аз самият съм ползвал техни позиции. Сега и аз участвам в работата на НПО. Това дава възможност хора с опит и знания да са полезни, без задължително да заемат държавни постове.

Вие го казвате, но не всички. Да подчертая този факт.

Така е и много често се обвиняват тези, които финансират НПО-сектора. Ролята на НПО е важна, за да се чуе експертиза, алтернативни мнения. Те могат да бъдат различни от това, което мислят управляващите, и това е нормално. Защо трябва да преследваш и да се опиташ да унищожаваш някого само защото не ти харесва неговото мнение? Няма нужда да търсим виновни

за собствените си неуспехи. Иначе е лесно те да се обясняват с някой отвън - „Виновен ми е Сорос, американският президент, руският патриарх и кой ли не“.

Политиците носят отговорност за собствените си действия и те дори печелят, когато в обществото съществува и изразител на мнение, различно от тяхното. Всъщност един разумен политик ще прецени, че различното мнение така или иначе съществува сред хората и е по-добре някой да го изразява. Така той ще може да изложи публично и своите аргументи. В обществата, в които всички са съгласни с управлението, има дълбок проблем.

Когато вървеше подготовката за членството в ЕС, имаше ли някакво усещане, че има образец от централно-европейските страни, който ние трябва да повторим? Примерно: „Бъдете втора Полша или втора, както сега е модно, Естония“?

Ами, имаше. Между другото, техният пример много помагаше, защото те имаха подобни проблеми – голяма част от тях. И поне за мен винаги е било полезно да ползвам предишен опит. Винаги тези страни са били отворени за помощ, съвет, никой не си е криел начина на работа, документите и т.н.

Имахте ли предпочитана страна за партньор или просто както дойде?

Не и не мисля, че има една страна, която да копираме. По-скоро трябва да се научим как да работим. Да вземем за пример Полша. Полша е страшно ефективна, когато става въпрос за вземане на пари. За съжаление, ние не се учим от това нещо. Сега отново виждам това покрай новия бюджет [на ЕС за следващия програмен период]. Приближат ли преговорите, виждаш, че на всички важни места, във всички институции работи по някой поляк – в Съвета, в Комисията, политически лица или експерти – те работят координирано за националния си интерес и успяват. В един момент ти се оказваш в някаква полска общност, в която се обсъждат тези въпроси. Така се прави.

Не обвинявам поляците за това нещо. Ще ми се и ние да

го правим, но ние не го правим. Защото един от проблемите на България в Европейския съюз е, че ние нямаме целенасочена политика за промотиране на кадри. (Не е политически коректно да се говори в Европа за това, но става дума за заемане на важни позиции в администрациите). Всички други го правят. България нехае. Затова и връзките между българите, които работят в институциите на ЕС, са малко и често изпълнени с подозрение. Много пъти съм бил свидетел как румънци, унгарци, гърци, италианци си вършат работата само като се свържат с някой непознат дотогава сънародник и получават пълно съдействие. При българите не е така и това започва от безразличното отношение на държавата.

В началото на разговора стана дума, че холандците са били доста въздържани по отношение на българската кандидатура за членство в ЕС.

Германците също, въпреки че все си мислех, че няма точно Германия да спре разширяването.

А впечатленията Ви относно деловата работа: имало ли е членка, която е, така да се каже, отчетливо резервирана като страна, а не като една или друга политическа сила?

Холандия беше най-резервираната. В Белгия беше много трудно, защото там има много говорители. Там външният министър казва: „Всичко е наред“, премиерът – също, но после попадаш в седем парламента. Там е просто много сложна политическата им система. Седем парламента в Белгия трябваше да ратифицират Договора ни за членство. И във всеки от тях имаше членове, които си имаха собствени идеи, изисквания, очаквания.

Скандинавските страни вече бяха много въздържани за разширяването. Още повече България и Румъния не бяха в региона на техния основен интерес. Много от политиците, с които работех в тези страни, не бяха против членството на България, но бяха много скептични въобще за Европейския съюз. За Финландия и Швеция става въпрос.

Сериозно? Влязоха вътре и казаха: „Добре, дотук стига!“?

Ами, влязоха вътре, но Финландия – също както и Централна Европа – влезе и не ѝ хареса. Финландският външен министър ми казваше: „Сега тук Европейският съюз ни кара да си броим вълците. Как да обясня това на финландците?“.

За страна като Финландия сигурно е реално тежка работа да си броят вълците.

Те вече бяха започнали да стават доста скептични. Не бяха против нас, но ни казваха: „Не ви трябва да бързате. Помислете. Поизчакайте. Вижте какво ще стане“.

А ние бързахме, защото изпуснеш ли момента, просто... Ето, на Западните Балкани кой знае кога ще им дойде ред.

В тази ситуация, когато имате възможност да работите с Комисията, тя се държи “friendly” към България и нейните конкретни, специфични искания или по-скоро – хладно дистанцирана?

В Комисията, за съжаление, дълго време беше изградено едно скептично виждане за България. Общо взето, не вярваха доколко това, което правим, е искрено. Това продължаваме да го виждаме в съдебната система. Там, каквото и да направим, те не са доволни. Не вярват, а и този скептицизъм понякога се подхранва от действията или бездействията на България. Много бързо ни хванаха, че пишем разни стратегии, документи и такива неща, без да им обръщаме внимание повече. Много често съм виждал скептично отношение от Комисията, че правим нещата проформа, колкото да отчетем нещо (и често са прави за това).

Има и друго. След като влязохме в Европейския съюз, изведнъж самочувствието на някои наши политици и представители се вдигна и те започнаха да се засягат публично от критиките. Демонстрират, че след като сме приети в ЕС, вече е късно да ни карат да се съобразяваме с указания. Като ответна мярка пък ЕС ни държи извън Шенген и еврозоната и поддържа Механизма за наблюдение в правосъдието.

Това се съчетава и с многото оплаквания с повод и без повод от България. Ние обичаме да чакаме някой отвън да ни оправи нещата, което показва незряла демокрация. Вместо сам да се справяш с проблемите в собствената си страна, искаш някой друг да поеме отговорността.

Затова мисля, че не само в Комисията, а въобще в институциите на ЕС продължава да има някаква предубеденост. Която, между другото, не е фатална. Зная това от собствен опит в Европейския парламент. В смисъл, ти започваш „от минус“, но като видят, че работиш нормално, прилично, по никакъв начин не проявяват какъвто и да е вид дискриминация. Даже обратното. Даваха добра оценка. В смисъл, хората не са злонамерени. Има обаче някакво наслагване и то пак се дължи на наше поведение.

В началото на разговора стана дума, че ние не можем да разберем хода на целия евроинтеграционен процес, ако заскобим геополитическата ситуация. Но прави впечатление, че между тези двадесет експерти, които вече сме интервюирали, се очертават две алтернативни мисловни нагласи. Едната е, че всъщност важна е прозападната интеграция, която императивно налага първо да станеш член на НАТО, а европейската интеграция е, така да се каже, “by-product” на вече направения геополитически избор.

Другата е, че всъщност още в края на 80-те години е тръгнала една тенденция на търговско интегриране в икономиката на Запада и, тъй като той междувременно е станал съюз, в крайна сметка ние влизаме и в Съюза. Но важното е икономическото, пазарното интегриране, а членството в НАТО е, така да се каже, допълнителен облекчаващ обстоятелствата фактор. Според Вас?

Ами, аз не съм съгласен нито с едното, нито с другото, за съжаление. България в целия този преход имаше нужда от някакви ориентири. Сигурно не е и само България. Ти си бил част от някаква общност. Тази общност вече я няма. Този свят е глобализиран, пък и ние, вече стана дума, сме доста затворена страна всъщност – много разделяме на „ние у нас“ и „те – чуж-

денците“. Трябваше да търсим някаква среда, някаква цел, към която да вървим.

Не влязохме в НАТО, защото сме много ценни да изпратим в Афганистан военни експерти. За България това беше въпрос на принадлежност, даже не бих казал, че и въпрос на осъзната национална сигурност. Ако си спомняте, тогава имаше едни спорове, основно в БСП – имаше искания за неутралитет. Но целият дебат в България за членството в НАТО беше изцяло политически и ценностен: ние със Запада ли сме, или не знаем какво искаме?

Според мен това беше основният двигател тук, в България. В Съвета на Европа влязохме по този начин, в НАТО влязохме по същия начин, в Европейския съюз – също, без въобще да разбираме какво е това Европейски съюз и как трябва да се подготвим, какво трябва да направим. (По този начин стои днес и въпросът с еврозоната – да бъдем там, където са основните [страни] от ЕС.)

Затова за България членството в НАТО и ЕС е ценностен избор. Ние нямахме друго външно предложение, а страхът да не останем „посредата“ в конфликт между Великите сили е вpletен в историята ни. Ние имаме нужда да принадлежим някъде. Да, разумният разговор можеше да бъде за икономическата интеграция. Само че ние бяхме дълбоко интегрирани в СИВ. Той се разпадна. После – накъде?

Прав сте, но в края на 80-те години даже Тодор Живков започна да затопля отношенията с Германия.

Цялата статистика показва, че нашата икономика е била тотално зависима от източните страни.

Да, да, така е. Въпросът е, че е започнал процес, който постепенно, по вътрешната си логика, експанзира и отвежда до членство в Европейския съюз?

Не съм съгласен. Ако беше така, ние щяхме малко по-смислено да си управляваме икономиката, защото ти влизаш в една много конкурентна общност и ако искаш да си успешен, това трябва да стане по много организиран начин. В България

се рушеше. Ние до ден днешен нямаме съзнателна икономическа политика. Ние нямаме икономическа политика. Нашият икономически дебат се изчерпва с безсмисления разговор дали държавата да се намесва или да не се намесва, а тя винаги се намесва. Ако се наложи човек да отиде да извади две бележки отнякъде, ще види, че държавата дълбоко се е набъркала във всичко и от администрацията зависи какво ли не. Но ние нямаме икономическа политика, икономически приоритети. Къде е политиката, какъв профил икономика искаш, къде инвестираш?

Докато икономическото безсилие у нас натрапваше, че държавата трябва да се оттегли и бизнесът сам ще си намери своите ниши, ние се превърнахме във вносител на всичко.

Словакия е най-големият производител на автомобили на глава от населението. Това не става случайно в Европа. Необходимо е държавата да помогне на бизнеса – тя да създаде условия за инвестиране в продукцията, която е конкурентна. Ако българската интеграция в ЕС беше осъзната от икономическа гледна точка и планирана, ние щяхме да имаме такава политика. Вместо това, ние „напопахме“ интеграцията с политически мотиви. Това има своята цена и тя е разочарование.

Добре, но ако формализирам въпроса: евроинтеграцията и присъединяването към НАТО са два паралелно протичащи процеса или са много тясно свързани? Какво бихте казали?

Не са тясно свързани. НАТО дойде лесно, а за ЕС така и не се отървахме от психологията на догонващи и неизрядни.

Тези процеси са свързани единствено от гледна точка на това, доколко страната създава впечатление навън, че нейната ориентация е дефинитивна. България се присъедини към НАТО и ЕС не толкова заради подготвеност или за да се възползва от допълнителни възможности за развитие, а за да покаже геополитическа принадлежност. Още повече че страните от бившия социалистически лагер направиха това.

Това само по себе си е добра причина, но можеше много повече. Можеше да се възползваме максимално, за да стимулираме икономиката и да подобрим живота на хората в България.

Вместо това ние с десетилетия се борехме да достигнем равнищата от 1989 г. Сега, не дай Боже, да се случи някакъв конфликт между НАТО и Русия! Тогава не знам какво ще правим.

Живеем в непредсказуемо време. Британците най-болезнено изконсумираха тази непредсказуемост. Нещо, което започна като дребен шахматен ход вътре в консервативната партия, в крайна сметка се превърна в проблем за цяла Европа. Така че наистина непредсказуемо време.

Разликата е, че британците имат империя с дълъг опит. Неизбежно ще минат през тежък период, но не ги мисля. Те ще изплуват пак. Ние обикновено „обираме гилзите“ на големите сблъсъци.

Все пак, като говорим за геополитически контекст, дали е имало ясно разпознаваем ситуативен контекст, който е повлиял на отношението към българското членство в ЕС?

Ситуативният контекст влияе върху интензитета, не и върху причините за мотивацията.

Не бих се ангажирал с цялата история на присъединяването ни. От това, което аз знам, мога да кажа, че членството на България в ЕС беше обещано, то беше поставено за цел и от двете страни и, въпреки че ентузиазмът в ЕС намаля силно, този ангажимент беше изпълнен.

Сега, специално за самото членство – не знам. Рисковете да си променим позицията бяха валидни по-скоро за НАТО. Защото у нас винаги спорът, който и в момента продължава да се води, е: с Русия или с Европа.

Факт е, че Русия дълго време беше заета със собствените си проблеми и не беше особено активна тук, в нашия регион, на Балканите. Всъщност всички, които не искаха членството на България в НАТО и се криеха зад това, че са „за неутралитет“, чакаха някакъв сигнал от Русия. В смисъл, чакаха от Москва да ни кажат: „Ние ще ви пазим, ако има нещо. Няма да се притеснявате“. Този сигнал така и не дойде. Русия никога не е имала някаква оферта към България. На нас ни помогна фактически това, че те бяха заети със себе си дълго време. Сега в момента

ситуацията е доста по-различна. Сега са изключително активни и в България, и в целия регион.

Според мен това е евфемизъм. Те не са активни, те са по-скоро агресивни.

Ако сега, в сегашната ситуация трябваше да влизаме в НАТО или в Европейския съюз, щяхме тук, в България да имаме много проблеми.

Между другото, от един политически анализатор чух интересната теза, че всъщност в средата на 90-те години в Русия при Елцин е имало очакване, че нещата там ще се подредят по-добре, ако са партньорски настроени към Европейския съюз. Основно поради това не са повдигали остро въпроса „Какво правим с България и Централна Европа?“. Имате ли такова впечатление (или спомен) в Русия да е имало „проевропейски миг“ – поне в 90-те години?

В Русия го имаше, да. Това беше целият период на Елцин. Идеята беше Русия да се отвори, да стане партньор на Запада. Подписаха се маса споразумения със Запада, включително военни. Започна сътрудничество. Западът каза: „Русия ни е стратегически партньор“ и започнаха да отварят много повече отношенията. Това беше така до късния Путин, който постепенно премина на други позиции.

Има една много интересна книжка на един бивш негов съветник – Михаил Елчанинов. (Не знам защо е издадена на френски, явно е отишъл да живее във Франция.) Той много интересно описва Путин и то чрез негови цитати и интервюта – каква промяна има той въобще като управленец. Путин идва като един либерален, проевропейски лидер, демократичен.

Елцин си го избра, нали?

Елцин си го избра. Но го избра като проевропейски либерал от Санкт Петербург. Днес той се е превърнал в един суперконсервативен, със специално отношение към религията (а религията е много важна в цялата му идеология) водач, централизирал власт, граничеща с диктатура. Точно обратното на това,

което беше в началото.

В книгата са обяснени тези периоди и как Путин с охота цитира руски философи, които са избягали след революцията във Франция, говори, че има любими между тях. Но общото между всички тях, включително и Солженицин, е тезата (която Путин много харесва сега и също използва), че на Русия такава ѝ е съдбата. Тя има външни врагове, които искат да я унищожат. Така ще бъде винаги и затова Русия не трябва да сътрудничи с тези врагове, а трябва да е силна. Русия трябва да е силна. Трябва да се страхуват от нея. Така нареченият руски дух трябва да е навсякъде. Тук се появява религията и православието става много важно. Този подход се отразява и във външната политика на Русия.

Страх ме е, че примерът на Путин е заразителен. В региона имаме поне още един лидер, който централизира цялата власт при себе си и използва активно религията за провеждане на политиката си. Дано съм лош пророк, но мисля, че тепърва предстои и Ердоган да засили агресивността към външната среда – включително към такива като нас.

Той и досега не е особено любезен, нали?

Не е и подхвърля тук-там някакви провокации, но не е станал агресивен. Според мен е въпрос на време. И то не за друго, а защото така се държи власт.

Това не можаха да разберат на Запад. Те си казват: „Ще наложим ембарго на Русия и те, като не купуват италиански вина и френски сирена, много ще страдат“. И изведнъж рейтингът на Путин стана 90%. Ами, да. Всъщност това е резултатът. Който се е изненадал, значи не разбира за какво става въпрос там. Там народът се консолидира около силния лидер срещу външния враг. Само че събитията имат и друг прочит и прогресът може да е по-ефективен чрез сътрудничество, а не чрез конфронтация.

Да си позволим един интелектуален лукс, тъй като все пак ние не просто преживяваме този процес, а разсъждаваме за него с днешна дата. Как мислите, можеше ли нещо в

хода на българската евроинтеграция да се разгърне по друг начин – било като приоритети, било като инструменти, било като тайминг; било като позиция на Европейския съюз – каквото и да е, но да е алтернативно на това, което се случи. Тоест това, което се случи, единствено възможното ли беше?

Не. Имаше негативен сценарий. Ако се бяха сбъднали всички тези следствия на умората от разширяването, България просто нямаше да е член на Европейския съюз. И мисля, че, ако не бяхме влезли в Европейския съюз, тук щяхме съвсем да се люшкаме и да не знаем в каква посока въобще вървим.

Това беше напълно възможен сценарий. Това го знам от собствения си опит, с това започнахме разговора си. България не представлява за Европа стратегически интерес. Осъзнатите стратегически интереси на Балканите, за съжаление, не са европейски, а са руски, турски, американски и така нататък. Така че ние спокойно можехме да останем отвън. Ако се бяхме забавили още с членството, ако не бяхме положили онези усилия (все пак имаше някакъв политически консенсус в България), които положихме за членството, днес България щеше да е на етапа на Западните Балкани. Членството в ЕС щеше да е далечно възжелание. Този, който си мисли, че „големите“ са ни вкарали в ЕС, за да ни контролират, е най-малкото наивен.

Друг въпрос е, че ние не се възползвахме напълно от Европейския съюз – поне до този момент. Позволихме държавата ни да бъде стигматизирана... Да свързват България с пороците на слабата държава, липсата на добро правосъдие, корупцията и политическата сервилност.

Прощавайте, но Вас Ви „насадиха на пачи яйца“. Така или иначе още в членове 36 – 38 на самия Договор за присъединяване на България и Румъния се предвижда правото на Европейския съюз едностранно да взима мерки, ако има съмнения, че поведението на двете страни застрашава провеждането на европейските политики. Това, от една страна. Но, от друга страна, едва през 2006 г. на Вас Ви сервира вече готовия Механизъм за сътрудничество и проверка и цялата следприсъединителна условност. Имахте ли терен за

маневриране или просто беше свършен факт?

Механизмът за мониторинг на правосъдието беше последната цена, която трябваше да платим за членството. Ще Ви кажа още нещо интересно, което не се знае и не съм сигурен дори дали е за публикация.

Освен че имаше някои страни, които не бяха убедени относно членството ни в ЕС, ентузиазмът до голяма степен беше спаднал и в Европейската комисия. Тогава беше председател Жозе Мануел Барозо. На практика те не полагаха никакви усилия, не оказваха никакъв натиск върху страните членки да ратифицират Договора. Напротив, понякога „наливаха вода“ в мелницата на кръговете, които бяха против разширяването. Въпреки подписания Договор имаше напълно реален риск членството на България и Румъния да бъде спряно от 2 – 3 страни членки с мълчаливото съучастие на Комисията. Тази конструкция се вижда често при различни по-трудни въпроси.

Прощавайте, че Ви прекъсвам с „бележка под линия“ – в литературата относно Източното разширяване това е обща теза – че в действителност Механизмът е създаден за успокояване на западното обществено мнение. Всъщност, той няма за цел да бъдат постигнати резултати тук.

Точно така. Имаше огромен скептицизъм след разширяването [първата вълна на Петото разширяване на ЕС с 10 нови членове], имаше умора. Комисията не искаше да си отваря нови проблеми със страните членки заради България и Румъния. Ние бяхме все по-малък приоритет. Всъщност, имаше риск действително да изпаднем от разширяването.

През м. декември 2005 г. президентът Първанов беше на посещение във Вашингтон. Бях външен министър от месец или два и, като видях какви документи сме подготвили за срещата на президента, се хванах за главата. В смисъл че в предвиденото от наша страна нямаше нищо конкретно, освен да декларираме единомислие по много въпроси. А американците си имаха конкретни искания. Според тях, за да има такава среща, трябва да има въпроси за решаване. Неслучайно от много години насам няма много срещи на най-високо равнище между американски

президент и български президент или министър-председател. Защото двустранните въпроси (дали защото не са особено важни или по други причини) се решават основно на ниво американски посланик в София.

Въпросът беше ние какво търсим от тази среща? В подготовките от експертите позиции изразявахме готовност да подкрепим очакваните американски искания, но не се виждаха наши теми.

Има особеност, която забелязах по времето, когато бях външен министър – в общуването с руски колеги те проявяват сърдечност и добро отношение, но не обичат да обещават, да „дават насреща“ срещу исканията си. Като че ли по презумпция ние сме им длъжни (защото сме славяни, защото сме православни, защото са ни „освобождавали от турско робство“ и т.н.).

При американците винаги има разбиране, че в политиката трябва да поемаш и насрещни ангажменти, ако искаш нещо от партньора си.

Сменихме цялата постановка на срещата на Първанов с Буш и всъщност направихме сделка – ангажирахме се с две неща, които те искаха, и ние поставихме два проблема. Едното беше – и то на първо място – съдействие за членството в Европейския съюз. На второ място бяха сестрите в Либия – тогава трябваше да ни помогнат за успешния изход, защото те бяха на ръба да изпратят американски посланик и да започнат да нормализират отношенията си (при което пропадеше цялата ни схема за освобождаването на сестрите).

Поставихме тези два въпроса като ясни и приоритетни искания. Американският президент ги прие. На тях политиката им и тогава беше, и сега е да ни насърчават за Европейския съюз, за да не попаднем под друго влияние. И тогава те поеха ангажимент.

След като президентската среща свърши, се видяхме с Кондолиза Райс. Тя каза: „Добре. Поиска го Вашият президент, нашият каза, че ще ви помогнем. Какво искате от нас? Според Вас какво можем да направим, за да ви приемат в Европейския съюз?“.

И аз ѝ дадох няколко имена: „Ето, тези хора – първият

е Барозо, вторият е холандският премиер, третият е този. Без тяхното активно съдействие, няма да можем да се справим“. И те го направиха.

Между другото, малко се знае, че без американците, без тяхното решително съдействие много вероятно нямаше да влезем в ЕС. Те са фактор, който ни помогна страшно много за европейското членство на България.

Няколко месеца по-късно Барозо дойде в София. Вече беше ясно, че ще влезем: Договорът беше ратифициран. На среща с президента Първанов председателят на ЕК каза, че „България трябва да спре външния си министър да ходи по света и да лобира“, вместо да се заеме с работата, която трябва да бъде довършена и по-точно – със съдебната система.

Бях на тази среща и изпитах огромно удовлетворение – значи си бях свършил работата. Механизмът за мониторинг в съдебната система се появи, за да може председателят на ЕК да увери скептичните страни членки, че има инструменти, с които може да се оказва натиск върху България.

Но не са Ви дали опция – избирайте това или това? Директно – това е механизмът?

Не, не. Беше очевидно, че трябва да се приеме такъв механизъм, който да дава възможност на ЕК да оценява съдебната система, но конкретния вариант обсъдихме заедно. Тогава Комисията не прие един вариант, по който работеше тогавашният комисар Франко Фратини: да се изработи Механизъм за слеене на съдебните системи, правосъдието и борбата с корупцията в целия ЕС. Отказаха и настояваха за нещо специфично за България и Румъния.

В крайна сметка, приехме това, което познавате, с ясното съзнание, че той ще бъде ефективен реално не повече от 2 години. Така и се случи – сега констатациите в доклада предизвикват интерес само за няколко часа. Не позволиха и на ресорния комисар Фратини да се занимава с Механизма – фактът, че го пое секретариата на ЕК потвърждава, че мотивите за него са силно политически. Този Механизъм е напълно амортизиран в момента.

Много Ви благодаря! Това са действително знания, които човек може да има само когато е бил вътре. Това по никакъв начин няма да излезе в документи.

Има много неща, които ще се разберат след години – когато отпаднат ограниченията за публикуване на документи. Но много важни неща няма и да излязат – те са затворени в личните спомени от срещи. Не е редно да стават публични, поне докато могат да донесат вреда на действащи политици и експерти. Важното е, че България изпълни своята мисия – стана член на ЕС.

Добре, както кажете. Последен въпрос за това интервю: кажете ни имената на трима души, които смятате, че трябва да влязат в списъка на хората, направили българската евроинтеграция?

Ирина Бокова е първият, защото тя действително свърши страшно много работа, както вече стана дума, въпреки средата, в която работеше.

Меглена Кунева водеше основно преговорите, но на моменти, особено след като стана комисар, говореше не като представител на България в ЕК, а обратното. Все пак – по силата на служебните си ангажименти – тя има значим принос.

Други хора с принос, аз съм работил със Сергей Станишев и Георги Първанов. И двамата бяха много ангажирани с членството. И двамата свършиха много работа. Споменах вече за експерти като посланик Порязов. Той би могъл да разкаже и то за най-тежката ратификация по времето, когато работеше в Хага.

Сигурно е хубаво да попитате някого отвън как е изглеждала България.

Меглена Пругчиева беше много полезна на по-късен етап. Когато преминаването от предприсъединителни към структурни фондове се забави и рискувахме да загубим доста средства, премиерът Станишев покани Пругчиева за вицепремиер по фондовете и тя, с присъщата си енергия, даде тласък на процеса.

Тя действително с много ентузиазъм разказва за лич-

ния си принос за убеждаване на Бундестага, когато е трябвало да...

А, да, да. Германия беше една от проблемните държави. Аз пак Ви казвам, мислех, че по политически причини точно Германия да спре някого няма да е добре, но имаше проблем. Те до последния момент ни казваха колко ни е трудна задачата. Така че и като посланик Меглена Плугчиева действително свърши много работа.

Мисля за хора, с които аз съм работил. Любомир Кючуков работеше много по двустранните отношения със страните от ЕС. Той е в основата на инициативи, които бяха първият принос на България към ЕС – Западните Балкани, Черноморското сътрудничество. Той тогава беше заместник-министър. Разбира се, министрите по европейските въпроси – първо беше Меглена Кунева, после Гергана Паси. Аз тогава настоях европейският министър да бъде част от Външно министерство.

Тогава имаше едни стремежи да се създаде отделно министерство по евроинтеграцията или пък министърът по европейските въпроси да поеме повечето от работата на външния министър. Ако това беше станало, щяхме да вкараме в една администрация всички въпроси, свързани с европейската интеграция, а моята цел беше да способстваме да се изгради капацитет във всички министерства.

Сигурно мога да спомена още много дипломати, които имаха опита и уменията, които извършваха експертната работа. Освен посланиците в страните от ЕС, бих споменал и посланика ни в Брюксел и бивш министър на външните работи Станислав Даскалов, заменилия го като посланик Бойко Коцев, Бойко Мирчев от МВнР и още много други.

Март 2018 г.

СЕРГЕЙ СТАНИШЕВ

Вид образование:

хуманитаристика (история).

Заемана позиция преди включването

в евроинтеграционния процес:

народен представител в 38-то Народно събрание.

Заемани позиции в хода на интеграционния процес:

- от 2005 г. до 2009 г. – министър-председател на Р България.

Настояща позиция:

депутат в Европейския парламент, ръководител на Партията на европейските социалисти (от 2011 г.).

Кой е най-яркият Ви спомен от процеса на подготовка на България за членство в ЕС?

Най-яркият ми спомен е от края на септември 2006 г., когато Европейската комисия обяви официално, че България е изпълнила всички критерии за пълноправно членство и препоръчва на страните членки тя да стане пълноправен член от януари 2007 г. Казвам го не само защото в голяма степен това е финалът на целия десетгодишен период на подготовка на България за членство в ЕС, а защото последната година и половина беше особено напрегната и изискваше огромна по обем работа от всички държавни институции.

Ще разкажа и един друг спомен – първото ми посещение в чужбина като министър-председател през август 2005 г. беше в Брюксел за среща с президента на Европейската комисия Жозе Мануел Барозо. Той каза много ясно и недвусмислено, че в процеса на преговорите България е поела изключително много и сериозни ангажименти за изпълнение на критериите във всяка една област, но е изпълнила твърде малко от тях и той се съмнява дали ние

ще бъдем в състояние да ги изпълним навреме и да станем пълноправен член през 2007 г. Това, естествено, беше като леден душ за мен. Защото, като се имат предвид създадените очаквания в обществото (т.е. нагласите, че 1 януари 2007 г. е дата, която по същество е гарантирана), политическите трусове и разочарованието, както и психологическият шок за цялото общество, ако това не се беше случило, щяха да са огромни.

Според Вас какво трябва да се знае за пътя на България към членство в ЕС, а още не е известно?

Всъщност, не се знае достатъчно добре, че нашата подготовка се състоеше от две много ясно разделени фази – първата фаза са преговорите. Не е известно и какво всъщност представляват тези преговори. Защото преговорите за членство в Европейския съюз нямат нищо общо с преговорите между две държави, които имат различни интереси, едната дава нещо на другата, другата – нещо на първата и се постига някакъв баланс. Преговорите за членство в Европейския съюз означават по същество оценка дали държавата изпълнява критериите в различните области, дали законодателството, администрацията и всички сфери функционират по европейските правила, т.е. това е по-скоро едностранен процес – процес на оценка за страната кандидатка, която трябва да ги изпълни.

Не е известно също така, че България приключи преговорите сравнително бързо и лесно – от 2000 г., всъщност от 2001 г. до пролетта на 2004 г. всички глави бяха затворени, но те бяха затворени на хартия. И, както вече споменах, втората фаза – същинската работа по законодателството, по подготовката на администрацията, на цялата държавна машина и обществото, не беше изпълнена. Затова първата година и половина от работата на моето правителство беше в огромна степен посветена на подготовката (ефективна) за членство, така че да убедим и Комисията, и двадесет и петте страни членки (които трябваше да ратифицират Договора в различни конфигурации на парламентите – с различ-

ни политически интереси и виждания). Просто трябваше да свършим работа, която не беше свършена от българската администрация и институции. Затова в този период правителството и парламентът работиха всъщност без ваканции – без лятна ваканция, с някакво кратко прекъсване за Коледа и Нова година.

За този период бяха приети близо 150 законодателни акта – 150 закона и хиляди решения, както и бяха предприети административни действия от страна на Министерския съвет и отделните министерства. Тогава на всяко заседание на Министерския съвет, които се провеждаха в четвъртък, имаше отделна точка – оперативна – за преглед на всяка от главите: къде изоставаме, къде сме наваксали, какво трябва да се предприеме. По тази точка докладваше министър Кунева. И всички министри трябваше да наваксват – имаха конкретни срокове за изпълнение. Като, пак ще кажа, една много малка част, може би една трета от всичките 24 глави бяха в зелената зона (т.е. – безпроблемни). Останалите – една част беше в оранжево (т.е. с проблеми), но голямата част беше в червената зона, където бяхме далеч от изпълнението на критериите.

Ето това е, което не се знае – че нашата подготовка се състоеше от два ясно разграничени етапа и че бяха положени огромни усилия за завършване на ефективната подготовка за членство.

След това вече самата Европейска комисия промени начина на водене на преговорите по отношение на Хърватия и другите страни кандидатки, а именно страната кандидат трябва едновременно да взема формалните решения, но и да приема оценките от прегледа на резултатите от тяхното функциониране. Това бе направено, отчитайки именно опита от предишното разширяване първо с десетте страни, а после с България и Румъния.

Към момента на началото имаше ли някаква конкретна визия за целите на присъединяването на България към ЕС отвъд общата идея да не изоставаме от

останалите бивши социалистически страни? Спомняте ли си да е имало официален форум, на който такава визия да е била обсъждана?

Според мен България нямаше достатъчно конкретна визия за целите и за механизмите на присъединяване. По-скоро следвахме общо русло, характерно за всички страни от Централна и Източна Европа, което отразяваше стремежа на тези страни да станат част от обединена Европа, да се присъединят към този клуб, най-общо казано. Така че не си спомням да е имало някакъв официален форум – партиен или национален, където да са обсъждани нещата по същество.

Впоследствие това породило и немалко проблеми, защото се създадоха очаквания, създадоха се нагласи, че самото влизане в Европейския съюз ще отвори някак си един поток от европейски пари, които „просто ей така“ ще ни решат всичките проблеми, и – изобщо – Европейският съюз ще решава нашите проблеми, а не ние самите. И когато имаш такива очаквания (естествено, те не се сбъдват изцяло и от първия ден, въпреки всички плюсове и ползи и за икономиката, и за инфраструктурата, и за европейските фондове), се стига и до немалко разочарования.

Имаше ли някакво устойчиво разделение на труда в екипите, работещи по подготовката за членство – тези в София, за разлика от тези в Брюксел, или работещи на политическо и на експертно равнище, или друго?

Нямам достатъчно информация по темата за разделенията в екипите. Нормално би било или поне със сигурност такава беше картината от 2005 г. до самото ни присъединяване – всички екипи работеха в синхрон. На предната линия беше, естествено, Постоянното представителство – Мисията на България в Европейския съюз, която получаваше актуална информация и за проблемите, и за това къде трябва да се положат усилия и какви да са те. А вече всички институции в България трябваше да ги решават конкретно на терен, в нашата страна.

Защо според Вас по някои преговорни глави преговорите приключват за по-малко от година, а по други преговорите се проточват над 3 години? Какво беше най-тежкото в преговорния процес?

Смятам, че е трудно да се отговори, но бих могъл да кажа следното: има глави, които са много фундаментални, например, придобиването на статут на пазарна икономика. Това е огромен, комплексен въпрос, който засяга много сфери, свързани с функционирането на икономиката в България, в това число правосъдната система, ако щете, и куп други неща, които трябва да са налице, за да се даде такъв официален статут. Има глави, които са по-скоро технически и лесно се постига напредък в изпълнението на европейските критерии.

Как на практика се изработваше позицията на страната ни по съответна преговорна глава? Кои бяха преките участници в изготвянето на становище от наша страна? Имаше ли връзка между Националния план за развитие и работата по преговорните глави?

Естествено, най-много и най-пряко ангажирани с тази тематика – европейската, бяха министрите, които непосредствено водиха преговорите. Така е и в живота: когато се занимаваш с нещо, то става част от тебе. Мога да кажа, че по време на моето правителство европейската тематика минаваше като червена нишка през цялата работа на Министерския съвет, особено през първите две или три години. Защото, отново казвам, формалното членство от 1 януари 2007 година не означаваше, че сме готови във всичко. Нямахме реално сериозен, задълбочен опит като страна, като държавни институции, как функционират европейските фондове, нямаха капацитет и общините бенефициенти – те не знаеха какви са процедурите, какви са изискванията. Беше необходимо да се извърши много сериозна работа, за да „влезем в час“, и поради това стартът беше по-бавен, трябваше постепенно да наваксваме и да ускоряваме процесите чрез придобиване на реален опит.

Имаше ли подкрепа за България от някои страни членки на ЕС? Имаше ли страна, от която по-активно да черпим ноу-хау за подготовката си? Чия съпротива трябваше да преодоляваме? От какво се пораждаше тя?

Първо, съвсем закономерно, очаквано, всички нови страни ни подкрепяха. Защото те бяха част от този процес, познаваха го и смятаха, че той не е приключил, че България и Румъния трябва да бъдат членове на Европейския съюз и те са нашите най-естествени съюзници. Ние наистина се учехме от тях, макар че трябва да се каже много ясно, че за България и Румъния процесът беше по-труден, с други стандарти в сравнение с този на първите десет страни от това Пето разширяване на ЕС. Защото за първите десет страни имаше голяма обществена подкрепа, вълна, настроение, то стана на „Ура!“ . Поради което тях не са ги проверявали толкова внимателно, под лупа във всяка сфера, както проверявахме нас. Говоря за страни като Полша и редица други.

Към нас подходът беше по-различен, с повече подозрение, с недоверие. А освен това се промени и политическата среда. След като беше одобрен от Конвента, през пролетта на 2004 г., струва ми се, проектът за Европейска конституция се провали на два референдума (в Холандия и във Франция). Това създаде съвсем друга среда и много политически фактори в Европа започнаха да говорят: „Много се разширихме. Трябва ни време да се приспособим към функционирането на един толкова разширен Европейски съюз, с десет нови страни. Необходими са нови правила, които да отговарят на новите условия, на новите баланси и съгласувания за всичко в Европейския съюз. Дайте да отложим присъединяването на България и Румъния“.

Поради това ние трябваше да преодоляваме много по-голяма съпротива от другите страни. Иначе, като цяло, южните страни бяха на наша страна. Най-много затруднения и скепсис срещавме, струва ми се, от страна на Франция, а и на Холандия и, по-конкретно, от групата на скандинавските страни.

Германия беше ключова в това отношение и усилията бяха насочени в голяма степен и към нея, но не само. Просто трябваше да се осигури обществена и политическа подкрепа във всички тези държави в рамките на една година. Затова мой основен приоритет бяха посещенията в повече от 20 държави за една година, където трябваше да говоря и с управляващите, и с опозицията, за да може ратификацията на нашия Договор да мине в парламентите с достатъчно убедителен резултат и да не се препънем във вътрешните проблеми и конюнктура на една или друга страна от Европа.

За първия програмен период на нашето членство в ЕС е имало предвиден бюджет от около 11 млрд. евро за оперативните програми, съответстващ на политическите ни приоритети. По какъв начин се определяха те?

Както вече казах, за първия програмен период нямахме достатъчно подготовка, но се учехме и от другите страни. Смятам, че националната референтна рамка беше подготвена доста добре. Впрочем, показателно за това е, че българската референтна рамка и нашият план относно усвояването на европейските фондове през тези седем години беше в първата група одобрени от всички страни членки. А това означава, че сме се подготвили добре – поне в тази сфера.

Приоритетите бяха очевидни: за България регионалното развитие беше един от ключовите въпроси поради многобройните инфраструктурни проблеми, с които се сблъсква всяка община и страната ни като цяло. Европейските фондове дадоха значителен ресурс за преодоляването на проблемите, които съществуваха. Но като цяло, тази рамка беше достатъчно балансирана, отговаряше на тогавашните нужди на страната. Защото всеки седем години е добре да има наистина такъв преглед: какво е постигнато, какви са новите приоритети. Те възникват постоянно. Ето, сега виждаме, че дигиталната революция създава съвсем други условия за функциониране на икономиката. Иконо-

миката ни се променя и затова е важно България не само да навакса в тези сфери, в които е изостанала и за които са предназначени традиционно европейските фондове, но и да търси начини за ускорен напредък в нашата икономика и в нашето общество. А те са свързани с образованието, както вече споменах, с дигиталната икономика и много други сфери, защото само със селско стопанство няма да достигнем жизнения стандарт на Европейския съюз.

Доколко е вярно според Вас, че ЕК е била най-големият приятел на България по пътя към членство в ЕС?

Да, Европейската комисия беше нашият пряк партньор, с който нашето правителство работеше ежедневно и на политическо ниво с президента на Комисията, и с всички комисари. Работехме директно и с експертите – с мисиите, които идваха редовно (през два месеца) на проверка в България. Срещайки се толкова често, за да работим по толкова много проблеми и да обсъждаме начини за решаването им, ние – не само министрите, а и цялата българска администрация – станахме почти като семейство с тях.

А иначе като „приятел“ бих посочил изрично и политическото семейство на социалистите в Европейския съюз. Защото те са тези, които еднозначно, категорично и през целия период даваха на нашата страна много ясна подкрепа: и с политически декларации, и с действия както на комисарите социалисти, така и на групата на социалистите в Европейския парламент и, естествено, на премиерите от социалистическото семейство.

Според Вас понятието *евроатлантическа интеграция* е повече отражение на реална тясна обвързаност на процесите на присъединяване към НАТО и ЕС или е просто удобна езикова формулировка?

Да. Специално за страните, които минаха от една система (държавен социализъм) към пазарна икономика и парламентарна демокрация, присъединяването към НАТО

беше, в някакъв смисъл, негласно условие за присъединяване към Европейския съюз. Защото по един начин са стояли нещата с Финландия и Австрия, които десетилетия са били неутрални държави и не са имали намерение (поне тогава, както впрочем и сега) реално да се присъединяват към военно-политически блок. Друго беше отношението към страни, които са били във Варшавския договор и изведнъж искат да влязат в Европейския съюз в рамките на двадесет години от началото на промените.

Естествено, по същество нещата бяха обвързани. През 90-те години (98-ма, 99-та година) всички партии, в това число и БСП, подкрепиха членството на България в НАТО. БСП взе решението да подкрепи членството на България в НАТО на конгрес. Това не беше лесно – и емоционално, от гледна точка на нагласите в БСП. Но това беше важна стъпка към членството в Европейския съюз, защото трябваше да има национален консенсус по основните неща.

Спомняте ли си геополитически обстоятелства или сили да са влияели силно на предприсъединителния процес?

За геополитически обстоятелства, които да повлияят непосредствено на предприсъединителния процес – не. Като цяло имаше нагласа от 90-те години, че след падането на берлинската стена, когато границите между Западна и Източна Европа вече не съществуват в стария си вид, е настъпил моментът за обединяване на двете части на Европейския континент. И този процес вървеше достатъчно интензивно.

Разбира се, като всеки процес, той имаше своите грешки и слабости. Например смятам, че една от сериозните грешки, чиито „плодове събираме“ сега, е всъщност отношението към Русия като към победена държава във война (макар и студена). Реакцията, която се е групала през годините и усещането за пренебрежение и унижение, даде в някакъв смисъл своите резултати и се случи станалото около Украйна през 2014 година.

А иначе по-скоро влияеха, особено в периода на българското присъединяване, вътрешнополитическите процеси в Европейския съюз. Ние по същество хванахме почти „последния влак“. И в този смисъл сме късметлии, но най-вече сме късметлии, защото беше свършена огромна работа.

Според Вас България успя ли да се подготви за членство по време на преговорите? Смятате ли, че има нещо в процеса на подготовката, а след това и на самото присъединяване към ЕС, което е можело да стане по друг начин?

Дали България е била подготвена за членството? В много отношения – не. Имаше и стремеж всичко да стане колкото може по-бързо. Този стремеж беше политически мотивиран, защото променящата се конюнктура и среда в Европейския съюз криеха опасността „прозорецът от възможности“ да се затвори под носа ни.

Това беше оправдано, но имаше неща, за които смятам, че трябваше да се преговаря по друг начин. Мога да дам пример с АЕЦ „Козлодуй“. Този въпрос беше твърде чувствителен и символичен за много българи (защото АЕЦ „Козлодуй“ е един от символите на индустриализацията в България и на нашата конкурентоспособност като икономика, той е символ на технологичното ни развитие). Според мен трети и четвърти блок бяха отстъпени, бяха затворени необосновано от гледна точка на критериите за сигурност. Защото те бяха модернизирани и се различаваха технологично и доста съществено от първи и втори блок. Можем да положим повече усилия, за да запазим този капацитет, както беше сторено – чрез сериозен процес на модернизация с участието на западни компании – по отношение на пети и шести блок.

Впрочем, искам да обърна внимание върху още един пример, съвсем жив. И там нещата не бяха толкова елементарни, защото България имаше осигурено финансиране за закриването на първите четири блока едва до 2013 г. Не,

не, до 2009 г. Което беше несправедливо, тъй като страни със сходна ситуация, с подобни атомни електроцентрали – Литва и Словакия, струва ми се, получиха компенсации още при формирането на бюджета 2007–2013 г. до края на този бюджетен период. През 2005 г. за България беше осигурена компенсация за предсрочното закриване едва до 2009-та година. Тогава, когато още не бяхме страна член, аз, седейки на заседание на Съвета, където се обсъждаше този бюджет, направих политическа декларация от името на България, като казах, че ние смятаме това за двоен стандарт, за несправедливост. Казах, че в момента, в който България стане член на Европейския съюз и се обсъжда преглед на изпълнението на бюджета през 2009 г., ние ще повдигнем този въпрос и ще искаме финансиране – справедливо, равноправно – до 2013 г., което се и случи. Още през 2008 г. поставихме този въпрос. Провеждахме консултации с Европейската комисия, със страните членки, а през 2009 г., когато се преглеждаше европейският бюджет, осигурихме допълнителни 300-350 млн. евро за България като компенсации, което е значителна сума.

Това просто показва, че трябва да умееш да се договаряш за всяко едно нещо, трябва да отстояваш своите интереси аргументирано, на базата на принципи, на базата на ясна стратегия и тогава можеш да постигнеш резултат. Поддакването и напасването към интересите на другите не се уважават и не дават резултат, а носят разочарование на българите.

Кои според Вас са тримата експерти, които са ключово важни за този процес и задължително трябва да интервюираме?

Със сигурност г-жа Кунева като главен преговарящ, а след това министър по тези въпроси и еврокомисар. Тя беше изцяло в тази тематика. Но също така бих посочил Станислав Даскалов, както бих препоръчал да бъде подробно интервюиран всеки ръководител на нашата Мисия към Европейската комисия. Защото те също знаят много

детайли и подробности, които не са известни на широката публика. И така, господин Даскалов, Бисерка Бенишева и други експерти. Добре е да бъдат интервюирани и ръководителите на съответните дирекции в Министерството на външните работи относно историята, относно цялата технология – мъчителна и трудна, на този важен за страната ни процес.

Март 2018 г.

ЖИВИ АРХИВИ

Национален архив от спомени за процеса на
присъединяване на България към Европейския съюз

Дипломатически институт
Министерство на външните работи

Печат: Медия Продукт ЕООД

